DE ROMAN VAN EEN KLEUTER DOOR DR. JAC. VAN GINNEKEN

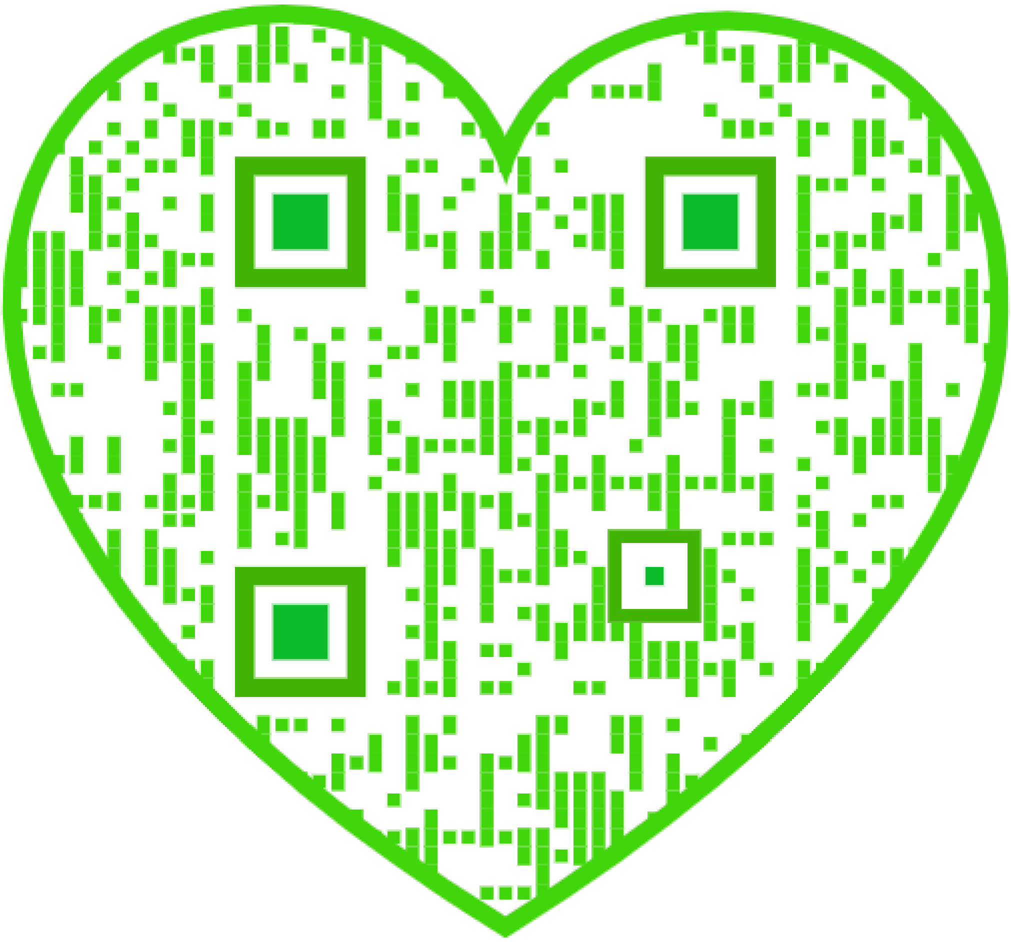

DE ROMAN VAN EEN KLEUTER

DOOR DR. JAC. VAN GINNEKEN

L. C. G. MALMBERG ☐ ☐ ☐ NIJMEGEN 1917

EEN WOORD VOORAF. □

Ik kom u een heelen eigenaardigen roman vertellen van een kleinen kleuter, die hier Keesje heet. Het is de geschiedenis van zijn drie eerste levensjaren, en alles is werkelijk precies zoo gebeurd, gelijk ik het vertellen ga. Alleen de namen zijn veranderd. Wie weet dus, of je Keesje niet kent. Je bent het misschien zelf wel. Want zonder dat Keesje er iets van merkte, heeft moeder alles voor mij opgeschreven. En die schriften van Keesjes moeder heb ik nu omgewerkt tot een samenhangende geschiedenis. Dit verhaal is op zich zelf heel belangrijk, omdat je er uit leeren kunt: wat voor wonderlijke wezens kleine kinderen eigenlijk zijn, wat voor een geheimzinnige tooneelen daar afgespeeld worden in dat kleine hoofdje, wat voor ontdekkingen zij doen, de eene na de andere, en hoe mal tenslotte toch hun heele opvatting van de wereld is.

Om je dit echter nog beter te doen begrijpen, heb ik er verschillende stukjes verzen en proza tusschengezet, waarin verteld wordt van andere kinderen als Keesje, zoowel van meisjes als van jongens. Maar dat maakt hoegenaamd geen verschil. Alle jongens en meisjes onder de drie jaar zijn en doen eigenlijk precies hetzelfde. In dien tijd is er nog bijna geen onderscheid van karakter of aanleg. Elke kleuter is een kleuter en daarmee uit. Je moet dus alles wat er van andere kinderen verteld wordt, onmiddellijk op Keesje toepassen, of althans met Keesje in verband brengen. Zoo moet je in de stukjes over die blinde en doofstom-blinde kinderen aanstonds aan Keesje denken: hoe heel anders het er met hem zou uitgezien hebben, als hij ook eens blind of doof was geweest. Later in de geschiedenis van Kleine Trott en John Winterfield Mac Kean, moet je weer voortdurend erop letten, dat Keesje precies eender denkt en doet als zij. Gaat het over de zorgzame moeder van het blinde kindje of van Astyanax, dan moet je aanstonds aan Keesjes moeder denken. In alle tijden en in alle landen zijn de kleuters kleuter, en de moeders moeder geweest.

Als je het heele boek zoo opvat, zul je er werkelijk schik in hebben. Maar net als in alle andere romans moet je er eerst een beetje inkomen natuurlijk. Pas in het 7de, 8ste en 9de hoofdstuk komt het allermooiste. Maar om dat goed te begrijpen, moet je al het vorige zoo wat in je hoofd hebben. Dat zal je soms wel een klein beetje moeite kosten; maar vertrouwen! tegen een klein beetje inspanning niet opzien! en ik verzeker het je: het zal gezellig en prettig zijn. Ik meende ten minste, dat een roman veel interresanter was dan een gewoon leesboek, en zeker dan een grammatica. Welnu, ik heb hem dan ook geschreven, om jullie de Nederlandsche les plezieriger en toch niet minder nuttig te maken.

Oudenbosch, 4 Juni 1917. Dr. JAC. VAN GINNEKEN.

HET NIEUWE ZUSJE. :-: :-: :-: vrij naar A. J. M. Janssens.

Mama! Mama!
Mama! Mama!
Zoo klonk het heel de woning door;
Terwijl twee mannekes stoven
Naar boven,
Waar Papa kwam voor,
De handen uitgestrekt,
Vol zorg gebiedend: „Stil!
„Houdt op met al dat leven maken!
„Versta je kindren? hoor! ik wil.
„Want anders stoort ge nog Mamaake
„Terwijl ze juist wat slapen moet...
„Mamaake is niet goed".

Daar stond het nu bewogen,
Het kleine volk;
En 't zonnetje der oogen
Met eene wolk,
Een tranenwolk verduisterde:
Het stond en zweeg en luisterde.

„Maar kindjes lief, nu geen verdriet,
„Zóó ziek is nu Mama nog niet;
„Zij heeft zich moe geloopen
„Ze is een nieuw kindeke gaan koopen.
„Weldra is zij weer genezen,
„En, als ge heel braaf zijt, misschien
„Laat ik u 't kindeke, uw klein zusje
[eens zien".

— „Och Paake, als 't u blieft,
We zullen heel braaf wezen".
Ze dansten van plezier,
De handjes in de lucht.
— „Komt dan maar gauw,
Maar geen gerucht!"

En door de deur met lichte voetjes,
Slopen ze voorzichtig zoetjes
Met uitgestoken kin
En hielden d'adem in.

Papa schoof weg het wit gordijntje;
En uit het linnen blank en rein,
Geschaduwd door het wederschijntje
Der blauwe wieg, daar kwam een klein,
Klein wezentje te voorschijn,
Rozenknopje
Op sneeuw geleid, zoo 't scheen;
En als de mannekes nu 't kopje
In 't wiegske staken, dicht bijeen,
Om 't wezentje te zien, schrokken ze
Van zulk een kleine zus, [haast
En keken ze aan verbaasd.

Zij zelve schenen reuzen
Bij 't kleintje. — „Geeft 'n kus
Aan zusje!" En ze deen 't
Half vreezend half gemeend.
Dan, over kaak en neus en
Rond de oogskens met de vingerkens
[gegaan,
Al tastende... „Papaake, leeft dat?"
Zoo vroegen zij, „kan 't kijken?
[Geeft dat
„Een handje, en kan het recht op
[staan?"

„God zij geloofd! dat leeft, mijn kindjes
[en 't zal blijven
Leven en groeien, als 't God blieft;
[en eer
Het morgen wordt den derden keer,
Zal 't kijken, en zijn oogskens zullen
[drijven
U achterna. Dra wordt ze groot,
Uw liefste speelgenoot". —

— „Papa, dat zal plezierig zijn
Te spelen met ons zusselijn".
Op teentjes top,
Trokken ze op,
Al fezelende ondereen
Van 't zuske „nog zoo kleen".

EERSTE HOOFDSTUK. □ HET SPRAKELOOZE WICHT.

1. Waarom een kind niet aanstonds praten kan. Het eerste, wat iedereen aan een klein kind opvalt, is: dat het niet kan praten. Daarom is „sprakeloos", „niet pratend" in veel talen het gewone woord voor kind geworden. Zoo komt bijv. het Fransche woord *enfant* van het Latijnsche *in-fans* dat letterlijk vertaald „niet-pratend" beteekent, evenals het Grieksche νήπιος (nēpios), dat volkomen aan „sprakeloos" beantwoordt.
Waarom nu kan een pasgeboren kind niet aanstonds van zelf praten? Ten eerste: omdat het kind nog geen bewustzijn, nog geen verstand heeft, omdat het kind niet denkt en met bewustzijn ook niets voelt, en dus ook volstrekt *niets te zeggen heeft.*
Ten tweede: omdat het kind *zich niet uiten kan,* aangezien zijn spraakorgaan nog zoo slecht ontwikkeld is. De longen, die — als een blaasbalg voor een orgel — de lucht voor de stem moeten toevoeren, kunnen nog niet zoo diep en regelmatig ademhalen en vooral de lucht niet zoo geleidelijk laten uitstroomen als voor het spreken noodig is. De ingewikkelde spier- en kraakbeenmachinerie in de keel is nog slap en slijmerig; de snaren van de stem, die er middenin zitten, kunnen dus nog niet voldoende gespannen worden; ook huig, tong en lippen zijn nog niet rad genoeg voor de articulatiebewegingen; en de tanden, waartegen de tong bij het meerendeel der klanken moet rusten, of aanslaan, zijn nog geen van alle doorgekomen.

VRAAG. Wat is dus praten eigenlijk?

2. Wat een kind dadelijk wèl kan. Nu zijn er twee dingen, die een kind niet behoeft te leeren, maar aanstonds kan: schreien en zuigen. En let wel, dit zijn juist alle twee: bewegingen van het spreekorgaan, en, hoe ver ook nog van spreken verwijderd, toch twee voorbereidingen van belang. Nog voornamer echter is het innerlijke. Het bewustzijn van het kind is in de eerste maanden nog zóó dof en zóó duister dat wij er ons onmogelijk een juiste voorstelling van kunnen maken. Alleen kunnen we opgeven, waar het zoo ongeveer op gelijken moet, en dat is: ons eigen bewustzijn als we half slapen zonder te droomen, maar toch een kwaje bui hebben, omdat iets onbekends ons hindert.
Het kind toch, slaapt de eerste dagen bijna voortdurend; en dan is het zich heelemaal niets bewust. Z'n ontwaken is echter niet als ons hel wakker worden, maar als het juist beschreven bewustworden van een kwaje bui in halven slaap.

3. Het schreien. Welnu, zonder te weten waarom of hoe, begint het kind in zulke oogenblikken te schreien. De moeder besluit uit het schreien terecht dat een of ander het kind hindert of pijn doet: koude of warmte, natheid of honger. Want zoodra Keesje weer droog in z'n bedje ligt, of het maagje vol heeft, houdt hij met schreien op.

Het schreien is dus in dezen tijd geen bedoelde mededeeling maar net als b.v. het gekraak van een bouwvallige muur, voor den buitenstaander een teeken, dat er iets hapert, dat een of ander niet in orde is.

4. Het zuur hebben.

Bijna alle kinderen krijgen in dezen tijd het zuur; d.w.z. de gedronken melk verzuurt in de maag, en het kind heeft een zuren smaak in den mond. Nu is de smaak bij het pasgeboren kind reeds aanstonds sterk ontwikkeld. Het schreit dus om dien zuren smaak; maar onderwijl stelt het onwillekeurig alle pogingen in het werk om dien zuren smaak kwijt te raken. Gelijk nu ieder bij zich zelf kan ondervinden, verdwijnt bijna aanstonds elke zure smaak, als men de mondhoeken naar onderen uiteentrekt, zoodat de fijnproevende tongranden nergens aan raken.

5. Het kreunen en krijschen.

In het begin is dat geschrei altijd hetzelfde, met de mondhoeken omlaag en saamgeknepen oogen galmt het kind almaardoor *è-è, èhè* of *èwè;* spoedig echter komt er verschil in kracht: het kind huilt luidkeels, als het veel honger of pijn heeft, en weent slechts zachtjes, als het licht te hel in de oogen straalt, of als het ongemakkelijk ligt; en na eenige weken meenen vele moeders en bakers ook al duidelijk verschil in klank te hooren tusschen het eu-achtige kreunen: als de luren nat zijn, en het ij-achtige krijschen: als het kind honger heeft. Zoodoende is het strottenhoofd voortdurend in de gelegenheid zich te ontwikkelen. Pas in de tweede of derde maand komen er bij het heftige schreien met het samentrekken der oogkringspieren ook tranen in de oogen. En die eerste tranen zullen niet de laatste wezen.

6. De eerste lach.

Na drie maanden begint zich bij-, maar vooral ook nà het zuigen, een vaag-bewust behagelijk gevoel te ontwikkelen. Een aangename rinschheid ontwikkelt zich in het kindermondje. Om daar des te beter van te profiteeren trekt het instinctmatig de mondwanden dichter bijeen en komt er een kuiltje in de wangen. Verder worden dan de mondhoeken omhooggetrokken, zoodat ze de tongranden eventjes raken. Ook als die rinsche smaak reeds weg is, blijft het kind de mondhoeken naar boven trekken. Dit gebeurt van lieverlede in alle oogenblikken van behagen, de oogen gaan stralend open, en de moeder verlustigt zich in den eersten kinderlach.

OEFENING. Kijk eens goed naar het gezicht van een kind, als het lacht en als het huilt, en beschrijf de verandering die je ziet rond de oogen en den mond. Als je geen jong broertje of zusje hebt, kun je 't ook bij je zelf in den spiegel nagaan. Kijk ook eens in den spiegel: 1° als je wat azijn proeft en 2° als je wat Rijnwijn of sinaasappel of een lekker zuurtje in den mond hebt.

7. Gedeelde vreugde, dubbele vreugde.

Verdriet sluit ons op in ons zelve, maar geluk loopt over en wil zich meedeelen aan anderen. Zoo is het ook reeds met het kind. Trok het zich in z'n kwaje

bui van moeder en de buitenwereld niets aan, met den eersten lach is tevens de belangstelling voor Mama begonnen, en de eerste kiem van verstandhouding ontluikt. Als moeder den kleuter lachend aankijkt, is hem dat zoo aangenaam, dat hij ook lacht; evengoed wanneer ze hem streelt of kittelt. „Als hij heel gewoon ligt te kijken, (schreef mij de moeder van een anderen driemaandigen dreumes) en ik trek mijn gezicht tot een lach, dan begint hij te schateren; doe ik mijn gezicht weer gewoon, dan verandert ook het zijne en kijkt hij me weer heel strak aan". Hier zien we dus, dat het kindje, als een levende spiegel, zijn moeder weerkaatst.

8. **Ontdekking van moeder.**

Die eerste ziele-echo's, die uit lachende kinderoogen antwoord geven op moeders belangstellende liefde, zijn nu het begin van een heele reeks aanhuiveringen, indroomingen en wonderteere zielsgesprekjes, echt onder vier oogen; waarbij geen woord wordt gesproken, maar alleen moeders gelaat zich spiegelt in kinds gelaat, waarbij moeders ziel als het ware samenvloeit met de kinderziel, en deze onder die zaligende aanraking te rillen, te beven, bewust te leven, en zich te geven begint: de eerste tinteling van kinderliefde, zoo diep in 't hart geschreven, dat geen verdriet of ongeluk later ooit in staat zijn die uit te wisschen. Het kind heeft zijn moeder ontdekt en zal haar nooit meer vergeten. O zeker, later zullen wij zien, dat wij ons deze eerste ontdekking van moeder niet primitief genoeg kunnen voorstellen; maar het is toch een feit, dat hiermee al de vroegste en diepste gevoelens van vreugde en troost met het aanschouwde gelaat en de streelende oogen van moeder voor goed zijn ineengevloeid.

In de ouderlijke woning, zegt B. van Meurs, hebben zich ons aller lippen het eerst tot lachen geplooid: welk een weelde was het voor het hart onzer moeder toen wij, liggende op haren schoot, haren liefdevollen lach met den eersten glimlach beantwoordden, toen wij door ons lachend gelaat haar toonden, dat wij haar van andere dingen onderscheidden, dat de vermogens eener redelijke ziel zich in ons begonnen te ontwikkelen! Dit liefelijk tafereel is door Vergilius geschetst met een enkelen versregel, schoon en eenvoudig als eene Madonna van Rafaël:

□ INCIPE, PARVE PUER, RISU COGNOSCERE MATREM! □

Begin, kleine knaap, met een lach het gelaat uwer moeder te kennen!

9. **Uit den schaterlach komen de silben op.**

Was het lachen aanvankelijk niets dan een trek om den mond, en een straling van blije oogen, — wij hoorden het reeds uit moeders eigen verklaring — weldra wordt het een schateren d. w. z. een rij van hikkende geluidjes als een kralensnoer komt uit het keeltje los, en het heele kindje schokt met die ploffers van lachklankjes op en neer.

Het schreien was altijd een lang aangehouden klinker of tweeklank, telkens opnieuw uitentreuren al maar langer gerekt; met den schaterlach begint

het kind z'n klanken in stukjes te breken of te articuleeren in den oorspronkelijken zin van het woord [1]). De silbe of lettergreep is geboren.

10. Tokkel en sleepklanken. Geen wonder dat dan ook later het heele leven door, de lange gerekte tonen iets meewarigs, treurigs behouden, terwijl aan de korte afgebroken lettergreepjes, tokkelend uitgesproken, iets levendigs en blij's vastzit. Want alle getokkel herinnert aan blijen lach, en alle gerekte klinkers zijn familie van droevig schreigeluid.

11. De brabbelperiode. Een kalmer uiting van behagelijkheid is het gebrabbel, dat gewoonlijk spoedig na het lachen begint, dan gewoonlijk weer een tijdje ophoudt, om op half-jarigen leeftijd zich volop te ontwikkelen. Dit gebrabbel is een spel met keel, mond en lippen. Aan de zuigbewegingen zijn toch voor den kleuter al spoedig zeer zoete herinneringen vast. Welnu, in oogenblikken van zoete behagelijkheid, gewoonlijk, als hij pas gezogen heeft, en warm en droog in de opgemaakte wieg ligt, gaat hij nu liggen zuigen, liggen duwen en spartelen met de tong tegen het verhemelte, liggen klappen en ploffen met de lippen; ook maakt hij met zuigen eerst veel spuw, om dat dan met een vaartje weg te slingeren. Allerlei zuigende klip-klap geluiden van de lippen vermaken hem, ook wordt hij gewaar, dat hij met z'n tong tegen 't gehemelte en het tandvleesch kan klakken (geheel en al de clicks der Hottentotten, die volgens de laatste onderzoekingen niets dan zuigklanken zijn). Ook met de stembanden schijnt het kind nu te gaan spelen, nu eens slaat het ze open, dan weer dicht, en daar het in zulke oogenblikken reeds regelmatiger en dieper begint adem te halen, geeft dat plotseling een klinkergeluid. Dat is een pret! Keesje geeft zelf een articulatie-concert en ligt er naar te luisteren met welgevallen. En meen niet dat het eentonig is. Wel in den beginne: *ur, rə* [2]), *ərə. ur, rə,* minuten achter elkander, dan komt er echter afwisseling, *ər, rə, errə, ri, ra.* Na een paar minuten weer wat nieuws: *ara, acha.* Vooral bij het giechelende gi-gi-gi heeft de dreumes groote pret. Dan ineens *grrrr, nga, ngra, angra, krə, kra, krè, krè.*

12. De tong-, lip- en keelklanken. Al deze klanken worden gorgelend achter in de keel gevormd. Daarna volgen gewoonlijk pas de lipklanken: *əvə, awa, wə, wa, wawa, əmə məmə, brrr, pdè, biwè, mba, bèbè. bob, brra, mi, wi, mij* enz. Bij de ontdekking van elken nieuwen klank: onbedaarlijke pret. Ook een soort tongklanken worden bij sommige kinderen gehoord: *ja, jamja, nènè, na, nja, jè, eldè, edi, diethè,* (met scherpe Engelsche th) *pia, pia, ià, bià, biéja, bièja,* doch de afwezigheid der tanden belet nog de vorming der zuivere *d* en *t.* Maar behalve deze klanken en silben, die ook in onze taal voorkomen, biedt het kinderlijk concert er nog allerlei andere, die wij niet kunnen opschrijven, omdat ons

1) *Articulus* is een Latijnsch woord, dat *lid* beteekent. Denk b.v. aan de drie leden onzer vingers.
2) Met een omgekeerd e'tje geven wij voorloopig de stomme „e" weer.

schrift er geen letters voor heeft, maar die wij met fluisteren en blazen, brommen en kakelen, gieren en snorren, ploeteren en mummelen, knorren en pitsen, tjuiken en tsilpen, spuwen en sissen kunnen vergelijken. Al deze brabbelklanken hebben echter hoegenaamd geen beteekenis.

OEFENING. Rangschik alle Nederlandsche medeklinkers eens in de drie groepen van keel-, lip- en tandmedeklinkers.

13. **De muzikale melodie.** Nog om een andere reden kunnen we dit brabbelen met een concert vergelijken. Vooral in muzikale schakeering bereiken de moeders bij 't het gesprek met hun nog sprakelooze kleinen, dikwijls een graad van duidelijkheid, die niemand zich kan voorstellen, zoolang hij er niet speciaal op gelet heeft. In het begin is de toon van alle kinderbrabbeltjes even hoog. Langzamerhand komt er verschil in toon op, en kan een bezorgde moeder uit de melodie van het gebrabbel de stemming van het kind afleiden. Soms klinkt het ietwat klagend: hoog beginnend en langzaam omlaag en lager. Een anderen keer springen de tonen ietwat verontwaardigd omhoog en omlaag.

14. **De gilletjesperiode.** Gewoonlijk wordt de brabbelperiode een of twee maanden onderbroken door een periode van stilte. In dezen tijd echter bemerkt de moeder, dat het kind gevoelig wordt voor allerlei snel voorbijgaande prikkelingen der zintuigen, en die telkens met een hoog kort gilletje beantwoordt. Bij 't openschuiven van 't gordijn 's morgens: *gi*! Bij 't hooren van een bons of knal: *hi*! Bij 't voelen van water: *hi*! bij 't proeven van de melk: *gu*! Deze gilletjes hebben dus blijkbaar wel een beteekenis: zeker nog een heel onbepaalde en vage, maar die we toch met onze interjecties als: hé, hè, ha, hi, o! owee! oe! kunnen vergelijken. Wij zien hieruit dat ook het bewustzijn zich verder ontwikkelt: was het vroeger alleen beperkt tot kwaje of goeie buien en lang-durende eenparige stemmingen van klacht of onwil, nu is het kindje al wakker genoeg voor kleine voorbijgaande gevoelentjes van schrik en verrassing. Ook het praten van moeder wordt eerst met een gilletje en later altijd met een onveranderlijk *da da da* of *ta ta ta* beantwoord.

15. **Het napraten.** Op het einde der brabbelperiode, dat is in de 8ste, 9de of 10de levensmaand, hoort men soms op eens het kind een woord van moeder nazeggen, b.v, *mam*, *didi*, of iets anders, vooral als moeder, wat ze dikwijls vanzelf gaat doen, het kindje met een zijner meest geliefkoosde brabbelklankjes aanspreekt. En dit is ook goed te begrijpen. Bij het brabbelen hebben wij gezien, dat hierbij dikwijls een zelfde klank, twee, tien, twintig maal herhaald wordt. Aanvankelijk komt dat zeker meest hiervandaan dat het kind z'n articulatieorgaan nog traag is en dus vanzelf een tijd lang in dezelfde houding blijft, zoodat bij elken nieuwen ademstoot dezelfde klank gevormd wordt. Maar later, als het orgaan al zoo veelzijdig bewegelijk is, moet ons zulk een voortdurende

herhaling van één klank veeleer bevreemden. En we zouden dat ook niet kunnen verklaren, als het kind geen ooren had en zelf niets van het gebrabbel hoorde. Maar nu we aan het hooren van het kindje denken, begrijpen we ineens, dat het brabbelen niet alleen een spel en een oefening van het spreekorgaan, maar ook een spel en een oefening van het gehoor is. En we kunnen er ons gemakkelijk indenken, dat het herhalen van dezelfde mondbeweging, en het daaruit volgende hooren van denzelfden klank aan het kinderlijk spel juist zoo'n groote bekoring geeft. Het rijm is ontdekt! Juist als op later leeftijd een jongen die pas kopje-overduikelen geleerd heeft, niets liever doet dan den heelen dag, als anderen hem zien ten minste, te buitelen en te duikelen, m.a.w. voortdurend hetzelfde kunststukje te herhalen, of zich zelf na te doen; zóó doet het kind elk van zijn nieuw gevonden mondbewegingen voortdurend weer opnieuw: als het hoort welk een kunststukje van geluid daaraan vastzit. En zoo herhaalt het uitentreure dezelfde mondbeweging, het doet zichzelf na. Maar is het dan wonder als moeder nu eens een van diezelfde geliefkoosde kunststukjes uitspreekt, het kind er aanstonds bij is om moeder na te zeggen? en het dan uit te gieren van pret?

16. **Ontdekking van vader.**

Gewoonlijk is moeder dan al even blij als het kind zelf en ze maakt gebruik van dat gunstige oogenblik om den dreumes vaders naam voor te zeggen. Daar deze eenvoudige klanken onder de brabbelgeluidjes ook al wel eens zijn voorgekomen, lukt dan ook gewoonlijk dat kunststukje en als vader 's avonds thuis komt, wordt hij door moeder en kind voor het eerst als „*pa*" begroet. Al die blij bewogen omstandigheden helpen mee om aan den kleuter die eerste herhaling diep in het hoofdje te prenten. Het droomt er 's nachts van natuurlijk. En dikwijls is den anderen dag bij het ontwaken z'n eerste geluid: een triomfantelijk *pa-pa-pa*, waarvoor het dan opnieuw met een vloed van kussen wordt geprezen en beloond. Ook in vaders oogen mag het lezen en in vaders lach spiegelt z'n eigen lach, terwijl het vreemde aanvoelen en zien van den baard op deze nieuwe ontdekking een eigen stempel drukt. Het kind heeft iets heel nieuws ontdekt, het heeft z'n vader gevonden: lachende oogen met een baard. Meer niet.

17. **Meer belangstelling voor gehoorde klanken.**

Dat heeft nu echter weer ten gevolge, dat Keesje veel meer belangstelling gaat toonen in de gehoorde klanken. Als er een rijtuig of de tram voorbijgaat, kijkt hij naar den straatkant. Hierin wordt hij ook weer geholpen door 't een of ander lawaai-makend speelgoed: een rammelaar, een ratel, een fluitje, een piepende poes, of iets dergelijks, en wederom konstateert hij met een uitbundig welgevallen in het vage, dat op een bepaalde beweging altijd hetzelfde geluid volgt: weer zoo'n kunstje, dat honderden malen per dag herhaald, moeder soms de ooren doet tuiten. Maar moeders zijn geduldig.

18. Het nadoen. Klapt moeder nu in de handen, dan kijkt hij op en ziet en hoort het. Ook hij gaat nu in de handen klappen en hoort het ook. Onbedaarlijke pret. Een nieuw kunststukje! Dan begint moeder te zingen en te klappen tegelijk: „Klap maar in de handjes blij, blij blij, Geef de booze bolle dan maar dij, dij, dij". En dan zingt moeder opnieuw. En nu neemt ze zijn handjes in de hare en klapt zoo met hem mee. Allemaal prachtige middelen om het kind in nadoen en napraten te oefenen. Keesje kan dat allemaal nog niet nazeggen, maar hij dreunt en giert toch dapper mee, en de stralende oogjes verraden het innerlijk weggevallen.

19. Weer de muzikale toon. Het meest schijnen het kind aanvankelijk de schakeeringen der stemhoogte te interesseeren. We herinneren ons aan het vroeger gezegde over den dalenden klaagtoon en den opspelenden springtoon. Nu betrappen we soms den kleine op het nadoen van den toon in een samenspraak. Eerst een paar brabbelklankjes met duidelijken vraagtoon, dan vlak daarop wat gebrabbel met beslisten antwoordtoon. Dat gaat dan zoo door in twee, drie langgerekte belangstellende uitvraagstukjes, telkens weer gevolgd door een kort afdoend bescheid; althans dien indruk maakt het op een afstand gehoord. Dichter bij gekomen bemerkt men, dat het zinloos gebrabbel is, maar de gesprektoon was onmiskenbaar. Het kind bootst de muziek na van een samenspraak.

20. De overgang van brabbelen in napraten. Op de brabbelklanken zelf echter begint moeders voorbeeld ook invloed te krijgen. Van nu af aan worden toch in de babbeluren de van moeder nagezegde klanken bevoorrecht, de andere raken op den achtergrond. De nagezegde klanken zijn echter voorloopig slechts weinig in getal. Het spel van babbelen wordt dus eentonig. Het kind amuseert er zich niet meer mee, en daarom houdt het er nu ook weldra mee op. Het brabbelen is uit en het napraten is begonnen. Gewoonlijk is ondertusschen het kind reeds verjaard en dus één jaar oud geworden. Hij heeft het al ver gebracht.

21. Een- en meersilbige woorden. Het is nu of de dreumes in een echo is veranderd. Alles zegt hij na zoo goed en zoo kwaad als dat gaat: van losse woorden vaak alleen den klinker en den een of ander toevallig raken medeklinker, van heele zinnen alleen het eveneens nog geradbraakte laatste woord. Eerst alleen éénsilbige woorden en dan is de gelijkenis nog meest verre van kompleet; *vies* zegt Keesje na als: *iesj*, *draaf* als *dərə, dərə*; zegt moeder *op* dan zegt Keesje *bè* of *ba*, zegt moeder *pats*, dan zegt hij: *at*. Ook de poes wordt trouw nagemiauwd: *maauw*, en als bij het kaatsenballen de bal ergens tegen patst, bootst hij het ook al na met: *at*; alleen op papa reageert hij met het tweesilbige *„papa"*. Moeder zegt hem voor: Vader. De kleine antwoordt nu eens: *pappə*, dan weer *pədə*; nu zegt moeder: *vaaaader*; de kleine daarop *aatie, aaadie*. Weldra komen er nu eenige andere tweesilbige woordjes bij: *mama*,

beebee, en pas eenige maanden later is z'n geheugen lang genoeg om drie silben na te zeggen: *grootmama* klinkt dan: *amama* en *grootpapa*: *opapa*.

22. **Belangstelling in mondbeweging.** Sommige kinderen kijken, als ze een ongewonen klank hooren aandachtig luisterend naar moeders lippen en probeeren dan hun lippen ook zoo te trekken. Keesjes moeder berichtte mij zelfs, dat haar dreumes na lang kijken haar lippen ook met z'n vingertjes kwam voelen, en zelfs bij het openen van den mond haar tong betastte, en daarna bij zichzelf ging zoeken, of hij ook een tong had, en wat die zooal deed daarbinnen in z'n kleine mondje.

OEFENING. Let eens op welk verschil je aan iemands mond kunt zien, als hij *ie* of *uu* zegt. Welk verschil is er aan de lippen te zien tusschen *ee* en oo, tusschen *aa* en *oe*? Hoe verandert de mondstelling, terwijl je *ieuw* zegt? Kun je zoo misschien ook de lipmedeklinkers *p*, *b* en *m* zien? En van de tandmedeklinkers de *s* en *z*? Kijk eens in den spiegel naar het verschil tusschen de z van hazen en de *sj* van haasje. Begrijp je nu hoe een doof kind toch iemand die gewoon spreekt kan leeren verstaan?

Brengt moeder Keesje naar bed dan zegt ze: „ga je nu weer lekker slapen?" hij beantwoordt dit vast met: *ta, ta, ta*. Als nu moeder diezelfde woorden niet hardop maar fluisterend zegt, dan antwoordt hij ook met fluisterstem: *ta, ta, ta*, heel zachtjes. Spreekt moeder met een hooge stem dan kraait hij hoog ta, *ta, ta*, spreekt moeder met een diepe stem, dan bromt hij laag *ta, ta, ta*. Al dit napraten is echter nog volstrekt geen praten, netzoomin als het gesnater van een papegaai. Maar het is toch al de muziek der taal, en soms zelfs heel lief en bekoorlijk. Die klankmuziek zal ook later een der bekoorlijkheden van alle schoone taal, en vooral van de dichtertaal blijven.

VADER EN MOEDER. :-: :-: :-: :-: :-: door D.-v. G.

In 't wiegje een heel klein gezichtje,
Glimlachend het jonge paar.
Zwijgend naar 't sluimerend wichtje
Doorschouwen, verstaan zij elkaar.

„Moedertje!" fluisterde 't zwijgen,
„Vadertje!" zei het zoo zacht;
Stil tot elkander zij nijgen:
Ziele ziet ziele die lacht.

„Vadertje-lief zal je hoeden
Tot hij zichzelf in je kent".
„Moedertje-zoet zal je voeden,
Tot je haar evenbeeld bent".

„„Bloeiender rozen gaarde,
Kweelender vogelen lied,
Weg in den wind waait je waarde:
Lief als een „kind" ben je niet.

„„Om 't lieve behoud van een leven
Zwoegen liefde en medelij,
Worden handen vol goud gegeven...
Hier komt een leventje bij!

„„Hemel van huwende weelde,
Schepping op aarde verdwaald.""
„Almacht in Vader herteelde!"
„Liefde in Moeder vertaald."

„Vadertje!" jubelt het zwijgen,
„Moedertje!" roept het verrukt...
Weer tot elkander zij nijgen
Handen in handen gedrukt.

EEN MOEDERHART. :-: :-: :-: :-: door Wally Moes.

Kleine Stephen, het eerste kindje van Aart en Mijntje Dirksen, was nu bijna twee maanden oud. Zijn armpjes en beentjes werden al zoo aardig stevig, en hij spartelde en trapte er mee, dat het een aard had, maar het lachje, waar zijn moedertje zoo naar verlangde, dat had zij nog niet gezien, Ze zei al haar liefste woordjes, en knikte en lachte tegen hem, maar de groote blauwe oogen bleven even ernstig.

Toen haar dit weer eens bijzonder opviel, bleef zij met het kindje op schoot lang stil zitten. Zij trachtte zich alle kleine kindertjes, die zij wel eens gezien had, voor den geest te halen. Haar Steffie was toch 't mooiste kindje, dat zij ooit gezien had; lachte hij nu maar eens tegen haar, wat zou dat zalig zijn! Was 't nu alleen, dat zij zoo ongeduldig was, of duurde 't bij Steffie bijzonder lang, voordat hij lachte? Zij bedacht een voorwendsel om even bij een kennis, die een kindje van denzelfden leeftijd had, in te loopen. Toen zij daar binnenkwam, had de moeder het kindje net op schoot en sprak er tegen. Zonder er aan te denken een reden voor haar komst te geven, kwam Mijntje naderbij en keek met gespannen aandacht naar het kind. Het was of het bloed in haar aderen stolde, en of ieder haar op d'r hoofd overeind ging staan: zij zag het in eens duidelijk, dat kindje deed heel anders. „Scheelt er wat aan, Mijntje, je ziet zoo wit, is Stephen niet goed?", vroeg de vrouw. „Wel ja, mensch, best", antwoordde Mijntje, terwijl zij met de grootste moeite haar trillende lippen in bedwang hield, „hij groeit als kool, maar ik heb wat vergeten, ik moet gauw naar huis". En meteen was zij de deur alweer uit. Zij liep zou gauw als zij maar kon zonder opzien te maken, want wat daar bij haar was opgekomen, dat was zoo vreeselijk, dat wilde zij niet denken, en niemand mocht aan haar merken, dat zij zoo iets vreeselijks dacht.

Thuis nam zij, over haar geheele lichaam bevende, dadelijk het kind uit de wieg en ging er mee aan tafel zitten. De mooie oogen keken als altijd recht voor zich uit. Toen riep zij het, en hield haar hoofd zoo verschillend mogelijk boven het kind, maar het volgde haar niet met de oogen, zooals dat andere kindje gedaan had, toen de moeder het toesprak. O, wat was er dan toch?! Het was toch niet denkbaar, dat die oogen niet zagen?! Neen, dat kon niet, zij zou rustig zijn en wachten, tot Aart thuiskwam; die zou haar wel uitlachen en zeggen, dat ze mal was, om zoo iets te denken.

En zij kuste en koesterde haar kindje, en keek en hunkerde, en trachtte in te dringen in het geheim van die groote, open, glanzende bollen. En dan drukte zij het tegen zich aan, en bad en vleide onzen lieven Heer, en beloofde Hem van alles. als haar kindje maar net mocht zijn als andere kinderen. Dan was zij ineens heelemaal gerust gesteld, noemde zichzelve dwaas en glimlachte, en keek weer in het gezichtje. Maar de blik van het kind bleef even onverschillig recht voor zich uitstarend, en het liep ijskoud over haar rug. O, zij durfde er niemand bij te halen, dan wilde zij nog maar liever in 't onzekere blijven; dat vreeselijke

waar zij bang voor was, zou toch wel niet waar zijn; hoe kon zij toch zoo gek zijn dat te denken! Alle kinderen deden toch niet hetzelfde, en haar kind had juist zulke bijzonder mooie oogen, dat hadden alle menschen al gezeid. Maar nu viel het haar achteraf ineens op, dat de menschen al een paar keer zoo raar gekeken, en naar haar zin Steffie niet genoeg bewonderd hadden. Zouden de anderen al eerder dan zij iets vreemds aan hem gezien hebben?

O, die kwellende angst, die bodemlooze wanhoop, die zich ineens weer van haar meester maakten! Zij legde het kind gauw in de wieg, omdat zij met haar handen haar hoofd moest kunnen grijpen, en zoo zeeg zij neer op haar knieën, en keek en keek, en riep het kind. Het spartelde met de armpjes en beentjes, en maakte kleine geluidjes, alsof het antwoordde, maar waar de arme moeder zoo hartstochtelijk om smeekte, dat gebeurde niet. De oogen bleven recht voor zich uitzien.

Toen Aart thuiskwam, zag hij dadelijk, hoe ontsteld Mijntje er uitzag. „Steffie is toch niet ziek?" vroeg hij verschrikt en ging dadelijk naar de wieg. Mijntje kon niet antwoorden; zij schudde van neen, en toen Aart in de wieg keek, bracht zij er eindelijk met moeite uit: „Zie jij niets vreemds aan Steffie?" „Wat vreemds", zei Aart verwonderd, „nee, hij is net als alle dagen". „Ja maar", hokte Mijntje, „zijn oogen!" En toen ineens barstte zij los in woest gesnik: „O, Aart, ik geloof, dat hij blind is!"

Aart schrok vreeselijk; hij had wel al eens gedacht, dat het kind bijzonder strak keek, maar dát was nooit bij hem opgekomen. Zonder iets te zeggen ging hij gauw een lampje halen, stak het aan en hield het licht vlak voor de oogen van het kind, maar het knipte er niet mee; klaarblijkelijk zag het kind niets van het licht. Aart zette het lampje weer weg en ging diep verslagen bij de tafel zitten. Hij moest trachten het te vatten, hij kon het zoo ineens niet begrijpen.., Blind, blind, zijn jongetje zou blind zijn?! Zou niets zien van alles wat alle menschen zien?! Hij had wel eens een blind mensch gezien, maar dat was een oud mensch geweest, dat was heel natuurlijk; maar een blind klein kindje — zijn klein, klein kindje blind! Maar er was misschien wel wat aan te doen — en daar zat hij stil, terwijl er misschien iets verzuimd werd! „Ik ga den dokter halen", zei hij tegen Mijntje, die het kind weer op schoot genomen had.

Zij kon nu niet meer laten om naar de oogen van het kind te kijken. Het was of zij van minuut tot minuut verwachtte, dat het leven er in zou ontwaken en dat haar jongen haar voor 't eerst zou aankijken; en dan zou dat ontzettende ineens voorbij zijn en zou het zijn, of zij een afschuwelijken droom gehad had. Was Aart nu maar niet den dokter gaan halen! Als die zei, dat Steffie blind was, zou 't zijn of 't dán pas waar was, en anders kon zij er alle dagen voor bidden en hopen. O, zij zou nergens anders aan denken en altijd maar bidden, dan zou de lieve Maagd Maria eindelijk wel medelijden met haar hebben en met haar Steffie, en hem de zon en de boomen laten zien en zijn moedertje, dat hem toch ook zien mocht. :-:

Aart kwam spoedig met den dokter terug, en deze kon na een kort onderzoek helaas niets anders doen dan de ongelukkige ouders zoo zacht mogelijk zeggen, dat het kindje blind geboren was en altijd blind zou blijven.
Den eersten tijd nadat Mijntje het wist, was het, of voor haar ook de zon haar glans verloren had. Zij kon er zich maar niet indenken, dat haar jongen nooit iets zou zien. Zij moest telkens haar oogen dicht doen om te weten, hoe dat was, maar zij kon het toch niet begrijpen, zij wist immers alles al!
Te voren was haar heele hart vervuld geweest van liefde voor haar kindje, zij zou het niet voor mogelijk gehouden hebben er meer van te houden; maar nu was haar liefde als een verzengende vlam geworden: zij leefde alleen nog in en voor het kindje. Zij had nooit veel omgegaan met andere menschen, maar nu bemoeide zij zich met niemand meer; zij sloot zich op met haar ongeluk, dat toch tegelijk al haar geluk was. Larensche Dorpsvertellingen I.

MARIE HEURTIN. :-: :-: :-: :-: door J. V. de Groot.

Marie Heurtin is, naar ik meen, op dit oogenblik de eenige in geheel de wereld, die doofstomblind geboren is, maar niettemin tot een waarlijk schoon zieleleven mocht opstijgen. — Zij werd geboren te Vertou, in het departement Loire-Inférieure, den 13 April 1885. Haar ouders zijn weinig bemiddeld, en vader Heurtin wint met zijn kuipersvak nu juist niet veel meer dan het dagelijksch brood. Tot haar tiende jaar verbleef het doofstomblinde meisje in de woning harer ouders. Wel hadden een inrichting voor doofstommen en een voor blinden haar, bij wijze van proef, voor een tijdje opgenomen. Maar na de tweede proefneming zond men het kind aan haar vader terug: met de verzekering, dat zijn dochter met haar open blik en haar klare oogen, uitstekend zag.... maar een idiote was. Nu wist men vader Heurtin geen beteren raad te geven, dan zijn dochtertje te brengen naar het krankzinnigengesticht te Nantes. Maar de brave man had van Larnay gehoord, waar immers, de in haar derde jaar doofstom en blind geworden Martha Obrecht door zuster Médulle voortreffelijk onderwezen was. Op zijn verzoek werd de tienjarige Marie door de overste aangenomen. Sœur Marguerite aanvaardde met grooten moed en christelijke toewijding het werk der opvoeding. Als een kleine wilde, bijna als een jong wild dier, kwam het kind 1 Maart 1895, des morgens bij de zusters van Larnay aan. Toen haar vader en haar tante, die haar hadden gebracht, vertrokken waren, ontstak zij in een razernij, die bijna twee maanden duurde. Zij wentelde zich langs den bodem, sloeg den grond met vuisten, blafte, schreeuwde, dat het ver buiten het huis gehoord werd. Poogde men haar door kleine wandelingen met haar gezellinnen eenigszins tot kalmte te brengen, dan barstte daarbuiten de woede eensklaps met nieuw geweld los. Daar is niet de minste overdrijving in deze woorden van Arnould: „Il fallut plusieurs fois l'emporter par les épaules et par les jambes en dépit de ses rugissements et les Sœurs rentraient confuses devant l'émoi des ouvriers et des paysans, qui avaient l'air de croire qu'elles attentaient à la vie d'une enfant". En thuis krabde ze de splinters van de muren! Zuster Marguerite, die met haar

in hetzelfde vertrek sliep, kon door al het geweld geen enkelen nacht rusten, en zag zich weldra gedwongen deze weerbarstige leerling eenigen tijd aan de hoede van andere huisgenooten toe te vertrouwen. Somtijds scheen het kind met zich zelf als te spreken, of brak het los in luid gelach. Volgens de gissing van zuster Marguerite kwam de verbittering van het kind hiervandaan, dat alles in deze omgeving haar zoo vreemd was. Zoo verviel Marie terstond in bittere woede, wanneer zij de kleeding eener zuster aanraakte: de wijde, wollen mouwen of de gesteven kap. Toen Martha Obrecht, als een achtjarig kind te Larnay was gekomen, kon men haar beschrijven als „une masse inerte". Haar opvolgster maakte blijkbaar een heel anderen indruk. Nadat gij deze dingen van oog- en oorgetuigen hebt vernomen, gelooft gij nauwelijks uw oogen, wanneer straks de 17-jarige Marie zoo rustig en bezonnen met haar hartelijk geliefde leerares in den kloostertuin tusschen de bloemperken u tegemoet treedt. Haar houding, manieren, gebarentaal, geheel haar innemend wezen, kan ik slechts door één woord weergeven: delikaat! Eene zachte, fijne, levendige ziel spreekt uit deze tengere en onschuldige verschijning. Vlug en vastberaden in alles, heeft dit blinde en doofstomme kind eene eigenaardige aantrekkelijkheid door den klaren blik van hare levendige open oogen, waarop men vroeger juist verklaard had, dat zij een idiote was. Maar hoeveel zorgen en offers heeft de opvoeding van dit kind dan ook gevraagd! De eerste vraag bij de opvoeding, nadat door groote goedheid en geduld haar vertrouwen een weinig was gewonnen, kwam hierop neder: hoe zullen wij Marie leeren spreken? De taal moest klaarblijkelijk een taal van teekens zijn. Met een klein zakmesje begon de victorie. De kleine had dit van thuis medegebracht en was er zeer aan gehecht. Zuster Marguerite ontnam het haar voor een oogenblik en gaf het haar terug, tegelijkertijd het teeken der doofstommen voor *mes* makend. Dit teeken bestaat hierin, dat de eene hand op de andere een beweging maakt. Na wat tegenstribbelen en vruchtelooze proeven begon het kind zelf dit teeken na te doen en kreeg toen haar mesje weer terug. Evenzoo deed Soeur Marguerite toen met haar meest geliefde snoepkost: eieren en vruchten; en ten slotte met alles wat zij voor haar eten noodig had: bord, tafelkleed, servet en allerlei spijzen. Op hare plaats aan tafel gekomen, vond zij er niets; voor alles moest zij eerst het bepaalde teeken maken, maar dan kwam het ook terstond. Zoo maakte de jeugdige leerling snelle vorderingen.

Liefdevolle, geduldige onderrichting en 'n levendige geest in de eerste frischheid der kinderjaren, werkten samen, om een schoone ziel uit haren eenzamen donkeren kerker te bevrijden.

Maar zoover is het met Keesje nog niet. Zeker, de deuren van zijn ziel, oog en oor, staan wagenwijd open. Maar juist de weet daarbinnen, het bewustzijn, het verstand, ligt nog te sluimeren in half slapend half wakend schemerduister. Maar spoedig zal het zonnetje daarover opgaan. :-:

□ □

TWEEDE HOOFDSTUK. 'T VERSTAND WORDT WAKKER.

1. De voorbereidende cursus langs oor en oog.

We staan nu aan het begin van Keesjes tweede levensjaar. Schijnbaar heeft Keesje in z'n eerste jaar nog weinig taal geleerd. Maar hoe gewichtig de voorbereidende lessen waren, die door oogen en ooren binnenkwamen in z'n kleine hoofdje, dat zal iedereen toch wel uit ons eerste Hoofdstuk hebben begrepen.

Dat blinde kinderen bij ziende dus altijd ver in ontwikkeling achter blijven, en meer in het bijzonder vooral veel later leeren spreken, zal ook uit dit tweede Hoofdstuk al langer hoe duidelijker worden.

Maar blinde kinderen kunnen ten minste nog hooren. Met doove kinderen is het nog veel erger gesteld. Juist omdat zij niets hooren, en dus van hun eigen toevallige babbelklanken niets merken, komen ze zelfs niet tot deze spelende taaloefening. Bovendien hooren ze natuurlijk niets van moeders lieve woordjes: zij merken eenvoudig niet dat er een menschentaal is. Daarom zijn alle doofgeboren kinderen dus stom tevens. Ook al ontbreekt er niets aan hun spreekorganen zelf, ze kunnen ze niet oefenen, en er dus geen willekeurig gebruik van maken, ze zijn dus feitelijk doofstom. Maar hoe droevig moet dan het lot wel zijn van kinderen die doof èn blind zijn beide! We zagen het reeds aan Marie Heurtin. Later zullen we uit de levensgeschiedenis van Helen Keller nog meer daarover vernemen. Maar het zal ons tevens troosten, en met een rechtmatig gevoel van fierheid vervullen, hoe zelfs in zulke ongelukkige wezentjes, als zij ten minste liefdevolle en oordeelkundige opleiding vinden, de menschelijke geest ten slotte zegeviert over het gebrekkige lichaam, en al blijven de poorten van oog en oor gesloten, toch andere deuren en ramen weet te vinden om uit het donkere zielehuis te geraken, en in voeling en onderling verkeer te komen met den medemensch. Van den medemensch, meer speciaal van de moeder, moet ook het normale kind in het begin bijna alles ontvangen.

2. De dreumes begint iets te verstaan.

In dit derde halfjaar begint zich nu een groote omwenteling in het kinderlijk zieleleven te vertoonen; het kind begint iets te verstaan. Met het verstaan toch moet alle taal beginnen. Want eer dat het kind uit zich zelf een Nederlandsch woordje in de juiste beteekenis kan gaan gebruiken, moet het dat natuurlijk eerst van moeder hebben leeren verstaan.

OEFENING. Lees deze bladzij nog eens van het begin af aan over, en schrijf er eens eenige woorden uit op, die je wel verstaat, maar zelf waarschijnlijk nog nooit in je gesprekken of opstellen gebruikt hebt. Dan zul je begrijpen dat iedereen — nog juist als het kind — veel eerder een woord leert verstaan dan gebruiken.

Maar verstaan en verstaan is twee. Sommige moeders meenen dat het

kind ze verstaat, als het na een krachtig met afwerend gebaar en streng verbiedend gezicht uitgesproken: *niet doen!* werkelijk niet doet, wat moeder niet hebben wil. Maar in werkelijkheid heeft het kind niets verstaan. Z'n aandacht werd getrokken door moeders gebaar en strenge oogen, en daarmee was z'n kopje afgeleid van wat het wou gaan doen; hij denkt en doet nu iets anders. Moeder heeft haar doel wel bereikt, de dreumes doet net, of hij moeder verstaan had, maar hij verstond er geen zier van. Toch gaat van zulke gevallen naar het echte verstaan een onafgebroken reeks van toevallige feitjes en heel of halfgelukte bevelletjes en spelletjes, die tien, twintig maal herhaald: den kleine ten slotte tot een primitief woordverstaan opleiden.

3. D.w.z. achter de woorden nog iets anders te zoeken dan louter geluid.

Want het heeft heel wat in, eer het kind gaat begrijpen, dat die gehoorde woordklanken niet alleen dienen voor aangename oormuziek, maar als teekens nog iets anders aanwijzen, iets beteekenen, iets bedoelen. Dat is met zuur en zoet en lekkers niet het geval. Die beteekenen niets anders dan den aangenamen of onaangenamen smaak in den mond. Warm en koud precies eender. Ook de met het oog geziene dingen zijn wat ze schijnen en daarmee uit. Van den kant der lichaamsbeweging komt het eerste besef van beteekenis in het kinderverstand op. In den eersten tijd toch grijpt het kind met de handjes naar alles wat z'n aandacht trekt. Van afstand en ruimte heeft het nog niet het flauwste begrip. En het grijpt dus met evenveel moed en volharding naar de klok, die op 5 meter afstand aan den muur hangt, als naar z'n rammelaar die vlak bij hem op het bedje ligt, ja het pakt zelfs naar de maan en plukt sterren. Nu merkt de kleuter vroeg of laat toch wel een klein beetje onderscheid tusschen beide, daar hij z'n rammelaar, op den duur ten minste, meestal raak pakt, maar de klok aan den wand, op 5 meter afstand, natuurlijk altijd misgrijpt. Als moeder er bij is, neemt ze hem dan dikwijls op, en gaat met hem naar de klok toe, en zoo met allerlei andere dingen. Daardoor komt in denzelfden tijd, dat hij in 't vage gaat merken, hoe uitstekend middel het schreien is, om eten te krijgen, of verschoond te worden, ook het vage besef bij hem op: dat z'n handje naar iets uitsteken het beteekenend middel is om dat te krijgen, of om er naar te gaan kijken. Omgekeerd wijst moeder hem ook allerlei dingen aan, en dan volgen zijn oogen onwillekeurig de lijn van den uitgestoken arm, en wordt z'n aandacht zoo naar het bedoelde ding heengeleid. Welnu, op ongeveer gelijke wijze begint de dreumes nu te merken dat klanken die uit den mond van moeder komen, net als armgebaren: ook ergens heenwijzen, en in de meeste gevallen een signaal moeten zijn: dat hij zelf het een of ander doen moet. Welnu, het opvatten van het gesproken woord als signaal: dat is de eerste belangrijke stap op den weg naar het woordverstaan. Hoe dat eigenlijk bij Keesje ging?

4. Spelletjes en dressuur. Het reeds gemelde rijmpje heeft moeder al een keer of tien met hem gezongen en geklapt. En als moeder nu weer eens begint, ook zonder dat ze aanstonds in de handen klapt, dan doet de dreumes het alleen. En dat maakt natuurlijk weer den indruk: dat hij den eersten regel „Klap maar in de handjes" al verstaat. Maar of het ook werkelijk zoo is?

Een ander veel gebruikt spelletje is: *Hoe groot zal kindje worden?* Moeder vraagt het en heft dan het handje van den kleine, zoo hoog als het maar reiken kan, boven zijn hoofdje omhoog. Na eenige keeren doet de dreumes het natuurlijk uit zich zelf. Maar ook dat is weer niets dan dressuur. Tante had zoo aan Keesje, toen hij 13 maanden was, als ze vroeg: Waar is je vader? geleerd, naar een transparantje te wijzen met vaders portret, en bij „wijs hem eens aan", z'n vingertje op het gezicht te leggen. Na eenige malen deed hij het prachtig. Sindsdien toont hij nu ook veel meer belangstelling voor de platen aan den muur. Op zekeren morgen stond hij in stille bewondering op het kussen naar de plaat boven z'n bedje te kijken. Ook op het theebusje zag hij de figuurtjes, begon te lachen en wees de gezichten der personen aan. Denzelfden morgen duwde moeder hem op z'n neusje, en zeide daarbij: *neusje!* Eenige oogenblikken later vroeg ze weer: *Waar is je neusje?* En inderdaad ging heel langzaam het vingertje naar z'n neus. Verstand dus! Wie weet! laten we niet te gauw zijn.

5. Indrukmakende gebeurtenissen. Op 'n ochtend, kort daarna, hoorde Keesje een hondje geweldig blaffen, janken en huilen, wat diepen indruk op hem maakte; hij keek moeder ontsteld en verwonderd aan. Moeder zei: *dat is een hondje* en vroeg een poosje later: *hoe deed het hondje?* waarop hij heel hoog *ie, ie, ie,* begon te gieren, wat heel goed op het janken leek. Heeft het kind nu de vraag verstaan? Welnee. Maar het door moeder gezegde laatste woord: *dat is een hondje,* zat in zijn hoofdje aan dat jankend geluid vast; nu zei moeder weer *hondje* (het laatste woord der vraag: Hoe deed het hondje?) en hij voegde er dus aanstonds het janken ook aan toe. Maar een tijdje daarna vroeg moeder weer: *Hoe deed het hondje?* En toen wees hij z'n neusje aan. En op de vraag: Waar is je neusje? begon hij het janken van den hond na te doen.

6. Kennen en onthouden. Men ziet, de weg tusschen den gehoorden klank *hondje* en het gieren van *ie, ie, ie,* was nog niet vast gebaand, en hij dwaalde van dien weg af, naar het andere pad, dat van den gehoorden klank *neusje* naar het aanwijzen van den neus met z'n handje leidde. In zoo'n geval merkte de vader van Bernard op, dat als moeder dan maar dikwijls genoeg *hondje, hondje, hondje,* bleef zeggen, de dreumes weer op het rechte spoor kwam. En zoo gebeurt het vaak in dezen tijd: dat een dreumes, op het éénmaal hooren van een woord, net doet of het hem niet aangaat, en pas na drie-, viervoudige herhaling

merkt dat het hem aangaat, en de gewenschte beweging uitvoert. Het is dus voor een kind heel moeilijk: eenige woorden te begrijpen; en nog veel moeilijker: die woorden dan voor goed te onthouden, zonder ze met elkaar te verwarren; dit toch noemen we pas: woorden verstaan.

7. Omgeving en omstandigheden.

Maar een maand daarna kon Keesjes moeder toch in haar dagboek schrijven: Als hij wil, wijst hij nu op m'n vragen heel netjes z'n neus, z'n ooren, en z'n kopje aan. Alleen bij *kiesjes* wijst hij naar z'n tong. „Kijk eens naar buiten, daar komen de kindertjes aan", zei moeder tot Keesje, en daar zij met haar vinger in de richting van de kindertjes wees, keek hij ook naar buiten, in de richting waar de kindertjes kwamen. Maar of hij van de *woorden* zelf iets begreep, is zeer te betwijfelen. Want als moeder niet zelf naar buiten gekeken en met de hand gewezen had, zou hij er niets van verstaan hebben. „Waar is 't-poppetje?" heeft moeder al heel dikwijls gevraagd, en op deze vraag begint nu de veertienmaandige vrij trouw z'n poppetje te vertoonen; en op de vraag: „Waar is 't fluitje?" toont hij meestal z'n fluit. Die twee woorden, de namen van twee dingen, die hij voortdurend ziet en bij zich draagt, zijn wel het verste opweg om verstaan te worden.

De meeste welgestelde kinderen krijgen tegenwoordig elken dag een bad. Als moeder nu, met de hand van het kindje in de hare, in het water plonst en ze zegt daarbij elken dag: *pats, pats,* dan begint het kind na eenige dagen op de aansporing (juist op het meest geschikte oogenblik gegeven) *„doe eens pats, pats",* ook uit zich zelf met de handjes in het water te plonsen. Maar als ze *pats, pats* zegt, terwijl hij in z'n wiegje ligt, dan doet en verstaat hij er hoegenaamd niets van. Een klein meisje had de gewoonte aangenomen haar pop voortdurend op en neer te heffen. Daarbij zei haar moeder dan heel vaak: *hop, hop, hop.* Toen dit zoo al dikwijls gebeurd was, zei moeder een keer dat ze haar pop stil hield: doe eens *hop, hop, hop,* en aanstonds volgde het gewone spel. Maar of ze er iets van verstaan zou hebben, als moeder dat gezegd had, terwijl ze in haar bedje lag?

8. Moeders gebaar en sprekende gelaatsuitdrukking.

Als moeder Keesje komt voeden, zegt ze gewoonlijk: *Kom je?* of: *wil je lekkere pap?* Hij steekt dan vanzelf z'n armpjes naar moeder uit. Heeft hij daarom de woorden verstaan? Geen kwestie van. Want als moeder bij die woorden boos kijkt, begint hij te huilen, en als moeder het zegt met den rug naar hem toe, dan doet hij: of het hem heelemaal niet aangaat. Later komt hij bij *kom je?* naar haar toe gekropen, maar in beide gevallen hield moeder haar armen uitgestrekt, en dat gebaar begrijpt hij beter. Moeder heeft hem ook geleerd te groeten door te wuiven met z'n handje in hare hand, en daarbij zegt moeder altijd: *dààg* of *bəzjoer.* En als er nu iemand voorbij gaat, en moeder zegt: *zeg maar dààg,* of *zeg maar bəzjoer,* dan wuift hij met z'n handje.

9. De woorden als signalen. Door al die dressuur is het kind op dezen leeftijd nu eindelijk in staat, om, geholpen door een aanwijzend of nabootsend gebaar, geholpen door moeders gelaatsuitdrukking en moeders oogen, geholpen door zichtbare aanwezigheid van het genoemde ding of feit, en de oogenblikkelijke omgeving, op een bepaald woord als commando of signaal: een bepaalde uiterlijke handeling te verrichten. Want men moet niet meenen, dat het nu al de heele zinnetjes: *Waar is moeder?* of *wil je lekkere pap?* zou verstaan. Alleen het laatste woord van die zinnetjes in vragenden toon gesproken dient hem als signaal.

OEFENING. Zoek eens een reeks voorbeelden in de groote menschentaal, waarin het woord gebruikt wordt als een signaal. Denk b.v. aan het heien, verschillende spelen en aan het exerceeren der soldaten.

10. Aanschouwelijke voorstellingen. Bovendien wordt bij sommige dier op commando aangeleerde handelingen (b.v. bij het toonen van z'n poppetje of z'n fluitje, die hij altijd bij zich draagt) waarschijnlijk ook al spoedig daarbinnen in z'n bewustzijn de aanschouwelijke voorstelling wakker van het omhoog gestoken poppetje of fluitje; en pas in dit geval kunnen we eigenlijk spreken van verstaan.

Dat de meeste kinderen, juist in dezen tijd, zich zelf die aanschouwelijke voorstellingen duidelijk bewust worden, zien we heel aardig uit sommige kunststukjes die ze nu triomfantelijk beginnen uit te voeren. Op de vraag: Waar is 't poppetje? doet de een de oogen dicht, en reikt het gevraagde poppetje in den blinde over; de ander wendt daarbij nog met een krachtige ruk het hoofdje naar achteren, om toch maar te laten zien, dat hij „het poppetje" kent zonder het met z'n oogen te zien, en dat hij het van binnen ziet in z'n verbeelding. Ons Keesje toont dit nog anders. Als hij een kous vindt, houdt hij die tegen z'n been, een schoentje drukt hij tegen z'n voet. Vindt hij een knoopje, dan plakt hij dat op zijn borst, waar het knoopje van z'n hemdje zit, en is zeer verwonderd: dat het daar niet van zelf vast blijft haken; vindt hij een lintje, dan doet hij dat om z'n hals, kortom, wat op een stuk van z'n eigen uitrusting lijkt, duwt hij tegen de plaats, waar het behoort te zitten. Ook begint hij te probeeren, de huishoudelijke dingen uit z'n omgeving weer te maken gelijk ze geweest zijn: zoo b.v. zoekt hij voor een papieren doosje het bijbehoorend dekseltje, en doet het er op; krijgt hij vaders hoed te pakken dan zet hij hem aanstonds vader op het hoofd. Wat later zetten de meeste kinderen, als ze hun speelgoed kapot gemaakt hebben, voortdurend de stukken weer aan elkaar, zooals ze gezeten hebben, en zeggen daarbij: zoo (is het) geweest. Allemaal duidelijke bewijzen dat ze nu in hun bewustzijn aanschouwelijke voorstellingen hebben van de feiten en dingen die hen omgeven. Ook de groote pret van het wegkruipen achter een gordijn, en dan plotseling het gordijn wegtrekken, berust op een spelend controleeren der inwendige voorstellingen,

door ze te vergelijken met de heusche werkelijkheid. Hee ja, zoo is het!

11. Het zuivere woordverstaan. Langzamerhand dus wordt ook met al de andere genoemde woordjes een aanschouwelijke voorstelling van het bedoelde uiterlijke feit verbonden; en die aanschouwelijke voorstelling treedt nu op den duur hoe langer hoe meer op den voorgrond, en de uit te voeren lichaamsbeweging raakt op den achtergrond; zoodat het kind, ook al is het genoemde ding of feit niet zichtbaar aanwezig, toch begrijpt wat moeder bedoelt, doordat de voorstelling ervan wakker wordt in zijn herinnering. Verder vermindert heel langzaam, vooral ook door het roepen uit de verte en het praten in den donkere, als het kind z'n moeder niet zien kan, de beteekenis van moeders gebaar en gelaatsuitdrukking, en wordt z'n aandacht aldoor meer, en soms zelfs uitsluitend, op den gehoorden woordklank gericht.

12. Het verstand. De woordklank van *fluitje* b.v. is nu dus alleen reeds in staat: om in Keesjes verbeelding de aanschouwelijke voorstelling van dat fluitje te verwekken. Als hij nu door de trouw herhaalde vergelijking van die voorstelling (als hij niet naar z'n fluitje kijkt), met de oogenblikkelijke waarneming (als hij er wèl naar kijkt), gaat begrijpen dat die voorstelling niets dan een afbeelding van het fluitje zelf is, en derhalve in dat beeld van z'n fluitje het *werkelijke* fluitje gaat herkennen, en dus mèt dat voorstellingsbeeld van z'n fluitje in het vervolg z'n eigen werkelijke fluitje BEDOELT: dàn komt door z'n kinderzieltje een rilling van nieuw leven gevaren, dàn heeft hij voor het eerst moeders denkbeeld, dat zij in taalklanken uitzegde, uit die taalklanken in zich herteeld, nagebeeld en NAGEDACHT, dan heeft hij voor het allereerst moeder, in den vollen zin des woords, met menschelijk verstand begrepen en verstaan!

13. Van de algemeen menschelijke taal naar het Nederlandsch. En hiermee is het kind op weg van de algemeen-menschelijke gebaren- en gelaatstaal, naar onze speciale Nederlandsche klanktaal. Want aanwijzende en nabootsende gebaren, als een uitgestoken vinger en uitgebreide armen, of een lachend en een boos gezicht: verstaan alle kinderen der wereld; maar de beteekenis der Nederlandsche woorden: poppetje, fluitje, daag, pap, kom je, moeder, vader, enz. kan een kindje alleen hier in Nederland of althans in Nederlandsche omgeving leeren. Zoo leert een Fransch kindje van z'n moeder Fransche klanken en Fransche woordjes, een Engelsch kind Engelsch, een Duitsch kind Duitsch, een zwartje negertaal, en een Javaansch kind Javaansch.

OEFENING. Ga eens na, wat je zooal met gebaren, schouder-, hoofd- en oogbewegingen aan een ander mee kunt deelen. Hoe druk je zonder woorden de bedoeling der volgende woorden en uitdrukkingen uit: Ja, nee, ik betwijfel het, ik weet het zeker, krijg ik wat van je? laat mij eens kijken (op 2 manieren met den vinger, en met het oog), pas op hoor! ik zal je krijgen, een

strop! sliep uit! wat kan mij dat schelen! loop naar de maan! leuk! heerlijk! beroerde boel! dat is moeilijk, daar is niets aan, wij weten het samen wel, wat een kokkerd van een neus, wat een dikbuik! ik heb slaap, ik verveel me. Ken je er zoo nog meer? Heb je wel eens een pantomiem of gebarenspel gezien?

14. Vallen en opstaan.

Langs al deze trappen van ontwikkeling moet het kind nu, voor elk woord afzonderlijk, met veel moeite omhoogkruipen; en het valt daarbij dikwijls door inwendige onhandigheid weer eenige sporten naar beneden. Maar het geeft den moed niet op; het volhardt in z'n pogen, en langzaam maar zeker, komt het zoo, met vergeten en opnieuw-leeren, met vallen en opstaan, voetje voor voetje, en woordje voor woordje, tot het voortdurend blijven verstaan van eenige Nederlandsche naampjes voor de meest alledaagsche gebeurtenissen en dingen. — Maar ondertusschen zijn er alweer nieuwe ontdekkingen en uitvindingen gedaan: kort nadat het kind de eerste woorden heeft leeren begrijpen, houden de snelle vorderingen, in het verstaan van nieuwe woordjes, plotseling voor een tijdje op; en begint het kind op eigen houtje nu en dan zelf een woordje te stamelen, dat in de gegeven omstandigheden wel degelijk beteekenis heeft, zonder dat het vlak te voren door iemand is voorgezegd. Maar hiermee is dus de geschiedenis van het sprakelooze wicht ten einde. 't Verstand is wakker geworden. Het zal zich laten hooren!

UIT DE BELIJDENISSEN VAN AUGUSTINUS[1]. :-: EERSTE BOEK.
naar de vertaling :-: :-: :-: :-: , van Frans Erens.

Doch laat mij spreken tegenover uwe barmhartigheid, mij aarde en asch. Laat mij niettemin spreken, want ik zie voor mij: uwe barmhartigheid en niet een spotlachenden mensch, tot wien ik spreek. Ook gij zult misschien over mij lachen, maar daarna zult gij medelijden met mij hebben. Wat is het dan, dat ik wil zeggen, o Heer, mijn God, dan dat ik niet weet: hoe ik hier ben gekomen in dit sterfelijk leven. Wat was ik vóór dien tijd, God, mijne zoetheid? was ik ergens? of was ik niemand? Want niemand is er die het mij zeggen kan: noch mijn vader, noch mijne moeder. Den tijd van mijn leven o Heer, waarvan ik me niet herinner geleefd te hebben, ik heb er spijt van hem bij mijn jaren te moeten tellen, die ik in deze wereld doorbreng. Want met den sluier der vergetelheid is hij bedekt. En ik ga dezen tijd voorbij en wat heb ik er nog mee te doen, met den tijd waarvan in mijn geheugen is geen spoor! Er kwam een tijd, dat ik niet meer was een sprakeloos wicht, maar een dreumes, die uitte een geregelde taal. En dat herinner ik mij, en hoe ik leerde spreken werd mij later duidelijk. Want ouderen leerden mij niet de woorden volgens een bepaald plan, zooals later de letters, maar ik zelf met mijn eigen verstand, dat gij, mijn God, mij hebt geschonken, wilde met schreeuwen, en verschillende klanken, en verschillende bewegingen mijner ledematen, de gevoelens van mijn hart openbaren om mij te

[1]) De Heilige Augustinus spreekt in zijn Belijdenissen altijd tot God zelf. 't Is, of hij in een vriendschappelijk-eerbiedig onderhoud: aan God z'n eigen leven in herinnering brengt.

doen gehoorzamen: maar ik was niet in staat ze alle aan allen kenbaar te maken. Ik zocht het te onthouden, wanneer zij een zaak noemden en als zij hun lichaam naar iets toe bewogen, zag ik het, en hield het er voor, dat zij het ding noemden, dat zij uitspraken. Dat zij dat daarmee *bedoelden* bleek uit de beweging van hun lichaam. Deze is als het ware de natuurspraak aller volkeren, die zich uit door het gelaat, den oogopslag, den klank der stem in het vragen; het vasthouden, het wegstooten of het vluchten der dingen. Doordat ik nu dezelfde woorden dikwijls, en in verschillende zinnen hoorde, *begreep ik langzamerhand waarvan zij de teekenen waren;* en openbaarde ik reeds in hen mijn wenschen. Zoo wisselde ik teekenen van wilsuiting met hen, in wier midden ik was; en steeg ik hooger in de woelige gemeenschap van het menschelijk leven, nog afhankelijk van het gezag mijner ouders en den wil van meer gevorderden in jaren.

HET OPEN VENSTER :-: :-: :-: :-: naar Longfellow.

Het oude huis staat er rustig
In lommer van lindeblad,
Waar licht en donker weemlen
Op 't kiezel-witte pad.

Ik zie van kinderkamer
De ramen open zoo wijd,
Want beide kinderkopjes
Is 't open venster kwijt.

Bij toeë deur kijkt druilend
Vreemdstil de trouwe hond
Naar de oude goeie vrindjes,
Die niet meer keeren, rond.

Zij dartelen niet onder 't loover,
Zij spelen niet in de hal,
Maar leegte en stilte en weemoed
Hangen treurend over al.

De vogeltjes in hun vreugde
Zingen vroolijk hoog in den boom,
Maar 't schallen van kinderstemmetjes
Hoor ik nog alleen in mijn droom.

En 't jochie, dat aan mijn zijde
Stil voortschuift, maar niet begrijpt:
Wáárom mijn hand al vaster
En vaster zijn handje knijpt.

MIJN LEVENSGESCHIEDENIS :-: :-: :-: door Helen Keller.

Ik ben den 27 Juli 1880 geboren te Tuscumbia, een klein stadje in het noorden van Alabama. Men heeft mij verteld, dat ik, toen ik nog in de lange kleeren was, reeds teekenen gaf van een levendigen doorzettenden aard. Alles wat ik anderen zag doen, wilde ik dadelijk nadoen. Zes maanden oud, kon ik al zoo iets zeggen als: „how d'ye" en eens trok ik de algemeene aandacht door heel duidelijk „thee" te roepen. Zelfs na mijn ziekte herinnerde ik mij één van die woorden, die ik in de eerste maanden had geleerd. Dat was: „water" en ik heb steeds volgehouden voor dat woord een geluid te maken, nadat ik overigens alle vermogen tot spreken verloren had. Ik hield eerst op met „wa-wa" te zeggen, toen ik het woord had leeren spellen. Zij zeggen, dat ik op mijn eerste verjaardag kon loopen. Mijn moeder had mij juist uit de badkuip genomen en had mij op haar schoot, toen ik plotseling werd aangetrokken door de dansende schaduwen van bladeren op den gladden, door de zon beschenen vloer. Ik gleed van moeders schoot af, en liep er bijna op een drafje naar toe. Toen dat oogenblik van opwinding voorbij was, viel ik op den grond en huilde, totdat

zij mij in haar armen nam. Deze gelukkige dagen waren niet van langen duur. Eén korte lente vol muziek van roodborstjes en spotvogels, één zomer rijk aan vruchten en rozen, één herfst van goud en karmozijn gingen voorbij en lieten hunne gaven achter aan een gretig genietend kind. Toen, in de sombere Februarimaand, kwam de ziekte, die mijn oogen en ooren sloot en mij weder dompelde in de onbewustheid van een pas geboren kind. Men noemde het een acute ontsteking van hersenen en maag. De dokter dacht, dat ik er niet door zou komen. Doch eens op een vroegen morgen verliet mij de koorts, even plotseling en geheimzinnig als zij gekomen was. Er was dien dag groote vreugde in het gezin, maar niemand, zelfs de dokter niet, wist, dat ik nooit meer zou kunnen zien of hooren. Ik verbeeld mij, dat ik van die ziekte nog verwarde herinneringen heb. Vooral weet ik nog, met welke teederheid mijn moeder mij trachtte tot bedaren te brengen in uren van boosheid en pijn, en in welk een toestand van woede en verbijstering ik ontwaakte uit een onrustigen halven slaap; dan keerde ik mijn heete droge oogen naar den muur, weg van het eens zoo geliefde licht, dat iederen dag duisterder voor mij werd. Maar behalve deze zwevende herinneringen, als zij dien naam verdienen, schijnt alles even onwerkelijk als een nachtmerrie. Langzamerhand raakte ik gewend aan de stilte en aan de duisternis, die mij omringden, en vergat dat het ooit anders was geweest, totdat *zij* kwam — mijn onderwijzeres — die mijn geest bevrijden zou. Doch gedurende die eerste negentien maanden van mijn leven had ik toch een kijkje gehad op de groote, groene velden, een stralenden hemel, boomen en bloemen — en wat daarvan was blijven hangen kon de daarop volgende duisternis niet meer uitwisschen. Als wij éëns hebben gezien is „de dag en wat hij schonk, ons eigendom".
Ik kan mij niet meer te binnen brengen wat gedurende de eerste maanden na mijn ziekte gebeurd is. Ik weet alleen, dat ik bij mijn moeder op schoot zat en mij aan haar japon vasthield, als zij haar huishoudelijke bezigheden verrichtte. Mijn handen betastten ieder voorwerp en letten op iedere beweging, en op deze wijze leerde ik vele dingen kennen. Al spoedig gevoelde ik behoefte mij aan anderen mede te deelen, en begon woeste gebaren te maken. Hoofdschudden beteekende „neen" en knikken „ja". Als ik trok meende ik „kom" en een duw was: „ga weg" (Vgl. blz. 22, regel 7). Wilde ik brood hebben dan bootste ik het snijden en smeren van een sneedje na. Als ik wenschte, dat mijn moeder voor het middageten vanille-ijs zou maken, dan maakte ik de beweging van iemand, die de machine daarvoor behandelt, en huiverde daarbij alsof ik het koud had. Bovendien slaagde mijn moeder er in, mij van allerlei te doen begrijpen. Ik wist altijd, wanneer ik haar iets moest brengen en liep voor haar naar boven, of waarheen zij mij zond. Inderdaad, ik heb aan haar liefdevolle wijsheid alles te danken, wat schoon en goed was in mijn langen nacht. In die dagen waren een klein negermeisje, Martha Washington, het dochtertje van onze keukenmeid, en Bello, een oude speurhond, die in zijn tijd een goed jager was geweest, mijn trouwe metgezellen. Martha begreep mijn teekens en ik had er zelden moeite mee, haar

precies te laten doen wat ik wilde. Ik vond het heerlijk over haar de baas te spelen en gewoonlijk onderwierp zij zich aan mijn dwingelandij, liever dan een vechtpartij uit te lokken. Ik was sterk, bedrijvig en onverschillig voor de gevolgen. Ik wist best wat ik wilde en kreeg altijd mijn zin, al moest ik er ook met hand en tand om vechten. Wij brachten veel tijd in de keuken door, kneedden het deeg, hielpen bij het ijs-maken, maalden koffie, kibbelden om de koekepan, en gaven eten aan de kippen en kalkoenen, die daar vrij rondliepen. Vele daarvan waren zoo tam, dat zij aten uit mijn hand en toelieten, dat ik ze betastte. Eens pikte een groote kalkoen een tomaat uit mijn hand weg en liep daarmee heen. Misschien door die stoute daad geïnspireerd, brachten wij de taart, die de keukenmeid juist gebakken had, achter een stapel hout en aten die daar achter elkander op. Mijn maag raakte daardoor geheel van streek, en ik zou wel eens willen weten of de kalkoen diezelfde straf ter vergelding ondervonden heeft. Toen ik ongeveer vijf jaar oud was, verhuisden wij uit het kleine begroeide huisje naar een nieuw en grooter. De familie bestond uit mijn vader en moeder, twee halve broers en later nog een zusje: Mildred. Langen tijd beschouwde ik haar als een indringster. Ik wist, dat ik nu niet meer moeders eenige lieveling was, en die gedachte maakte mij erg jaloersch. Zij zat gedurig op moeders schoot, waar ik vroeger placht te zitten, en scheen al haar zorg en tijd voor zich te nemen. Eens gebeurde er iets, dat in mijn oogen bij achteruitzetting beleediging voegde. Ik had in dien tijd een zeer beminde en zeer mishandelde pop, die ik later Nancy noemde. Zij was helaas het onschuldige slachtoffer van mijn aanvallen van drift of van hartelijkheid, en droeg daar vele kenteekenen van. Ik had poppen, die praatten en riepen, en die de oogen open en dicht deden, doch van geen van alle hield ik zooveel als van de arme Nancy. Zij had een eigen wieg, en ik was dikwijls een uur bezig met haar te wiegen. Ik bewaakte die pop en de wieg met de uiterste zorg, maar eens ontdekte ik, dat mijn zusje er rustig in lag te slapen. Deze aanmatiging van de zijde van iemand, aan wie ik mij nog niet door liefde verbonden gevoelde, maakte mij zeer boos. Ik pakte de wieg beet en wierp die onderste boven, en mijn zusje had wel dood kunnen zijn, als mijn moeder haar niet had opgevangen. Zoo is het: wanneer wij in het dal der dubbele eenzaamheid wandelen, dan weten wij weinig van de hartelijke toegenegenheid, die ontspringt uit teedere woorden en handelingen, en gezelligen omgang. Toen ik later in mijn menschelijk erfdeel was hersteld, groeiden Mildred en ik elkander zóó aan het hart, dat wij al tevreden waren, als wij samen hand in hand naar hartelust ronddoolden, ofschoon zij mijn vingertaal niet verstond, evenmin als ik haar kinderlijk gesnap.

De gewichtigste dag, dien ik mij uit mijn geheele leven herinner, is die waarop mijne onderwijzeres Anna Mansfield Sullivan bij mij kwam. Ik ben nog één en al verbazing als ik naga, welk een onmetelijk verschil er bestaat tusschen de twee levens, die op dien dag werden verbonden. Het was de derde Maart 1887, drie maanden vóór dat ik zeven jaar werd. In den namiddag van dien gedenk-

waardigen dag stond ik in stille afwachting op de stoep. Ik had uit mijn moeders teekens en het geloop in huis al eenigszins opgemaakt, dat er iets bijzonders gaande was; daarom ging ik naar de deur en bleef daar staan wachten. De namiddagzon drong door de kamperfoelie, die voor de deur hing, en scheen op mijn opgeheven gezicht. Mijn vingers rustten bijna onbewust op de welbekende blaadjes en bloesems, die juist te voorschijn waren gekomen, om de lieve lente van het Zuiden te begroeten. Ik wist nog niet welk wonder en welke verrassing de toekomst mij had weggelegd. Weken lang was ik aan boosheid en bitterheid ten prooi geweest, en op dien hartstochtelijken strijd was een toestand van groote onverschilligheid gevolgd. Ik voelde naderende voetstappen, en strekte mijn hand uit, zoo ik dacht naar mijn moeder. Iemand nam die aan, en ik werd in de armen gesloten door haar, die gekomen was om mij alle dingen te openbaren, en meer dan dat: om mij lief te hebben. Den volgenden morgen leidde zij mij in haar kamer en gaf mij een pop. De blinde kindertjes van het Perkins-Instituut hadden mij die toegezonden, en Laura Bridgman had haar aangekleed, doch dat hoorde ik pas later. Toen ik er een poosje mee gespeeld had, schreef Miss Sullivan langzaam in mijn hand het woord „p-o-p". Ik kreeg dadelijk belangstelling in dit vingerspel, en probeerde het na te doen. Toen het mij eindelijk gelukte de letters goed te schrijven, was ik echt kinderlijk blij en verrukt. Ik rende de trap af naar mijn moeder, hield mijn hand op en spelde: pop. Ik wist niet, dat ik een woord schreef, of zelfs dat er woorden bestonden; ik liet alleen maar mijn vingers gaan, om iets na te bootsen, op de manier van een aap. In de volgende dagen leerde ik, nog altijd zonder te begrijpen, veel meer woorden spellen, als: speld, hoed, kop, en enkele werkwoorden als: zitten, staan, loopen. Doch mijne onderwijzeres was al verscheidene weken bij mij, eer ik nog begreep dat ieder ding een naam heeft. Eens, toen ik met mijn nieuwe pop speelde, zette Miss Sullivan de groote lappen-pop ook op mijn schoot, spelde „p-o-p" en trachtte mij te doen begrijpen, dat „pop" op beide toepasselijk was. Vroeger op den dag waren wij bezig geweest met de woorden „k-r-o-e-s en „w-a-t-e-r". Zij had beproefd mij in te prenten dat „k-r-o-e-s" is *kroes* en „w-a-t-e-r" *water*, maar ik ging voort, die met elkander te verwisselen. Toen had zij het in wanhoop opgegeven, doch met het plan er bij de eerste de beste gelegenheid op terug te komen. Ik werd ongeduldig bij die herhaalde pogingen, greep mijn nieuwe pop en gooide die op den grond. Het was een genot voor mij, toen ik de scherven van de gebroken pop voor mijn voeten voelde. Er volgde noch spijt noch verdriet op die uitbarsting, want ik had niets voor de pop gevoeld. In de stille, donkere wereld, waarin ik leefde, was nog geen sterk gevoel van teederheid. Ik voelde hoe mijn meesteres de stukken naar éene zijde van den haard veegde en ik had een gewaarwording van voldoening, dat de oorzaak van mijn ongenoegen weg was. Daarop bracht zij mij mijn hoed en ik wist, dat ik uit zou gaan in den warmen zonneschijn. Deze gedachte deed mij huppelen en springen van plezier. Wij liepen langs het pad naar het pomphuisje, aange-

trokken door den geur der kamperfoelie waarmee het was bedekt. Iemand haalde juist water, en mijn onderwijzeres hield mijne hand onder den straal. Terwijl die koele stroom over de ééne hand liep, spelde zij in de andere het woord: *water*, eerst langzaam, toen sneller. Ik stond stil, mijne geheele aandacht op de beweging van haar vingers gevestigd. Eensklaps voelde ik een nevelachtig bewustzijn als van iets, dat ik vergeten had — een trilling van terugkeerende gedachte; en op onnaspeurlijke wijze werd het mysterie der taal mij geopenbaard. Ik wist op dat oogenblik dat „w-a-t-e-r" dat wonderbaar-koele-iets beteekende, dat over mijn hand stroomde. Dat levende woord deed mijn ziel ontwaken, gaf haar licht, hoop, vreugde, — bevrijdde haar! Ik verliet het pomphuisje, vol vuur om te leeren. Alle dingen hadden een naam, en iedere naam wekte een nieuwe gedachte. Terwijl wij naar huis terug gingen, scheen ieder voorwerp, dat ik aanraakte, te trillen van leven. Dat kwam, doordat ik nu alles zag in het vreemde, nieuwe licht, dat voor mij was opgegaan. Bij het binnenkomen viel mij de gebroken pop in. Ik liep tastend naar den haard, raapte de stukken op, doch trachtte vergeefs ze weer bijeen te voegen. Toen vulden zich mijne oogen met tranen, want het werd mij opeens duidelijk wat ik had gedaan, en ik voelde voor het eerst spijt en berouw. Ik leerde dienzelfden dag nog een aantal nieuwe woorden, *moeder, vader, zuster, juf* — woorden, die de wereld voor mij „zouden doen bloeien", als de staf van Aäron. Er zou niet licht een gelukkiger kind gevonden kunnen worden, dan ik was, toen ik na dien gedenkwaardigen dag in mijn bedje lag, alles wat die dag mij gebracht had, nog eens doorlevend en voor het eerst verlangend naar den nieuwen dag, die komen zou. — Ik kan mij vele voorvallen te binnen brengen uit den zomer van 1887, die op het plotseling ontwaken mijner ziel volgden. Ik deed niets dan met mijn handen onderzoeken, en den naam leeren van ieder ding, dat ik aanraakte. Op een heerlijken morgen, toen ik alleen in het tuinhuisje zat te lezen, werd ik een wonderbaar fijnen geur in de lucht gewaar. Ik sprong op en strekte instinctmatig mijn handen uit. Het was alsof de geest van de lente door het tuinhuis heen was gegaan. „Wat is dat?" vroeg ik, en het volgende oogenblik herkende ik den reuk van de mimosa-bloemen. Ik liep tot achter in den tuin, waar ik wist, dat de mimosa stond, op den hoek van het pad. Ja, daar was hij, trillend in den warmen zonneschijn, met zijn bloeiende takken bijna het lange gras aanrakende. Was er ooit zoo iets heerlijks in de wereld geweest? De teere bloemen trokken terug bij de minste aardsche aanraking; het scheen een boom uit het paradijs, die op de aarde was overgeplant. Ik liep tastend door een regen van bloemblaadjes naar den grooten stam, toen zette ik mijn voet tusschen de uiteengaande takken en heesch mij op in den boom. Ik deed mijn handen pijn aan de schors, maar ik had een heerlijk gevoel, dat ik iets bijzonders en wonderlijks deed en dus klom ik hooger en hooger, totdat ik een zitplaatsje vond. Daar bleef ik langen tijd zitten en voelde mij als een toovergodin op een rose wolk, en droomde in paradijs-boom heerlijke droomen.

DERDE HOOFDSTUK. □ DE EERSTE KINDERWOORDEN.

1. Wat is praten? We zagen reeds vroeger, dat het kind in de tweede helft van z'n eerste levensjaar teekenen van schrik, verwondering en verrassing begint te geven, in hooge gilletjes; en dat *gi, sj, ha,* altijd met uitbundige pret; *oe, nènè* daarentegen met afschuw of kwaje bui, en *ma ma ma* met een zeurig verlangen gepaard ging. Al deze klanken lijken in hun beteekenis weliswaar op onze uitroepwoordjes: *hoera hoezee* bij pret, *bah, owee* bij afschuw, *hè-toe-nou* bij smachtend verlangen. Maar ze werden toch slechts heel vaag bedoeld. Ook dieren brengen, als ze pijn hebben, heel andere geluiden voort dan wanneer ze opgewekt zijn; denk maar aan de honden, die janken van de pijn, hard blaffen en brommen uit angst en kwaadheid, maar joelen van begeerte, als ze den baas hooren die ze eten komt brengen, en dat noemen we toch nog geen praten. HET EIGENLIJKE PRATEN BEGINT PAS, ALS DE WOORDEN MET EEN KLAARBEWUSTE BEDOELING GEZEGD WORDEN m. a. w. als de gesproken klanken niet meer louter spel of muziek, of vaagbewust signaal zijn, maar de bedoelde uitdrukking worden van het menschelijk bewustzijn; en daartoe komen de dieren nooit, doch het kind na al de genoemde dressuur en voorbereiding al heel spoedig. Nu toch begint, juist door het verstaan van moeder, het zelfbewustzijn een beetje op te klaren, en komen dus de vroeger door hen zelf slechts half verstane uitroepen met een bewuste beteekenis in gebruik; nu ook pas gaat van die meeste uitroepjes de dubbelzinnigheid af, en begint moeder bijna alles duidelijk te ver staan, wat de dreumes bedoelt. De interjecties worde dan nu ook spoedig: volop menschentaal. Voorloopig echter nog: halfbewust.

OEFENING. Er zijn in de groote menschen-taal nog heel veel uitroepwoordjes in gebruik. Zoek er eens eenige bij elkaar. Wat zeggen we, als we plotseling ergens pijn gevoelen? Wat zeggen we zoo al niet, als we onverwacht een sterk geluid hooren; als iets in 't water valt, als we bang zijn of schrikken? enz.

2. Verschil tusschen uitroepen van wel en wee. Nu is het zeer opmerkelijk, dat onder de uitroepen die uit louter vocalen bestaan de eene helft; *a, (h)a (g)i,* met blijen lachmond getokkeld, uitingen zijn van vreugde en pret; terwijl de andere helft *au, ei, è, oe* (meestal tweeklanken, met breeden huilerigen mond gesleept), pijn en verontwaardiging beteekenen. Het is duidelijk, als de kleuter *a, ha* roept, ziet er de wereld voor hem rooskleurig uit; maar als hij *oe* zucht, is hem alles donker, miserabel en zwart.

□ Fig. 1. (zie vlgd. blz.) □

3. Middelpunt zoekende en middelpunt vliedende mondgebaren. *Een derde soort vormen de verbindingen* van klinkers met een *m,* b.v. *mama, emmemmə, məm,* die gewoonlijk een gemis en een zeurig verlangen te kennen geven, om eten of om iets anders te hebben, en vooral ook naar

moeders nabijheid, omdat die alleen eten en alle goede gaven brengt. Daarom dan ook is in bijna alle talen der wereld *mama* door de ouders als de naam van moeder verstaan, en zoodoende in die zelfde beteekenis overal in gebruik gekomen. Door het zuigende pakkende sluiten der lippen bij de *m*, beduidt het kind juist hetzelfde, als met de ronde omvattings- en omhelzingsbewegingen van handjes en armpjes. Honger en liefde zijn voor het kind nog een en hetzelfde, en beide middelpuntzoekende gevoelens worden dan ook op dezelfde wijze in woorden vertaald. Juist het omgekeerde: een middelpuntvliedend gevoel van afkeer, van afstooting, beteekenen gewoonlijk de klinkerverbindingen met *n*: *nè*, *nè* zegt Keesje als hij iets verafschuwt, en zoo doen bijna alle andere kinderen. Ook *bah* zeggen vele kinderen van allerlei landen uit zich zelf: in juist dezelfde beteekenis als wij het gebruiken. Met *ba*, *ap*, *ps* en *sp*, *pof* en *pom* spuwen zij als het ware het even geproefde uit den mond, net als zij met hun afwerende gebaren iets wegduwen en afstooten.

4. Het tegenvallen is een overgangsgevoel.

Letten de moeders echter goed op, dan bemerken ze, dat zoo'n gevoel van afkeer: meestal uit twee phasen bestaat, die elkander opvolgen; de eene van blijde verwachting en dan vlak daarop: de ontgoocheling, de wegstooting, de schrik. De overgang van deze twee gevoelens vat de groote-menschen-taal samen in het woord: TEGENVAL OF TELEURSTELLING (in de jongenstaal van thans: een strop). Dat zouden we trouwens aan Keesjes oogen en gelaatstrekken wel gezien hebben, ook al had zijn mondje er niets van verklapt. Want bij zoo'n plotselingen gevoelsovergang doen bijna alle kinderen, net als Keesje, hun oogjes dicht, het duizelt hen, ze krijgen een gespannen of zelfs pijnlijken trek om den mond, en worden er soms nog vuurrood bij bovendien. 't Is of hun bewustzijn plotseling pijnlijk vernauwd wordt om daarna weer te verbreeden. Op denzelfden voet van zoo even kunnen we zoo'n overgangsgevoel afbeelden als volgt.

☐ Fig. 2. (zie hiernaast) ☐

Nu is het merkwaardig te zien: hoe belangrijk juist zulke overgansgevoelens voor eenjarige kinderen zijn. En niet alleen bij schrik en wegstooting, maar ook bij alle andere vormen van teleurstelling. Het derde woord dat moeder van Keesje na z'n eersten verjaardag opteekende luidt: *di* of *dè* of *diə*. Hij zei het als hij met z'n rammelaar aan 't spelen was, en die dan plotseling uit z'n handje op den grond viel. Hij was er telkens weer verslagen van. Bij andere kinderen komen nog een heele reeks dergelijke woordjes voor, waaruit de overgangsgevoelens nog duidelijker blijken. Zoo gebruikte het zoontje van Preyer reeds in z'n elfde maand den uitroep *hatta*: weg! als iemand wiens gezelschap hem aangenaam was, de kamer uitging, of als hij zelf de kamer werd uitgedragen, of als het licht werd uitgedaan,

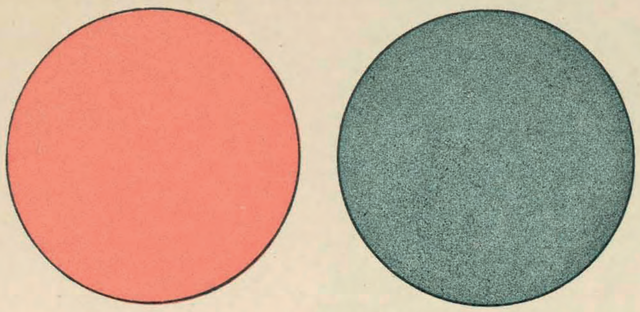

Soetə (zoet). Fig. 1. fies! (bah).

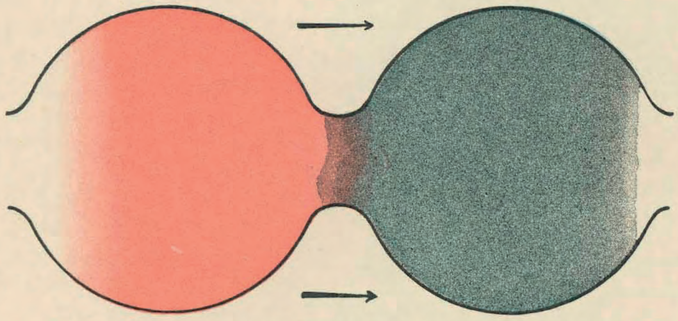

Fig. 2. Tegenval.

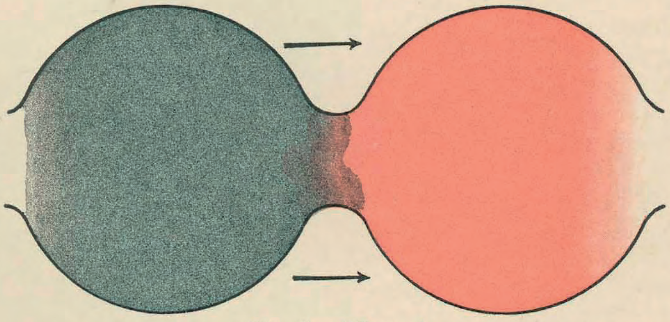

Fig. 3. Meeval.

want dan was ook ineens alle pret gedaan. Het dochtertje van Stern gebruikte in dien zelfden tijd eerst *boe*, van louter schrik als iets uit haar handje viel, of ook als ze schijnbaar opzettelijk iets wegwierp, of als zij zich van vooraan in den kinderwagen met geweld naar achteren wierp onder de kap. Toen werd het woord verlengd tot *boeə* en werd nu bij alle schrik en plotselinge overgangen gebruikt, zoowel bij het uitdraaien van het licht als bij het aansteken, bij het plotseling ophouden van een angstig-makend geluid, enz.

5. Het meevallen: een overgangsgevoel.

Uit dit laatste voorbeeld zien we reeds dat ook overgangsgevoelens van onaangenaam naar aangenaam voorkomen. Dat noemen we in groote-menschentaal EEN MEEVAL OF VERRASSING. Zoo gebruikte het zoontje van Stern in dezen tijd het woordje *da* en *dada*, als moeder of een ander, na zich achter het gordijn of wat anders verborgen te hebben, weer plotseling te voorschijn kwam. Het kind van Idelberger was eens prettig verrast geworden door een hondje van porcelein, en in heerlijken overgang had hij uitgeroepen *wou wou*. Sedert dien gebruikte hij dit woord bij allerlei aangename verrassingen. In beeld gebracht geven deze overgangen natuurlijk juist het omgekeerde van hierboven.

□ Fig. 3. □

Maar uit het voorbeeld *boeə* zien wij verder, dat kinderen dikwijls geen onderscheid maken tusschen mee- en tegenvallen; het is vooral de overgang zelf, de vernauwing, de strop van het bewustzijn, die hun aandacht trekt, en die ze dus met hun uitroep bedoelen. Ook letten ze, gelijk we aan *wou wou* zagen, nog bijna heelemaal niet op de dingen zelf, die den gevoelsovergang bewerken. Al deze woorden zijn dus in strikten zin uitroepen voor overgangsgevoelens, of kortweg overgangswoordjes.

6. Andere overgangsgevoelens.

Maar niet alleen mee- of tegenvallen, ook allerlei andere plotselinge overgangen, als moedwillig wegwerpen, uit de kamer gedragen worden, in den kinderwagen naar achteren springen, op vaders schouder geheven worden, enz. geven aanleiding tot dezelfde uitroepen. Zoo riep Tögels zoon, als vader hem omhoog hief *obba*, waarschijnlijk nagezegd naar het Duitsche *oben*, enz. Ten slotte is het zeer merkwaardig, dat als we de groote lijsten der eerste kinderwoorden uit allerlei landen met elkaar vergelijken, de overgangswoordjes in groote meerderheid uit een *d* of *t plus een klinker* bestaan; daarnaast komen ook wat minder *b* of *p*'s *met klinker* voor, maar andere klanken vinden we hier zoo goed als niet.

7. Het willetje begint te dwingen.

Uit al die vage stemmingen, goeie en kwaje buien, uit al die reeds meer geschakeerde gevoelentjes van gemis en verlangen, teleurstelling, schrik

en verrassing, heeft zich ondertusschen in het bewustzijn van het kind een klein maar dwingerig strevingsgevoelentje, een willetje, een begin van ijver, volharding en koppigheid ontwikkeld, en die kleine wil wordt nu de naaste aanleiding tot de eerste woorden, met volbewuste bedoeling gesproken. Ons Keesje werden door vader en moeder trouw allerlei dingen verboden. En somtijds staat hem dat heelemaal niet aan, hij wordt boos, trekt een woedend gezicht, en bromt binnensmonds *u* (met de u van put) of *uə*. Dikwijls gaat hij dan ook hard slaan op z'n tafeltje of op den rand van z'n loophek, onder het voortdurend roepen van korte dreigementjes *u! u! u!* Nu gebeurde het in z'n 14de maand, dat hij eens erg schrok van een hondje dat ineens op hem toeschoot en begon te blaffen van belang. Aanstonds werd hij boos, trok een woedend gezicht, en bromde binnensmonds *ue wə*! Net als hij zich tegen vader en moeder verzet, als ze hem verbieden, zoo verzette hij zich hier tegen het blaffende hondje. Toch is het nog zeer twijfelachtig of dit hier met volbewuste bedoeling gebeurde. Maar het bewustzijn is nu toch zienderoogen aan 't verhelderen.

8. Dwingwoordjes of Imperatieven.

Als hij in den kinderwagen gezet werd, heeft moeder hem vaak gezegd: nu gaan we rijen. In den wagen rijen vindt hij heel plezierig. En op een gegeven dag in de 15de levensmaand, ziet hij in de gang den kinderwagen staan, en roept bevelend: *ijə! ijə! jijə!* Hier is er nu alle reden voor, om te gelooven, dat hij den wagen ziende, en zich de pret van het rijen in den wagen voorstellende, met bewuste bedoeling wou kommandeeren: *rijə!* Het geluk diende hem, en moeder gìng met hem rijen. Heerlijk! 's Nachts droomde hij er van, en bij het opstaan begon hij aanstonds te roepen: *jijə!* En toen moeder daaraan niet onmiddellijk gevolg gaf, werd hij lastig, en blééf hij lastig. Hij brulde van ontevredenheid, wierp zich voorover op den grond en deed niets dan trappelen en schreeuwen. Hij wou den heelen dag niet slapen, en bleef onrustig dwingen tot den avond toe: *ijə! ijə! jijə! ijə!* In de zestiende maand ontlokte hem de belangrijke vraag: *Ga je mee rijen?* weer heele lyrische alleenspraken: 't is of hij zich maar niet verzadigen kan aan dit heerlijke machtswoord *ijə! rijə!* (r is een keel-r) *kijə, gijə, dijə;* maar een paar dagen later antwoordt hij op dezelfde levensvraag met een kort beslist *ja!* Hier in *ijə* hebben we dus zeker, een met volle bewustheid gezegd woord, waarvan hij de beteekenis verstaat. Maar als eenmaal het eerste schaap over de brug is, volgen de andere van zelf. Een week later vergat moeder hem op den gewonen tijd z'n pap te geven. En toen zei hij geheel en al uit zich zelf: *bappa* (pap). Een maand later vraagt hij trouw om pap: met *pah*. Toen hij een peer zag klonk het begeerend: *pee* (met de ee uitgesproken als in peer). In de 18de maand zegt hij, als hij op een stoel wil: *ittə*, weldra ook

sjittə, en als hij iets zien wil: *kakə*, en spoedig daarop *kaaikə*. *Mem-emmə* nagezegd van hebben wordt kort daarna z'n vast dwingwoordje als hij iets hebben wil, vooral melk. Men moet echter niet meenen, dat hij nu reeds *pap* en *peer* als dingnamen van *zitten* en *kijken* als werkwoorden onderscheidt. Van het verschil tusschen een blijvend ding en een voorbijgaande handeling bevroedt de kleine man nog hoegenaamd niets. Met alle vier deze woorden bedoelt hij een hem bekend aangenaam feit af te dwingen: pap te proeven, fruit te eten, op den stoel te zitten en plaatjes te kijken. En de rustende dingen op zich zelf interesseeren hem nog niet. In 't begin dwingen de kinderen zoo alleen om alles wat ze met hun oogen zien, maar later, beginnen ze ook te dwingen om feiten waar ze op dat oogenblik alleen een voorstelling van hebben. Keesje's boven aangehaald *pap* was een enkele voorlooper. Maar de meeste andere dwingwoordjes van dat soort kwamen pas weken later. Wij zien duidelijk: de eerste met half bewuste bedoeling uitgesproken woorden zijn gevoels-, vooral overgangswoordjes, de eerste met vol bewustzijn gezegde zijn wilswoorden, imperatieven of dwingwoordjes. Het kind wil opnieuw een gewaarwording beleven of een handeling stellen die het door de nagelaten sporen daarvan in z'n aanschouwelijke voorstelling kent en bedoelt.

9. Echo en klanknabootsing. Toch komt hij in dien zelfden tijd nog langs een anderen weg tot een meer bespiegelend, en dus meer verstandelijk woordgebruik, langs den weg namelijk van het nadoen. Sinds de geschiedenis van het jankende hondje, riep Keesje, zoo dikwijls als hij een hondje zag: heel hoog *ie, ie, ie*, natuurlijk aanvankelijk zonder eenige bedoeling, uit spelende praatlust, want hij zegt het ook wel eens als hij een kar ziet (misschien wel, omdat die hem aan een hondekar herinnerde). Grootvader had hem eens z'n horloge laten zien, en hem het tikken laten hooren aan z'n oor. Dat vond Keesje heerlijk en beantwoordde hij ouder gewoonte (zie blz. 7, n^{0}. 14) met *da da da da*. Deze vroeger geheel en al zinledige klanken bedoelde hij nu blijkbaar als nabootsing van het tikken, en ze worden in het vervolg dan ook vooral voor dit bepaalde geval gereserveerd, want van nu af zegt hij het bijna uitsluitend, als Grootpa z'n horloge uit z'n zak haalt.

Op een morgen, toen hij de tram hoorde toeteren, deed hij het na: *tuuuut* (heel hoog en lang gerekt) en daarop met korte stooten en laag *ta, ta, ta, ta, ta*. Moeder begreep deze *ta ta*'s heelemaal niet. Maar toen er 's middags een stoomfiets toeterend voorbijtufte, deed Keesje weer bijna op dezelfde wijze: *uuuut! ta, ta, ta, ta, ta*, Hij bootste met zijn *ta*'s dus het gepuf der stoomfiets na; en de beide geluiden: het toeteren en het puffen zaten in z'n hoofdje reeds aan mekaar vast, ze hoorden bij elkaar. 's Avonds vroeg moeder hem: Hoe doet de auto? En weer kwam hetzelfde antwoord:

fuuuut! *ta, ta, ta, ta, ta*. Men ziet, ook hier kan men reeds met reden veronderstellen dat er bewuste bedoeling in het spel was; want van nu af, zegt hij zoodra hij een auto ziet: *tuuut*. Andere kinderen die een kanarievogel in huis hebben, zeggen in dien tijd, telkens als ze een vogel zien: *piep*. Bernard noemde een horloge: *ti ta*, een hond: *wa wa*, en een stoomboot: *toe-toe*. Allemaal klanknabootsingen. In Gelderland fluiten de jongens in later jaren de rietlijster na, en in Vlaanderen de tortelduif en de nachtegaal.

RIETLIJSTER in Gelderland.
Rarakiet, kiet, kiet!
Mijn nestje zit in 't riet, riet, riet!
Van je leven vin-je 't niet, niet, niet!

TORTELDUIF in Vlaanderen
Doet de deuR tōe, zoetelief!
Doet de deuR tōe, zoetelief
(De R van deur laten ze lang rollen)

NACHTEGAAL (mannetje) in Vlaanderen.
Ghoio, ghoio, ghoio! (lang gedragen)
Weg, weg, weg! (korte slagen)
AlhieR, alhieR, alhieR! (lang)
Zoekt, zoekt, zoekt! (kort)

NACHTEGAAL (wijfje) in Vlaanderen.
Zoet, zoet, zoet,
Ziet dat ge mijn jongskes
Geen zeer en doet. (*Natuurlijk alle bij 't nestjes zoeken gemaakt*).

Ook in de groote-menschentaal zijn er veel klanknabootsingen. Van „De erste lokkemetief" laat van Meurs zijn Betuwsch boertje zeggen:

Hij dampte uut z'n piep: witte rookwolken uut
En gromde toezoers: uut er vuut! uut er vuut!

De fijne hooge piepstemmetjes van een pas uitgekomen meezennest verklankt Guido Gezelle in deze regels: „Mi" zoo roept er eene — „Mi di mugge!" — „Di?" — Wederroept Marleene, — „Mi, Martine, mi!" — En van de aldoor zwierende en gierende GIERZWALUWEN zingt hij aldus:

„Zie, zie, zie,
zie, zie, zie,
zie!! zie!! zie!!
zie!!"
tieren de
zwaluwen,
twee-driemaal
drie,
zwierende en
gierende:
„Niemand, die...
die

bieden den
stiet ons zal!
Wie? wie? wie??
wie???"
Piepende en
kriepende,
zwak en ge-
zwind;
haaiende en
draaiende,
rap als de
wind;

wiegende en
vliegende,
vlug op de
vlerk,
spoeien en
roeien ze
ringsom de
kerk.
Leege nu
zweven ze, en
geven ze
bucht;

hooge nu
hemelt hun'
vlerke, in de
lucht:
amper nog
hoore ik... en
die 'k niet en
zie,
lijvelijk
zingen ze:
„Wie??? wie??
wie? wie..."

Falkland schrijft van: 'n kanarie: dat hij 't verdijt 'n ander geluid dan 't gehokketok van stokje naar stokje te laten hooren. Vind je dat niet echt?

OEFENING. Ga eens na hoe wij het geluid van de volgende dieren en dingen noemen: De musschen *sjilpen, tjilpen, tsjirpen*. De poes..... De kikvorsch .... De .... *kirt*. Het .... *knort*. De ... *kakelt*. De ... *krast*. De ...

balkt. De ... *kwaakt.* Als je keelpijn hebt, krijg je 'n drankje, om te ... De deur dichtflappen. Met belletjes ... Er wordt gebeld,... zoo gàat de bel. De ganzen *gaggelen.* Het kindje... van de pret. De hond... Van blijdschap in de handen ... Kleine kinderen noemen 'n horloge dikwijls een: ... Het paard ... De electrische tram *roefde* voorbij. De muis ... Een auto heet ook 'n ... Van woede ... hij met z'n tanden. In Amsterdam noemen de jongens de straatmuzikanten: *oempa.* Een groote vlieg, die bij 't vliegen veel lawaai maakt, noemen we wel 'ns ... Uit vrees voor een pak slaag vloog de kwajongen ... de trap af. Met 'n auto kun je in een uur best van A naar B ... He, die muggen kunnen zoo vervelend rond je ooren ... Zoo'n ouwe *krikkrak* van 'n wagen heb ik nog nooit gezien! Ik ken verschillende vogels die den naam dragen van 't geluid, dat ze maken: de ... en de ... en ... Den 30sten April 1909 kondigde het *bimbambeieren* der klokken de geboorteaan onzer beminde Prinses. Zoek er zelf nog eenige voorbeelden bij. Denk b.v. aan een fanfare of muziekuitvoering.

10. De eerste naampjes.

Door deze en dergelijke ondervindingen, gaat een bepaald woordje in het kinderlijke bewustzijn vastzitten aan een voorstelling, en dat in hoe langer hoe meer gevallen. Maar die voorstellingen — hij weet het uit ondervinding — zijn slechts afbeeldingen der dingen en feiten rond hem heen en nu rijst een flauw bevroeden in den kleuter op, dat zoo alles een eigen naam heeft. En met een eerst vaag, later aldoor duidelijker bewustzijn en klaarder bedoeling, gaat hij trachten alle feiten en dingen te noemen bij hun naam. En dat is weer praten in den echten zin des woords. Keesjes moeder stelde hem, gelijk zij zelf zegt, heel heel dikwijls altijd dezelfde vraag: Waar is je neusje? En dan wees hij, gelijk we gezien hebben, reeds in de 13de en 14de maand, precies net als moeder wou, naar z'n neus, eerst met zijn heele hand, later met z'n vingertje. Maar in de 15de maand kende hij dit spel zoo goed, dat hij, om moeder te believen, ook ongevraagd dikwijls naar z'n neusje wees, en zeide *neu!* soms ook *nee!* Men ziet, 't is aanvankelijk weer niets dan het vertoonen van een kunstje. Maar in dit kunstje schuilt toch reeds het begin der groote kunst van praten over de dingen met namen en toenamen. In de 17de maand gaf moeder hem haar portemonnaie, die een zijner ietwat oudere vriendjes altijd *tas* noemde. Keesje zei aanstonds met blijkbare ingenomenheid *tas.* En een week daarna wijst hij op moeders taschje en zegt verheugd *tesj!* Twee weken later zegt hij heel nauwkeurig: *tasjə.* Maar hij verwart het kort daarna toch weer met een zonder verstaan nagezegden groet: *da susjtər* (dag zuster), dien hetzelfde vriendje hem geleerd had. Een paar dagen na *tesj* ging Keesje met moeder wandelen: Ze kwamen voorbij een boeren-erf. Keesje wijst twee viervoeters aan en zegt zelfvergenoegd tot moeder: *aapəs, aapies.* Hij bedoelde schaapjes, die hij in z'n prentenboek gezien had. 't Waren nu toevallig wel varkens! maar dat komt voorloopig zoo nauw niet.

11. Vage beteekenis der naampjes. Keesjes vriendje, dat Jan heet, noemt hij nu vast *Jah*, en Dirk: *Dik, Chik, Dich*. Z'n oom Jan, noemt hij *iejah*, en daarbij steekt Keesje altijd z'n handen in de lucht; want Oom Jan heeft dat ook dikwijls gedaan bij de kennismaking, en daarbij *hoera!* geroepen. En langzamerhand gaat moeder twijfelen, of *iejah* eigenlijk niet *hoera!* beteekent; want nu zegt hij het telkens als hij blij is, en de handjes in de lucht steekt van pret. Waarschijnlijk beteekent het: de heele vreugdescène van de kennismaking te samen. Een zelfde gebruiksverschuiving toont het machtwoord *yə*. Het wordt hem een zoet woordje, waarmee hij zich troost, als hij ophoudt met huilen, zonder meer om het wagentje te dwingen. Ook dit woord beteekent dus blijkbaar: alle herinneringen samen, die hij van het rijen heeft; en hij gebruikt het naar gelang het hem te pas komt, ook voor elk onderdeel van dien geheugenschat. Ook *pah, pappie* en *pap* beteekent niet alleen meer: ik wil pap eten, maar alle soorten van eten. Zoo noemt hij alle fruit nu *peeh* (peer). Kort daarop leert hij de druiven van peren onderscheiden en noemt ze *duis* of *duith* (met een lispelende Engelsche th). Een kist en ook een stoof noemt hij *tit*, maar weldra *kis*. Als alles gereed gemaakt wordt voor het middageten, zegt hij: *etə*, soms ook *pap etə*. Alleen bewuste klanknabootsing en napraterij.

12. De twee wegen naar eigen praat. Men ziet, na het dwingen met een imperatief is al heel gauw het noemen met een naam opgekomen. En dit laatste wordt op den duur nog voornamer dan het eerste. Nu eenmaal zoo de beide wegen tot eigen praat, het dwingen en het noemen, door veel gebruik in z'n bewustzijn vast gebaand zijn, en daar een duidelijk spoor hebben ingegrift komen er in de laatste zes maanden van het tweede jaar bijna elken dag eenige nieuwe woorden bij, nu eens langs den eenen, dan weer langs den anderen weg, en verreweg de meeste ... langs beide wegen samen. Hoe dat gaat?

13. Hoe beide wegen op hetzelfde straatje uitkomen. We zagen reeds, dat de moeder van Keesje, gelijk trouwens alle moeders doen, aan haar kind allerlei vragen stelde, nog lang eer dat het praten kon. Van lieverlee begon de kleine hier althans in 't vage dit van te verstaan, dat op zoo'n toespraak van moeder met stijgenden muzikalen toon, iets van hem verwacht werd: met z'n handje of z'n mondje (en we zagen reeds dat Keesje dan altijd maar *da da da da* brabbelde); maar dat, als moeder met daaltoon sprak hij niets hoefde te doen. Met het vragen is moeder, gelijk we merkten, voortdurend verder gegaan, en al de vraagjes die we hebben vermeld, werden altijd uitgesproken: met een stijging van de toonhoogte op het einde. In het begin werd heel veel van wat het kind zei, ook zoo uitgesproken met een stijgtoon, maar soms ook wel eens niet, zonder dat een verschil van bedoeling bleek. Maar nu in den laatsten tijd, staat moeder meer dan eens verbaasd:

over de juistheid waarmee Keesje de verschillende intonaties nabootst. Zoo bij het groeten: *dááq*, en bij den van een vriendje nagesproken groet: *da suttər* (dag zuster); en zoo is er nu ook duidelijk verschil gekomen tusschen de dwingwoordjes en de namen. De meeste Imperatieven zegt hij met een stijgtoon; maar de namen met een daaltoon. En dat is heel begrijpelijk. Als hij van moeder iets verwacht, spreekt hij net als zij, wanneer ze van hem iets verwacht. Hoeft moeder niets voor hem te doen, maar wil hij haar eenvoudig zijn kunststukjes van namen-weten laten hooren, dan gaat hij met den toon omlaag. Net als moeder tegen hem.

14. Dat straatje is: de vraag.

Tot nu toe heeft hij echter altijd z'n imperatieven gebruikt, om iets van moeder gedaan te krijgen. Maar nu hem de namen van alles en nog wat gaan interesseeren, wil hij aanhoudend iets door haar gezegd hebben, en dat noemt de grammatica nu geen imperatief meer, maar een interrogatief of een vraag. Zoo loopen dus de beide wegen tot eigen praat ten slotte in elkaar uit. Welnu de eerste vragen komen bij kinderen juist in dezen tijd los, als ze dus anderhalf jaar zijn. Ze voelen in hun geestelijke maag een kriebelenden namenhonger. En nu wijzen ze het een na het ander aan: een boek, een stoel, een lepel; en roepen dan op vragenden, d.w.z. met muzikaal stijgenden toon: *da? da? izda?* Keesje vraagt altijd: *ditte?* en herhaalt het zoolang, tot hij den naam van het aangewezen ding te hooren krijgt. Elke verstandige moeder geeft dan met groot geduld antwoord op al die vragen, soms een kleine honderd per dag. Want ééns een nieuwen naam hooren, is voor het kind natuurlijk nog volstrekt niet genoeg: om hem te onthouden. Tot tien, twintig keer toe wordt binnen een week soms, telkens opnieuw naar den naam van eenzelfde ding gevraagd. Want er zit een wil achter dat vragen, en soms zulk een jeugdige ijver, dat hij tegen alle moeilijkheden is opgewassen; maar in zulke gunstige omstandigheden kent een kind dan ook, als het twee jaar oud wordt, reeds een drie à vierhonderd woorden. Opmerkelijk is het, dat deze eerste vraagperiode vooral optreedt bij kinderen, die alleen met groote menschen omgaan. Zijn er oudere broertjes of zusjes, waar het mee speelt, dan leert het de namen veel gemakkelijker van hen. En daarmee hangt dan ook samen, dat dikwijls op een bepaalden leeftijd de jongere broertjes of zusjes veel meer weten, dan het oudste kind op dien leeftijd wist.

Heel dikwijls echter worden deze *da-* of *izda-*vragen door moeder en de andere huisgenooten niet verstaan, en dus ook niet beantwoord. Ze weten niet wat het kind hebben moet. Dit heeft dan tengevolge natuurlijk, dat het kind weer spoedig met z'n vragen ophoudt, daar het toch niets baat. Maar zoodoende leert zoo'n dreumes in dien tijd dan ook veel minder dan een andere; en begint pas een jaar later: op $2^1/_2$-jarigen leeftijd met vragen opnieuw. En als zulke ouders dan later klagen, dat hun kind

in ontwikkeling bij andere een jaar ten achter is, dan vinden wij dat heel begrijpelijk.

15. Het werkwoordelijk karakter der eerste namen: 't zijn zinwoorden.

Nu moeten we evenwel niet gaan meenen, dat die drie à vierhonderd namen voor het kind al precies hetzelfde beteekenen als voor groote menschen: Daar is geen sprake van. Een kind van dezen leeftijd heeft nog geen vaste, blijvende, scherpomschreven denkbeelden als wij. Vooreerst is het kinderlijk bewustzijn nog niets als een AANEENSCHAKELING VAN OOGENBLIKJES die heelemaal onverwacht, en dan ook telkens weer ineens voorbij zijn; het kind ziet alles als bij impressies, het ziet alle dingen als het ware door een bewegenden verrekijker; het is voor den dreumes altijd, net als met ons als we in den trein zitten en kijken naar de straat en de huizen naast de spoorlijn: in eens is het er, en aanstonds is het weer weg. En daarom moeten we, als het kind een horloge *tita* noemt, dit woordje nog niet als den naam van het blijvend bestaande horloge verstaan, maar als een eigenaardig geluid, dat het kind een oogenblik hoort, zoo ongeveer als: het tiktakt, of er is getik! *Piep*, gebruikt bij het hooren van een vogel, beteekent ongeveer: er piept wat of er is gepiep! *aap*, gebruikt bij het zien een schaap, beteekent ongeveer: het schaapt of er is geschaap! *Toel*, gebruikt bij 't zien van een stoel, beteekent ongeveer: het stoelt of er is gestoel! *Deur*, gebruikt bij het zien van een deur, beteekent ongeveer: het deurt daar of er is gedeur! *Degə*, bij het zien van vallende regen, beteekent heel precies: het regent. *Eew*, gebruikt bij het zien van vallende sneeuw, beteekent heel precies: het sneeuwt. *Donnə*, gebruikt bij 't hooren van rollenden donder, beteekent heel precies: het dondert of gedonder! Met andere woorden: we kunnen de beteekenis dier losse woordjes, die voor het kind een zin beteekenen, en die we dus gevoegelijk zinwoorden kunnen noemen, het best benaderen, door ze met onpersoonlijke werkwoordsvormen te vergelijken, want de verbeelding van het kind is vol met de beelden, juist als de impressionistische schilderschool op het doek pleegt te brengen: niets dan oogenblikkelijke indrukken.

16. Hun beteekenis onvolledig.

Verder heeft een kind ook nog geen volledige herinneringen aan heele personen of dingen; maar meestal slechts een voorstelling van 't een of ander opvallend onderdeel. We zagen al, dat de voorstelling van baard of snor gewoonlijk het eenige is, wat een kind aanvankelijk aan z'n vader ziet en voelt. De voorstelling die dus aan het woord *papa* vastgemaakt wordt, is niets anders dan de voorbijgaande voorstelling van een geziene of gevoelde baard en snor. Geen wonder dus, dat de dreumes, telkens als hij ergens een baard of snor ziet: *papa* zegt wat voor hem nog niets anders beteekent dan: het snort daar! of: er baardt wat. Hierdoor begrijpen we nu ook het gebruik van

iejah voor oom Jan en hoerah. *Iejah* beteekent zoo ongeveer: het oomjant! of: gejuich! Want daar oom Jan dikwijls juichend de armen in de lucht stak, kan dit zoowel gezegd worden: bij het binnenkomen van oom Jan, als bij elke aangename verrassing. Hoe Keesje varkens: (sch)*aapies* kon noemen, is nu ook duidelijk. Van de schaapjes in z'n prentenboek had hij volstrekt niet alle fijnigheden gezien, maar in 't vage alleen: een wit ovaal met uitloopers naar onder. Welnu, dat was daar ook weer op die boerderij. En hij zei dus, van zijn standpunt volkomen correct: (sch)*aapies*; want het schaapte daar! Het wit ovaalde in uitloopers omlaag.

OEFENING. 1° Ook in groote-menschen taal komt het nog vaak voor, dat men om het een of ander ding te noemen niet den naam kiest van het geheel, maar den naam van het een of ander opvallend onderdeel (zoo'n woord noemt men dan een synekdŏchē). Het *raam* beteekende vroeger alleen de houten omlijsting van de glasruiten, maar thans gewoonlijk het heele venster. Een geit noemen wij om z'n baardje dikwijls een... Een bultenaar noemen we kortweg een... Aan een ooivevaar vallen ons bij het eerste gezicht vooral z'n lange pooten op, daarom noemen we hem...; net als we het bekende kleine vogeltje om z'n roode borst een...., en den ezel om z'n lange ooren, ook wel... noemen. De matrozen hadden vroeger van het gepekte want, altijd pek of pik aan hun broek, daarom noemt men ze ook wel.... Amsterdam telt meer dan 500.000 z... Was het al een groote jongen? Nee het was maar een br...je (hij had nog de korte broek aan). Heb je dien *zotskap* gezien? Een jongen die goed studeeren kan, heet bij z'n maatjes een knappe k... *Roodkapje* draagt natuurlijk haar naam naar.... Varkens hebben hun staart bijna altijd in een krul zitten, daarom noemt men ze...; en een kwiek vogeltje dat voortdurend z'n staart op en neer beweegt heet... Moeder noemt haar lieveling met krulhaar graag: Mijn ...bol. *Eigen haard* is goud waard. In den vreemde verlangde hij naar het ouderlijke d... In ouderwets deftigen stijl leest men wel eens, dat een grijsaard tachtig *lentes* telde. Wat zou dat beteekenen? Een pakjesdrager aan het station noemen we om de kleur van zijn sluitend jasje een... Een politie-agent noemt men in Amsterdam om zijn hoofddeksel een... Met hoeveel k... is dat schip bemand? 2° Ook jongens en meisjes van twaalf jaar kennen van veel woorden der groote-menschen-taal de beteekenis nog maar heel onvolledig. Schrijf b.v. maar eens op wat de volgende woorden beteekenen: gewoonte, moed, medelijden, huur, vergissing, oordeel, grens, verklaring, gemeente, wet, kolonie, verbond, overheid. En vergelijk dan eens de verschillende antwoorden met elkaar.

17. **Hun beteekenissen loopen in elkaar.**

Ten slotte weet een kind de voorstellingen nog niet scherp te omgrenzen; zoodat twee of meer voorstellingen in elkaar loopen, en dus gezamenlijk aan 't een of ander woord worden verbonden. Zoo had moeder aan haar dreumes de kat: *mauw* leeren noemen. En nu meende moeder al, dat hij dat woord heel goed verstond en bedoelde net als zij; tot op

zekeren dag het kind met alle geweld naar de keuken wou, en gelijk uit z'n gebaren bleek de keuken *mauw* noemde. Moeder begreep er aanvankelijk niets van, want de *mauw* lag in de kamer aan z'n voeten. Later herinnerde zij zich, dat ze hem het eerst de kat had leeren nadoen in de keuken, waar de *mauw* ook meestal was. Zoo waren in het hoofd van den dreumes dus, de inelkaar loopende voorstellingen van de kat en de heele keuken aan het woord *mauw* vastgeraakt, wat we weer nog beter begrijpen, als we ons herinneren dat het kind ongeveer bedoelt: gemiauw, of er miauwt wat. Andere kinderen gebruiken zoo het woord *piep* voor insect; hun bedoeling is: er vliegt wat of gevlieg.

OEFENING. Ook op later leeftijd loopen de woordbeteekenissen soms nog leelijk in elkaar. Niet iedereen toch vindt het even gemakkelijk kort en goed het verschil op te geven tusschen beroemd en berucht, aan iemand iets te danken en aan iemand iets te wijten hebben, veld en akker, hoed en pet, trap en ladder, misschien en waarschijnlijk, oogenschijnlijk en klaarblijkelijk, leugen en abuis, boven en over, in en binnen, uit en buiten, tent, barak en schuur, gierigheid en zuinigheid, fierheid en trots, eend en gans, plas en vijver, glas en ijs, graat en been, honing en stroop. Probeer het zelf maar eens.

18. **Het nut der verbeteringen.** Bij verstandige moeders duurt echter zoo'n vergissing niet lang. Als de kleuter den eersten den besten baard of snor *papa* noemt, is moeder daar niets mee in haar schik, en verontwaardigt zegt ze: *niet papa* maar *oom* of *meneer*, alnaar de omstandigheden. En telkens als de kleuter weer in de oude fout terugvalt, wordt hij met verontwaardiging gecorrigeerd. En al trekt moeder zich de verwarring van varkens met schaapjes, of van de keuken met de poes, nu begrijpelijkerwijze wel wat minder aan, dan die van papa met den eersten den besten bakkebaard, toch tikt zij, als het een beetje verder is, ook hiervoor telkens den jongen praatvent op de vingers, en leert hem het juiste woord te gebruiken op de juiste plaats.

Wel keeren zulke vergissingen nog lange jaren voortdurend telkens bij allerlei andere woorden terug. Maar door trouwe verbetering en terechtwijzing leert het kind dan ook aldoor meer woorden in hun juiste beteekenis gebruiken. Van nu af speelt dus de correctie van moeder en vader, in het taalleven van het kind, een zeer groote rol. Laten vader en moeder de kinderen aan zich zelf over, dan blijven ze nog lang allerlei woorden in heel willekeurige beteekenissen gebruiken, die dan natuurlijk door niemand worden verstaan. En zij verstaan de anderen dan evenmin.

19. **Het bekendheidsgevoel.** Niet zoo lang houdt de in nr. 15 beschreven eigenaardigheid aan: de kortheid en onverwachtheid van alle indrukken en voorstellingen. Van de personen en dingen toch, waar de kleuter dagelijks mee omgaat en speelt, krijgt hij zoo ontelbaar veel indrukken, altijd uit dezelfde bestanddeelen bestaande, dat de daaruit

opgebouwde voorstellingen hem bijna voortdurend voor den geest blijven staan, en op den duur dan ook zóó bekend en vertrouwd worden, dat hij ze, als ze een oogenblik uit z'n bewustzijn weggeweest zijn en weer opduiken, er niets vreemds aanvindt, maar ze aanstonds op hun vaste plaats zet; terwijl zelden ontmoete dingen in zijn bewustzijn nog geen vaste plaats hebben, maar allemaal dooreenwoelen. We moeten dit bekendheidsgevoel echter nog niet te groote-menschachtig opvatten, alsof Keesje in dezen tijd b.v. reeds zou kunnen denken: „dat is hetzelfde *piep* (er piept wat) dat ik vroeger al zoo dikwijls gehoord en gezien heb"; „dat is hetzelfde getiktak, dat ik vroeger al zoo vaak uit den vestjeszak vlak onder den snorrebaard heb zien komen"; „het deurt daar altijd in den hoek van de kamer, dat is daar altijd hetzelfde gedeur". O nee, zoover is Keesje nog niet. Van *hetzelfde* en *iets anders* heeft Keesje nog geen flauw begrip, en nog veel minder beseft hij iets van tijdsbepalingen als *vroeger, al zoo vaak* of *altijd*. Pas in het 9de Hoofdstuk zullen wij zien, met hoeveel moeite hij, meer dan een jaar later, de eerste tijdsbegrippen zal moeten ontdekken. Toch VOELT hij nu al in het vage, dat de *piep*, de *tiktak*, de *deur* hem heel anders aandoen, als nieuwe of zelden geziene dingen en gebeurtenissen, hij voelt ze namelijk min of meer als MAATJES, met wie hij gemakkelijk omgaat. Door oefening is hem dat veel lichter geworden als bij andere zaken, en juist door dat gemak zijn ze hem ook lief en aangenaam. Hij voelt zich bij hen thuis, op z'n gemak. Lijken is liefhebben.

20. De ontdekking der substantieven.

Welnu, door dat zich thuisvoelen bij die altijd aanwezige of telkens terugkeerende dingen krijgen dezelfde woordjes, die een paar maanden geleden zoo ongeveer als onpersoonlijke werkwoorden bedoeld en verstaan werden, nu in 't vage de nieuwe beteekenis van wat wij substantieven of zelfstandige naamwoorden noemen: *piep* = vogel, *tiktak* = horloge, *deur* = deur[1]). Want met zelfstandige naamwoorden noemen wij, gelijk de naam zegt, alleen dingen, personen en denkbeelden die wij door herhaaldelijke kennismaking en terugzien nu voorgoed hebben leeren kennen als vaste, altijd min of meer dezelfde dingen, die in onzen geest op zich zelf bestaan, d. w. z. die niet telkens opnieuw uit hun bestanddeelen hoeven opgebouwd te worden. Dat is een ontdekking van belang. Er beginnen nu vaste punten te komen in den vroeger altijd dooreenwriemelenden chaos van het kinderlijke wereldbeeld. Daaraan heeft het nu houvast om verder te zoeken.

21. Het substantief tijdperk.

En ook de Imperatieven voelen er den weeromstuit van. *Pap*, dat vroeger zoo ongeveer beteekende: ik wil pap hebben, en *peer*, dat beteekende: ik heb zin in fruit,

[1]) Taine geeft hiervan een mooie illustratie: hoe een Fransch meisje, dat eerst voor vuur en branden: *a-bule* (ça brûle) gezegd had, in de 18de levensmaand dit *a-bule* ging gebruiken als een substantief, dat z o n beteekende. :-:

worden nu ook OUWE BEKENDEN, net als het kroesje of het bord op de tafel; en daarmee zijn ook zij tot zelfstandige naamwoorden bevorderd. Deze drang naar de ontdekking van maatjes of ouwe bekenden wordt soms op het einde van het 2de levensjaar zoo sterk, dat de vroegere Imperatieven, die bij ons werkwoorden zijn, als zitten en rijen en eten, wanneer vader of moeder er niet tusschen komt, voor het kind plotseling stoel en wagen en pap gaan beteekenen. Met de twee eerste was dit althans bij Keesje het geval; en een meisje, dat vroeger gewoon geweest met den Imperatief *lees* om papier te vragen, dat ze dan tot stukken ging scheuren, begon in dezen tijd plotseling, hetzelfde woord te gebruiken als naam voor de krant.

22. We hebben soms maar één woord voor heel veel dingen.

Deze ontdekking der substantieven wordt bij scherpzinnige baasjes nu weldra door een nieuwe verrassing gevolgd: dat namelijk niet alle dingen elk een anderen naam hebben, maar sommige op elkaar lijkende ouwe bekenden allemaal met één naam genoemd worden. Elken dag eet Keesje de pap en de peer heelemaal op. En toch is er elken middag weer nieuwe pap. Alleen de snor, die hem kust en de tiktak in z'n zak heeft, en altijd tegenover moeder aan tafel zit, mag de dreumes *papa* noemen; maar al de andere snorren en baarden heeten *oom*. Dat is vreemd. Juist in dezen tijd (het 3de levenshalfjaar) leeren de meeste kinderen met eenig gemak rond te loopen, en al heeft deze moeilijke kunst in de eerste weken dat ze beoefend wordt, gewoonlijk een tijdelijke staking in taalvorderingen ten gevolge; weldra wordt het kunnen loopen, een geducht middel om de juiste beteekenis der woorden te achterhalen. Ze kunnen nu zelf naar de dingen toegaan, ze aanwijzen en betasten naar hartelust, en er telkens den naam voor vragen. Een verstandig baasje ging nu die vreemdigheid met al die zelfde woorden voor verschillende dingen op zijn manier onderzoeken, en liep naar een stoel die aan tafel stond en vroeg: *Dattə?* Moeder antwoordde: stoel! *Toel*, zei de kleine na. Toen ging hij echter naar den stoel ernaast en vroeg weer: *dattə?* En moeder zei wederom: stoel. Toen ging hij naar een stoel die tegen den muur stond, en vroeg opnieuw: *dattə?* En weder antwoordde de geduldige moeder: stoel. En zoo liep hij al de zeven stoelen die in de kamer waren af, telkens vragend: *dattə?* En zevenmaal kreeg hij hetzelfde antwoord. En toen pas was hij tevreden. Een anderen dag liep hij naar de gangdeur in den hoek der kamer, en vroeg: *dattə?* Deur, zei moeder. Toen ging hij ook de grootere deuren der kamer aanwijzen, en riep telkens *dattə?* om zich toch maar te overtuigen, of telkens hetzelfde antwoord volgde. En toen hij nu ook telkens deur ten antwoord kreeg, was hij voldaan. Nu wist hij het. Van m'n eigen moeder heb ik gehoord, dat het indertijd toen wij kinderen waren, bij ons thuis juist eender ging,

en wij b.v. bij elk bord dat 's middags op tafel stond, vroegen: *dattə?* en dat zij soms, nog wel meer dan zeven keeren telkens denzelfden naam had moeten herhalen. Keesje deed zulke vragen gewoonlijk maar twee of drie keer. Zoo b.v. wees hij z'n rechter voetje aan en vroeg dan *dittə?* Moeder antwoordde: voetje. Dan greep hij met z'n handje het linker voetje en vroeg opnieuw *dittə?* Moeder antwoordde dan: ook voetje. Een anderen keer wees hij op de straat een groepje mannen aan. *Dattə?* Moeder zei: mannen; en na een oogenblik, toen er weer een paar voorbijkwamen, klonk het opnieuw: *Dattə?*. En moeder zei weer: ook mannen. Nu zal men misschien de vraag stellen:

23. De ontdekking der soortnamen.

Maar hoe komt zoo'n kind ertoe, om telkens naar de namen van alle stoelen, alle deuren, alle borden en z'n beide voetjes te vragen? Wel door twee aanleidingen: één van buiten, en één van binnen. Ten eerste heeft het meenen te merken: dat moeder al die dingen met denzelfden naam noemt; en ten tweede zijn de aanschouwelijke voorstellingen b.v. van de verschillende borden die op tafel staan, zoo volmaakt aan elkaar gelijk, dat het kind de voorstellingen van al die borden bij geen mogelijkheid uit elkaar kan houden, en die voorstellingen dus practisch in z'n hoofdje reeds zijn samengevallen. Het gelijkende alleen bleef scherp afgeteekend, en de kleine afwijkingen werden half weggedoezeld. Nu moeten we echter weer niet denken, dat het kind hier dus al volbewust-abstracte of afgetrokken denkbeelden heeft gevormd. Die komen, gelijk we in het volgende deeltje zien zullen, pas jaren later tot hun volle ontwikkeling, maar een begin van abstractie is hier toch al aanwezig. Eerst zeide het kind: *dittə toel*, en wees daarbij met z'n handje naar één bepaalden stoel. Het had dus van dien éénen stoel een enkel denkbeeld. Nu heeft het echter ondervonden, dat moeder niet alleen *stoel* zegt: als hij *dittə* (dezen stoel) aanwijst, maar ook bij *dattə* (dien stoel) enz. Welnu, Keesje ziet nu af van het *dittə* of *dattə* aan z'n aanschouwelijke voorstelling — wat hem bij stoel en bord b.v. heel gemakkelijk valt, omdat juist de afwijkingen van *dittə* en *dattə* in z'n voorstelling reeds niet meer scherp omlijnd, maar doezelig en vaag waren geworden. Dat afzien nu van het *dittə* of *dattə* aan een ding, en het bedoelen van het ding als ding is een eerste aftrekking of een begin van abstractie. Zoodoende vereenigen zich dus de vroeger los van elkaar liggende vaste punten in het kinderlijk wereldbeeld tot aaneengesloten grootere lijnen. En aan die lijnen zullen nu de kort hierna verschijnende meervoudsvormen der substantieven beantwoorden. Er komt zoo lijn en teekening in Keesjes wereldbeeld. Naast en tusschen die lijnen blijven er echter sommige alleenstaande punten over, die in geen enkele lijn vallen. En zoo komt het, dat voor het vervolg de kleuter nu praktisch onderscheid weet te maken: tusschen soortnaam en eigen-

naam. Een soortnaam gebruiken we voor telkens een ander ding van dezelfde soort, met voorbijzien van z'n eigenaardigheden als *dittə* of *dattə*. Een eigennaam gebruiken we altijd voor hetzelfde ding of denzelfden persoon. Dan staat juist het eigenaardige van *dittə* of *dattə* op den voorgrond. *Papa* en *mama* zijn voor Keesje dus eigennamen, maar *oom, stoel, deur, bord, pap, peer,* zijn soortnamen.

24. **De overgang van grijpbeweging in aanwijzing.** Maar er is in deze tooneeltjes nòg iets nieuws; het aanwijzend voornaamwoord is komen opduiken. Ook al vroeger wees het kind verschillende dingen aan, en zei daarbij soms ook wel eens *da*. Maar dat *da* was een brabbelwoordje en het beteekende eigenlijk niets dan een uitroep. De aanwijzing, die het kind bedoelde, lag in het handgebaar. Nu echter ligt de bedoeling al reeds in het handgebaar en het woord *ditte* samen. Dat merken wij uit den vraagtoon, waarop *dittə* gezegd wordt. *Dittə* heeft dus dezelfde beteekenis gekregen als het aanwijzend handgebaar. Nu hebben we hierboven (blz. 16, N°. 3) gezien, dat de dreumes hiermee aanvankelijk iets bedoelde te grijpen. Dat die grijpbedoeling op den achtergrond geraakt is, zien wij in dezen tijd ook aan het gebaar. Keesje wijst niet meer met de heele hand, als om te grijpen, maar met z'n wijsvingertje alleen (zie blz. 33 N°. 10). Ook in de gebarentaal is dus de overgang van het dwingen òm iets: naar het aandacht vragen vóor iets, duidelijk waar te nemen.

25. **Ontdekking: aanwijzende voornaamwoorden.** Dat AANDACHT VRAGEN VOOR IETS noemen wij met een gewoon woord: a a n w i j z e n. *Dittə* is dus een aanwijzend woordje. Keesje leerde er evenwel spoedig een tweede aanwijzend woordje bij, namelijk *dattə*. En tusschen beide maakt hij ook al spoedig verschil: zich zelf, z'n moeder, en alle goedbekende personen en dingen, die hem nauw ter harte gaan en familiair zijn, noemt hij *dittə*. Alle dingen die hem verder staan, en die hij minder goed kent, noemt hij *dattə*. We zouden dus kunnen zeggen, dat Keesje zich voelt als het middenpunt van twee concentrische cirkels.

Fig. 4.

26. **Gevoel en verstand.** Op alles wat voor zijn gevoel in den binnensten cirkel ligt, wijst hij met *dittə*, en alles wat daaromheen in den buitensten kring ligt, duidt hij aan met *dattə*. Behalve de meer verstandelijke en meer uiterlijke aanwijzing, beteekenen beide woordjes dus ook een innig gevoelentje en wel *dittə*: een gevoel van sympathie, van familiariteit, en *dattə*: een stemming van onverschilligheid, van op een afstand blijven. Om beide redenen is het duidelijk, dat hij z'n moeder in deze dagen altijd *dittə* noemt. Dezelfde tegenstelling komt ook nog in een ander geval duidelijk uit: Als Keesje van verschillende dingen

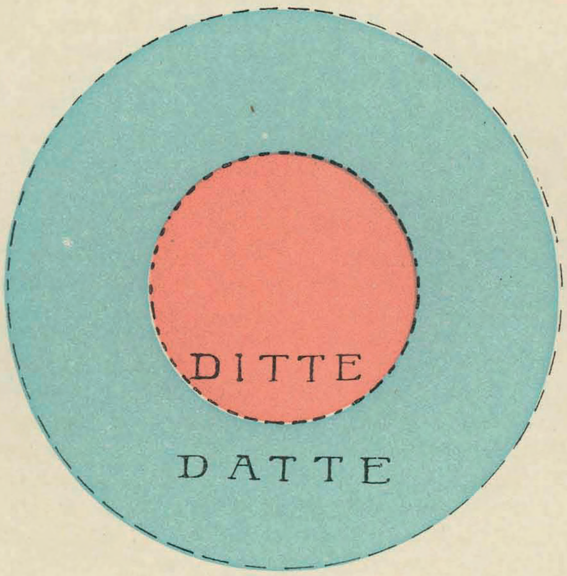

Fig. 4

de namen wil vragen, begint hij natuurlijk met op de dingen te wijzen, die hem het meest interesseeren, en pas daarna, als hij nu eenmaal aan 't vragen is, vraagt hij ook naar meer onverschillige dingen. Welnu, zijn moeder merkte met verbazing op, dat hij altijd de twee, drie eerste dingen, waar hij naar vroeg *dittə*, en daarna alle volgende *dattə* noemde.
Zoo hebben wij dus gezien, dat aanvankelijk alle woorden en gebaren alleen gevoelens, of verlangens, of wilsbegeerten uitdrukken. Pas langzamerhand nemen zij daarbij ook: een meer verstandelijke constateerings-beteekenis aan. Maar de gevoels-beteekenis zal bij de meeste woorden nog heel lang de voornaamste blijven, en telkens weer van zelf op den voorgrond komen.

LOOPEN! :-: door G. Jonckbloet :-: naar het Fransch.

In 't midden van 't vertrek: de kinderen aan 't spelen.
Hun schoone schitterlach klinkt op in twinklend kweelen,
Als leeuwwriken in 't loof somwijlen doen.
Knus kroelen ze naasteen, drie blonde krullekoppen:
Schoon als het morgenlicht, dat straalt op lenteknoppen,
Frisch als een vogelnest in 't groen.

En langs het zacht tapijt, van bloemen rijk doorweven,
Waarover de oudre twee als dartle vlinders zweven,
Tjuikend en lokkend om den jongste te doen gaan:
Vleien zij hunne stem, zoo zacht alree, nog zachter;
Zus wenkt van voren wijl hem groote broer van achter
Stuwt met geluid en duwtjes aan.

Wel heeft de kleuter pret, blij bloeit de roosmond open
In lach, maar ook van angst; hij wil, maar durft niet loopen,
Bijt op zijn vingertjes, en werpt een blik naar Moe.
Maar hij helt achteruit, als hij wil gaan naar voren!
„Toe maar!" roept zusje; „Kom vooruit!" laat broertje hooren;
Maar-hij-weet-nog-niet-wat-of-hoe.

Hij aarzelt bang, en lacht, en waggelt op zijn zooltjes
En stamelt binnensmonds weer brabbelende jooltjes!
— De knetterende haard zet hem in gloed van goud —
Grootmoeders doffe blik slaat vonken, gluurt en luistert,
Vader en Moe zijn stil, slechts 't zoete popje fluistert
Ik weet niet wat voor lief gekout.

De kleine sidderlacht! Op eens lijkt hij besloten.
Daar waagt hij 't kloeke stuk, vol angst doch onverdroten,
Het kloppend hartje koost de kleine koontjes warm.
Eerst hinkend wankel zet hij voet voor voet wat verder,
Versnelt den pas; daar gaat-ie, harder en al harder!
Tot waar hij valt onthutst in zusjes arm.

Een kus sust hem gerust. Zou hij z'n kunst herhalen?
Slank werpt hij 't halsjen om, en tien ja twintig malen
Vangt nu zijn loopje met een zoetlief kreetjen aan:
Grootmoeder lacht en droomt van vaders kinderjaren,
Peinzend blijft vader op zijn loopend kindje staren,
In moeders oogen welt een traan.

MOEDERKE ALLEEN. :-: :-: :-: door René de Clercq.

Wie zal er ons kindeke douwen,
En doet het zijn moederke niet?
Wie zal er zijn dekentjes vouwen,
Dat 't schaarsch[1]) door een holleken [ziet?

Kleine, kleine,
Móederke alleen,
Douw-douw-douw-derideine;
Kleine, kleine,
Moederke alléén,
Kan van uw wiegske niet scheên[2])!

Wie zal naar ons kindeke kijken,
Dien bleuzenden stouten kapoen[3])?
Wie zal er zijn hemdekes strijken,
Zijn haarken in krullekes doen?

Kleine, kleine,
Móederke alleen,
Douw-douw-douw-derideine;
Kleine, kleine,
Moederke alléén,
Kan van uw wiegske niet scheên!

Wie zou voor ons kindeke derven
Haar laatste kruimelke brood?
Wie zou er, wie zou er voor sterven,
En lachen op kind en op dood?

Kleine, kleine,
Móederke alleen,
Douw-douw-douw-derideine
Kleine, kleine
Moederke alléén
Kan van uw wiegske niet scheên.

MORGENSTOND IN DE KINDERKAMER :-: door Stijn Streuvels.

Diep in de schuimende reinheid van de malsche wol, ligt „Zus" te slapen. Geloken als een uchtendroos is haar wezen — bloei in rust. Als eene roos is haar wezen blozend, 't voorhoofd helder tot boven de wangen, waar 't rood in samenvloeit; de lippen hooger rood en rond, met den beginnenden glimlach om den mond, die stil blijft en ingehouden door de ernstige kalmte der gelokene oogen. Over en rond het gelaat, in verwarde kronkels, de haartressen. Zoo omkranst het groene loof en de blaren de schoonheid der mei-bloemen tot een tuil en maakt ervan een lieflijk geheel.

Tot onder haar kin ligt Zus in de dekens, maar er boven, in den plooi van den arm, houdt zij met een gebaar van zorgzame weigerheid (*behoedzame zorg*) veilig haar pop. In haar andere hand heeft zij haar poes. Het lijf van de pop steekt mede onder het dek, maar de kop met de groote ronde baloogen kijkt nuchter en koud. De poes is versleten, de kleur er af met gummi-vlekken, de oogen vergaan, de neus gatig, zij heeft de triestige uitdrukking van een schurftig dier. Tegenover Zus haar bed, in zijn wieg, ligt „Broer" te slapen. Maar te slapen met geweld, zoodat hij erbij zweet. Heel zijn wezen is er door ontstoken; op

[1]) amper. [2]) scheiden. [3]) dikvet kindje.

zijn voorhoofd en op de vakken aan weerskanten van zijn neusje, parelen heete fijne druppeltjes — iets als de uchtenddauw op het dons eener perzik. In zijn geweld heeft hij zich blootgesparteld en al zijn dekking ligt verwoeld, onder en nevens hem. Broer is niet gevoelerig, hij neemt niets mede naar bed. Zijn eene arm ligt gestrekt boven zijn hoofd, de andere beneden met een gebaar van „God-den-Vader die de wereld schept". De vuisten zijn geloken (*gesloten*), de wenkbrauwen gefronst, en met den ernst om den toegespannen mond, gelijkt Broer aan een held, die gevallen is, terwijl hij zijn slag aan 't slaan was en zijn gramte nog behoudt in zijn rust. „Gevallen" lijkt hij wel, maar „verslagen" niet! Zijn houding is eerder dreigend en in de strengheid van zijn gelaat schijnt er iets aan 't werk, gereed om te herbeginnen. De slaap heeft hem schijnbaar verrast. hij is tot rust gekomen in volle kracht, overwonnen door den vaak, dien hij niet heeft voelen naderen. De heldhaftigheid en de strenge ernst van den knaap in rust schijnen niet gemaakt noch ongepast, want over zijn wezen straalt als een glans, de ongerepte onschuld van het kinderlijk welbehagen. Broer schijnt 't geen hij is, en nu hij slaapt, laat hij de druistigheid (*wildheid*) en 't ongemaakte van zijn aard zien, alsof hij op en wakker ware.
Zijn peerd en zijn trompet liggen omgevallen op den grond te midden de kamer. 't Eene gelijk het andere getuigen van Broer's onzachte behandeling. Het peerd zijn schonken zijn gekneusd en al wat uitwendigheid heet aan kop of lijf of pooten, is afgesleten of uitgevreten als door een kanker. Het trompet is vol wreede builen en de ronding der buizen is vol hoekigheden. Die twee dingen ook schijnen te genieten van de welverdiende rust, dien laten, lichten morgen. Broer en Zus genieten er evenveel van, het licht hindert hen niet. Geen trek verroert op hun wezen. Zacht en kalm de eene, stuursch en streng de andere, maar in evenwijdige regelmaat heft en daalt hun beider adem, zonder dat iets anders de diepe stilte komt bewegen. Zoo vordert geruischloos de tijd en groeit de morgen en niemand hoort het blij geschetter en getier van musschen en van vinken. Het licht alleen leeft en groeit — heviger schelt het tegen 't wit der wanden, heviger tegen 't azuur der bebloemde behangsels en schitterender flikkeren de vlammetjes op de vier koperen appels aan het bed. Maar zie, aan den bovenhoek van het vensterraam, waardoor het licht als een effen vloeisel naar binnen stroomt, verschijnt iets als een klodde vuur, 't is de zon zelf, een stippel van de zon! — De zonnestraal zelf is als een geweldige levenwekker; hij is als het blinkend koperen klaroen, dat met schetterstoot en jubelkreet verkondigen komt de glorie van den nieuwen dag.
Heel het raam is bijkans vol zon, als een stroom gulpt de gloed met geweld van hitte en klaarte naar binnen. De lichtplas op 't tapijt is uitgewijd en vreet al verder 't bloedend rood der bloemen en 't rauwe groen der loovers; in zijn omkring grijpt hij het onderste vlechtwerk en de pikkels van Broere's wieg. De straal klimt tot tegen den bovenrand van het bed, laat het hoekje, dat dieper ligt als den overkant, in de schaduw en berijdt van eerstenaf de opperste neggen

(*kreuken of vouwen*) der beddelakens en dekens, herschapen effenaan (*aanstonds erop*) tot een geweld van gestolde baren, die de wiege vullen met diepten vol schaduw en neggen van licht. In en door die foefeling (*kreukeling*) kruipt de straal hooger op naar Broere's blooten hals, over zijn kin en gaat er aan het krevelen (*krieuwelen*), aan 't kittelen in Broere's open neusgaten en brandt tegen de teere slagvensters, die als dunne rozenbladeren zijn oogen geloken houden. De knaap hertrekt zich terstond, rimpelt mistevreden het voorhoofd, wrijft onzacht en haastig 't averechtsche van de vuist over den neus om de kitteling te dooden, en dan, ineens, zonder de oogen te openen, zonder handen of voeten te gebruiken, in zijn schijnbare slaapdronken verbijstering, God-weet, hoever en hoe diep in zijne droompaleizen verslonden, — met een onvermoeide kracht, smijt hij zich om: als een karper.... Beveiligd onder den dubbelen voorbang van het bed, ligt Zus nu in 't getemperd koele licht als in de zaligheid van een stil kapelletje. Al buiten ketsen de stralen wel tegen 't gordijn; als een stortvlaag slaat de regen van goudstralen tegen de gesloten mazen van het dakvormige, blauwe schutsel, — albinnen reuzelt (*ritselt*) amper een flauwe weerglans en zimpert (*zijpelt*) er wat goudpoeier, die in de hooge koepeling van het verhemelte een tooverlicht doet blinken en een waas doet ontstaan van puur doorschijnend, onzeggelijk zachte blauwsel. Boven Zus haar hoofd is het als de dauw uit een wonderdroom, zij ligt als onder een stolp, waar 't jubelkletteren van den dageraad getemperd wordt tot een zacht gefluister, dat haar verder wegdraagt en behagelijk schommelt in haar droomwiege. Nu heeft de zon haar weg gebaand tot in het tweede raam; de kamer is louter zonnelicht, vol hevigheid, vol geweld; — de zonneschreeuw galmt; de dageraad viert zijne intrede; de glans is geworden als 't heerlijk geluid van gouden bellen, die luider en luider rinkelen; de dag is daar, de wereld en het leven zijn ontwaakt. Broer kan nu 't geluid van het licht niet langer meer weerstaan, het heeft in hem de vreugde doen ontwaken en medeen is zijn slaaplust uit. Hij steunt op de twee vuisten, recht zich, kijkt verwonderd alover den schouder naar de zon, die hem bijt, naar 't gestraal door de kamer, naar de twee lichtende ramen, die zijn blik verbijsteren. Hij ontwaakt in een bad van licht, in een glanzend paradijs. Misnoegd knijpt hij eerst de oogen voor al die hevigheid, opent ze weer en schiet in eenen lach. Zijn lach is stil, zonder den luiden klank van het kinderlachen — 't is de glans nog maar der inwendige blijheid, die zijn wezen ontluiken doet, de blijheid van 't wakker en levend worden in die overheerlijke zonneglorie.

„Ha!" roept hij naar de zon. — „Ha!" herhaalt hij als een nuchteren, onbeholpen groet naar 't onbekende geweld, dat hem wakker maakt. — „Ha!" 't is de eenige klank in 't ongerief zijner onmondige uiting. Maar in den toon van dien klank legt hij al de schakeeringen zijner gevoelens. — „Ha!" roept hij en kijkt rond door de kamer om zich te verkennen. Traag, geleidelijk maar, ontwaakt het geheugen en de vertrouwelijkheid der dingen. Nu leeft hij in de verwondering, alsof alles nieuw en versch voor hem getooverd werd; want elken morgen nog

ontwaakt hij in dezelfde nuchtere verbazing van iemand die pas uit de lucht valt en voor 't eerst de wereld ziet en den luister van 't nieuw geschapen licht. — „Ha!" roept hij, vragend nu, vorschend naar een ander leven, naar iets dat hij vermoedt van zijn eigen te zijn en toch niet ontwaren kan. Hij verlangt iets, dat zijn roep moet beantwoorden, een klank eenstemmig met den zijne. Broer is wakker op den slag, de zon wekte hem en nu zit hij wakker als een bliek! — zijne oogen zijn helder als 't water uit de bron, zijn haar staat verborsteld, maar dat weet hij niet. De rechter wang, waarop hij 't laatst gelegen heeft, is ontstoken; zij gloeit en bloeit veel meer dan zijn linkere, maar hij voelt er niets van. Zijn houding is drollig (*grappig*), maar daar geeft hij niets om. Van bloot of gedekt, heeft hij geen besef, de warmte gloeit over heel zijn lijf en nu, lijk gister, kruipt hij stovend uit zijn wieg, gelijk een kuiken uit het ei.
Hij buigt zich over den rand zijner wieg en ziet zijn peerd liggen, dat gekneusd is en gehavend aan kop en pooten. „Ha!" Hij ziet zijn verfomfaaide trompet. „Ha!" Den blozenden appel, waarin hij gisteravond gebeten heeft en dien hij daarna weggooide. „Ha!" Al nieuwe kennissen, die licht ontsteken in zijnen geest. Hij schijnt na te denken, of er nog iets is op de wereld, maar heeft het gauw opgegeven. Hij stelt zich rechtop, leunt de handen op den rand der wieg en ter verpoozing begint hij zichzelf te schommelen. Stil eerst en van langs om harder. Hij lacht in zijn eigen, geniet van de deugd. „Ha! Ha! Ha!!" Nu weet hij het! Nu heeft hij ontdekt 't geen hem ontbrak. Zus, die te slapen ligt in haar blauw kapelletje. Zus! „Ha! Ha!" roept hij luider ongeduldig reeds, omdat zij zijn roep niet beantwoordt. Hij stelt zich rechtop, de beenen wijduit, geschraagd als een schipper in zijn schuite — aarzelend om recht te blijven op den onvasten stand van kussens en dekens. En als hij stand gevonden heeft, doet hij zijn wiege schommelen meer en meer. — Zus roert niet, ze slaapt. — Broer laat zich voorover vallen, gestrekt naar den kant, reikt met den arm naar 't bed, dat hij bij elke schommeling te grijpen krijgt, bijna, maar hem telkens weer ontsnapt! Met een forschen zwaai en een meegeven van heel zijn lijf, doet hij de wieg overhellen en eindelijk houdt hij een stuk van 't bedgordijn gekaapt. Nu zal hij niet meer lossen (*loslaten*)! Hij trekt toe, werkt zich vooruit; als een kikvorsch kruipt hij, met de knieën grijpend, over den rand, zijn wieg uit en het bed in. — „Ha! Ha! 't Is dag, Zus", schijnt hij te willen zeggen, „ik ben hier". „Ha! Ha!" snauwt hij nijdig. „Gij leelijke slaapratte, staat op!" Zijne tong blijft weerbarstig, maar de uitdrukking van zijn gelaat zegt al wat hij wil en teekens en gebaar volmaken het overige. Hij zit wijdbeends op de knieën en als de veroveraar, die zijn plaats heeft ingenomen, begint hij onverschrokken de dekens weg te trekken. De poeze-kat en Fiete-de-pop krijgt hij in 't oog; die oude gekenden, waarmede hij meer te doen had, boezemden hem niet 't minste ontzag in, — hij stelt zich aan als een dwingeland en pakt Poes eerst en Fiete daarna, rukt ze bij den kop, en gooit ze onbarmhartig alover zijn hoofd, waar 't vliegen wil. Zus loost een zucht en een pijnlijke trek komt op haar wezen, omdat haar

rust gestoord wordt. Met een gekreun keert zij zich weg, doch opent de oogen niet en wil voortslapen. Niet te doen! Dat staat Broer in 't geheel niet aan — als hij wakker is, onderstelt hij dat alles wakker zijn moet. Hij wil aan Zus den nieuwen dag verkondigen; hij kan niet verdragen dat zij daar ligt gelijk dood, terwijl hij levend is; hij wil leute (*pret*) maken, gerucht en vooral wil hij haar stem hooren; hij wil dat ze de oogen opene en hem aankijke; zij moet met hem spelen! In heel zijn wereld kent hij niemand tenzij Zus, met Zus kan hij spelen en vechten; Zus kan loopen en gaan; Zus kan alles zeggen, wat ze wil; Zus kan lachen en schreeuwen — ze kan kouten! Dat kouten vooral staat hem aan; hij begrijpt al wat ze zegt en hij verkeert in den waan, dat zij ook al zijne woorden verstaat, al 't geen hij met ongerief van klanken uitbrengt. Zus slaapt te lang naar zijnen zin; Zus moet wakker worden. Maar hoe of wat moet hij doen? Hij weet geen raad. Hij zit wijdbeende op de knieën en denkt na. Zijne handen hangen onbesloten, zijn wezen staart ernstig, de kin op de borst, somber naar Zus, die als een ziellooze pop daar ligt zonder leven. „Gheu! Gheu!" Hij knort als een zwijntje, ontevreden: „Gheu, gheu!" — Ineens teneinde zijn geduld, buigt hij zich voorover, grijpt Zus met de eene hand bij den neus en met de andere een tresse (*vlecht*) haar en trekt onzacht, terwijl hij kwaadaardig op de tanden bijt. Zus slaakt een pijnlijken kreet en als ze de oogen opent, staan ze vol tranen van de pijn. Broer heeft de handen gelost en ziet verbouwereerd, verlegen, duwt de kin dieper op de borst en trekt de wenkbrauwen hooger op, met een drukking alsof hij een onduidelijk besef had, dat hij kwaad heeft gedaan. Zijn lodderlijke (*jammerlijk*) blik en zijn gespannen pruilmond dreigen in weenen over te gaan. Zus is verrast door het hevige zonnelicht, dat de kamer vult als een brand; hare oogen zijn er verbijsterd door en ze staart knipoogend den dwingeland aan, die vóór haar, tegen het licht op de knieën overeind staat. Maar 't zonnelicht is haar ook de blijde boodschap — ze voorvoelt den dag, dien ze te goed heeft met al de vreugden die er aan vast zijn en 't zicht van Broer, die al kwikwakker uit zijn wieg is gekropen, doet haar gauw de plotselinge schrik en pijn vergeten en ze is aanstonds blij gestemd. — „Broere!" groet ze minzaam. „Broere!" klinkt het als een dreeling (*liefkoozing*) — „Da-da!" haast Broer zich te antwoorden, blij om de gemakkelijke en haastige verzoening. En plots de druistigheid van zijn aard afleggend, in een ongedwongen gebaar, uit de dagelijksche gewoonte ook, — steekt hij met een drollige (*malle*) uitdrukking van verteedering, zijn kopken vooruit en nuchter weg houdt hij de wang gereed... Zus steekt zonder aarzelen de armen uit, heft zich naar hem toe en zoent Broer op beide wangen. — „A-ah!" zucht Broer heel diep, heel plechtig en goed gemeend. Hij is aangedaan, door een opperste behagelijkheid en blijft een stonde stil zitten, als 't ware om de deugd na te smaken.

„Da-da!" herhaalt hij welgezind en onbehendig, lutsvoetig (*met de voeten tegen elkaar*) klavert hij nu recht op de beenen, staat en trappelt op 't onvaste van het kussen, dat hij wegzinken voelt onder den druk van den stap. Eens dat hij

zich geplant weet, strekt hij de armen uit kijkt rond, knotert (*brabbelt*) iets, dat hij niet zeggen kan, doet alsof hij iets beginnen wil... en plots, als bij een inval keert hij zich naar de zonnige vensters, strekt zich uit als een haan, die 't geradig (*raadzaam*) vindt den jongen dag te groeten, en kraait. Broer kraait luid op zijne vreugde uit en laat zich dan vallen van plezier.

AAN HANSJE EN FRANSJE. :-: :-: :-: door Willem Kloos.

O, MIJN GEDACHTEN, TRIPT NU LIEF EN ZOETJES,
ALS KLEINE KINDEREN OP BLOOTE VOETJES,
EN SPEELT HOOG-OP EEN VROOLIJK FLUITEND LIED —
NU NAAST HET WILDE EN GOUDEN-LACHEND HANSJE
EEN NIEUW KLEIN KOPJE NAAR UW LUCHTIG DANSJE
EN GRACIELIJK BEWEGEN ZIET...
O, ZOO DIE WITTE EN EDEL-TEERE LEVENTJES...
WISTEN WAT REZE' IN UW LIEDJES ZOO EVENTJES,
AL LUSTPALEISJES IN DE LUCHT, HEEL HOOG,
VOOR TWEE HEEL KLEINE EN HEELE MOOIE KONINKJES
TWEE ZACHT-GEKLEURDE EN HEL-DOORWAAIDE WONINKJES
WAAR NOOIT EEN GOUDEN HOOFDJE WEENEND BOOG.
LIEVE GEDACHTEN MIJN, VALT THANS WAT BREEDER UIT,
DAT AL GELUID OP GELUID HEERLIJK WEDERSTUIT,
WEEST ALS EEN WIND VAN GELUID IN DE LUCHT:
„KINDEREN ZIJN IN DER AARD-SMART KONINKRIJK
„PRINSEN VAN VREUGDE EN VAN JEUGDSCHOON KONINKLIJK,
„MAKEND DER AARDE DROEFGEESTIGE WONING RIJK
„AAN LACH EN DANS EN MELODISCH GERUCHT".

PAPEGAAIEN-DEUNTJEN. :-: :-: :-: door E. J. Potgieter.

Wat lei ik toch een leven,
Het prinsjen van de buurt!
Mijn stok is bruin gewreven,
Mijn kooi is glad geschuurd,
En ik kan klontjes krijgen,
Voor 't praten en voor 't zwijgen.
Ai! Lorretjen
Kaporretjen,
Kapoe, kapoe, kapoe,
Houd mij je bekjen toe!

En zou ik mij dan storen
Aan 't smalen van dien knaap,
Die steeds wat nieuws wil hooren,
Die me uitscheldt voor een aap,
En mij zoo graag zou dwingen,
Een eigen lied te zingen?
Neen, Lorretjen
Kaporretjen,
Kapoe, kapoe, kapoe
Is daar te snugger toe!

Ik ken wel mijns gelijken,
Die wand'len over straat,
Die met een degen prijken,
Die zitten in den raad;
Zij kregen 't beste hapjen,
Door krek te doen als Papjen:
Een Lorretjen
Kaporretjen,
Kapoe-kapoe-kapoe,
Waar past die al niet toe?

VIERDE HOOFDSTUK. □ DE STAMELENDE DREUMES.

1. **Het oor is den mond altijd voor.** We hebben nu voorloopig genoeg gezegd over het bewustzijn en de woordbeteekenissen van het anderhalfjarige kind; laten we thans weer eens op het spreekorgaan en op den klank der woorden gaan letten. Want, Keesje spreekt immers nog maar zeer weinig woorden heelemaal goed uit. Van de meeste woorden zegt hij nog maar de helft of driekwart van de klanken. Welnu, zulk een praten met half juiste, half onjuiste woordklanken heet s t a m e l e n, en nu begrijpen we ook: waarom boven dit vierde hoofdstuk als titel gedrukt staat: de stamelende dreumes. Om de heele klankontwikkeling der woorden beter te overzien moeten we ons nu nog eens even herinneren: dat de eerste klanken van het kind bestonden uit lange klinkers, uitentreuren gerekt b.v. *eeee*. Bij een klinker is de mond min of meer geopend. Door het lachen ontstonden daarna korte klankgroepjes of klankgrepen (ten onrechte lettergrepen genoemd) waarvoor wij dus den term s i l b e zullen gebruiken. Deze korte silben bestonden aanvankelijk weer uit enkele klinkers b.v. *a-a-a*. In de brabbelperiode kwamen er ineens van allerlei vreemde silben en verbindingen op, maar die zagen we weer allemaal spoorloos verdwijnen, sinds de napraatperiode begon. De klanken en klankverbindingen, die op den duur in het kind z'n taal overblijven, zijn allemaal door nazeggen aangeleerd. Dit is voor de heele klankontwikkeling der menschelijke taal: een feit van groote beteekenis. Want hieruit volgt toch, dat niet van het articulatie-orgaan zelf, maar van het oor en het hooren, het geheele verdere woordklank-aanleeren uitgaat. In heel de kinderlijke woordklankontwikkeling, die nu volgen gaat, is het oor altijd een eind vooruit, en het articulatie-orgaan komt achteraan gesukkeld. M.a.w.: lang voordat de mond een nieuwen klank of moeilijke klankverbinding leert zeggen, kan het oor ze al heel goed onderscheiden en onthouden. Dit spreekt eigenlijk van zelf, en onze heele verdere behandeling zal het bewijzen. Ik zet hier echter een paar typische staaltjes voorop. Bernard kon betrekkelijk heel laat, de *k* nog niet uitspreken. Hij verving die door allerlei klanken, zoo zei hij voor „koopen" altijd *poopə*. Toen nu zijn vader, om zich door hem beter te doen verstaan, ook van *poopə* begon te spreken, zei de kleine, hem met verontwaardiging verbeterend: *niet poopə maar poopə*. Het blijkt duidelijk: de kleine wilde zeggen: niet poopə maar koopə; dat onderscheid kon hij evenwel nog niet maken met z'n mondje, maar wel reeds gewaarworden met z'n oor. Nog duidelijker misschien is het volgende geval. Keesje zei voor b o e k e n k ij k e n altijd *koekə kijkə*, zonder iets anders te bedoelen dan z'n prentenboeken, alhoewel hij in andere woorden de *b* heel goed zeggen kon. De reden hiervan is duidelijk: De drie *k*'s die in deze verbinding voorkomen,

waren die eene *p* te sterk. Spelender wijze praatte nu z'n moeder ook eens tegen hem van „koeken kijken". Maar in plaats van het prentenboek te nemen, ging hij ineens door: *ja koekə, moenə koekə* en dwong zoolang om koeken, tot hij ze heusch in den mond had; en moeder was wel zoo wijs, hem in het vervolg maar niet meer na te praten. Ook Keesje hoorde dus met z'n oor allang het verschil tusschen *koekə kijkə* en *boekə kijkə*, eer hij dat met z'n mond kon laten hooren. Een laatste bewijs leveren de vele andere woorden, die bij kinderen op dezen leeftijd in hun eigen mond samenvallen: zoo spreekt Keesje kant en krant beide *kant*, doof en doos beide *doof*, even en geven beide *efə*, boek en broek beide *boek* uit, zonder dat 't hem hindert, terwijl het hem aanstonds ergert en hij verwoed begint te protesteeren, gelijk we naderhand (Hfdst. VIII, nr. 4) zullen zien, als moeder een bekend woord ook wel eens voor iets anders gebruikt. Het oor is den mond dus vooruit.

2. De ladder waarlangs de mond het oor naklimt. Om nu duidelijk te laten zien, hoe de mond zachtjesaan het oor begint te volgen, en hoe langer hoe juister en nauwkeuriger de voorgesproken woorden begint na te zeggen, zullen wij den heelen ladder der woordontwikkeling van Keesjes 2de levensjaar indeelen in een reeks van 15 sporten. Wij karakteriseeren elke sport met een formule waarin *t* beteekent: een willekeurigen ploffer of neusklank, en *p* een anderen ploffer of neusklank; *s* beteekent een glijder; *a* beteekent een vollen klinker; *i* beteekent een overgangsklinker; ə staat voor zich zelf. Ze komen in deze volgorde:

1. ta	5. tatta	9. tatə	13. taas
2. taai	6. tattə	10. taat	14. tatapa(ai)
3. tiaai	7. tat	11. taap	15. taspə
4. ata	8. tap	12. tas	16. taspəpə

Ta staat hier zoowel voor *da* als voor *nè*. Onder de formule taai valt *mauw*, onder taas valt b.v. *doof*, onder tatapa *piepiedie*. Deze nummering moet men niet zoo opvatten: dat alle woordjes van dezelfde sport plotseling op één bepaalden tijd, voor den dag zouden komen, en daarna het tijdperk voor een volgende sport zou aanbreken, want dat is natuurlijk niet het geval. Als een kind met een bepaald woord reeds aan 6 of 7 is, kan het met een ander reeds bij 10 of 11 zijn, en met weer een ander nog bij 3 of 4 staan. Ook behoeven, vooral later niet meer, al de woorden al deze treden van het begin af aan te doorloopen. De bedoeling is alleen: dat het kindermondje pas de hoogere sporten kan bereiken, nadat het in de bestijging der lagere, door veel oefening, een zekere vaardigheid heeft verworven.

3. Woorden van sport: ta, taai, tiaai. De eerste woorden, die de kleuter nazegt, bestaan altijd uit silbevormende klinkers met een medeklinker voorop. Dag zegt Kees in dezen tijd na als *da*, trem als *tè*, pap als *pa*. Spoedig wordt die silbevormende

klinker uitgerekt tot een tweeklank: pa wordt *paai;* piep zegt Keesje na als *dieuw*. In een enkel geval komt ook al spoedig een drieklank voor; namelijk in de klanknabootsing: *miauw*. Naar *piep* te oordeelen zou men zeggen, dat deze tweeklanken op het einde een eerste poging zijn, om een klinker met daarop volgenden medeklinker uit te spreken. Voor alle medeklinkers wordt de mond min of meer gesloten. Dat beteekent dus, dat de mond eerst toegaat, dan dicht is, en daarna weer opengaat. Wat hooren wij nu met ons oor van een medeklinker voorop? Nooit het toegaan van den mond en gewoonlijk ook niet het dichtzijn; maar meestal alleen het weer opengaan. Daarom is zoo'n beginmedeklinker voor ons oor nog maar een halve medeklinker of eigenlijk maar $^1/_3$ stuk van een medeklinker. Zoolang dus alleen het laatste $^1/_3$ of den begin-medeklinker kent, kan het kind met z'n mondje natuurlijk nog geen slotmedeklinkers laten hooren waarvoor juist het eerste $^2/_3$ noodig is.

4. Woorden van sport: ata, tatta, tattə, tat. Open en gesloten silben.

Een eerste vooruitgang zijn nu woordjes als *a-die, a-tie, y-jə, a-do*. Hier toch hoort het kind niet alleen meer het opengaan van den mond, maar ook het dicht zijn (of bij *a-tie* althans een oogenblik stilte, terwijl de mond dicht is). Dat is dus reeds $^2/_3$ medeklinker. Nu gaat Keesje evenwel spoedig nog verder, daar hij onwillekeurig die eensilbige woordjes van sport 1, vlak achter elkaar begint te zeggen, *ta ta* wordt *tatta, ma ma* wordt *mamma, té té* wordt *tette, né né* wordt *nenne*. In deze woordjes hoort nu het oor den tweeden medeklinker heelemaal: het toegaan, het dicht zijn (althans als een oogenblik stilte) en het weer opengaan; en daarom schrijven wij hem ook dubbel. Kindje zegt Keesje in dezen tijd na als *diddi*, daarna als *tittə*. Maar al kan hij nu het laatste $^1/_3$ (of het opengaan), de laatste $^2/_3$ (het dichtzijn èn opengaan) en de heele $^3/_3$ (toegaan, dichtzijn en opengaan) hooren; de eerste $^2/_3$ (toegaan en dichtzijn) samen, kent hij daarom nog niet afzonderlijk. De eensilbige woorden met zoo'n slotmedeklinker uit de eerste $^2/_3$ (toegaan en dichtzijn) bestaande kan Keesje aanvankelijk nog alleen nazeggen door ze tweesilbig, dus van die $^2/_3$ weer $^3/_3$ te maken. Pap wordt *bappə* en veel later wordt dit nog *dittə*, dat *dattə* en ik: *ikkə*: m.a.w. hij voegt er, om het laatste bestanddeel, namelijk het opengaan van den medeklinker, te laten hooren, nog een afzonderlijke silbe met ə aan toe.

Het kost dan ook heel wat moeite: dit overtollige laatste bestanddeel weer af te leeren; en gewoonlijk gaan er een paar maanden mee heen, eer door goed luisteren en herhaalde correctie *bappe* weer tot *pap, mammə* weer tot *mam* wordt. Bijna tegelijkertijd verschenen toen bij Keesje: *tat* voor pats, en *kik* voor Dirk, en later nog *tut* voor klok, en *tit* voor kist. Dat is dus een combinatie van al de tot nu toe bekende

kunstjes. Maar dit lukt hem dan ook alléén, wanneer hij den eersten medeklinker aan den tweeden gelijk mag maken! De silben van het eerste en vierde type, ta en ata noemen wij open silben, omdat op het einde der silben de mond open is; maar de eerste silben van de 5de, 6de en 7de type *tatta tattə* en *tat* heeten gesloten silben, omdat bij hun einde de mond gesloten is. Vergelijk maar eens *a-die, a-tie, o-pa, o-ma,* met *pap-pa. tat-ta, tet-te, did-di, kik, pap, tat, tut.*

5. Woorden van sport tap, tatə, taat. Soorten van klinkers.

Maar tot nu toe moest de medeklinker, aan het begin der silben, nog altijd dezelfde zijn, als op het einde. Na eenige oefening kan het kind nu voor zulke gesloten silben als *at, ut, ik* nog weer een anderen beginmedeklinker nazeggen, b.v. *pat, puk, dik* enz. De klinkers van zulke gesloten silben klinken heel anders dan die in open silben. Vergelijk b.v. maar eens de twee *a*'s van *mamma*, of de *a* van *tat* met de *a* van *atie*. Welnu, de klinkers van *pat, puk, kik, tok, pek* heeten botte en doffe klinkers, omdat ze door den volgenden medeklinker bot afgesneden of althans een beetje gedempt worden. En de klinkers van *atie, ado, ku-ku-ku, neu* heeten in tegenstelling daarmee scherpe en heldere klinkers, omdat de volgende medeklinker ze niet belet scherp en helder uit te klinken. Eerst nu ontwikkelen zich uit de 4de sport: *ata*, ook woordjes van sport 9: *tat.* Zoo zegt Keesje nu deken na als *kekə*, en boeken als *koekə*. Nu leert het kind op den duur ook na zulke helder uitklinkende klinkers in dezelfde silbe nog een medeklinker te laten hooren, en de volgende ə weg te laten. Maar dit valt in 't begin nog heelemaal niet mee. Aanvankelijk lukt het weer alleen bij woorden, die in het begin denzelfden medeklinker hebben als op het einde. Zoo kwam *tuut* in 't nadoen van de auto reeds in de 14de maand voor den dag.

Juist als we boven zagen: dat pats, kist en Dirk aanvankelijk als *tat, tit* en *kik* werden uitgesproken, zoo zien we dat ook hier de laatst uitklinkende slotmedeklinker zóó geheel en al beslag legt op Keesjes aandacht dat hij onmiddellijk dien slotmedeklinker nazegt, en er dus ook het woord mee opent. De *t* van pat(s), kist en de *k* van Dirk werden zoo ook tot beginklanken van *tat, tit* en *kik*, en *tik-tak* werd tot *kik-kak*. Welnu, zoo hooren wij, van Keesje nu ook dezelfde voorbarigheid: in *taat* voor paard, (uitgesproken: paart), *muim* voor duim, *moom* voor boom, *toet* voor doet, *kattiet* voor kan-niet, *zietiet* voor zie-niet.

6. Woorden van de sport: taap, tas, taas.

Keesje kan allang *tes* zeggen, als hij voor neus nog *neu* of *nee* zegt. Kaas zegt hij èèrst na: als *kas*, dan *kos*, en eindelijk pas *kaas*. Brood zei Keesje eerst als *but* na, en pas na veel voorzeggen als *boot*. Ook doos werd eerst *tasj*, en pas later *toos, doof*. In dezen zelfden tijd begint nu ook *paat* in de plaats te komen van *taat*, in de beteekenis van paard, en *neus* gaat hij

zeggen voor *neu*. Van oog en oor kan hij in de 19de maand nog niet de slotmedeklinkers laten hooren; ze heeten beide ongeveer *oo*. Moeder hoort echter het verschil aan den klank der *oo*, die voor oog meer naar de *oe* en voor oor meer naar de *aa* toegaat. Peer, blijft heel lang *pee* heeten (met de *ee* van eer), maar Oom Kees zegt hij reeds als *ikees* en *toem* voor stoel. Ook druif en fluit kan hij spoedig als *duis* en *fuit*, bezjoer als *afoer* nazeggen. Met de ou echter heeft hij meer moeite, althans in kous: dit wordt eerst *tasj*, dan *toos*, daarna *tows*, later weer eens *taws*, dan nota bene *kouf*, dat voortleeft tot op het einde van het tweede jaar. Ondertusschen heeft hij echter allang *touwtə* (touwtje), *koud*, *(s)tout* en ook *kousjə* leeren zeggen, maar niet kous. Ook na de *ij* die hij in *ije* (rijen) goed uitsprak, maar in kijken lang tusschen *kakə*, en *kaaikə* weifelde, komt pas vrij laat nog een medeklinker voor den dag. Zoo in *pijn*, *chadijn* (gordijn) enz. Eer deze ontwikkeling haar eindpunt bereikt, zijn we dus al een heel eindje in het vierde levenshalfjaar.

7. Woorden van sport tatapa, taspə, taspəpə.

Juist als Keesje bij een- en tweesilbige woorden graag twee keer denzelfden medeklinker gebruikte, zoo doet hij het ook in driesilbige woorden. Daarom ook vond hij in de 20ste maand *papəgaai* zoo'n heerlijk woord. Uit louter plezier herhaalde hij het keer op keer. En deze liefhebberij gaat zelfs zoo ver, dat hij aan woorden die zulk een heerlijken vorm niet hebben, een silbe toe gaat voegen, om ze zoo heerlijk te maken. De meid Marie noemt hij *mammətie*, de spiegel *piepiechə*, en wenkbrauw, dat hij eerst als *bauw* nagezegd had, wordt later *bibauw*. Zulk een voorvoeging van een silbe, aanvangende met den beginmedeklinker van het woord, noemt men reduplicatie d. w. z. verdubbeling. Bij Anni komt dit nog in een anderen vorm voor: Kachel wordt *kaka*, peper:*peepee*, en keuken: *keukeu*. Hier wordt dus in de tweede silbe de onduidelijke klinker door den klinker der eerste silbe overvleugeld. Van bakker maakte ze: *bak-bak*. Soms ook voegt Keesje om dezelfde reden er een lettergreep achter: *tasj-tə* (taschje) wordt zoo *tasj-tətə* en *pasj-tə* (plasje) *pasj-tətə*, en later nog groeit *oofa* tot *oofafa* (ooievaar). Maar hier werkte natuurlijk ook het ritme van het woord mee. Tot nog toe kwamen er zoogoed als nooit twee medeklinkers achter elkaar voor. En tot het einde van het 2de levensjaar zullen twee medeklinkers achter elkaar een hooge zeldzaamheid blijven. [1]) Het eenig geval dat in dezen tijd een paar keer voorkomt is, het juist genoemde dat twee medeklinkers elkaar op de silbengrens ontmoeten. Na een gesloten silbe met doffen klinker toch, kan de volgende silbe met een

---

[1]) We moeten hier echter in het oog houden, dat vele enkelvoudige medeklinkers in de Nederlandsche spelling met twee letterteekens worden geschreven: zoo ten 1ste alle dubbele medeklinkers na gesloten silben b.v. in datte, ikke, lippen, enz., ten 2de de *ch* b.v. in kachel, ten 3de de *sj* in kousje, plasje, ten 4de de *sch* in visch, wasschen, ten 5de de *ng*. :-:

medeklinker beginnen: zoo in *sjus-tə* (zuster), *pasj-tə(tə)* (plasje) en *tasjtə(tə)*.

8. Moeilijke medeklinkers. Hiermee hebben we de algemeene moeilijkheden gezien, die Keesje bij het bestijgen van den articulatie-ladder te overwinnen had. Maar nu zijn er bovendien nog bijkomstige moeilijkheden. Zoo op de eerste plaats met verschillende medeklinkers, die Keesje in dezen tijd nog niet of slechts moeilijk kan uitspreken. De *v* verandert hij meestal in *f* of *p*: zoo wordt vies in zijn mondje *fies*, vuistje tot *fuisjə*, vrouwen tot *fauə*, vader tot *pedde*, *faatə* of *faaiə*, vogeltje tot *footə*, voet tot *foet*, ooievaar tot *oofa* enz. Ook de *z* is zeldzaam; ik vind ze slechts éëns opgegeven in *zusjə*, dat gewoonlijk *sjustə* klinkt. Ook zegt hij *sittə* en *sjitiə* voor zitten, en *sinnə* voor zingen. De *g* komt voor de 20ste maand nog heelemaal niet voor. Ze wordt in dezen tijd eenvoudig weggelaten. We kunnen dus in het algemeen zeggen, dat de zachte glijders hem nog moeilijk vallen en graag door de evereenkomstige scherpe glijders worden vervangen. Ook de zachte ploffers *b* en *d* staan bij hem niet zoo hoog aangeschreven als de scherpe, want hij zegt b.v.: *atie* en *faatə* voor vader, *toosjə* voor doosje, *put* voor brood, *poeke* voor broekje, *peesj* voor beestje, *pat* voor bad en *poetə* voor bolletje (hoofdje). Verder vervangt en verwart hij de *s* (en *z*) voortdurend met *sj* (Fransche *ch*); zoo in *tasjustə* voor dag zuster, *sjienie* voor ik zie niet, *toesjə* voor (bedde)kussen, *sjet* voor cent enz. De reden hiervan zal wel zijn, dat het kind, eer dat het tandjes heeft, natuurlijk alleen een *sj* kan zeggen, en deze zich dan, door de later opkomende *s* niet zoo maar ineens laat verdringen. En een bondgenoot in deze zelfverdediging tegen de *s*, vindt de *sj* nu in de vele verkleinwoorden die moeder al pratend met Keesje gebruikte: zoo pluis naast pluisje, plas naast plasje, tasch naast taschje enz. De verwarring met *f*, (*kouf* voor kous), komt ook bij andere kinderen voor: schoen en zoen worden *foen*, pief paf poef: *pies pas poes*; afblijven: *assebijse*. Keesje zelf zegt later nog *doof* voor doos en *buf* voor bus en *afoer* voor bonjour. Ten slotte kan hij in dezen tijd de *h*, *w r* en *l* nog heelemaal niet uitspreken. hij begint er zelfs niet aan.

9. Moeilijke klinkers. Van de klinkers en tweeklanken moet, na hetgeen we over kous hebben medegedeeld, vooral nog de doffe o worden vermeld. Als we eens goed luisteren naar spons, kon, vonder, om, trom, kom, dronk, jong, pop, enz., hooren we gemakkelijk, dat de o hier heel anders klinkt als in tot, lot, zot, dol, koffie, enz.: namelijk een beetje naar de *oe* toe. Welnu, geen van beide o's schijnt Keesje aanvankelijk te kunnen zeggen, maar de eerste vervangt hij zoo goed als altijd door *oe*: komt wordt *koete* en blijft het nog heel lang, jong wordt *joen*, op wordt *oep*, pot wordt *poet*, kapot wordt *kapoet*. De andere o komt pas met de 20ste maand in *kochie*, *kochə* en *koffə* (koffie) voor den dag.

Ook de *i* en *e* voor *n* of *m* brengen Keesje voorloopig nog leelijk in de war. Voor *lintje* zegt hij nog lang ongeveer *lientje*, voor menschen: *minsə*, voor den familienaam Jensen: *Jinsə* enz. 't Schijnt wel dat het neerklappen van de huig voor den volgenden neusklank hieraan schuld heeft.

10. Indeeling der Nederlandsche taalklanken. Soms zullen wij in het vervolg gebruik maken van phonetisch schrift. Dit bestaat uit letters, die altijd op dezelfde wijze uitgesproken worden, en niet gelijk de letters van de gewone spelling, nu eens zus, en dan eens zoo.

MEDEKLINKERS								KLINKERS					
p (*p*ut)	b (*b*al)	f (*f*ijn)	v (*v*eel)	m (*m*aar)	h (*h*aar)	ʋ (k*w*ee)					a (r*aa*k)	ə (bokk*e*m)	ɑ (b*a*k)
t (*t*oen)	d (*d*al)	s (*s*ik)	z (*z*eer)	n (*n*u)		l (*l*ang)	r (*r*at)	ĭ (waa*i*en)	i (w*ie*k)	e (w*ee*k)	ɛî (r*ij*k)	ɪ (s*i*k)	ɛ (r*e*k)
		ʃ (*ch*ic)	ʒ (*j*us)	ɲ (ora*nj*e)	j (*j*ij)	ʎ (kana*lj*e)			y (*u*w)	ø (r*eu*k)	œ̂y (l*ui*k)	ʏ (st*u*k)	ɵ (parf*u*m)
k (*k*oe)	g (za*k*doek)	x (to*ch*)	ɡ (*g*een)	ŋ (ba*ng*)	w (*w*ij)	ʟ (*l*auw) *achter in den mond*	ʀ (gebrouwen)	ŭ (zo*u*en, vro*u*wen)	u (d*oe*k)	o (r*oo*k)	ɔ̂u (k*ou*d)	ʊ (j*o*ng)	ɔ (r*o*k)
scherpe ploffers	zachte ploffers	scherpe glijders	zachte glijders	neusklanken	druppelklanken	vloeiklanken	ratelklanken	overgangs-klinkers	scherpe klinkers	heldere klinkers	gesmijdige klinkers	doffe klinkers	botte klinkers

Wij zien dus, dat Keesje onder de klinkers vooral moeite heeft met de beide doffe ɪ en ʊ. Van de medeklinkers kan hij van de drie bovenste soorten tot nu toe alleen de j uitspreken. Verder vallen de glijders (vooral de zachte) hem nog zeer bezwaarlijk. Van alle klanken komt in alle talen, en zoo ook bij Keesje, de tweede kolom verreweg het meeste voor. Die schijnt wel het gemakkelijkst te wezen.

OEFENING. Waar is de mondopening het wijdst bij elk dezer vier kolommen? Waar voel je de vernauwing bij de medeklinkers der vier kolommen?

PSAMMETICHUS. :-: :-: :-: door P. H. van Moerkerken.

Herodotus verhaalt in den aanvang van het tweede boek zijner Historiën, hoe eenmaal de groote en listige koning Psammetichus zich wijdde aan de eerbiedwaardig-grijze wetenschap der filologie. Toen deze vorst omstreeks het midden der zevende eeuw vóór onze Christelijke tijdrekening alleenheerscher over Egypte was geworden, richtte hij zijne belangstelling, onder velerlei dingen van geestelijke waarde, ook tot de kennis der vervlogen eeuwen, der lotgevallen van volken en koninkrijken. In dien tijd waanden de Egyptenaren zich het oudste volk der aarde. En ook hun machtige vorst, wiens geest zoekende was naar een klare waarheid onder de bleeke tradities, geloofde dit, wanneer hij reed langs de ruischende oevers van den Nijl en op den westelijken horizont de geheimzinnige driehoeken zag staan der duizendjarige koningsmonumenten; hij waande het met zijn volk, als hij wandelde door de sfinxenlanen van Thebe of met de priesters trad onder de hooge zuilen hunner tempels. De Grieksche zeevaarders en Syrische kooplieden hadden hem, toen hij in ballingschap leefde tusschen de moerassen bij de zee, nimmer verhaald van dertig-eeuwenoude graven, noch van pyramiden of granieten beelden die eenig ander volk voor zijn heroën en koningen zou hebben opgericht. Doch Psammetichus eischte een wetenschappelijke zekerheid en daar zijne wijsheid een rijkdom van ongekende vondsten omvatte, wist hij zich door de methode der ervaring te doen helpen in dit historisch probleem. Van een arm landbouwersgezin dat op een heuvel tusschen de vochtige Nijl-akkers leefde, kocht hij het pas-geboren kind en bracht het met den zuigeling van eene zijner vrouwen bij een herder, drie dagreizen ver, wiens hut in het dorre gebergte lag der Arabische woestijn. Daar, in een schuurtje naast den geitenstal, moesten de twee kleine wezens, het koninklijke en het dorperskind, door den eenzamen man worden afgezonderd van de wereld. De koning beval hem, nooit een woord in de nabijheid der kinderen te spreken en aan een ieder, al ware het de heerscher der Perzen of de hoogepriester van Thebe, den toegang tot de hut te beletten. Met de melk der geiten moest hij hen voeden, doch hen verder overlaten aan hun lot. Aldus wilde de slimme koning Psammetichus te weten komen welk woord deze kinderen het eerst zouden uitspreken, zoodra het tijdperk der verwarde stameling voorbij was. Dit woord moest een woord zijn van de oudste taal der aarde, van het oudste der volken, zoo dacht hij. De herder, die een stilzwijgend grijsaard was en, gelijk

de slaven dier verre tijden, zelfs niet de verzoeking kende tot ongehoorzaamheid, verzorgde de zuigelingen naar 's konings bevel, zoodat zij voorspoedig groeiden, in de zuivere lucht der eenzame bergen veilig voor besmetting van kinderziekten. Zij dronken de melk der geiten en aten een pap van broos gebak, dat de oude herder zelf bereidde in een grot achter de hut. Twee jaren gingen voorbij. Toen.... doch ik moet hier het verhaal van Herodotus even afbreken. Een jaar nadat Psammetichus zijn filologische proefkonijntjes aan den herder had overgegeven, kwam een uitheemsch reiziger dwalen te midden der ontzaglijke steilten en dorgeschroeide eenzaamheden van het gebergte. Hij klom van granietblok op granietblok; paden zag hij niet, doch hij volgde het spoor der geiten, rondomme speurend van telkens hooger toppen. En vaak rustte hij. Want hij was oud reeds en de gele kleur van zijn gelaat leek niet de taning van den brand der zon, noch van de felte der winternachtstormen; het was de vaalheid van oude vetkaarsen, van vergoord pergament, van veel-ontrold papyrus. Hij ging gebogen, niet als een landbouwer, maar als een zoeker naar geestelijke dingen. Zijne rechterhand steunde op een staf; de linker hield een versleten tabbaard rond het middel vast; zij waren tenger en klein, met bleeke spitse vingers. Een grauwe baard ruigde neer over de teruggedoken borst. In stoffige sandalen schuifelden zijn ongewasschen voeten. Hij kwam van zeer ver, over zee en over land, uit de Phrygische stad Cibyra, die hij nooit tevoren verlaten had. Doch een Egyptische slaaf had hem in zijn stille cel bezocht en hem den zegelring getoond van zijn jongeren broeder. De slaaf bracht wonderlijke tijdingen. In den oorlog, ter wille van Psammetichus tegen de elf andere koningen van Egypte gevoerd, was die broeder gesneuveld; maar zijn vrouw had kort daarna een dochtertje ter wereld gebracht dat in het koningspaleis te Memphis werd opgevoed. Daar had, voor vier jaren, de machtige Psammetichus haar gezien, toen zij op een avond van den hoogsten zuilengang over de grijs-dampige vlakten van het noorden zat te staren. Hij had haar tot zich genomen in de vertrekken zijner vrouwen, waar zij door haar geest en schoonheid de uitverkorene des vorsten werd. Toen werd haar een kind geboren, dat echter onmiddellijk na de geboorte door den koning zelven werd weggenomen. Eerst voor weinige maanden, na lange smeekingen, had Psammetichus haar het lot van hun kind verhaald. Hij had het gebracht, met den zuigeling eener pachtersvrouw, naar de eenzame bergen waar de zon opkomt, om eenmaal van die kinderen een woord te hooren, niet door menschenlippen voorgezegd, maar door de natuur zelve gefluisterd diep in hun diepste wezen.... het woord dat den koning openbaren zou welke de taal was van het oudste volk der aarde. De jonge vrouw die de taal harer ouders bleef liefhebben en tusschen de weelde harer zalen droomde van het nooit-aanschouwde vaderland, zij had nu haren trouwsten slaaf gezonden naar den broeder haars vaders, naar de verre stad Cibyra, waarvan een bleeke jeugdherinnering voortleefde uit oude vertellingen harer moeder. Want een groot denkbeeld was in haar opgestegen, dien nacht, toen de koning haar het doel van zijn kinderroof

bekend had; zij wilde het volk waaruit zij was voortgekomen, verheerlijkt zien als het oudste der aarde, de Phrygische taal geroemd als de eerste die door menschenmond gesproken was! Nu had zij den slaaf gezonden tot haar vaders broeder, opdat deze, indien hij nog onder de levenden werd gevonden, het trotsche doch verraderlijke plan volvoeren mocht. Hij moest de zee oversteken en in het gebergte oostwaarts van den Nijl de eenzame herdershut zoeken, waar de twee kinderen van de talen der menschen waren afgesloten; hij moest hen in stilte zien te bereiken en vóórzeggen een Phrygisch woord, dat zij zouden leeren stamelen als een eerste groet en bede tot hunnen hoeder en tot den Koning Psammetichus. Zoo was, op dien roep uit een ver land, uit het hart eener jonge vrouw die hij nooit gezien had, de grijsaard heengegaan; met vochtige oogen had hij het vertrekje gesloten, waar hij een halve eeuw te midden van geleerde schrifturen werelden van schoonheid en kennis en wijsheid doorzwierf. De stem van zijn bloed dreef hem, de róem van zijn volk, de trots van zijn landstaal. Hij zat neder op een steen aan den rand der steilte en zijne oogen zochten een bron, want het dorstte hem fel na het urenlang moeizaam stijgen in de hitte der schaduwlooze hellingen. Maar hij zag geen groen van vochtige weiden, geen wuivende boomkruinen; alleen grijze netels en verdorde halmen waren gesproten uit de sobere aardlaag die hier en daar het gesteente dekte. Toen hoorde hij, ver weg, de klokjes van kudden en zag hoogerop de geitjes grazen aan de schrale spruiten. Hoopvol ging hij voort, begeerend de melk der dieren te drinken. Opeens, aan den voet van een loodrechten holenrijken wand, ontwaarde hij een herdershut. En hij peinsde: indien het daar mocht zijn! Waar anders!.... Want hier had hij het eerste leven gevonden na dagen zwervens in die doodsche wildernis.... De vermolmde deur viel open onder den druk zijner bevende hand; echter, verblind van den schroeienden gloed der dorre gesteenten, zag hij niets dan duisternis daarbinnen. Hij luisterde. Buiten, in de stralende hitte, zongen de verre klokjes der kudden; doch uit een hoek der donkere stulp klaagde een bang kindergeluid. De grijze Phrygiër trad terug. Hij vreesde ontdekt te worden door den herder; heimelijk, met schroomvolle voorzichtigheid, moest hij het fiere plan zijner nicht tot een daad maken, hij, die slechts de daden der gedachten en van het peinzende leven kende. Hij moest den hoeder dier kinderen bespieden, de uren ontdekken dat hij de kudden uitdreef en weerbracht, om dan ongestoord tot de kleine wezens te kunnen gaan en hun het eerste woord eener menschentaal te leeren spreken.

In een enge hoog-gelegen grot verborg hij zich. Hij lokte een geitje en laafde zich met de melk; hij at het harde brood dat hij uit het laatste dorp, aan den rand der woestijn, met zich genomen had. En drie dagen bleef hij daar, beglurend uit de duisternis der rots de bezigheden van den eenzamen herder. Nu wist hij dat van den morgen tot den avond de toegang tot de hut veilig was. Dien vierden dag verliet hij de schaduw zijner grot en betrad tastend het vertrek waar hij de vage kinderklanken gehoord had. Zijne handen sidderden nog;

want hij ging bedriegen den machtigen alleenheerscher van Egypte. Hij hield den kinderen brood voor, met gedroogde zoete vruchten belegd; en toen zij er naar grepen met de kleine handjes en hij de trekken zijns lang-verloren broeders meende weer te vinden in het edele gelaat van den teedersten der twee, toen kwamen er tranen in de oogen van den grauwen vereenzaamden kamergeleerde. Met zachte stem sprak hij nu een woord, het eerste dat de ooren dezer kinderen vernamen: „*Bekós*". En hij herhaalde, wijzend op het brood: „Bekós, bekós". Zij zwegen, doch staarden hem vragend met verwonderde oogen aan. En dagen achtereen, vele weken, ging hij in den namiddag tot hen en sprak hetzelfde woord, altijd dat eene woord. Zij trachten onbeholpen nog en stuurloos van tong, het na te stamelen, zoodra de oude man de zoete lekkernij uit de wijde plooien van zijn tabbaard te voorschijn zocht. In die stil-doorpeinsde dagen werden het uren waarnaar hij al sterker verlangde, over zijn vergeeld gelaat ging een glimlach om de blijde gebaren en de zonderlinge kreten der kleinen. En de naderende stonde van afscheid bedroefde hem. Doch de laatste dag kwam, want hij vermoedde dat zij weldra ook den herder het vreemde woord zouden toeroepen en dat deze het den koning zou gaan melden. De Phrygische geleerde kuste voor het eerst zijns levens een kindergelaat en voor het eerst ook streelden kinderhanden den grauwen ongekamden baard. Toen daalde hij voorzichtig over de losse gesteenten noordwaarts, in de richting van de groote steden der vlakte.

Twee jaren dan waren voorbijgegaan — aldus vervolgt hier weder Herodotus zijn verhaal — sinds de eenzame herder de kinderen uit 's konings handen ontving. Toen, op een morgen dat hij de deur der schuur openstiet, kropen de kinderen hem tegemoet over hun stroo en de kleine armpjes strekkend riepen zij: „Bekós!" Hij gaf geen acht op deze klanken, daar hij ze niet begreep. Maar toen vele ochtenden achtereen zij hem begroetten met hetzelfde geluid, ging hij den koning waarschuwen, die hem gebood de kinderen tot hem te brengen. Nu hoorde Psammetichus met eigen ooren het zonderlinge woord. Hij liet uit de havensteden van den Nijlmond kooplieden van vele vreemde landstreken naar het paleis ontbieden en vroeg hen naar den zin dier kinderlijke klanken. Eindelijk deelde een Phrygisch reiziger, een oud gebogen man, in valen tabbaard gehuld, hem mede dat het woord „bekos" in de taal zijns lands het *brood* aanduidde. En Lydische zeevaarders van koning Gyges bevestigden dit. Door deze ervaring bevredigd in zijn filologisch onderzoek, liet koning Psammetichus aan zijn vrouwen en aan al zijn Egyptenaren, aan de priesters, aan de krijgslieden, aan de handwerkers en kooplieden, aan de schippers van den Nijl, aan de landbouwers en veehoeders bekend maken, dat het Phrygische volk het oudste der aarde was. De schoonste en jongste der vrouwen sloeg dien avond met raadselachtigen glimlach haren arm om het hoofd van Psammetichus. En de grijze taalgeleerden van Alexandria roemden den grooten koning om zijne scherpzinnigheid in de vergelijkende taalwetenschap. :-:

ONNOOZELE KINDEREN. :-: :-: door Joost van den Vondel.

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
Dat in uw duisternisse blinckt,
En word geviert en aengebeden?
Zijn hooghmoed luistert na geen reden,
Hoe schel die in zijn ooren klinkt.

Hy pooght d'Onnoosle te vernielen,
Door 't moorden van onnoosle zielen,
En weckt een stad- en landgeschrey,
In Bethlehem en op den acker, [ker,
En maeckt den geest van Rachel wac-
Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het westen, dan na'et oosten;
Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zy haer lieve kinders derft?
Nu zy die ziet in 't bloed versmooren,
Aleerze naulix zijn geboren,
En zoo veel zwaerden rood geverft?

Zij ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
Geruckt noch versch van moeders borst,
Zy ziet de teere traentjes hangen,
Als dauw, aen druppels op de wangen:
Zij zietze vuil van bloed bemorst.
[booghjes
De winckbraeuw deckt nu met zijn
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 't moeders hart,
Als starren die met haer gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist betrocken werd.

Wie kan d'ellende en 't jammer noemen,
En tellen zoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eerze noch
Haer frissche bladeren ontloken,
En liefelijck voor yder roken,
En 's morgens droncken 't eerste
[zogh[1])?
Zoo velt de zein[2]) de korenairen.
Zoo schud een buy de groene blaeren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
Wanneerze raest uit misvertrouwen!
Wat luid zoo schendigh dat haer rouwt!
[waeren[4]):
Bedruckte Rachel, schort[3]) dit
Uw kinders sterven martelaeren.
En eerstelingen van het zaed,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijck tot Gods eer zal bloeien,
En door geen wreedheid en[5]) vergaet.

Rei uit Gijsbrecht van Aemstel.

ASTYANAX. :-: :-: :-: :-: :-: :-: door Homēros.

IJlings kwam zij[6]) heur man tegemoet; haar verzelde de voedster,
Met aan haar boezem den schat van 't teere nog sprakeloos wichtje,
Hektors eenigen zoon, zoo lief als een ster aan den hemel.
Hektor gaf hem den naam van Skamandrios, de anderen noemden
Hem Astyanax[7]), wijl slechts Hektor Ilios'[8]) heil was.
Toen hij 't kind daar zag, beschouwde hij 't stil met een glimlach.
Máár dicht stond naast hêm: Andromăchē, de oogen vol tranen,
Drukkend hem teeder de handen, terwijl zij hem smeekende toesprak:
„Schriklijke man, je krijgsmoed wordt je verderf nog. Erbarming

1) dauw, met een lichte toespeling op 't eigenlijk bedoelde: de melk, het voedsel der kinderen. 2) zeis. 3) staak. 4) het omdolen van een geest. 5) hoort bij de ontkenning *geen*, vergl. het Fra. ne pas. 6) Hektors vrouw: Andromache, de moeder van Astyanax. 7) Astyanax beteekent Stedekoning. 8) Ilios: Troje.

„Heb je met 't jeugdige kind, noch mij, rampzalige vrouwe,
„Spoedig je weduwe; want dra zullen d'Achaeërs[1]) je dooden,
„Allen aanstormend op jou. Het ware mij zeker het wenschelijkst,
„Zoo ik je derf, te dalen in 't duistere graf. Want er rest mij
„Géén, geen andere troost, als jou overweldigt het noodlot:
„Enkel verdriet! Mij léeft toch geen vader meer èn geene moeder.
„Hektor! jij alleen bent me: tot vader en dierbare moeder,
„Jij bent me 'n broeder en tevens mijn bloeiende heerlijke echtvriend!
„Och, ontferm je nou toch en blijf hier hoog op den toren,
„Maak toch je kind niet tot wees en tot weduwvrouw niet zijne moeder!"
Daarop gaf haar Hektor, de helmbos-omwuifde, ten antwoord:
„Vrouw, ach dit alles bekommert ook mij, maar ik huiver
„Voor de Trojanen, mijn volk en hun vrouwen met slepende kleedzoom:
„Zoo ik mij laag van den strijd onthield en wegbleef van 't slagveld.
„Niet zoo spreekt ook mijn hart, want 'k leerde een dappre te wezen,
„Altijd onder de voorsten te zijn aan de spits van de Trojers,
„Vaders[2]) glanzenden roem gestand doende en ook den mijne.
„Want wel zie ik vooruit in mijn geest en voel 't in mijn boezem:
„Ééns zàl kómen de dag, dat het heilige Ilios neerstort:
„Priamos zelf en het volk van den lansen-drillenden koning.
„Maar niet deert mij zoo zeer al het latere lijden der Trojers,
„Noch dat van Hekăbē[3]) zelve, of koning Priamos' noodlot,
„Noch 't onheil van mijn broers, die met al hun moed en hun schoonheid
„Dan zullen bijten in 't stof, overmand door grimmige strijders;
„Als mijn deernis met jou, wanneer een in 't koper gedoste
„Griek jou wegvoert weenend, beroofd van het zonlicht der vrijheid;
„Jij naar Argos gesleept, voor een andere werkt aan den weefstoel,
„Water moet halen — slavin — uit de bron Hyperei of Messëis,
„Zwijmel van wanhoop in 't hart, maar zwichtende onder den nooddwang.
„Wellicht zegt er een dan, jou ziende in tranen verkwijnen:
„Zie, dat is Hektor's vrouw, van den dappersten strijdwagenmenner,
„Trojes beschermer, toen wij daar kampten om hare wallen.
„Ja! dat zal er een zeggen, en open weer rijten jouw wonde:
„Dat jij alleen staat zonder een man, die er vecht voor je vrijheid.
„Maar, wis en zeker! mij moet dan een berg van een graf toch begraven,
„Eer ik jou klagen laat, als jij jammerend henen gesleurd wordt".
Zoo sprak de edele Hektor en strekte naar 't kindje zijn armen,
Doch daar week 't lieve wichtje terug, van zijn vader geschrokken,
Schreiende luid aan den boezem der sierlijk gegordelde voedster,
Bang voor het koper en 't golvend, den helmkam dekkende, paardhaar,

---

[1]) De Grieken die Troje belegerden. [2]) Priamos, Hektor's vader, koning van Troje.
[3]) Hekabe, Hektor's moeder, de koningin.

Ziende den schriklijken bos: neergolven van boven den beugel.
Dat ontlokte een glimlach van troost aan vader en moeder.
Hektor, de schittrende, nam van zijn hoofd nu aanstonds den strijdhelm,
Zette hem neer op den grond, en hij blonk er in stralende vonkling.
Toen zijn lief kind kussend, en zacht met zijn handen het wiegend,
Sprak hij luidop zijn bede tot Zeus en de andere goden:
„Zeus en gij andere goden, laat toe dat dit hulpeloos wichtje
„Worden mag eens, wat ik zelf was, voor Trojes rossenbedwingers.
„Laat het eens luiden van hem: Nog verre overtreft hij zijn vader!
„Als hij van 't slagveld keert, een drager van bloedigen krijgsbuit:
„Zegepralende held ten troost voor 't hart van zijn moeder".
Dit was zijn bee. En mee stopte hij 't kindje z'n vrouw in haar armen,
Die het drukte zoo zacht aan 't geurende kleed van haar boezem,
Lachend met tranen in 't oog; en haar man zoo innig vol weemoed
Streelde haar teeder de wang en zei toen van zelf weer nog eenmaal:
„Arme, wees in je hart nou toch niet ál te bekommerd!
„Tégen het lot zal géén mij neder doen dalen in Hades[1]),
„Doch de schikking van boven, wat sterveling zou ze ontwijken!
„Rijke nog arme vermag het, van allen die mensch zijn geboren.
„Doch keer thans naar huis en verzorg er je vrouwelijke plichten
„Weefsel en spinrok; wijs er je wil aan de dienende maagden:
„Trouw hare taak te betrachten. De krijg eischt krachtige mannen,
„Mij allereerst onder allen, die Troje hun vaderstad noemen".
Toen hij dit had gezegd, nam Hektor zijn stralenden strijdhelm,
Wriemlend van spichtige tressen. Zijn vrouw ging dralend paleiswaart.
Dikwijls nog zag zij om, en telkens weer vloeiden haar tranen.

VOOR EEN BOOS JONGETJE :-: :-: door Albertine Smulders.

Zal ik je heel mooie sprookjes vertellen?
Als je maar eventjes stil wilde zijn,
Gaf ik je rozen en bonte kapellen,
Bramen nog warm van den zonneschijn.

Wil je niet mee: waar de vogeltjes fluiten,
Kevertjes gonzen door 't wuivende gras,
En met de zachtwitte schaapjes daarbuiten
Meedart'len of je een lammetje was?

Zal ik je traantjes weer weg moeten strijken?
Koppig klein ventje, dat dwingt om de maan.
Als je haar even dichtbij kon bekijken,
Zou je ze stil in de lucht laten staan!

---

[1]) Hades: de onderwereld. :-:

1. Tot nog toe niets dan zinnetjes van één woord.

De meest opvallende eigenaardigheid van kleuterpraat is, dat alle zinnen slechts uit één woord bestaan. Telkens begint het kind te praten, en telkens is het meteen ook uitgepraat. Waar ligt dat aan? Weer aan dezelfde twee redenen, waarom het in het begin heelemaal niet praten kon: 1° In het bewustzijn van het kind is nog maar heel weinig plaats, er kan weinig tegelijk in, en zoodoende heeft het ook altijd maar een heel klein beetje te zeggen; en 2° Het spreekorgaan is nog niet geoefend om meer van die moeilijke kunststukjes achter elkaar uit te voeren.

2. Het verstaan van constructies — en de perioden waarin ze rijp worden.

Juist als bij de klanken gaat ook hier de regelmatige ontwikkeling van buiten naar binnen, en komt dan van binnen weer naar buiten. Het begint met het hooren, daarop volgt het verstaan in het bewustzijn dan pas komt het innerlijk bedoelen, en eindelijk het uiterlijk zeggen met het spreekorgaan. Men moet dit in heel het volgend hoofdstuk aanhoudend voor oogen hebben. Ik kan er dat niet elken keer opnieuw bijzeggen. Eer dat een kind dus inderdaad door gaat praten, of meer woorden bijeen gaat voegen, moet het eerst in z'n bewustzijn plaats leeren maken voor meer gevoelens, bedoelingen of voorstellingen tegelijk. Nu, dat het hiertoe gelegenheid heeft, ja zoodra het er rijp voor is, daar letterlijk toe gedwongen wordt, daarvoor zorgen vader en moeder wel. Want, hoewel ze trouw hun best doen, om zoolang het kind nog alleen met woordjes spreekt, ook in louter woordjes te antwoorden en te vragen; toch ontvallen hun dikwijls ook grootere constructies van twee of drie woorden, en soms zelfs een heele zin. Een kind verstaat, in het algemeen gezegd, natuurlijk van vader en moeders praten geen enkel onderdeel of samenvatting van onderdeelen, eer het kinderverstandje voor dat onderdeel of voor die samenvatting van onderdeelen *rijp* is. En daarom juist kunnen we, al zijn ook al de kinderlijke taalvormen zoo goed als alle letterlijk van vader en moeder nagepraat, toch voor een oogenblik van dat voorbeeld afzien, om de volgorde na te gaan, waarin het kind die vormen leert nazeggen, en dus de rijpheidsperioden van alle verschillende vormen en constructies te bepalen. Dit zal ons een diep inzicht geven, niet alleen in den groei van den menschelijken geest, maar ook in den bouw van de verschillende taalconstructies, waar het ons juist om te doen is. Van zoo'n heelen zin nu, die vader of moeder ontvalt, daar verstaan de kleuters in den beginne niets van, dan alleen het laatste woord. Maar evengoed als de kinderen op den duur geleerd hebben: een woord van drie silben te verstaan, leeren ze langzamerhand altijd de drie laatste, en daarna de vier, vijf, laatste silben van een zin nog samen

te overzien. En nu gebeurt het heel dikwijls dat die laatste drie silben twee woorden bevatten, die ze al van vroeger kennen. Zoo had Keesje op moeders vraag: ga je met mij mee, al eens *mij mee* nagezegd, zonder het te begrijpen, en hij was het dan ook aanstonds weer vergeten. Een tweede aanloop was een poging om aai kindje te zeggen. Een derde en vierde waren *da sustər* en *da diddih* (dag kindje), maar het is zeer twijfelachtig of hij hier iets klaarbewust mee bedoelde.

3. De eerste constructie.

Den vijfden keer zou het lukken. Keesje kende en gebruikte al op anderhalf-jarigen leeftijd de beide woorden *pap* en *eten*, zoowat in dezelfde beteekenis. Moeder zei nu dikwijls: Eerst je pap eten of vroeg hem: ga je weer lekkere pap eten? Geen wonder dus, dat hij dat verstond. Het beteekende immers bijna hetzelfde als *pap pap* of *ete ete*. En toen hij het zoo eenige keeren verstaan had, zei hij, op een middag, met den toon en de beteekenis van een Imperatief, niet meer gelijk hij vroeger gedaan had: *pap* of *etə*, maar beide aaneen *pap etə*. Hij had voor het eerst doorgepraat.

Men zou zoo zeggen, dat was louter toeval. Vroeger had hij oom Jan ook *iejah* genoemd en oom Kees *iekeesj*, dat waren ook eigenlijk twee woorden. Maar dat is niet hetzelfde. Pas veel later leerde hij het woord *oom* apart zeggen; en *iejah* was voor Keesje een éénledige naam. *Pap etə* echter was z'n eerste constructie, d.w.z. de eerste OPBOUW VAN TWEE BEKENDE WOORDEN TOT EEN NIEUW GEHEEL MET EEN KLAAR BEWUSTE BETEEKENIS. En nu deze eerste voorganger baangebroken heeft, volgen er weldra andere op denzelfden weg. Zoo heel spoedig: *koekə kijkə* voor boeken kijken; practisch beteekent het: prentenboek.

4. De enkelvoudige zin. Onderwerp en gezegde.

Een maand hierna — 't was z'n 19de levensmaand — kwamen er ineens een heele reeks nieuwe constructies voor den dag; want dit is de tijd dat bij normale wel opgevoede kinderen het doorpraten in zwang komt. Bij het plaatjeskijken zei Keesje telkens aanwijzend met het vingertje: *ditte tousjə... dittə tuijə... dittə mannə... kukukuuu!* (dit is het kousje, dit het truitje, dit zijn mannen, en dit is een haan). En hij lachte, en juichte van de pret. Dat was eerst lollig. Wat is er hier gebeurd? *Dittə* kwam het eerst in Keesjes bewustzijn: een vage aanduiding dat er hier op dit blad van het boek iets was, dat hem bekend voorkwam, en dat hij dus met z'n vingertje aanwees. In eens herkende hij de afbeelding: toen kwam dus *tousjə* het kamertje van z'n bewustzijn binnen. En toch was *dittə* nog niet weg. 'tWas net of *tousjə*: *dittə* een oogenblik vasthield, want terwijl hij *tousjə* zeide, bleef het vingertje nog doorwijzen van *dittə*. Dus twee bewustheden tegelijk! Dat was Keesje nog nooit overkomen. Dat is een verrijking en uitbreiding van z'n zieleleven, waar hij vroeger

niet van gedroomd had. Hij past dan ook dezen nieuwen rijken vorm van denken op allerlei dingen en feiten toe. *Tit kachəj* roept hij triomfantelijk tot moeder, terwijl hij naar de kachel rent. *Tit koekə kijkə* (letterlijk dit boeken kijken, bedoeld als: dit is een prentenboek). *Tit ijə* (letterl. dit rijen, bedoeld als: dit is een wagen), *dittə mee* (dit een meneer) *dittə koek* (dit de klok) *dittə koffie* (dit de koffie). Daarna ook met *dattə*: *dattə man, dattə fouə* (dat zijn vrouwen) enz. En zoo hebben we hier dus de eerste voorbeelden van een soort constructies, dat we ENKELVOUDIGE ZINNEN noemen. Deze bestaan uit een onderwerp en een gezegde. *Tit, dittə* en *dattə* heete hier het onderwerp of subject, omdat ze aangeven het ONDERWERP waarover gesproken wordt, en *tousjə, tuiə, mannə, ijə, koek, koffie, man, fouə* zijn het GEZEGDE of prædicaat, want zij bevatten juist, wat Keesje over het onderwerp *gezegd* of geprædiceerd heeft. Natuurlijk is zoo'n vernuftige verbinding weer geen uitvinding van het kind op eigen vuistje, maar een handige navolging van de vele korte zinnetjes uit *moenə*'s mond gehoord. — Maar we hadden hier nog niet met twee aanschouwelijke voorstellingen te doen. *Dittə* is toch slechts een vage aanduiding van iets dichtbij's of sympathieks. Maar wacht maar, spoedig zal Keesje weer een nieuwe ontdekking doen.

5. **De eerste nominale zinnen.**

Twee dagen daarna, 't was 29 December, en winderig koud buiten, maar binnen, in de kamer bij Oopa, was het lekker warm: de kachel brandde flink door, ze trok dat het een aard had en begon op een gegeven oogenblik te brommen. Keesje staat versteld en zet groote oogen op. Dat heeft hij thuis nog nooit gehoord. En een beetje bang naar moeder loopend zegt hij: *kachə fuitə* (de kachel is een fluit). *Fuit* en *fuitə* (fluitje) gebruikt hij allang voor z'n fluit. *Kachə* is hem sinds October ook een heel aantrekkelijk woord en 'n goed bekende voorstelling geworden. En nu ontmoeten die beide ver uiteenwonende aanschouwelijke voorstellingen elkaar in de enge ruimte van zijn bewustzijn; k a c h e l was er het eerst, toen kwam er ineens f l u i t j e bij, en ... wat nog nooit gebeurd was... er bleek plaats te zijn voor twee voorstellingen: k a c h e l hoefde niet aanstonds te wijken toen f l u i t j e binnenkwam; ze waren er een oogenblik te zamen; en voor het eerst overzag de dreumes twee aanschouwelijke voorstellingen tegelijk; hij vergeleek ze, en wonder boven wonder, ze leken zooveel op elkaar, ze smolten min of meer samen; en hij vond het goed dat ze ineensmolten: hij beaamde het: die kachel daar wàs voor een oogenblik een fluitje. Het duizelt hem door z'n denkhoofdje bij die vreemde ontdekking, en wankelend naar moeder, z'n toevlucht in alle bezwaren, stamelde hij z'n eerste aanschouwelijke oordeelservaring uit: *kachə fuitə!* Een andere dreumes te Amsterdam, met moeder op wandeling gegaan, zag en hoorde voor het eerst een vliegmachine in de lucht. Een auto kende hij allang, en alle vogeltjes noemde hij *piep*. Ook dit

kind was juist in den tijd, dat het pas plaats begon te krijgen voor twee aanschouwelijke voorstellingen in het enge torentje van zijn bewustzijn. Daar hoorde het opeens het bekende gebrom van een auto, het keek naar alle kanten, maar het zag niets op den breeden weg. Toen wees moeder naar boven, het kindje keek omhoog, en daar zag het den eendekker statig heenstrijken als een groote vogel; en zich tegen moeder aandrukkend roept de kleine versteld uit: *auto piep!* (Die auto is een vogel) En toen hij thuis kwam, moest hij aan iedereen vertellen wat hij gezien had. Hij kon niet uitgebrabbeld komen, en wijzend met het vingertje naar boven, zei hij telkens opnieuw: *auto piep, auto piep.*

6. De beteekenis van een zin.

Het Fransche meisje, waar Taine van verhaalt, kende reeds *a-bûle* (eigenl. ça brûle) als een woord voor *vuur;* en bij het verstoppertje spelen riep ze altijd *coucou.* Toen zij nu op een avond de ontdekking deed, dat de vuurrood ondergaande zon *áchter* de kimmen daalde, stond ze eerst een oogenblik stom van verbazing, en riep daarop, diep ademhalend, als in verrukking uit: *abule coucon.* Het groote vuur speelt verstoppertje. Dat zijn dus de eerste kindervergelijkingen, in den trant der primitieve literatuur. Uwe oogen zijn duiven, staat er in den bijbel; waar bedoeld wordt: Uwe oogen zijn zacht en aanminnig als een witte duif. En deze vergelijkingen zijn — omdat ze telkens uit twee namen bestaan — tevens de eerste tweeledige nominale zinnen, waarin we weer een onderwerp en een gezegde kunnen onderscheiden. De *kachə* was het ONDERWERP, waarover Keesje gezegd heeft, dat het een fluitje was, en *fuit* is dus het GEZEGDE. De *auto* was het onderwerp, waarvan het Amsterdamsche meisje gezegd heeft, dat hij vloog en een vogel was, en daarom is *piep* weer het gezegde. A-bûle, het vuur was het onderwerp, waarvan het Fransche meisje gezegd heeft, dat het zich verstopte, en coucou was dus *het gezegde.* Wij moeten nu de beteekenis van deze nieuwe verbindingen in Keesjes bewustzijn nog eens wat nader bekijken. Want ze beteekenen toch voor hem nog volstrekt niet hetzelfde als voor ons. Het eenige, wat bij hem begint wakker te worden, is de constateering: dat soms twee heel verschillende bedoelingen ineens samensmelten in één enkele bedoeling, en hij redt zich uit die vreemdigheid, door dan maar in één adem alle twee de woorden uit te spreken, die aan die verschillende bedoelingen vast zitten: m.a.w. het praktisch gebruik der samenschikking. Hoe dit in z'n werk gaat en zich verder ontwikkelt zullen wij het best begrijpen als we die innerlijke voorstellingen en hunne onderlinge groepeering met spelende kinderen vergelijken.

7. De beteekenis van een zelfstandig naamwoord.

Het bewustzijn van Keesje is als een klein venstertje, dat uitziet op de speelplaats van een lagere school. Door dat smalle venstertje ziet Keesje daar een jongen staan alleen. 't Is een ouwe bekende van hem. (Fig. 5).

Zoo stond aanvankelijk ook in zijn bewustzijn telkens maar ééne voorstelling, één gevoelen of één bedoeling. En dat deelde hij dan aan moeder mee, met een enkel woord, aanvankelijk een zinwoord, later een substantief.

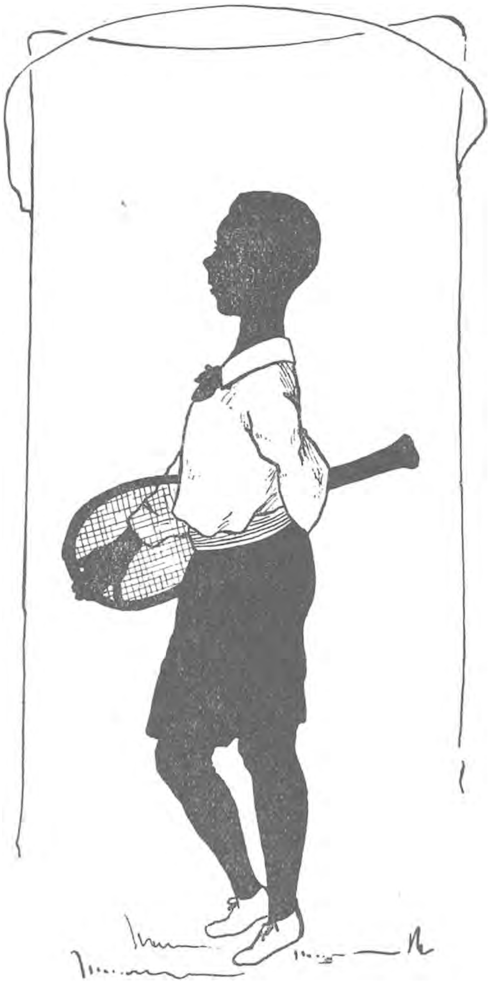

Fig. 5 *fuitə* (fluitje).

8. De kettingen der zinwoorden. Nu gebeurt het evenwel, dat twee kinderen elkaar nazitten. En dan ziet Keesje snel achter elkander twee kinderen langs zijn raampje loopen, maar ze kunnen elkaar niet krijgen, en het eerste kind is het venster al voorbij, eer het tweede komt aangerend. Zoo gaat het ook in Keesjes bewustzijn, als twee voorstellingen, bedoelingen of gevoelentjes vlak achter elkander in zijn bewustzijn komen. Hij wil ze beide aan moeder vertellen: Zoo b.v. in den tijd toen hij nog *Pap! etə!* zei. Een anderen keer vroeg moeder: wil je brood hebben. Keesje antwoordt: *ja, bood.* (Fig. 6) De bedoeling *ja* kwam voorop en toen: de juistere voorstelling van brood er achter. Soms echter spelen drie of meer kinderen krijgertje en loopen allen om het hardst elkander na. Keesje ziet dan door zijn raampje snel achter elkander drie of meer kinderen loopen. Zoo gaat het nu ook in Keesjes bewustzijn, als hij vol is van een heele reeks herinneringen, en hij die alle aan moeder wil vertellen, dan loopen snel achter elkander al die herinneringen een voor een door zijn bewustzijn, en hij kan het met zijn mondje bijna niet bijhouden, om aan elke herinnering haar naam te geven. En zoo

vertelt hij hijgend en wel aan moeder *Jan dekə biena* (Jantje in de deken mee naar beneden nemen) *mannə paat, Piet* (mannen te paard als Piet) enz.

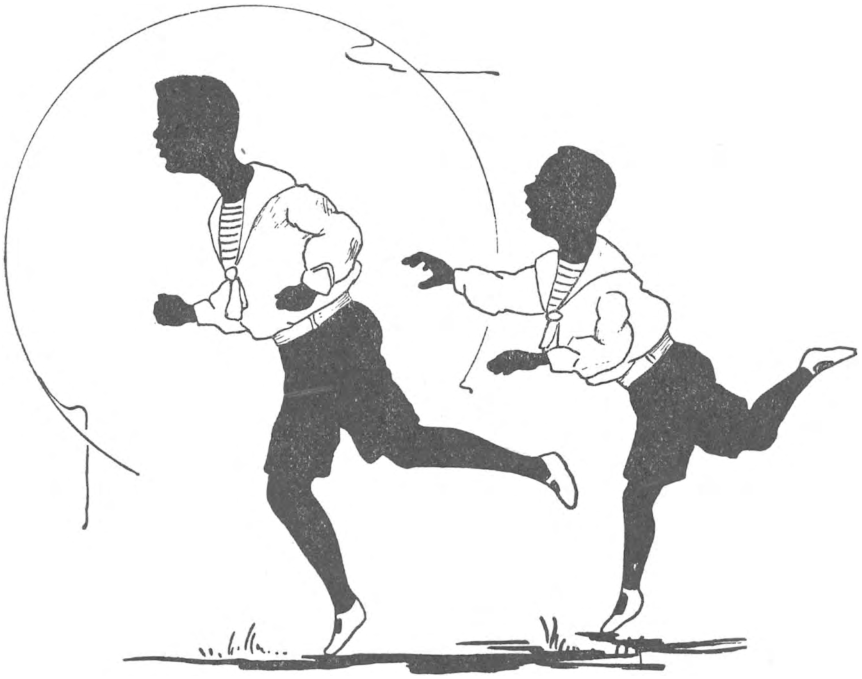

Fig. 6. *ja, bood!* (ja, brood!)

9. **De beteekenis van den pronominalen zin.**

Een tijdje daarna komen er twee andere kinderen aangerend. Daar is het eerste al! Een kleine hummel, en vlak erop volgt de tweede jongen: en juist voor Kees z'n venstertje, pakt hij z'n maatje bij den band om z'n middel, en houdt hem vast. Zoo ging het ook in Keesjes bewustzijn, toen hij prentjes zat te kijken. De bekende aanduidende voorstelling *dittə* kwam voorop, toen ineens de herkenning van *tousjə*, en eer dat nog *dittə* zich uit de voeten gemaakt had, kreeg *tousjə: dittə* te pakken. (Fig. 7). Ze zaten aan mekaar vast, en Keesje gierde het uit van de pret: voor het eerst zag hij twee voorstellingen tegelijk door het enge venstertje van zijn bewustzijn. Dat was lollig, ze hebben elkaar te pakken, *ha, ha, ha!* Dat was een kunststuk. Dat wil hij nog eens op nieuw beleven, en vlak daarop kwam

dittə tuijə en toen nog weer eens: *dittə mannə....* alleen *kukukuu* was te langzaam en te zwaar. Die kwam ten slotte weer als jongen alleen voor z'n bewustzijn staan. Naast zoo'n dikkerd was er geen plaats meer.

10. De beteekenis van den nominalen zin.

Kachə fuitə, auto piep en *a-bule coucou* onderscheiden zich alleen hierin van de vorige gevallen, dat ze uit twee aanschouwelijke voorstellingen bestaan, die dus in onze vergelijking aan twee groote zware jongens beantwoorden, die elkaar inhalen juist voor het raampje, en beiden, terwijl ze

Fig. 7. *dittə tousjə* (dit is een kousje).

elkaar vast hebben, een oogenblik heelemaal zichtbaar blijven. De voorlooper is het onderwerp, en de nalooper, die den voorlooper inhaalt en vastpakt is het gezegde. Daarvoor moest het venster natuurlijk alwat grooter (Fig. 8) zijn geworden. Ook deze denkmanier zoekt Keesje nu toe te passen op allerlei: *vaajə chodaat* (vader is soldaat), *kuik koud* (de kruik is warm, tegen de kou) maar dat valt nog heelemaal niet mee. Ook zou men zich een verkeerde voorstelling van Keesjes bedoeling maken, als men meende dat

al zijn zinnetjes van dezen vorm, in onze taal met is kunnen aangevuld worden. Slechts een tijdelijk samensmelten van de twee voorstellingen tot één bedoeling is genoeg. Zoo volgen na een tijdje: *waf-waf deur* (het

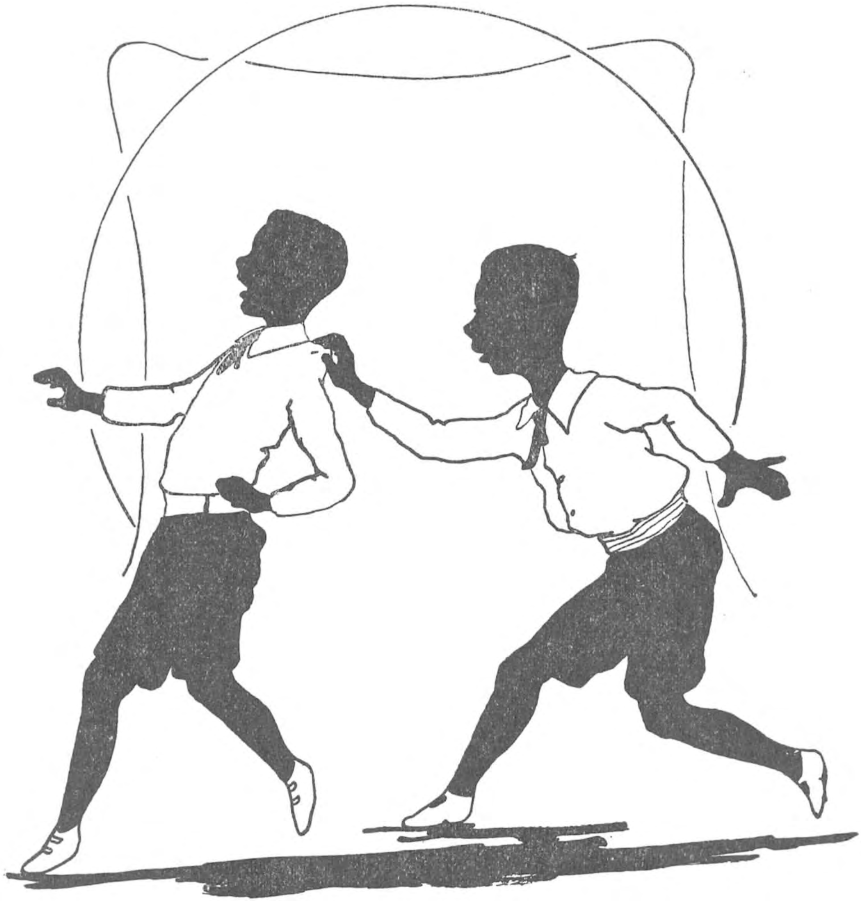

Fig. 8. *Kachə fuitə* (de kachel is een fluitje).

hondje komt door de deur), *poesjə ek* (het poesje komt door het hek), *fogə boom* (daar zit een vogel in de boom), *fogə tuin* (daar is een vogel in de tuin). In al deze gevallen zag Keesje het opgemerkte dier voor een oogenblik samenvallen met de deur, het hek, den boom en den tuin waarnaar hij zat te kijken. En hij beaamde of constateerde dat samenvallen m. a. w.

dat bedoelde hij juist te zeggen. Andere voorbeelden zijn *koesjə mek* (een kroesje melk), *koesjə watə* (eenkroesje water). Ook hier vielen beide voorstellingen in één constateering samen, en met die samenvallende voorstellingen bedoelde Keesje: het heusche kroesje gevuld met heusche melk. Ook in de groote menschentaal komen, vooral als antwoorden op vragen, nog zulke eenvoudige nominale zinnetjes voor. Wat had-ie in z'n hand? — *Een glas wijn*. Wat heb je daar gegeten? — *Bord erwtesoep*. Wat stond er op tafel? — *Een kan bier*. Strikt genomen mogen wij dus ook in deze constructies het eerste deel onderwerp en het tweede deel gezegde noemen. Wij komen hier later op terug.

11. **De eerste Genitief-constructies.** Op ongeveer dezelfde wijze wordt nog een andere constructie gevormd, die omtrent dezen tijd begint voor te komen, en die wij het best met een tweeden naamval of Genitief-constructie kunnen omschrijven. Als oom Piet z'n militairen jas aandoet, merkt Keesje, dat die jas in zijn waarneming met oom Piet samensmelt, en dan zegt het mondje *Piet jas* (Piet z'n jas of Piet jast). Aan tafel ziet Keesje oom Piet de kaas naar binnen spelen: oom Piet en de kaas worden één, en hij zegt *Piet kaas* (zoo ongeveer: Piet kaast of Piet's kaas). Op een keer hebben de kippen in Keesjes *fits* (vingers of pinkjes) gepikt, dat doet leelijk pijn: heel z'n zelfbewustzijn, heel z'n persoon wordt opgeslorpt door die pijn aan z'n vingers, en hij zegt krimpend: *Kees fits* (Keesjes vingers of Kees vingert). Vader haalt soms een lucifersdoosje uit z'n zak, dan zegt hij: *vaajə toosjə* (vaders doosje), maar bij tante Fie mag hij met een heel ander, veel mooier doosje spelen. Geen wonder, dat het beeld van tante Fie met dat doosje ineensmelt, en hij vragend of tante Fie komt, zegt: *doosjə tattə fie* (het doosje van tante Fie, of tante Fie van het doosje). Kees heeft z'n eigen kroesje waaruit hij drinkt. En het woord *koesjə* beteekent voorloopig zoowel drinken als kroesje. Als hij nu drinken wil, en de voorstelling, die hij van zich zelf heeft, met die van het kroesje wil laten samensmelten, zegt hij: *Keezə koesjə*, wat wij dus even goed met „Keesje wil drinken" als met „Kees z'n kroesje" kunnen vertalen. Alleen noemen we het eerste lid van zoo'n constructie nu geen onderwerp of subject meer, maar een GENITIEF of 2DEN NAAMVAL. De overeenkomst tusschen Subject en Genitief komt nog zeer duidelijk uit in titels, opschriften en vaste namen.

OEFENING. Juist als *Keezə kroesje* staat tot *Kees wil drinken*,

staat *Christus' Opstanding*	tot *Christus staat uit den dood op*,
staat *'s Heeren Hemelvaart*	tot *De Heer ... ten hemel*,
staat De verwoesting van Jeruzalem	tot Jeruzalem (wordt) ...,
staat De redding der schipbreukelingen	tot De schipbreukelingen ...,
staat Het rijzen van het water	tot Het water rijst,
staat De val van het ministerie	tot Het ministerie is ...,

staat Oorlogsverklaring	tot De oorlog is verklaard,
staat Eliza's vlucht	tot Eliza vlucht,
staat Pauls ontwaken	tot Paul ontwaakte.

En dat de Genitief aanvankelijk altijd de voorlooper is, die door het andere substantief wordt vastgepakt, m. a. w. dat de Genitief van huis uit niet zelf gezegde maar onderwerp is, blijkt nog duidelijk uit de ook bij ouderen zoo geliefde primitieve constructies als: aap van een jongen (die jongen is een aap), een reus van een kerel (die kerel is ...), een engel van een kind (dat kind is een ...), een beeld van een gezicht (dat gezicht is een ...), een eend van een jongen (die jongen is ...), hij heeft scheepstouwen van zenuwen (zijn zenuwen zijn (als) ...), 't is een knul van een vent (die vent is een ...), een schat van een kind (dat kind is een ...), een juweel van een boekje (dat boekje is een ...), een dot van een hoedje (dat hoedje is (als) een ...), een schurk van een kerel (die kerel is een ...), koeien van letters (die letters lijken wel koeien), bakken van schoenen (die schoenen zijn (als) ...), een snotneus van een jongen (die jongen is een ...), een wurm van een kind (dat kind is een ...), een monster van een spin (die spin was een monster), een kanjer van een vrouw (die vrouw is een kanjer), kalfsbiefstukken van handen en wolbalen van beenen, L. v. Deyssel (zijn handen zijn als kalfsbiefstukken en z'n beenen als wolbalen).

Spoedig daarop maakt hij nu zoo'n Genitief-verbinding weer tot onderwerp van een nominalen zin: *moenə dijn tuk* (moeders gordijn is stuk). Ja, en dit is een heele moeilijke toer, waarvoor wij een paar maanden moeten vooruit loopen, als hij op een keer de Madonna della Sedia aankijkt, waarop het kindje Jezus in Maria's armen rust, dan zegt hij: *dittə kittə* (dit is een kind), en kort daarop, zich tegen moeder aandringend *Keesjə moenəs tittə* (maar Keesje is moeders kindje)! Hier is toch zoo'n nieuwe verbinding zelf weer tot gezegde gemaakt van een nominalen zin. We hebben hier dus reeds twee typen van drieledige zinnen: 1° *moenə dijn tuk*, waarin het onderwerp uit 2 leden, en 2° *Keesjə moenes tittə* (en misschien ook reeds *tit boekə kijkə*) waarin het gezegde uit 2 leden is opgebouwd. Maar — twee uitvindingen te gelijk — bovendien is hier nog heel iets nieuws voor den dag gekomen: Keesje heeft den eersten verbuigingsuitgang gebruikt.

12. Verbuigings- en vervoegingsuitgangen.

Niet alles toch, wat wij zeggen en bedoelen, drukken wij met heele afzonderlijke stamwoorden uit. Ook de uitgangen en voorvoegsels beteekenen iets, evenals sommige veranderingen van den stamklinker. Dat zijn echter allemaal fijnere schakeeringen, waar een kind zich aanvankelijk niet mee ophoudt. Het heeft aan de stamwoorden zelf nog werk genoeg.

13. Sommige woorden komen eer ver-

Toch komen in dit vierde halfjaar bij Keesje, behalve den eenigen reeds genoemden Genitiefuitgang-*s*: ook langzamerhand de verkleinings- en bij soortnamen de

bogen dan onverbogen voor. meervoudsuitgangen voor den dag. Van vele woorden zelfs is het moeilijk uit te maken: of Keesje ze niet eer in het meervoud aanleert, dan in het enkelvoud, zoo b.v. *fits* (vingers), van vele wordt zeker vroeger het verkleinwoord gebruikt dan de loutere stam, maar bij de vroegste werkwoorden gaat — om later begrijpelijke redenen (zie Hoofdst. VIII) — de Infinitief aan de persoonsvormen vooraf.

14. De meervoudsuitgangen bij soortnamen. Zoo zegt Keesje reeds in de 18de maand *aapies* tegen varkens, in de 19de maand, als er soldaten voorbij trokken: *dittə mannə* of *datə* (soldaten), alle lekkers noemt hij: *koekə*, soms ook met een voorslag: *ə mannə*, *ə koekə* (de koeken) of *o mannə* (ook mannen). Twee maanden later leert hij aardappels *appəs* noemen, vrouwen: *fouə* of *fəje*, de kastanjes uit den tuin *teenə* (steenen), en kralen: *karə*. En dat Keesje deze meervoudsvormen nu ook inderdaad als echte meervouden verstond en bedoelde, blijkt duidelijk uit de volgende geschiedenis. Behalve Keesje's vader, was ook z'n oom Piet sinds 1914 gemobiliseerd, en kwam nu in z'n soldatenuniform van tijd tot tijd bij Keesje's moeder aan huis. Nu kon Keesje natuurlijk aanvankelijk vader en oom Piet niet van andere soldaten onderscheiden, en in dien tijd werden hem dus de namen *Piet* en *fajə* tot soortnamen. Telkens toch als hij nu een of meer soldaten op den weg zag voorbijgaan, riep hij *Piet* of *faje* en soms ook wel eens *Pietə*. In de 22ste maand echter merkte moeder op, dat hij reeds trouw en nauwkeurig onderscheid maakte. Zag hij één soldaat voorbijgaan, dan zei Keesje: *piet!* kwamen er een heele troep voorbij, dan riep hij: *pietə*. Kort daarop volgt nu hetzelfde onderscheid bij het synoniem *chodaat*, dat in het meervoud: *chodatən* luidt, en wat later, noemt hij een alleen vliegende bij: *bij*, maar een heele zoemende kolonie bij een korf: *bijn*. Hij vindt het zelf nog wel wat vreemd, en kijkt moeder vragend aan, maar als zij ook nog eens goedkeurend *bijen* nazegt, is hij tevreden. Opmerking verdient hier alleen, dat Keesje's moeder, als Zeeuwsche van geboorte, in afwijking van het gewone spraakgebruik, in het meervoud meestal de *-n* laat hooren, wat vader als geboren Hollander natuurlijk niet doet.

15. De verkleinings-uitgangen. Reeds in z'n 18de maand zei Keesje *zusjə* naar *sjustə* en *suttə* (zuster), *biesj* naast *pees* (beest), *koekie* naast *koekə*, *kaasje* naast *kas* (kaas), *tousje* naast *tows*, *doosje* of *toosje* naast *toos*, *poekə* naast *boek* (broek) en verder uitsluitend als verkleinwoorden: *tuitə* en *tuiə (truitje)*, *battə* (badje), *boekə* (boekje), *boetə* en *bottə* (voor bolletje), *koesjə* (kroesje) *fuisjə* (vuistje), *poesjə*, *sikkə* (geitje), *aasjə* (haasje), *tasjə* (jasje), *oetə* (hoedje) en *pasjə* (plasje), maar van eenig beteekenisverschil was nog niets te merken. Waar hij het stamwoord en het verkleinwoord beide tot z'n dispositie had, scheen het van louter toeval af te hangen, welk van de twee hij koos. En de woorden die hij uitsluitend

met den verkleiningsuitgang gebruikte, had hij zoo van moeder geleerd. Ook zal hierbij misschien de boven op blz. 47 gesignaleerde voorliefde voor tweelettergrepige woorden toe hebben bijgedragen, want hij zegt b.v. ook *oochə* voor ook, hoewel hij toch van moeder nooit ookje gehoord had. Maar in de 21ste maand begint hij het verschil te merken. Dat blijkt uit een zekere aarzeling, een gevoel van radeloosheid soms, als hij tusschen een van de beide vormen moet kiezen. Zoo weifelt hij soms tusschen *foet* en *foetə* (voetje) *zakkoet* en *zakkoetə* (zakdoekje) *boek* en *boekə (boekje)*, waarbij de keus natuurlijk door zijn gelijke uitspraak der in denzelfden tijd opgekomen meervoudsvormen nog werd bemoeilijkt. Maar langzamerhand begint hij nu toch te merken, dat de verkleiningsuitgang van het woord een troetelwoordje maakt, iets liefs, iets bevalligs, iets aangenaams, en net als moeder, wanneer ze heel lief tegen hem wil zijn, bijna uitsluitend verkleinwoordjes gebruikt, zoo begint hij ook vooral gul te zijn met deze uitgangen, als hij heel zoet wil wezen. Maar soms wil Keesje ook wel eens niet lief zijn. In stoute buien voelt hij nu reeds, dat een verkleinwoord niet past. En dan moet hij er den verkleiningsuitgang dus aflaten. Dat gaat echter bij de woorden, die hij vroeger uitsluitend als verkleinwoord kende, nu nog zoo heel gemakkelijk niet; en we hooren dus op niet-lieve oogenblikken een foutief *foot* (vogel) naar *footə* (vogeltje) en *touwt* (touw) naar *touwtə* (touwtje) en *jot* (jongen) naar *jottə* (jongetje) uit z'n booze mondje spetteren. Nu, dat hij nou ook nog niet precies weet, dat er naast verkleinwoorden met *-je* ook zulke met *-tje* enz. bestaan, kunnen we den kleinen booswicht toch niet zoo heel zwaar aanrekenen.

16. **De Infinitieven soms ouder dan de persoonsvormen soms jonger.**

Van de werkwoordsvormen komt de Infinitief altijd het vroegst bij kinderen voor. Keesje gebruikt zoo al heel vroeg *rijə* (rijen) en *memmemmə* (hebben). En vóór de 20ste maand zegt hij reeds: *kielə* (kriebelen), *sittə* (zitten), *kaaikə, kakə, kijkə* (kijken), *dəiə* (draaien), *bəiə* (vallen), *bowə* (bouwen), *daaiə* (dragen), *chooiə* (gooien) enz. In de 21ste maand, komt nu echter, zonder dat hij ooit te voren den Infinitief doen gebruikt had (daarvoor zei hij gewoonlijk *tajə*, aan dragen of draaien ontleend) ineens de persoonsvorm *toet* en *doet* op. Eerst louter nagepraat; doet je voetje zeer: *doet ə voetə seer*, maar weldra uit eigen beweging in de Imperatieven *doet oop, doet ope*. Dan volgen er spoedig een reeks andere. Zonder dat hij ooit van komen, houden, pakken, of vallen had getaald, antwoord hij nu ineens op de vraag „kom je?" bevestigend met *koem* of *kom* (ik kom), roept hij bij het spelen met een touwtje tot moeder: *pak fasj, ou fasj*, en werkt hij zich zoowaar ineens omhoog tot het correcte verbaalzinnetje *footə faat*: het vogeltje valt.

17. **Wederkeerige toenadering.**

De andere vrij druk opkomende werkwoorden in dezen tijd, zijn echter weer Infinitieven: zoo *baasjə* (blazen),

oopə (loopen), *oesə* (hoesten), *kuiə* (kuieren), *chapə* (slapen), *zinnə* (zingen), *peejə* (spelen). Toch komt er van weerszijden reeds toenadering tusschen beide vormen. Van de persoonsvormen uit, verschijnt naast den Imperatief *koem*, de nieuwe Infinitief *koemə*; en van den Infinitief *gooiə* in *gooiə foei!* leidt hij een persoonsvorm *chooi* af, in *chooi də baj* (ik gooi den bal).

18. In de verbaalzinnen zijn onderwerp en voorwerp nog niet onderscheiden.

Aan verbaal-zinnetjes noteerde moeder, behalve de bovengenoemde, in dezen tijd nog: *Piet etə* (Piet eet). *Keesje emmə* (Keesje wil hebben). *Moenə chaan* (ik ga moeder slaan). *Moenə fijvə* (moeder schrijft). Over hun beteekenis kunnen we na het bovengezegde hier kort zijn. Juist als bij de tweeledige nominaalzinnen, smelten ook hier twee voorstellingen samen. En die versmelting wordt door het verstandelijk bewustzijn beaamd of geconstateerd, en dan langs het mondje verder verteld: door de woorden van beide voorstellingen in één adem uit te spreken. Keesje ziet *Oom Piet*, en aan oom Piet de handeling *eten*. De voorstellingen van beide waarnemingen vallen dus grootendeels samen. Dat ziet Keesje door het raampje van z'n verstandelijk bewustzijn. Piet is de voorlooper of het onderwerp. Eten is de jongen die den anderen naloopt en beetpakt of het gezegde. Zoo ook in *moenə chijvə*. Hij ziet moeder, en aan haar de handeling van *schrijven*. Eveneens in *moenə chaan*. Hij ziet moeder, en aan haar in z'n verbeelding ten minste de klappen die hij, boos jochie, haar voor de grap geven wil. *Klappen* of *geslagen worden* en *slaan* is voorloopig nog allemaal hetzelfde, en de juiste uiting voor zijn deugnieten-plan, is dus: *moenə chaan*.

19. De aard der werkwoorden.

Men ziet, het primitieve werkwoord is hier nog vooral een handelingsnaam. De werkwoorden zijn dan ook de rechte afstammelingen van de eerste impressionistische zinwoordjes. Juist omdat bewegingen en handelingen slechts in het voorbijgaan zijn waar te nemen, en dus veel vluchtiger voorstellingen in Keesjes geheugen achterlaten, heeft zich bij hen het bekendheidsgevoel niet of ternauwernood ontwikkeld. Ze zijn dus eigenlijk van primitiever natuur dan de substantieven, instantané-kiekjes, geen portretten.

20. Het werkwoords-tijdperk.

Maar waarom komen ze dan als scherp gekarakteriseerde woordsoort later voor den dag als de substantieven? Wel, omdat ze toch ook reeds merkbaar van die vroegere zinwoordjes verschillen. Ik zeide het reeds: het werkwoord is v o o r a l een handelingsnaam, maar niet uitsluitend. In al deze zinnetjes toch wordt het werkwoordelijk gezegde in verband gebracht mèt, en gezegd ván een substantief, wat bij die vroegere zinwoordjes niet gebeurde. En daaraan beantwoordt in de gedachte van het kind: dat het die handeling opvat als een voorbijgaande verandering aan een blijvende ouwe bekende, net als op een oogenbliks-kiekje ook altijd een persoon staat, die juist in het

voorbijgaan dit of dat aan 't doen was. Daarom moet het zinwoord-tijdperk dus aan het substantief-tijdperk voorafgaan, maar kan het werkwoord-tijdperk pas opkomen daarna. Ik herinner hier nog eens aan de bovengegeven verklaring, dat met zoo'n tijdperk bedoeld wordt: de maanden, waarin het kinderverstand rijp wordt: een bepaalde vorm of constructie uit de taal van vader en moeder te verstaan en over te nemen, en waarin het die dan natuurlijk ook overvloedig gebruikt.

21. Aktief en passief bij den infinitief nog niet onderscheiden.

We zagen dus, dat de werkwoordshandeling nu reeds in verband wordt gebracht met een persoons- of dingnaam; maar of die persoon of dat ding nu zoo'n handeling lijdelijk ondergaat of handelend uitvoert, of, om tot ons voorbeeld terug te keeren, moeder geslagen wordt of zelf slaat, met zoo'n fijn onderscheid kan Keesje zich nu nog niet bemoeien, en daarom geeft hij aan de beide zinnetjes: *moenə chijvə* (moeder schrijft) en *moenə chaan* (ik ga moeder slaan) nog juist denzelfden vorm. Andere voorbeelden van een beetje later zijn: *Piet poetsə* (Piet poetst) en *tussə poetsə* (ik ga het kussen poetsen). En tegenover *moenə chaan* komt spoedig daarna *Kees chaan* (ik ga slaan). In al deze gevallen zijn *moenə, Piet, tussə* en *Kees* het nominale onderwerp, d.w.z. een blijvende oude bekende; waarvan hij zegt, dat er iets voorbijgaands mee gebeurt; en *chijvə, chaan, poetsə* zijn dus telkens het werkwoordelijk of verbale gezegde.

22. Ook bij ons nog niet in de „beknopte zinnen".

Nu zouen wij misschien denken: boven zoo'n primitieve uitdrukkingswijze, die nog niet eens onderscheid maakt tusschen passief en actief, staan wij al torenhoog verheven. Maar dan zouen we ons toch leelijk vergissen. Ook de groote-menschentaal gebruikt deze verbinding van infinitief en substantief nog aanhoudend, in de zoogenaamde beknopte bijzinnen, zoowel met actieve als passieve beteekenis: moeder liet *Piet eerst eten*. Ik zag aanstonds *vader zitten*. Jij zag ons *Jantje toch vallen*, waarom liep je er niet naar toe? Hij voelde *z'n hand beven*. Ik heb daar een *huis staan*. Hoor je de *klok slaan?* die alle min of meer actief zijn. Maar even goed Nederlandsch zijn de volgende eigenlijk passieve gevallen: De meester liet eerst *de les opzeggen*, en toen *de thema maken*. Ik heb *dat kind* nog zien *doopen*. Hoorde je daar niet *het Wilhelmus zingen?* of je dat voelt: *een kies trekken!* Juist op dit dubbele gebruik berust nu ook het bekende raadsel: Welk kind kan z'n vader zien doopen? De opgever beoogt natuurlijk, dat men dit zinnetje passief zal opvatten: welk kind erbij was, toen z'n vader gedoopt werd; en dat is een heel moeilijk probleem. Maar dan valt het den snuggeren oplosser ineens in, dat het ook actief kan bedoeld wezen, en antwoordt hij snedig: niks aan! het kind van den dominee natuurlijk. Feitelijk zijn dus al die voorbeelden noch passief, noch actief bedoeld. We denken die handeling in verband

met een ding of persoon, maar zien van alle fijner onderscheiding af, en zoodoende staan wij, bij het gebruik van zulke zinnetjes, nog op juist hetzelfde primitieve standpunt als Keesje in de laatste helft van z'n tweede levensjaar. Nooit aan gedacht? Toch wel de moeite waard!

23. **Onderscheid tusschen infinitief en persoonsvorm.** Terwijl er nu echter allanger hoe meer 3de persoonsvormen opkomen, ontwikkelt zich gaandeweg een beteekenis-verschil tusschen deze persoonsvormen en de infinitieven. Terwijl Keesje toch de onbepaalde meer en meer voor de uiting van wenschen en verlangens gaat beperken, deelt hij met den persoonsvorm meestal een oogenblikkelijk waargenomen handeling mee. Zoo beteekenen: *Oppapə*: wil moeder dit eens voor me oprapen? *Kees chapə*: ik wil gaan slapen. *Maan kijkə*: ik wou graag naar de maan gaan kijken. *Fesje uikə*: laat me eens aan het fleschje ruiken. *Toem ijə*: zet den stoel eens andersom, om erop te rijen. *Kees chaan*: ik zal slaan hoor! *(Cha)peerə*: mag ik op vaders knie galoppeeren? *Moenə kommə*: mag ik bij moeder komen? *Oo Piet kijkə*: ik ga naar Oom Piet kijken. Maar *Kees vaat* beteekent: ik val. *Footə faat* beteekent: het vogeltje valt. *Meisjə cheit* beteekent: het meisje schreit. *Gaat ə oed!* beteekent: daar gaat m'n muts! *Sit fas* beteekent: ik zit vast. *Siet ə morə!* beteekent: daar zie ik den molen!

24. **Uitroepszinnetjes.** We merken bovendien in twee der voorbeelden uit het laatste lijstje nog iets geheel nieuws. *Gaat ə oet* en *siet ə morə* zijn eigenlijk meer uitroepen dan constateeringen, en dientengevolge staat het onderwerp of de voorlooper niet meer voorop, maar achteraan, en de nalooper staat er voor! Hoe rijmpt dat op elkaar? — Wel, heel eenvoudig. Sinds het doorpraten was opgekomen, sloten zich de vroegere interjecties dikwijls bij een substantief aan. *Dag* was vroeger een op zich zelf staande vriendelijkheidsuiting. Daar Keesje dit nu van moeder leerde zeggen, telkens als zij een kennis tegenkwamen, groeide dit woordje met de namen der familieleden tot interjectioneele zinnetjes aaneen: *ag Oopa, dag moenə, ag vaajə, ag Piet.* Zoo ging het ook, als hij plotseling ergens pijn voelde. Stootte hij b.v. z'n beentje (dat hij *kouf* of *kous* noemde) dan riep hij *auw kouf.* Deed hij z'n knietje pijn, dan klonk het *auw boek* (broek) enz. De vriendelijkheids- en pijnlijkheidsuitroep kwam hier voorop, omdat die hem natuurlijk het meest aangreep, het substantief kwam er min of meer als bijvoeging achter.

25. **De woordschikking in de uitroepszinnen.** Welnu, zoo gaat het nu ook met uitroepszinnen, waar het werkwoord de plaats der interjectie inneemt. Keesje doet z'n mond pas open, als de jongens voor het raampje van z'n bewustzijn elkaar beetgepakt hebben. Trekt nu de tweede om z'n opvallende eigenaardigheden Keesjes aandacht sterker dan de eerste, dan komt het woord voor den tweeden jongen voorop. Welnu, dat was juist hier het geval. Hij had z'n muts op het draaitafeltje

gelegd, en liet nu het blad ervan draaien. Z'n muts, die hij tot nu toe kende, als iets, dat bleef liggen, waar men het neerlegt, begon nu met het tafelblad mee te draaien. Juist het *gaan*, het bewegen van z'n muts trok dus het meest z'n aandacht en daarom zette hij het werkwoord voorop: *Gaat ə oed!* Met den molen juist eender. Moeder had hem naar den molen gevraagd, of hij wist waar die stond. De molen was dus het eerst in z'n gedachte, dat was de voorlooper, het onderwerp. Toen ging Keesje zoeken bij het raam, en in eens werd de voorgestelde molen in werkelijkheid gezien. Het gezien worden is dus gezegde, en nalooper, maar we begrijpen, juist dat gezien worden trok z'n aandacht het sterkst, en daarom riep hij *siet ə morə* en niet *morə siet*. Al fijn gezien van zoo'n baasje!

26. Aktief en passief nog één, ook in den persoonsvorm.

Uit de onderlinge vergelijking van *gaat ə oet* en *siet ə morə* zien wij verder, dat ook de persoonsvorm bij Keesje nog niet vast een actieve of passieve beteekenis heeft. In beide gevallen is het substantief voor Keesje het onderwerp, waarover hij iets zegt, en de voorbijgaande handeling *gaat* en *siet* het gezegde. Ook dit lijkt op het eerste gezicht veel onbeholpener als het in werkelijkheid is. Ook wij zeggen toch naast zinnetjes als:

OEFENING.

Ik rij dit baantje lekker af.	Die baan rijdt lekker. (Vul eens in.)
Je knipt dit patroon veel voordeeliger dan dat.	Dit patroon ... voordeelig.
Zij naait die dikke stof met moeite.	Dikke stof ...... zwaar.
Ons paard ploegt dit stuk land in een dag om.	Dit land ...... licht.
Ik kan die boter niet goed smeren, hij is te hard.	Koude boter ...... slecht.
De metaalwerkers smeden ijzer het gemakkelijkst.	IJzer ...... nogal makkelijk.
Je kunt fluweel zoo licht pletten.	Fluweel ...... licht.
Ik lees dit boek met plezier.	Dat boek ...... prettig.
De meid kan dat vleesch bijna niet gaar gekookt krijgen.	Dat vleesch ...... slecht gaar.
Onze Piet kan geen zoethout kauwen.	Zoethout ...... niet best.
Hij kan dat pak niet dragen.	Een ongewone last ...... zwaar.
Vader kan dat vleesch bijna niet gesneden krijgen.	Dat vleesch ...... moeilijk.
Ik eet dat goedje tegen heug en meug.	Dat goedje ...... niet lekker.
Mijn Friesche neef leerde het Engelsch met gemak.	Het Engelsch .... voor een Fries.
Als ik het zwart op wit heb, onthou ik het van zelf.	Zwart op wit ...... wel.
Dat zal ik me gauw aanwennen.	Zoo iets ...... gauw aan.

Toch zijn de zinnetjes der tweede reeks min of meer uitzonderingen in de groote-menschentaal, zoodat Keesje er zulke maar weinig te hooren krijgt, en op den duur vanzelf de aktieve beteekenis, althans bij de persoonsvormen overheerschend wordt.

27. Onderscheid tusschen substantieven en werkwoorden.

Om op onze vergelijking van Keesjes bewustzijn met het raampje terug te komen, is het hier dus altijd als bij *kachə fuitə* en *auto piep* een groote jongen, die juist voor het raampje door een anderen jongen wordt ingehaald en vastgepakt, zoodat ze elkaar vasthoudend samen weer langs het raampje verdwijnen. Alleen kunnen wij er hier nu bij de werkwoordszinnen bijvoegen, dat de eerste jongen (het substantief of het naamwoord) een langzame baas is, die alles op z'n gemak doet, zoodat Keesje hem gemakkelijk terugkent als een ouwe bekende, terwijl de tweede (het werkwoord of verbum) een bewegelijke spring-in-'t-veld is, die zoo hard loopt, dat Keesje bijna niet merkt dat hij hem toch al meer gezien heeft. Nu is er gewoonlijk dit verschil tusschen bewegelijke en rustig-langzame jongensnaturen, dat de bewegelijke graag hard loopen, zich moei maken, en allerlei moeilijke kunstjes uithalen, terwijl de rustig-langzame liever zitten of kalm rondkuieren. Ook zijn de rustige naturen gewoonlijk een beetje baasachtig, terwijl de bewegelijke zich gemakkelijk naar anderen schikken.

28. De ontdekking van het voorwerp.

Daarom amuseeren rustige jongens zich met gewoon krijgertje spelen niet lang. Zij rijden liever op een anders rug. Dan zitten ze hoog boven op den ander; en die andere loopt daar ineengedoken onder, hij is nauwelijks te herkennen; voor dat baantje zijn op den duur alleen bewegelijke jongensnaturen geschikt. Welnu, zoo gaat het ook met de bijeenkomende voorstellingen in Keesjes bewustzijn. Elkaar inhalen en vastpakken voldoet niet lang; ze willen op en onder elkander zitten, ze willen baas spelen en ondergeschikt zijn. Zie! daar komt een rustige jongen aan, daar rent een spring-in-'t-veld voorbij. De rustige houdt hem staan, en gaat op z'n rug zitten. Hij beheerscht nu van daarboven het terrein.

Den eersten keer, dat we dit merken, is het weer met een aanwijzend voornaamwoord. Juist als de verbinding onderwerp-en-gezegde het eerst met *dittə* tot stand kwam, zoo zal de verbinding werkwoord-en-voorwerp het vroegst bij *dattə* verschijnen. Op een morgen, dat hij reeds wakker lag in de donkere kamer, eer moeder hem kwam wekken, is z'n eerste vraag bij moeders binnentreden, met z'n handje naar de gordijn wijzend: *moenə, dattə tikkə!* (dat optrekken). Wij zien hier duidelijk, al wil het woord voor de aanschouwelijke voorstelling van gordijn hem niet invallen (er was geen plaats voor in z'n hoofdje, hij was te vol van al die hinderlijke duisternis), het vingertje wijst duidelijk welke bedoeling hem beheerscht. „Gordijn

optrekken?" vraagt moeder. *Ja, chadijn tikkə, icht* klinkt het verlossend uit z'n mondje. Chadijn moet opengetrokken worden. Het *chadijn* beheerscht nu aanstonds het heele terrein van z'n bewustzijn. Het voorwerp is ontdekt! Leve het voorwerp! Keesje is zich nu toch langzamerhand bewust geworden, dat er verschil is tusschen *chooi də baj* (ik gooi den bal) en *chaat ə oed* (daar gaat de hoed). In het eerste geval gaat z'n aandacht vooral naar den bal, daar is het hem om te doen; en in het tweede geval let hij vooral op het bewegen, het gaan van z'n muts. Als het z'n kous, z'n schoentje of z'n beertje was geweest, zou het spel op de draaitafel even prettig geweest zijn. Daarom is *chaat ə hoed* eenzelfde constructie als *kache fuitə*. Maar bij *chooi de baj* gebeurt er heel wat anders. *Chooi* is hier de bewegelijke jongen. De rustige houdt hem staan, pakt hem vast en.... springt op z'n rug; *Də baj* is baas, en *chooi* is de ondergeschikte. Zoo was ook *chadijn* baas, en *tikkə* de ondergeschikte. Nu heeft dat baas spelen z'n grenzen.

29. **Grammatische onderschikking.**

De ondergeschikte heeft toch eigenlijk den baas heelemaal in zijn macht; hij draagt hem waarheen hij wil, en gehoorzaamt slechts zoolang als hij zelf wil, zoodat men van een ander standpunt gezien de namen ook zou kunnen omkeeren. Maar voor het toekijkende Keesje is de hoogzittende baas toch de voornaamste, en de ander die er onder loopt interesseert hem veel minder (Fig. 9). Want of Keesje een molen, een huis of z'n *zoetə moenə* ziet, maakt een groot verschil; maar of hij den molen ziet, bekijkt, aanwijst of hoort, daar let hij bijna niet op. Het voorwerp is de ruiter die rijdt op het gezegde.

30. **Voorwerp en bepaling van een infinitief nog niet gescheiden.**

Van het zelfde soort komen er nu kort daarop meer voorbeelden. Vooral éène reeks spreekt heel duidelijk: *sinnə fuitə fuit, sinnə adi, sinnə koekoe, opop sinnə, tatta sinnə.* Hier vooral is het heel duidelijk dat het hem niet zoozeer om het *sinnə* (zingen), als om het bepaalde liedje te doen is. Maar ook *fesjə uikə* (aan 't fleschje ruiken) *chas loopə* (over 't gras loopen) *asjə koem* (wasschen in de kom) *zakkoet poetsə* (met een zakdoek poetsen) *tootə sjittə* (op den schoot zitten) verkeeren voor Keesje in precies hetzelfde geval. Van een verschil tusschen voorwerp en bepaling is bij hem tot hier toe nog niets te merken.

31. **Roepnaam wordt onderwerp.**

Al spoedig echter worden deze voorwerpsconstructies met een geroepen naam gecombineerd. We zagen al hoe het eerste voorbeeld het beste, *dattə tikkə*, ingeleid werd met *moenə*. Toen er 's morgens bij het wasschen wat water tegen z'n been spatte, riep Keesje: *moenə! been ofvegə!* En toen hij kort daarop een koekje wou hebben, klonk het *moenə! koekə efə.* Nu ziet ieder aanstonds, dat als die woorden gauw achter elkander uitgesproken worden, de vocatief *moenə* vanzelf in een onderwerp overgaat. Of het

bij Keesje echter zoover gekomen is, valt moeilijk uit te maken. Maar spoedig zou hij van een anderen kant toch bij den drieledigen zin belanden.

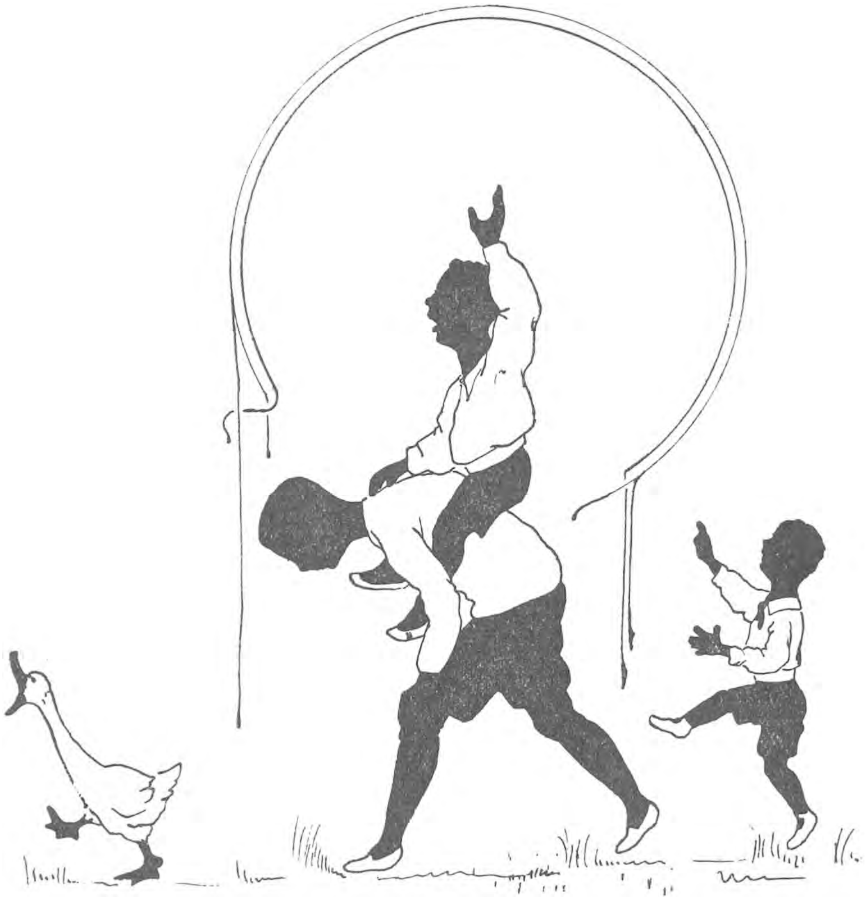

Fig. 9. *Ja,* *chadijn tikkə* (gordijn optrekken), *icht!* (licht)

32. **Zinnen bestaande uit onderwerp, gezegde en voorwerp.**

Vroeger toch liet hij de jongens elkaar juist vastgrijpen voor z'n raampje. Sinds heeft hij geleerd ze op elkaars rug te laten rijden. Nu gaat hij beide kunststukjes vereenigen. Eerst komt er een jongen aangeloopen *Doet.* Daar loopt een ander voorbij *Mannə.* Hij dien achterna, en pakt hem achter bij z'n jas. Maar onderwijl komt er een derde aange-

loopen *Mam-mam* (Fig. 10), en die springt nu *Doet* op den rug. (Fig. 11).
En het mondje ratelt: *Doet mannə mam-mam*: (daar) doen de mannen

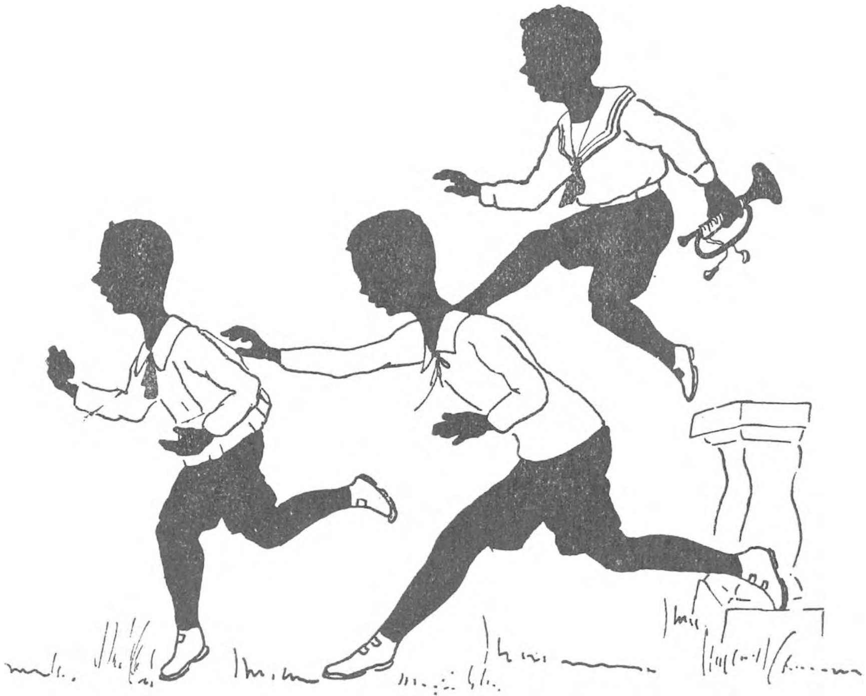

Fig. 10. *Mannə.* *Doet.* *Mam-mam.*

ramplanplan. Het waren de soldaten, die voorbijtrokken, met het ramplanplan van hun trommels voorop.
En een pret als Keesje heeft om dat kunstje! Dat moet hij nog eens probeeren. Eens kijken! Weet hij nog niet zoo'n stelletje? O ja. Daar komt Jongeheer *Eze* aangeloopen. *Doet* staat altijd klaar en haalt hem in, maar juist op hetzelfde oogenblik springt de bazige schavuit *Ia-ia Doet* op den rug: *Doet Eze Ia-ia*: daar doet de ezel hia-hia (Fig. 11). En toen vlak daarop: *doet auto toe-oe-oe*. We hebben hier dus de eerste drieledige zinnen bestaande uit voorlooper, nalooper en ruiter of uit onderwerp, gezegde en voorwerp. Keesjes aandacht gaat vooral naar den ruiter: het voorwerp. Terwijl ze daar zoo z'n raampje langs trekken, steekt jongeheer Voorwerp het kopje als een koning zoo fier de lucht in. Van Jongeheer P a a r d of gezegde kan Keesje het gezicht bijna niet onderscheiden, hij ziet alleen haar en beenen

van hem. Dan is Jongeheer Voorlooper heel wat beter af, hij word wel door het paard vastgehouden en moet soms een beetje trekken, maar hij marcheert toch statig door het zonnetje mee, en Keesje heeft er vooral pret in van Onderwerp naar Voorwerp te kijken. Keesje voelt dat hij met dezen nieuwen toer nu al z'n vroegere spreekkunstjes verre heeft overtroffen. En gedurende de laatste drie maanden van het tweede jaar blijft hij nu

Fig. 11. *Doet mannə mam-mam.* (De mannen doen ram-plan-plan).

voortdurend bezig, met dit kunstje op alle mogelijke wijzen te variëeren.

33. **Verschil in woordschikking.** Een paar dagen later komt de voorwerpsjongen voorop. Hij wil langzaam voorbijwandelen, totdat daar opeens van achteren de twee zelfde guiten van laatst komen aangerend, die elkaar juist midden voor het raampje te pakken krijgen, en den eerste bijna omverloopen. Deze neemt een kort en kloek besluit, en springt den achterste weer op den rug, en zoo marcheeren ze door het bewustzijn af, terwijl het mondje zegt: *toe-oe-oet tata-tata doet auto.* Er was namelijk een auto luid toeterend voorbijgetuft. En toen na een half uur Keesje weer naar bed ging, toen kraakte het bedje, en in Keesjes bewustzijn werd oogenblikkelijk weer hetzelfde spelletje afgespeeld, dat z'n mondje aan moeder oververtelde: *pats doet bed.* En toen op denzelfden

dag 's avonds de soldaten van de oefening terugkwamen, riep hij schaterend uit: *pam-pam-pam doet datə* (ramplanplan doen de soldaten), en bij het slaan der klok: *ting doe kok*. We hebben dus uit Keesjes mond nu reeds twee woordschikkingen gehoord: 1. gezegde subject object; 2. object gezegde subject. De eerste vorm is een onhandig begin en overgangsvorm. Hij kende pas uit de uitroepzinnetjes als *gaat ə oed* de verbinding gezegde-subject. Ook deze zinnetjes zijn aanvankelijk uitroepen. Hier kwam er als nieuwe derde nu nog het voorwerp bij, dat zette hij er dus maar achter: *Doet ezə ia-ia* Maar weldra voelt hij: dat dit toch zoo niet gaat. Het voorwerp trekt juist het meest z'n aandacht, en om dezelfde reden als hij vroeger juist *gaat ə oed* en niet *ə oed gaat* zeide, gaat hij nu het voorwerp zelf voorop zetten; *toe-oe-oet doet auto*. Een paar dagen later geurde Keesje dan ook weer tegen moeder bij 't fluiten van den tram met: *toe-oet toet trem*, en toen hem denzelfden dag een vreemd meisje aaide: *aai doet meisjə*. En kort daarna weer: *waf waf doet oet, waf-waf doet ot* (blaffen doet de hond), *pats doet ə doof* (de doos, bij 't dichtklappen) *pats doet ə deur*. Hierbij merkte moeder op, dat de deur tòch niet geklapt had, alleen schielijk was dicht gedaan, en dat hij dus met *pats* ook iedere snelle beweging ging bedoelen, wat nog denzelfden avond duidelijk bleek, toen hij bij 't ferme onderstoppen constateerde: *pats doet ə dekə*. Wel vervangt hij nu in de volgende dagen soms *doet* door *set* (zegt), maar deze twee beschouwt hij nog als woorden van ongeveer dezelfde beteekenis, Want weldra zegt hij ook: *pats set ə dekə* en dan weer: *koekəroe doet duifje*. Nu hij echter zoo al van heel veel dingen weet, wat ze doen, en dus de uitroepen weer tot kalme constateeringen worden, beginnen de gewone tweeledige constateer-zinnetjes, die toch meest met het onderwerp beginnen hun aantrekkingskracht uit te oefenen, en zoo komt dan ook nu reeds een zinnetje los als: *poesje doe miauw*, met een woordschikking die gaandeweg allanger hoe drukker zal gaan voorkomen. Naast deze klanknabootsingen en interjecties komen nu op den duur ook substantieven: als object bij een persoonsvorm, met of zonder uitgesproken onderwerp, voor. *Keesjə eef chaap* (Keesje heeft slaap). *Zietə moenə* (ik zie moeder). *Ziet ədijn* (ik zie het gordijn) enz.

34. Voorwerp en bepaling van persoonsvormen.

Tusschen voorwerp en bepaling maakt Keesje ook hier dus nog geen verschil. Naast *Doet beentjə pijn*, zegt hij: *Koet eetə watə* (er komt een eendje uit het water) en: *Sit ə footə tuin* (er zit een vogeltje in den tuin). Naast *Duim auw bed* komt ook *Vadə tein teekədə* (Vader moet een trein teekenen) voor. Verder zegt hij: *Duim pikkə bed* (m'n duim pikt zich aan het bed). *Bottə tootə bed* (m'n bolletje stoot tegen het bed). *Uut doet ə man ə paat* (Ksst zegt de man tegen 't paard). Toch komt in deze laatste gevallen het eerste spoor van een vaag voorzetsel voor

een overgangsgevoelentje aan het licht in de stomme ə voor het ruiterwoord. Dit mogen we vooral aannemen om het volgende voorbeeldje, waarin wij nu ook eens duidelijk de heele innerlijke bijeengroepeering van zoo'n drieledig zinnetje kunnen volgen. Keesje had gedroomd dat moeder uit haar bed gevallen was, en aanstonds bij het ontwaken, riep hij uit: *fat!* Dat is het gezegde. Na een oogenblikje: *fat ə bed.* Nu zit er een voorwerp of bepaling op. Na weer een oogenblikje: *Moenə fat ə bed* (moeder valt uit het bed). Nu staat er ook een onderwerp voor en is het driemanschap dus kompleet. Wat een kind in korten tijd al niet leeren kan! Ja, een kind is een wonder wezen. Als wij alles nu met ons klaar verstand nog eens opnieuw konden beleven in de volle naïveteit van toen, dan zouden we nooit uitgeroepen kunnen komen over dat aardsche paradijs.

KINDERGEDACHTEN. :-: :-: :-: door Adama van Scheltema

Het regent, — o wat regent het!
Ik hoor het uit mijn warme bed,
Ik hoor de regen zingen, —
Het regent, regent dat het giet —
Dat niemand daar nou iets van ziet
Van al die donkre dingen.

Het ruischt en regent en het spat —
Nou worden alle boomen nat
En plast het in de slooten, —
Het regent over — overal — !
O he! — daar loopt het zeker al
Bij straaltjes uit de goten!

Wat is dat gek en leuk geluid!
Wat is dat lekker om dat uit
Je donker bed te hooren: —
't Is of de regen samen praat,
Of dat een kerel buiten staat
Te fluisteren aan je ooren.

Nou druipt het in dat open gras —
Nou zal er wel een groote plas
Op alle wegen komen, —
Nou loopen nergens menschen meer —
Verbeel je eens in zoo een weer — !
Daar wou ik wel van droomen.

En vroeg morge, in de zonneschijn,
Als dan de blaadjes zilver zijn,
Met droppeltjes bepereld —
Dan doe ik toch mijn eigen zin: —
Dan loop ik hééI — en hééI ver, in
De schoongeworden wereld!

JANNEMAN. Uit.: „Hollandsch Binnenhuisje", door Johanna van Woude.
't Was toch een koninklijk kind, onze Janneman, als hij daar zoo in zijn wagentje lag en de wereld rondkeek of ons toelachte, of als hij in zijn bedje en met de hand op het water sloeg, zoodat het rondspatte, waarbij mama's geveinsde schrik hem deed schateren, telkens, telkens weer. En later, toen hij loopen kon, wat een pret haar te ontvluchten, als hij zijn hemdje weer aanhad, en op zijne bloote, mollige voetjes de kamer rond te trappelen! Voelde hij dan nooit kou. Maar daar scheen onze Jan ongevoelig voor te zijn. „Onze Jan!" Wonderlijk, we vonden 't zoo'n lieven naam en maakten er honderd variaties op. Hij had geen krullebol, zooals men kinderen steeds ziet geschilderd en gebeeldhouwd; hij had maar heel gewoon recht haar, maar Albano had hem gerust kunnen opnemen tusschen zijn „Dansende kinderen", zonder het geheel in 't

minst te schaden. Vroeger had Truus nooit veel acht geslagen op babies en nu scheen het haar toe, dat er nooit zooveel op straat waren geweest. Zij keek brutaal onder de kappen van alle wagentjes, en telkens als ze een kindje zag van ongeveer dezelfde afmetingen als ons ventje, brandde ze van verlangen om den ouderdom er van te vernemen. Soms, als de bonne of moeder er niet al te stuursch uitzag, waagde zij 't er naar te vragen. Natuurlijk werd ook Jantjes leeftijd genoemd en dan vertelde ze me thuis met stralende oogen, hoe alle menschen hem veel ouder schatten dan hij was. Misschien deden het velen uit welwillendheid. Ik heb mij ook wel eens aan dergelijke huichelarij schuldig gemaakt. — Waarom ook niet? — Waarom niet een lachje van geluk tooveren, waar wij dat kunnen, al is het ten koste eener kleine onoprechtheid, die niemand schaadt? Bij Truus was het waarlijk de moeite waard! Jantje was wat men noemt: een lastig kind; maar zijn moeder pleitte voor hem als de beste advocaat. „Vindt je 't dan zoet, Truus, als een kind altijd op den arm wil zijn?" „Ja zeker. Hij kan toch niet weten, dat zijn moeder nog iets anders te doen heeft dan hem te verzorgen. 't Is immers niet stout, dat hij ook graag eens rondkijkt en opmerkt. Zoo'n uilskuikentje, dat den heelen dag stil in zijn wieg ligt, heet zoet. Je zult eens zien, wat een slimmerd hij wordt, man." „Dwaas moedertje! Ben je dan nooit moe?" Zij lachte; niet meer het oude geschater, maar een zachte, gelukkige lach. „Ja, ik geloof dat ik, zoo drentelend, dagelijks verscheidene mijlen afleg," zeide zij, zonder mij rechtstreeks antwoord te geven. Dat had ik ook niet noodig. Men behoefde haar 's avonds slechts aan te zien.... Maar er kwamen ook betere tijden. Toen zat hij reeds urenlang alleraardigst alleen te spelen, met een gezicht zóó ernstig, alsof er heel wat voor het menschdom van afhing, hoe hard hij met zijn lepel wel tegen zijn bordje kon rinkinken en hoe hoog hij de blokken van zijn bouwdoos wel zou opstapelen; terwijl hij avond op avond met verrukking zijn plakboek bekeek, door ons gevuld met honden, katten, paarden, spoortreinen en alles, wat des daags nog meer zijn oog bekoorde, waarbij wij dan, des daags zoowel als des avonds, de bijbehoorende geluiden moesten nabootsen. En nog wat later kon ik reeds met hem uit wandelen gaan en schuilhoekje spelen, en over den grond rollen, en kunsten maken. Ja, kunsten maken vooral, dat was een pret! Hij werd nooit moede de zwaarste toeren te verrichten en mij toe te roepen: „Pa, kun je dat ook?" waarbij natuurlijk mijn mindere bekwaamheid zonneklaar bleek en mama voortdurend tot „kijken" werd aangespoord. En hoe dikwijls sloop ik een speelgoedwinkel binnen en smokkelde iets onder mijn jas, dat thuis met groote verwachtingen werd uitgepakt, waarbij de oogen van ons, groote kinderen, even vroolijk schitterden als van het kleine.

HET JONGETJE VAN FRANK ROZELAAR. :-: door L. v. Deyssel.

Heel in de vroegte heb ik van-daag even gewandeld met het jongetje. — Toen heb ik geen enkele gedachte gehad. — Toch heb ik hem wel gezien, hoe hij op een draf aan kwam geloopen op het pad van zand tusschen het fonkelende bronzen groen. — Hoe gaan zijn beentjes dan... als hij loopt op een kleinen draf, als

hij loopt op een grooten draf, of als hij zoo huppelt van zijn eene been op het andere... Het is een dans die mij aandoet,... onuitsprekelijk. — Ik schijn van van hem te houden... Als hij nu eens niet mijn kind was, maar een vreemd jongetje, dat al jaren geleden door mij was opgenomen en met wien ik zoo dagelijks wàs, — zoû ik dan toch... Ik weet niet... Hij lijkt op haar, hij lijkt op mij... Ik weet het niet, en het deert mij ook eigenlijk niet... Ik houd van hem... — Maar dàn... nu? dan niets! Blijf stil, het Leven is goed zóó als het is. Van zelve zullen de schoonste landen voor mijn gedachten opengaan. — 's Avonds als ik lig te slapen kijk ik naar hem. — Rank, fijn en sterk van jeugd, maar toch ook broos van jeugd, liggen zijn kleine beenen. De herten, met hun sterk-fijne geweijen, loopen ook in slanken draf door de heuvelige bosschen. Schoon zijn de beenen van de rappe dansers waar de muziek vleijend klinkt... — Albasten vazen, fijn gebeeld, zijn mij niet liever. — Als hij eens.... dood was, wat zoû ik dan doen? Als ik zijn beentjes, eens vlak naast elkaâr, zag liggen in... Wat zoû ik dan doen? Weet iemant, weet iemant, wat ik dan zoû doen?... Véél heb ik weggegeven, veel van mijn arme geluk gesteld in die anderen... Ik ben zeer afhankelijk... — Is de ochtend nu stiller nog geworden? Schoon liggen de schaduwen op de gulden vloeren, in bevend gespeel... — Zacht als de groote zee ruischt de wind door de bladen. — ... Ik was moe; maar ik wordt gedragen door alles wat ik voel en denk. De moeheid ligt maar als wat overbodig marmerpuin aan den voet van het beeld mijner blijheid. — Ik was met het zoontje. Een rood petje had hij op. Hij schudt aan de boompjes, die dan mooi ruischen in de ochtendstilte en strooit zoo de menigte dauwdruppelen er af. Hij vangt den dauw in zijn hand en drinkt die zoo van de boomen. — Zijn heele leven lijkt mij een heerlijkheid, waarvan ik elk der bewegingen door en door zoû willen zien en voor altijd onthouden.

Van-middag, terwijl de zon ons bescheen, gestoeid met het knaapje met zijn kleine leden. Terwijl ik met mijn hoofd lag op den grond, zag ik onder zijn armen of beenen door de groene sparren zoo schoon staan met blauwe lucht er door. Het was of er eene stille lach van vaderlijke zonneschijn was om hem henen. Wij gingen te-rug door een beukenlaan. Het stond heel liefelijk, dat op die bruine jonge boomen, nog maar half ontblaârd, er zonneplekken naast de schaduwplekken waren. Ook 't knaapje met zijn lachend lief gezicht zag 'k half in schaduw, half in zonnelicht. — Ik keek maar telkens om, om nog even de zon in het gelaat te zien. Maar op den weg kwam hij, zijn armen volbeladen, met reine brosse beukenbladen, waarin ik eerst hem diep gedompeld had, en wierp ze met een lach en kijken van zijn kinder-oogen, over mij, juist in 't zonnelicht zoodat ik duidlijk als een vlam ze om mij schitteren zag.

NATUURKINDEREN. :-: :-: :-: :-: door Hugo Verriest.

En ginder verre... die laatste knaapjes daar. — Zij zijn arm. Zij zijn zoo arm! maar niet arm: zij en hebben nood aan niets, en verlangen niets. Begeerte naar anders of meer komt maar in hen, als zij daar hooren van spreken met beloften

voor later. En nog zijn dat geene begeerten, maar een glans van „schoonheid" die een oogenblikje in hunne oogen lacht, met, er nevens, een ongeloovigen: „'t en zal geen waar zijn!" Zij wonen ginder aan de bosschen, onder 't hout. Een lucht van wilde natuur doomt uit hen, bekoorlijk en benauwlijk. — Benauwlijk? Er is iets in hen, dat mij ontsnapt, dat ik nóch geleiden, nóch genaken kan; dat buiten mijn woord en leering ligt, dat als de wilde natuur zelve is, die uit den grond in groeite werkt in genietend leven, in boom- en boschwezen. — Zij zijn bekoorlijk. Beziet ze daar, vrij, los, onbezorgd, buiten menschenoog en menschenwil en menschendwang, leven tusschen de boomen, op het mos, of liever op die gladde groente van sperreboschgrond. Het mos, hier en daar, priemt er door en groeit nevens en rond de boomen. Zij liggen daar, geheele avonden, somtijds geheele achternoenen, plat op den buik, het kopken op de handen boven de ellebogen, die schooren op den grond. Zij kijken in de verte onbepaald, en horken in de verte, naar de vogels, naar het wild, naar het bosch en de boomen, De wind waait anders voor hen; de hemel spiegelt anders, de vogels schuifelen anders, het wilt wipt anders onder het sperhout. Zij hooren stemmen en geruchten van lijze bladeren, die kraken en die andere kinderen nooit hooren zouden. Zij zien een pijlken, dat roert, en spannen ooge en oore en nek: daar zit het keun! Zij zijn geboren en gegroeid in die boschstilte, in dat boschgewaai, in die boschreuke, in die eenigheid, in die verlaten wildheid. Dat àl zit in hun lijf en ziel. Het is een deel van hun eten en drinken. Zij ademen er in met borst- en longernood. — „Zij kunnen veel" ook, en hun lichaam heeft een ander wezen en groei en bewegen en veerdigheid. Zij klemmen en klauteren licht en los op de boomen. Hunne armen en handen, hunne beenen en voeten zijn boomgewend. Het gepeis ervan alleen doet lijf en leden, spieren en zenuwen spannen. Zij hebben anderen mond en lippen, uitgegroeid naar anderen nood en genot en dagelijksche doening. Zij *tjoeken*, zij *tjierren*, zij *tjiepen*, *vinken* en *slaan* en dragen allen vogel- en wildroep in tonge en keel. Hun lijf schoort en duwt, wipt en stormt, springt en danst in mager staal. Natuur doorpriemt hun wilde wezen.

LIEVELINGSKIND. :-: :-: :-: :-: :-: door Felix Rutten.

Blond kopje in bloeiende lentepracht
Met bloemblauwe oogen, waar zonlicht
[in lacht,
En zonnige lokken, met zonneglans
Omstralend dat kopje als een heiligen-
[krans.
Er moest om je heen immer zonnegoud
[zijn,
Teerwitte seringen en geur'ge jas-
[mijn,
Blank zijjige leeljen en rozenaroom:
Eén zonnige zalige zomerdroom.

De lente zal welken, kind, veel te vroeg;
En 't licht, dat vreugde in je leven loeg,
En haar geur zal vergaan als een
[stervende zucht,
Verbleeken 't lokkende blauw van de
[lucht.
Maar bloeien blijft, wat geen herfst u
[rooft,
De kráns mijner liefde om je blonde
[hoofd.
En de wijdingen mijner handen vroom:
Eén zonnige zalige zomerdroom.

ZESDE HOOFDSTUK. VAN GEVOELEN NAAR BEDOELEN.

1. De bepaling. Wij zagen dus in het vorig hoofdstuk hoe in drie maanden tijds de hoofddeelen van den enkelvoudigen zin voor den dag zijn gekomen: het onderwerp, het gezegde, en het voorwerp. Het eenige wat nog ontbreekt zijn de bepalingen. Deze verschijnen nu in de laatste drie maanden van Keesjes tweede levensjaar. Maar waar komen die bepalingen nu vandaan? Ja, dat is een heele interessante geschiedenis, die we van meet af aan zullen vertellen. Daartoe moeten we echter even terug naar Keesjes allereerste woorden: de interjecties of gevoelsuitroepjes van bijna een jaar geleden. Denk maar aan Broer.

2. Toestandsgevoelens en overgangsgevoelens. In het begin van het derde Hoofdstuk zagen we toch, dat Keesjes gevoelentjens in twee soorten werden onderscheiden: 1. de langer of korter durende gevoelstoestanden van wel of wee, van middelpuntzoekende begeerte of middelpuntvliedenden afkeer. 2. de min of meer plotselinge overgangsgevoelentjes bij verrassing of teleurstelling, en bij plotselinge uiterlijke bewegingen of veranderingen.

3. Bijvoegelijke en bijwoordelijke bepalingen. Nu wij sedertdien gezien hebben, welk onderscheid Keesje nu langzamerhand is gaan maken tusschen zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, kunnen wij al wel begrijpen, dat het verschil tusschen de beide soorten van toestandsgevoelens en overgangsgevoelens, eigenlijk al een eerste stap was in dezelfde richting. Nu hij echter aan het onderscheid tusschen substantiva en verba als het ware een leidraad of een gids heeft, om op dezen weg verder te komen, zullen we spoedig weer een heele reeks nieuwe ontdekkingen van hem te verhalen hebben. De interjecties voor toestandsgevoelens gaan zich nu toch ontwikkelen tot substantief-bepalingen of bijvoegelijke naamwoorden, de interjecties voor overgangsgevoelens zullen gaandeweg veranderen in werkwoordsbepalingen of bijwoorden. Zeker, we zullen overgangen ontmoeten tusschen beide, maar in hun geheel vormen ze twee scherp onderscheiden reeksen met volkomen parallelle ontwikkeling.

4. Vieze dingen altijd vies. Dit schijnt misschien al heel vreemd, en toch... 't komt zoo allemaal van zelf. Keesje blijft zich toch vrij wel gelijk in de waardeering der meeste dingen, die hij dagelijks rond hem gewaar wordt. Wat hij eens *O!* of lekker vindt, vindt hij telkens opnieuw lekker, en op den duur altijd lekker. Wat hij eens *bah* of *vies* vindt, begint hij vast als *iets vies* te beschouwen.

5. Gevoelsuitroep alleen. Z'n vroegste middelpuntvliedende interjectie op eenjarigen leeftijd was *iesj* geweest, waarbij moeder opteekende, dat hij hiermee *bah* bedoelde, en de klanken

een nabootsing waren van *vies!* Sedertdien heeft hij dat woord hoe langer hoe beter leeren nazeggen; en op het einde van dit jaar zegt hij, bij alles wat nat aanvoelt, z'n neusje optrekkend: *fies!* Toen nu moeder in dezen tijd eens bij hem kwam met een natte schort aan, klonk het verwijtend: *fiezə moenə*. En dat hij hiermee inderdaad, niet de natheid zelf, maar z'n gevoel van afkeuring voor de natte schort bedoelde, bleek kort daarop, toen hij heel koeltjes konstateerde dat hij het in z'n bedje gedaan had, met de woorden: *bed nat*, maar een vliegje, dat hem voortdurend op z'n gezicht kwam zitten, wegjoeg met de uitroep: *fiezə fieg!* Z'n tevredenheid over het eigen kunstwerk, toen hij met z'n bouwdoos aan 't spelen was, luchtte hij met een bewonderenden uitroep: *mooiə*! Een opvallend kleurige broek met *rooiə boek*. Bij alles wat hem goed aanstaat roept Keesje *ief*!

6. Gevoelsuitroep plus substantief.

Nu zijn echter die middelpuntzoekende uitroepen van bevredigden honger en bevredigde liefde beide, waarlijk niet zonder reden aan de figuur van moeder gaan vastzitten, en heel welsprekend drukt hij de combinatie dezer beide blijvende gevoelens uit in de woorden: *soetə moenə* (zoete moeder). Naast *moenə* is echter ook de *oda* (honing) lekker. Daarom noemt hij die *fietə oda*. (We zullen het ontstaan van het woord *fietə* later verklaren). Maar spoedig daarop zegt hij nu ook: *fietə moenə* (zoete moeder). Behalve *oda* is ook koolraap in dezen tijd zijn lievelingskostje. En hij noemt dit, met smakkende tong en van verlangen schitterende oogjes: *ekkə kooraa* (lekkere koolraap). En het natte gevoel onder z'n neus vertolkt hij al zeer juist met: *vuiə neus*. De heerlijk koesterende zon begroet Keesje met *mooi weer*. Z'n verwondering en ontzag over een voor hem buitengewone hoeveelheid baksteenen, drukte hij uit met: *chootə oop* (groote hoop). Voor een groot paard: *ooo! choo paat*! Voor een nijptang met: *chootə chaa* (groote schaar). Voor mooie rozen *wattə mooiə reuzə* (o wat een mooie rozen); z'n geringachting voor een klein stukje choco: *kein stukjə* of *beetjə*. En z'n streelende liefde voor een wit duifje met; o, *wa ief duifje* (o wat een lief duifje)!

7. Attribuut substantief of infinitief.

Men ziet, er is niet aan te twijfelen, al de eerste attributen of bijvoegelijke naamwoorden van Keesje zijn gevoelsuitroepen. En daarin staat Keesje niet alleen, maar zoo is het weer met alle kinderen. Nu begrijpen we ook meteen, waarom de attributieve adjectieven in tegenstelling tot het predicaat in het begin altijd voorop staan. Het gevoel is in al deze verbindingen de hoofdzaak. Daar gaat Keesje z'n aandacht heen. En het substantief erachter is als het ware een bijgevoegde verklaring, net als hierboven in de interjectioneele zinnetjes: *auw kouf* en *auw boek*. Het verschil tusschen *soetə moenə* en *auw kouf* ligt echter hierin: dat *soetə* een allang bekend gevoel beteekent, dat in Keesjes hoofdje aan de bekende figuur van moeder vastzit, terwijl *auw* en het bekende *kouf* puur toevallig

tegelijk in z'n bewustzijn kwamen. Vandaar is *auw* interjectie gebleven, maar *soetə* adjectief geworden. Daarom dan ook worden de adjectiva en substantiva nu samen nomina of naamwoorden genoemd, die dan onderverdeeld worden in zelfstandige en bijvoegelijke. Beide toch zijn door het bekendheidsgevoel heel karakteristiek van de werkwoorden onderscheiden. Ook constateeren we hier weer, dat sommige dezer adjectieven het eerst onverbogen, andere aanstonds verbogen voorkwamen *(fies* tegenover *fietə* en *mooiə)* maar weldra komen ook hier weer de beide soorten naar elkaar toe, en komt naast *fies: fiezə* en naast *mooiə: mooi.*

OEFENING. Ook in de groote-menschentaal zijn er nog allerlei adjectieven die geen eigenschap van het genoemde ding bedoelen, maar een gevoel, dat de spreker of schrijver in zich voelt opkomen naar aanleiding van het genoemde ding. Ook voor groote menschen beteekent: zoete lieve jongen, tot een kind gezegd niet: wat ben jij braaf, wat heb je toch lieve, voorkomende manieren, maar eenvoudig weg: ik hou van je. Die dekselsche jongen beteekent niet dat die jongen de eigenschap heeft: dekselsch te zijn, maar: die jongen maakt me altijd ongeduldig. Arm kind! beteekent gewoonlijk niet, dat zoo'n schaap geen geld heeft om eten te koopen, maar dat spreker er medelijden mee heeft. Vul zoo eens in:

Heerlijke tijd!	beteekent niet dat	maar dat ......
Een fijne boel!	" " "	" " ......
Stoute vlieg!	" " "	" " ......
Ondeugend beest!	" " "	" " ......
Een miserabele geschiedenis!	" " "	" " ......
Ongelukkig schaap!	" " "	" " ......
Piramidale pret!	" " "	" " ......
'n Kolossale spin!	" " "	" " ......
'n Magnifieke vergissing!	" " "	" " ......
Afschuwelijk weer vandaag.	" " "	" " ......
Die ellendige kerel!	" " "	" " ......
Die weergaasche vent!	" " "	" " ......
't Is wit tusschen hen.	" " "	" " ......
Alles maar blauw blauw laten.	" " "	" " ......
Je ziet het zoo zwart in.	" " "	" " ......
Twee blauwe nieten.	" " "	" " ......
Iemand aan z'n groene zijde plaatsen.	" " "	" " ......
Iemand groen op het lijf vallen.	" " "	" " ......
De gele nijd.	" " "	" " ......
Grauw is alle theorie.	" " "	" " ......
De grauwe verveling.	" " "	" " ......
Hij maakt het al te bont.	" " "	" " ......

Verklaar zoo ook de beteekenis der volgende uitdrukkingen: een harde tijd —

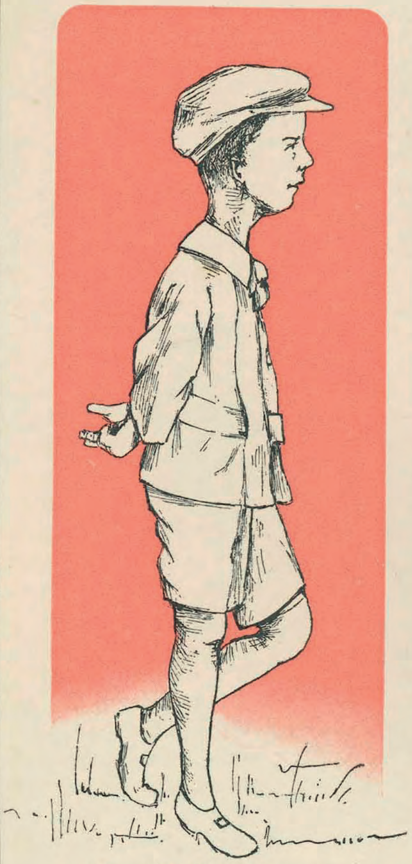

Fig. 12. *Ekkə kooraa.*

Fig. 13. *Fiezə fieg.*

een harde waarheid — een zachte troost — een scherp verwijt — iemand vierkant de waarheid zeggen — een gladde vogel — een zware ziekte — gewichtige lui — een warm onthaal — een vurige bede — een heet gevecht — op heeter daad betrapt — een koele ontvangst — een droge Piet — muffe ideetjes — duffe boekenwijsheid — een kruidig gezegde — zoete herinneringen — zoete praatjes — een bitter verwijt — iemand het leven zuur maken — gezouten scherts — flauwe uitvluchten — een dunne redenatie — dikke vrinden — het niet breed hebben — krasse middelen (kras = dik).

Wat later, maar toch nog voor het einde van het tweede jaar, komt ook bij één infinitief althans een gevoelsattribuut voor. *Ehhəg perə* (gezellig spelen). En dat is heel begrijpelijk, daar we in het vorig hoofdstuk al gezien hebben, dat de infinitief min of meer tot de nomina begon te naderen, terwijl de persoonsvorm er zich hoe langer hoe meer van verwijdert.

8. Beteekenis der bijvoeglijke naamwoorden.

Al deze attributen zijn dus volstrekt geen woorden voor aanschouwelijke voorstellingen, maar voor de gevoelens die het kind telkens opnieuw ondervindt, als het aan bepaalde dingen of feiten denkt. Het kind toch ziet de dagelijksche dingen, waar het voortdurend mee bezig is, als het ware in een bepaalde gevoelskleur: Al wat nat is, staat in Keesjes verbeelding in een somber, fletsgrauwe tint als onweerslucht, maar *moenə, fajə, oda, koora* en *perə* in blij roze licht als morgenrood. Zulk een attribuut + substantief of infinitief kunnen we ons dus voorstellen als een langzame of watiet vluggere jongen, die staat voor het raampje van Keesjes bewustzijn. Maar als die eene jongen (b.v. *fiezə fieg*) er staat, hangt er over hem altijd een grauwe onweerswolk, en als die andere jongen (b.v. *ekkə kooraa*) er komt, is er altijd om hem: een mooie rozige stralenkrans (Fig. 12 en 13).

Aanvankelijk vergt — ik zeide het reeds — juist die rooskleurige krans of de grauwe wolk van gevoel al de aandacht. Maar er is niets wat zoo gauw afstompt, als kleine menschelijke gevoelentjes, die geen nieuw voedsel krijgen. Worden ze vaak achter elkander in juist dezelfde omstandigheden verwekt, dan zijn het weldra geen gevoelens meer, maar zwakke herinneringen aan vroegere gevoelens, en we BEDOELEN er flauwtjes mee wat we vroeger GEVOELD hebben. We zouden dat een kristallizeering willen noemen. Ook Boutens zingt van „verkristallijnd verdriet".

9. Substantief + attribuut.

Het substantief trekt dus weer de meeste aandacht op zich, en het gevoelswoord komt er nu als toegift achter. En in plaats van *soetə moenə, lievə moedər, lief duifjə* komt er: *moedərlief* en *Noortjə lief* van zijn kinderlippen. Evenzoo gaat het met *zusjə lief, Jantjə lief, fajə zoet* enz. In de groote-menschentaal komt zoo nog voor: G o d A l m a c h t i g. Z i j n l i e f d e g r o o t, enz. Uit het Fransch is vertaald: Staten Generaal.

10. Persoonsvorm + attribuut. Met zoo'n zwak gevoelentje wordt nu ook de persoonsvorm van een hulpwerkwoord verbonden, net als we vroeger zagen dat ook infinitieven met zoo'n persoonsvorm gecombineerd werden. Naar het voorbeeld van *doet daaiə* (hij doet draaien), zegt Keesje nu als hij zich stoot: *toet seer, toet ə beetjə seer*, en als moeder dan de pijnlijke plaats met vaseline insmeert: *toe goet*. Zelfs verschijnt in zulke zinnetjes spoedig nog een uitdrukkelijk genoemd onderwerp: *da chaa choet* (dat gaat goed).

11. Verandering van gevoelstoon. Maar nu gebeurt het ook wel eens, dat het een of ander, dat vroeger altijd een prettigen, rozigen indruk maakte, op een gegeven oogenblik een onprettig, grauw, ja pijnlijk gevoel verwekt. We zagen al zoo'n voorbeeld in *fiezə moenə*, toen moeder een natte schort aanhad, maar toen was de nieuwe attribuut-constructie juist in haar opkomst, en was dus elk voorbeeldje, waarop dat nieuwe kunstje kon toegepast worden, al van zelf voorbeschikt, om ook zoo te worden behandeld. Maar nu deze nieuwe zegswijze eenmaal is ingeburgerd, beginnen ook weer oudere zinswendingen hun aantrekkingskracht uit te oefenen. Juist zoo'n verandering van gevoelstoon bij een oude bekende maakt toch niet alleen indruk op z'n gevoel, maar ook op zijn verstandelijke aandacht. Keesje vindt zoo iets heel vreemd, dat maakt z'n weetgierigheid gaande, net als de veranderingen en bewegingen van uiterlijke dingen. Hij begint dan dus met z'n gevoelswoorden: iets te bedoelen buiten hem, iets te constateeren. Maar zulke constateeringen heeft hij leeren uitdrukken door de verbinding onderwerp + gezegde; en nu voelt hij instinctmatig dat deze verbinding ook het meest geschikt is, om zoo'n veranderde innerlijke ervaring onder woorden te brengen.

12. Subject en praedicaat. Het bedje is gewoonlijk heel zacht en goed, maar toen Keesje het per ongeluk nog eens voor potje-bah gebruikt had, hoorden we hem reeds zeggen: *bed nat*. *Moenə*, *Ooma*, en *Oopa* zijn anders wel zoet, maar op een gegeven oogenblik, als Keesje stout is, moet hij tot z'n ontgoocheling constateeren: *moenə kaad, ooma kaad, oopa kaad*. En weldra komen de beide gevallen nu in formeele tegenstelling naast elkaar, vlak achter elkander: *toutə mug* (want muggen zijn altijd stout) en *moenə tout* (dat gebeurt slechts bij uitzondering). Kort daarop gaat hij op denzelfden dag weer verder, en verklaart van moeder en Keesje, als ze beiden op hun Paaschbest zijn aangekleed: *moenə nesjə, Kees nesjə* (moeder netjes, Kees netjes). En toen hij kort daarna op z'n gezichtje was gevallen, klaagde hij: *neusjə pijn, ippə pijn* (neusje pijn, lipje pijn). Dat pijn bij kinderen altijd als adjectief wordt opgevat, zullen wij later nog leeren. Deze beide gevallen *toutə mug* en *moenə tout* (moeder is stout) hebben nu elk een eigen naam in de grammatica. *Toutə* in het eerste voorbeeld is een attributief, *tout* in het tweede is een prædi-

catief, omdat het als prædicaat of gezegde dienst doet. Het attributief staat meestal voorop en wordt dan ook verbogen of heeft meestal een stomme *e* tot uitgang. Het adjectief als prædicaat staat altijd achterop en wordt nooit verbogen.

13. Maar praedicaat met gevoels-beteekenis. Al deze praedicatieven hebben ook hier dus nog wel gevoels-beteekenis, maar zijn toch eigenlijk geen gevoels-uitroepen meer. Het warme gevoel dat alleen uitroepjes doet, en slechts heetgebakerde zuchtjes en juichkreetjes slaakt, is hier aan het verflauwen, door de vermenging met de koele konstateering in Keesjes bewustzijn. Welnu, tusschen deze verdere ontwikkeling der gevoelswoordjes voor wel en wee, en den nu volgenden geslachtsboom der woordjes voor overgangsgevoelens bestaat er een volmaakte overeenstemming.

14. Toekomstige praeposities en bijwoorden. Tot voor kort zijn de overgangsgevoelentjes gebleven wat ze waren. Er kwamen er zelfs nog nieuwe bij, vooral zulke die lijken op het boven op blz. 30 vermelde *obba:* voor den duizelenden overgang van omhoog geheven worden. Als Keesjes vader hem op z'n schouder zet, roept Keesje sinds eenigen tijd: *oep!* (nagezegd van op!). Vooral het uit-bed-gehaald-worden is voor Keesje een indrukwekkende overgang. Dien indruk begon hij nu in de laatste maanden van z'n tweede levensjaar weer te geven met den uitroep: *uit!* waarschijnlijk nagepraat naar de laatste silbe van moeders vragen: Wil je eruit? Kom je eruit? Maar hij roept ook *uit!* als hij een lucifer uitblaast. Den overgang van het rustige zitten op z'n hoog stoeltje naar het dartel spel op den grond, drukt hij uit met: *af!* (naar: Wil je eraf?) Maar ook als iets hem tegenvalt, roept hij: *af!* Eerst vroeg hij eens na het eten: *appəw*. Die kreeg hij. Toen: *pee* (peer). Ook daarvan kreeg hij een stukje. Toen vroeg hij, het bleef hem dien middag smaken: *pap etə!* Maar moeder vond, dat hij al volop gegeten had, en zei: nee, die krijg je niet meer. En toen was z'n teleurgesteld antwoord een kort *af!* Zoo ook zegt hij: *weg*, als moeder het een of ander opbergt, en *da* (daar of dat) als iets hem plotseling onder de oogen komt. Den overgang van rust tot haast drukt hij uit door *chou* (gauw) of *daakə, daaək* (dadelijk), het opengaan van een aanlokkelijk vooruitzicht door *mochə* (morgen) en *tats* (straks); elke voorbijgaande verandering van bezigheid door *efə* (even), den bevrijdenden overgang van spanning naar rust met: *kaa* (klaar). Den overgang van gedwongen verveling tot eigenmachtige bevrijding met *ekkə* (genoeg), of *ansə* (anders). *Maa* (maar), *toch* en *nou*, komen uit zijn mondje bij iederen plotselingen overgang, die z'n verwondering of z'n ongeduld gaande maakt.

15. Toekomstige voegwoorden. In die zelfde dagen begon hij het woordje *ook* te gebruiken. Als Keesje toch, gelijk we vroeger zagen,

telkens naar de namen van dingen derzelfde soort vroeg, had moeder den tweeden of derden keer gezegd: Ook voetje, ook mannen. Nu dat was hem telkens een verrassend terugkennen van hetzelfde woord geweest, op het onzekerheidsgevoel was blijde zekerheid gevolgd. Toen hij nu eens in z'n prentenboek een geitje *sikkə* (sikje) genoemd had, en hij een oogenblik daarna op den muur der veranda ook een geschilderd geitje zag, was hem dat opnieuw een verrassende terugkenning, dus eenzelfde gevoelswisseling, en het triomfantelijk met z'n vingertje aanwijzend riep hij tegen moeder: *oochə* (ook eentje)! Uit dit laatste voorbeeld zien we al duidelijk: hoe het overgangswoordje *ook* hier min of meer de allures van een ouden bekende of een naamwoord aanneemt. In het begin van het volgend jaar, als niet slechts de gelijkenis maar ook het verschil van twee zulke dingen hem duidelijker voor den geest zal komen te staan, zal dat dan ook aanleiding worden tot het ontstaan van het attribuut *annə* (andere). — Dan toch begint hij in zulke gevallen in plaats van *oochə tem: annə tem* (een andere tram) te zeggen, *annə kat* (de andere kant) en *annə empjə* (een ander hemdje). Ook: andere = bah: vieze.

16. Bevestiging en ontkenning.

Maar ook *ja* en *nee* zijn zoo'n uitroep van een overgangsgevoel: *Ja* voor instemming, *nee* voor afkeuring. Luisteren we maar weer naar Keesje. In de 20ste maand zegt hij *nee* in allerlei omstandigheden, als hem iets tegenvalt. *Ja* gebruikt hij allang voor *op*! als er aan de deur geklopt wordt. Een maand later is hij reeds heel beslist in het tegengesteld gebruik van *ja* en *nee*. „In 't stoeltje zitten?" vraagt moeder; hij bedenkt zich even, trekt een afwachtend gezicht, en dan ineens komt het afwijzend besluit, kort en krachtig: *nee*. „Pap Keesje?" vraagt moeder, en op die aanlokkelijke voorstelling gaat hij in, hakt hij toe; *ja*!

17. Echte voorzetsels + substantief.

Juist gelijk nu bij de gevoelswoordjes van wel en wee, na *fies: fiezə moenə*, en na *mooiə: lief duifjə* kwam, zoo gaat Keesje nu ook deze woordjes voor overgangsgevoelens verbinden met den naam van een oude bekende, die bij die gevoelswisseling dikwijls is betrokken geweest; m.a.w. hij gaat die gevoelswoordjes als het ware attributief gebruiken bij een zelfstandig naamwoord. Op een mooie morgen is Keesje het moe in z'n bedje, en hij roept tegen moeder: *uit bed*! Van wie ben je, vraagt moeder kort daarop: *Van moenə* is het antwoord. *Maa kind*, zegt hij aanhoudend moeder na, als hij over iets verwonderd staat. *Fies: fiezə moenə = uit: uit bed.*

18. Toekomstige voegwoorden en bijwoorden + substantief.

Den dag na het eerste opkomen van *oochə* (ook eentje) wil hij vader zijn kunst vertoonen, en zei eerst met het vingertje in het prentenboek; *sikkə*, en toen, naar den muur loopend, wees hij het tweede geitje aan en riep: *oochə sikkə* (ook een sikje)! Kort daarop leerde hij in

z'n prentenboek de haasjes kennen, en zei: *aasjə*. Maar vlak daarna pakte hij met z'n handje naar de verandagordijn, waar een heraldieke leeuw ingeweven was, en riep schaterend: *oochə aasjə*! En nog denzelfden dag

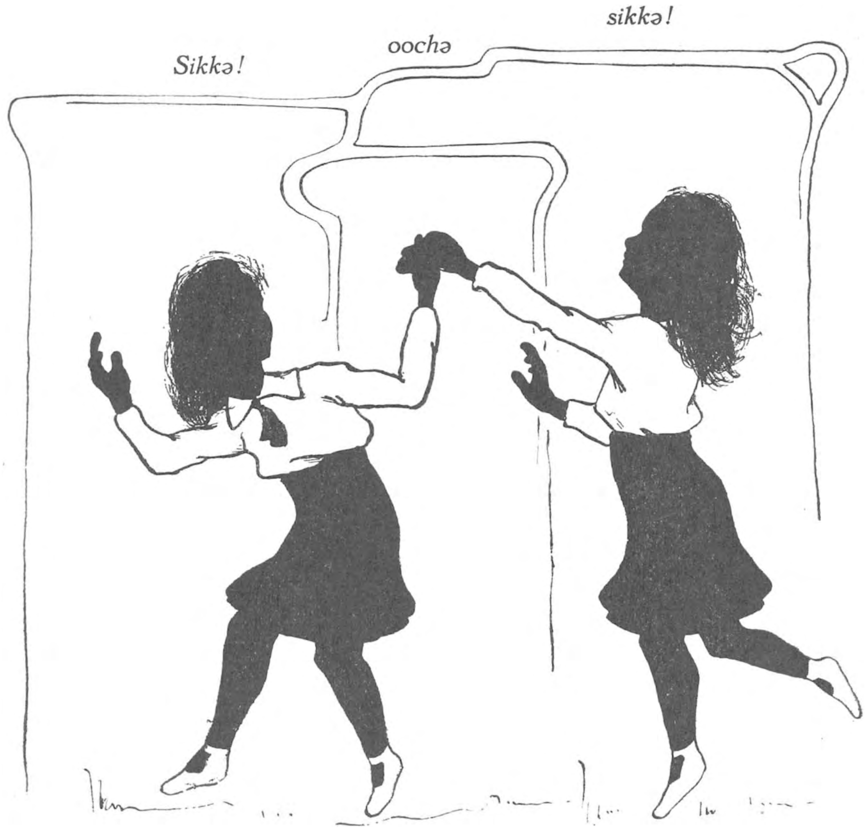

Fig. 14. *oochə!*
Bad! *nog* *bad.*

kwam hij op wandeling met een nieuw voorbeeld van hetzelfde kunststukje. Bij een alleenstaand huis, klonk het *uis* uit z'n mondje, en bij de volgende villa: *ooch uis! Ooch* : *ooch uis* = *ief* : *(l)ief duifjə*.
Op de binnenplaats van Keesjes bewustzijn waren twee meisjes aan het dansen. (Fig. 14). Maar toen hij nog, gaande van de eene geit naar de andere, alleen *oochə*! zei, was het raampje nog niet groot genoeg, om ze beide in eens te zien; hij zag alleen de handen der meisjes elkaar in 't voorbij

wippen even vastgrijpen. En dat vastgrijpen der handen noemt hij: *oochə*. Nu echter is het raampje alweer grooter geworden. Wel is het eerste meisje reeds bijna weg, maar haar grijpende hand ziet hij nog, en bovendien het tweede meisje heelemaal. En dat noemt hij nu zeer terecht: *oochə sikkə, oochə aasjə, ooch uis!* Kort daarop volgde in de huiskamer, terwijl Keesje van de eene naar de andere kast liep: *ook kats* (ook kast). En bij 't namenvragen vroeg hij sedertdien den tweeden en derden keer altijd: *oochə dit, oochə dat* (en dit, en dat). 't Is duidelijk: *ooch(ə)* beteekent hem nu niets anders meer dan een overgang zijner aandacht van een ding, naar een ander dergelijk ding. Wat later zei hij, toen er een soldaat voorbijging, eerst *Oopiet*, en toen er na eenige oogenblikken weer een voorbij het raam kwam: *Weer Oopiet* (weer een soldaat). Soms zegt hij ook *nog* in hetzelfde geval: *bad!* (blad) *nog bad:* nog een blad). *Chou paas* beteekent: gauw op z'n plaats.

19. **Bevestiging en ontkenning + substantief.** Reeds heel vroeg kwam, gelijk we gezien hebben, bij Keesje *ja* in zoo'n verbinding voor. Hij vroeg om „brood" en verhaspelde dit woord tot *put*. Toen vroeg moeder om hem de juiste uitspraak te leeren: „Wil je brood?" En Keesje maakt ongeduldig een einde aan al dat getalm, en zegt kortaf: *ja boot*. Waarschijnlijk echter voelde hij toen deze beide woordjes nog als twee afzonderlijke zinwoordjes. In dezen tijd nu, komt naast het alleenstaande of absoluut gebruikte *ja*, in attributieve wendingen: *wer* (wel) in gebruik. „Wil je geen kaasje? — *Wer kaasjə* (Ja, wel kaas). En naast het absolute *neen* verschijnt het attributief *niet*, voorloopig in den onbetoonden vorm *nə: nə choet!* (niet goed!) We kunnen dus deze nieuwe vergelijking opstellen, neen : niet = ja : wel = bah : vieze. Spoedig worden nu verschillende van deze verbindingen weer als gezegde met een onderwerp gecombineerd; en zoo ontstaan dan weer nieuwe soorten van drieledige zinnetjes naar het voorbeeld van *fogə boom* en *waf waf hek: Tok chou paas* (De stok gauw op z'n plaats). *Cheut chou paas* (De sleutel gauw op z'n plaats). Maar ook hier worden die vluchtige gevoelentjes spoedig tot gevoelsherinneringetjes verkristallijnd. We zagen in het laatste voorbeeld aan den onbetoonden vorm *nə* al, dat *niet* hier heel weinig accent kreeg. De aandacht concentreerde zich dus op het naamwoord. Maar dan moet, juist gelijk in *moederlief* ook hier weer het naamwoord voorop komen. En dat hooren we dan ook weldra uit Keesjes mondje.

20. **Substantief + overgangswoord.** Naast *uit bed* verschijnt nu *bed uit*. Toen Keesje van de wandeling thuis kwam in die dagen, en weer den hoogen stap moest doen om op de stoep te komen voor de huisdeur, zei hij tot moenə: *dittə oep* (hier op: hier moeten we op). En toen hij den volgenden morgen in het bad moest, riep hij: *bad in*. En toen vader met den tram vertrok: *tem mee*. Dat zijn nu eens mooie kunstjes,

vindt Keesje. Je kunt ze overal bij te pas brengen, want bewegingskonstateeringen kent hij ook reeds in de werkwoordelijke gezegden. Net als de bewegelijke persoonsvormen van het werkwoord kan hij ook deze vlugge constructies nu een anderen langzamen jongen laten inhalen en vastpakken, en ze zoo dus weer met een onderwerp verbinden. En in vage aanpassing aan de verbale zinstypen als *meisjə schreit* ratelt het mondje nu 's morgens vroeg, terwijl moeder opstaat: *Moenə bed uit* (moeder komt het bed uit). En verder volgen wat later: *Moenə bad in* (moeder gaat het bad in). *Moenə bad uit. Odin kats in* (De koning gaat de kast in). *Kees deur in* (Ik ga de deur in). *Dit toosjə in* (Dit gaat het doosje in). *Moenə puis bij* (Moeder kan niet bij het pluisje). *Kees tafə in* (Ik wil de tafel op). *Oopiet bed uit* (Oom Piet is het bed uit) enz. We hebben hier dus weer een nieuwe drieledige zinstype. Verder komen wat later ook de andere bijwoorden achter het substantief: *Waar is nog een nou? Waar is de tofdoek toch nou* (waar is de stofdoek nou toch).

OEFENING. 1⁰ In het Latijn en in het Duitsch regeeren vele praeposities twee of meer verschillende naamvallen, naar gelang ze een beweging of een rust beteekenen. Het Nederlandsch geeft dit onderscheid meestal aan door de plaatsing van de overgangswoordjes voor het substantief of erachter. Ga eens na wat voor onderscheid er is tusschen de beteekenis der overgangswoordjes in de volgende zinnetjes:

Hij liep op straat	en	Hij liep de straat op (trap op, trap af).
Ik wandelde eens op de pier	en	Ik wandelde de pier eens op.
Wij kuierden rond de wallen	en	We kuierden de wallen rond.
Hij liep in den tuin	en	Hij liep den tuin in.
Ik drentelde over den weg	en	Ik stak den weg over.
Hij slenterde over het plein	en	Hij ging het plein over.
Ze dwaalden door de bergen	en	Ze waren eindelijk de bergen door.
Hij wandelde door de Kalverstraat	en	Ik wandelde de Kalverstraat door, en kwam op den Dam.
De vlaggestok steekt uit het dak	en	Hij liep de deur uit.
Hij woont voorbij het kerkhof	en	We zijn het kerkhof al voorbij.
De villa van Ruys ligt vlak langs den weg	en	We reden de villa van Ruys langs, en kwamen toen in het Liesbosch.

2⁰. Ga eens na wat voor soorten twee- en drieledige zinnetjes Keesje nu al zeggen kan, en maak van elk dier typen den heelen stamboom op.

21. **Overgangswoord + infinitief of participium.** Juist gelijk echter na *soetə moenə* weldra *ehhəg perə* in gebruik kwam, zoo verschijnen nu spoedig de woordjes voor overgangsgevoelens ook onmiddellijk in verbinding met werkwoorden. Eerst weer ervoor met een wensch-infinitief, zoo b.v. *boofə timmə* (naar boven klimmen), *samə boekə kijkə, annə liggə* (anders liggen), *ondə dekkə* (wil u me onder

dekken?), *op-papə*, (oprapen) *offouwə* (opvouwen), *tats wassə* (straks wasschen), *efə kommə* (even komen), *nie puuchə* (niet spuwen), *nie kappə* (niet krabben), *nie oesjə* (niet hoesten); *ekkə ərijt* (genoeg gereden), *lekkə luist* (lang genoeg geluisterd), en weldra, als ze wat afgestompt, en tot zwakke overgangs-konstateerinkjes geworden zijn, ook weer er achter: *boekə kijkə samə*.

22. **Persoonsvorm +overgangswoord.** In deze stelling komen ze nu ook bij konstateerende persoonsvormen voor. Als Keesje een bus of iets dergelijks ziet open of dicht gaan (wat nog lang een heele verrassing of teleurstelling blijft), zegt hij: *toet opə* (het gaat open) *toet ticht* (dicht). Heeft hij lang naar iets getast, zonder het te kunnen grijpen, en krijgt hij het nu eindelijk te pakken, dan juicht hij: *pak fasj* (ik heb het vast); eens toen hij wegloopende plotseling bleef steken, door z'n mouwtje, dat onder de plank der naaimachine vastzat, knorde hij: *sit fas* (ik zit vast), en weldra ook met een onderwerp erbij: *da chaa niet* (dat gaat niet). Toen Keesje eens de deksel van de theebus wilde afdoen, lukte hem dat niet, en hij zeide: *kattiet* (het kan niet). Daarna keerde hij de bus om, en probeerde er den bodem af te halen, wat natuurlijk nog veel minder ging: *ook kattiet*, zei Keesje. Dus weer een nieuw drieledig zinstype.

23. **Subject + overgangswoord als prædicaat.** Daar Keesje nu echter die overgangsgevoelentjes in al deze kombinaties niet zoo lijdelijk meer ondergaat, maar ze min of meer zakelijk begint te konstateeren, of ze zelfs als machthebber gaat afdwingen, ligt het heelemaal in zijn lijn, juist als vroeger de attributieve gevoelswoorden, nu ook de overgangswoordjes als zelfstandig gezegde te gaan gebruiken. *Koek af* (weg met de koek) kommandeert Keesbaas, als hij z'n maagje vol heeft. *Tasj af*, beveelt hij aan moeder, als hij wil, dat ze hem haar taschje afstaat. *Toem uit*, als de stoel omhoog gezet moet worden, om er op te rijden. Maar ook bij zakelijke konstateeringen! Zoo zei hij: *weg hoed*, toen z'n muts op de draaitafel plotseling van hem weg draaide. *Kooraap op* zucht hij somber als hij teleurgesteld het pannetje leeg vindt. *Tem pot* (m'n tram is kapot) klaagt hij beteuterd met de stukken in z'n hand. *Da moenə weer* of *moenə thuis* is de juichkreet, als hij na een grauwen tijd van eenzaamheid weer moeders gulden tegenwoordigheid begroet.

OEFENING. Bij voorzetsels komt dit gebruik in groote menschentaal bijna alleen meer voor in staande uitdrukkingen als: k o p j e o n d e r, b e e n t j e o v e r, h a a s j e o v e r en commando's als: s c h o e n e n u i t, h a n d e n o p, enz.; maar toch ook weer in een soort primitieve beknopte bijzinnetjes: 't Werk klaar, dat praat prettig. De deur altijd dicht hoeft ook niet. De wind van achter, dat vaart lekker. Sigaren op, dat is een kruis. Al z'n kinderen weg, dat zit eenzaam voor een ouden vader. Met het koppelwoord i s zijn ze daarentegen zeer frequent: 1° Vul eens in: De boot is aan. De kerk is ... 't Is ...

tusschen die twee. De kachel is .... De lamp is .... Het werk is .... Hij is (dood) ..... (op twee manieren). Hij is ..... (bij 't spelen). Ik ben b..... met m'n werk. 't Jaslint is door. De zweer is d..... Het uur is ..... De tweede kamer is ... De zon is o... Het lekkers is allemaal ... De pijn is .... De deur is ... Moeder is ... De pret is ... De klok is ... (op twee of drie manieren). Het boek is ... Merk op dat hier overal: niet de handeling zelf, maar het bereikte resultaat van een handeling bedoeld wordt. 2⁰ De bijwoorden komen natuurlijk nog veel meer als prædicaat voor. Geef zelf eens wat voorbeelden. Alleen is het opmerkelijk dat zoowel præposities als bijwoorden, juist omdat zoo'n resultaat meestal blijvend is, nu ook als attribuut gaan gebruikt en verbogen wórden: Hij kwam voor een toeë deur. Een toe huis. De uite kachel. De ane kachel. Als de nabye son versocht den heten leeuw(Hooft). De boomen dorren in het laat seizoen — En wachten roerloos den nabijen winter (Kloos). Veraffe geluiden (Couperus). De schaduw des nabijen doods (van Eeden). Een na verwant. De voorhene gebeurtenissen. Een totaal op̄e man. Zijn bezige geest (Kloos). Die even onbeweeglijkheid (van Deyssel).

24. Opneming der bepalingen in den enkelvoudigen zin

Zoo zien we dus, dat zoowel de uitroepjes voor toestandsgevoelens als die voor overgangsgevoelens: in allerlei verbindingen een min of meer verstandelijke konstateeringsbeteekenis hebben gekregen. Het belang hiervan voor Keesjes zinsontwikkeling kunnen we echter pas beseffen, als wij nu gaan zien, hoe deze nieuwe constructies als bepaling ter uitbreiding van onderwerp, gezegde en voorwerp beginnen dienst te doen, en zich als zoodanig in het vroegere schema van den enkelvoudigen zin gaan vastzetten. Om aanstonds dit heele proces met een volledig stel voorbeelden te illustreeren, zullen we hier ook al eenige zinnetjes uit Keesjes derde levensjaar moeten aanhalen. Over weer andere nieuwere verschijnselen hierin, die we pas in de volgende hoofdstukken zullen bespreken, glippen we dan echter stilzwijgend heen.

25. Bijvoegelijke bepalingen bij onderwerp, gezegde en voorwerp.

Op de eerste plaats dan kan nu het onderwerp aangevuld worden met een bijvoegelijke bepaling van goed of afkeuring. *Da is ət stoutə hondjə* (Daar is het stoute hondje). *Daar is die boerdə tem weer* (Daar is die beroerde tram weer). D a a r is hier gezegde. Maar ook de overgangswoordjes leidden, gelijk we zagen, reeds tot een bijvoegelijke bepaling, die nu eveneens het onderwerp kan aanvullen. *Da is annə tem* (Daar is een andere tram). [Over het hier voor het eerst opduikend koppelwoordje *is* zullen we weldra nader spreken in nr. 31]. Maar ook het naamwoordelijk gezegde neemt zulke bepalingen op. Eerst in het primitieve zinstype zonder werkwoord: *Tem annə kat* (Een tram, die komt van den anderen kant). Maar later ook vooral, als de koppelwoordjes *ben* en *is* ook hier meer en meer binnendringen: *Keesjə is ə bafə jongə* (Keesje

is een brave jongen). *Bejjə soetə jongə* (Nou ben je een zoete jongen). *Bejjə keinə sufkop* (Wat ben je een kleine sufkop). Ten slotte vinden we hetzelfde bij het voorwerp: *Pop eef vuiə neus. Keesjə mooiə taat əbakt* (Keesje heeft een mooie taart gebakken) van zand namelijk.

26. Een bepaling van een bepaling. Of wel de bijvoegelijke bepaling wordt weer zelf bepaald door overgangswoordjes, die blijkens hun uitgang ook tot attributief zijn geworden. *Bejjə eerə soetə jongə* (nou ben je een heele zoete jongen). En zoo vast schijnt de uitgang ə hier bij *eer* te hooren, dat hij ook, zegt: *Bejjə eerə soe t*(nu ben je heel zoet).

OEFENING. Dat sommige gevoelsattributen, al noemt de grammatica ze dan ook bijwoorden, als adjectieven worden verbogen, zien we ook in de groote-menschentaal. Keesje had zeker van moeder wel eens gehoord: Nou ben je een heele zoete jongen. Vul zoo eens in: Dat zijn heele lieve menschen. Wat een prachtig... blauwe lucht. Dat is een erg... domme fout van je. Dat zijn verschrikkelijk... saaie menschen. Wat een weergaasch... gekke hoed heb jij op! Wat eenverbazend... leelijke hand schrijf jij! Ook kan reeds nu zoo'n adjectief + substantief weer in al deze gevallen door een genitief worden bepaald. Vlak na het zinnetje: *Pop eef vuiə neus*, peinst Keesje op verhelping van die ingebeelde kwaal, en hij zegt; *Pop vuiə neus poetsə*.

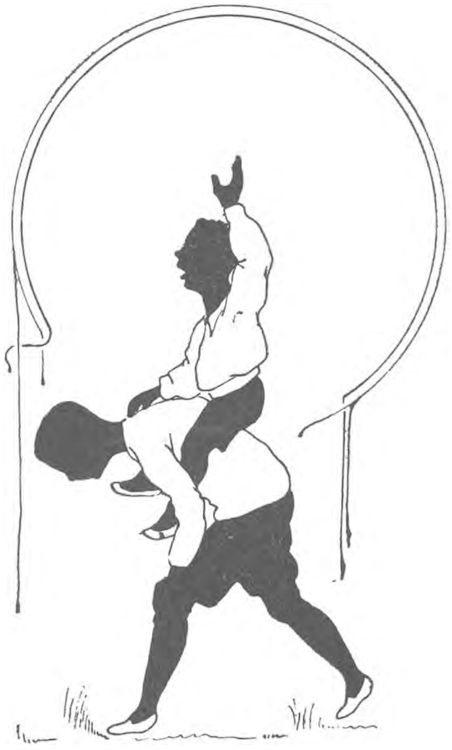

Fig. 15. *chadijn tikkə*. (Gordijn optrekken).

27. Onderschikkende verbindingen. In al deze gevallen hebben we te doen met eenzelfde geval, als we boven bij voorwerp en gezegde hebben gezien: grammatische onderschikking. Juist als we toen zagen, dat het voorwerp geleek op een jongen, die boven op den rug van een ander was gaan zitten, en zoodoende bijna al de aandacht van Keesje naar zich toetrok, zoo is hier die nieuwe bepaling

boven op het substantief gaan zitten, en is in Keesjes oogen dus verreweg het voornaamste. Maar gelijk we toen ook al zagen, is dat baasspelen, van een anderen kant beschouwd, juist een soort ondergeschiktheid of afhankelijkheid tenminste. Want wie boven op iemands rug zit, is zoolang hij blijft zitten, ook geheel en al aan den ander overgeleverd, waar die hem ook naar toe wil dragen. Zoo gaat het nu ook met deze bijvoegelijke bepalingen, die (gelijk we later nog uitvoeriger zullen zien) ten minste in hun uitgangen, weer van het substantief afhankelijk zijn. Want ook Keesje zegt al: *mooi weer, (l)ief duifje*, maar *rooiə b(r)oek* en *rievə jongə*, omdat b r o e k vrouwelijk en j o n g e n mannelijk, maar w e e r en d u i f j e onzijdig zijn. Niet dat hij die termen kent, of zelfs de reden weet, maar omdat hij moeder dat ook zoo hoort doen. We kunnen dus een bijvoeglijke bepaling bij een substantief gevoegelijk voorstellen: als een jongen die op den schouder van een anderen jongen zit (Fig. 16). Het eenig verschil tusschen een adjectief-substantief- en een object-praedicaat-constructie is: dat het praedicaat heelemaal vooroverloopend bijna onkenbaar is, en het object dus op z'n rug kan zitten (Fig. 15), terwijl het substantief als „ouwe bekende" nog aanstonds in het oog valt, en rechtop loopt, zoodoende dat de baasspelende kleuter (in Fig. 16) heelemaal op z'n schouders moet klimmen.

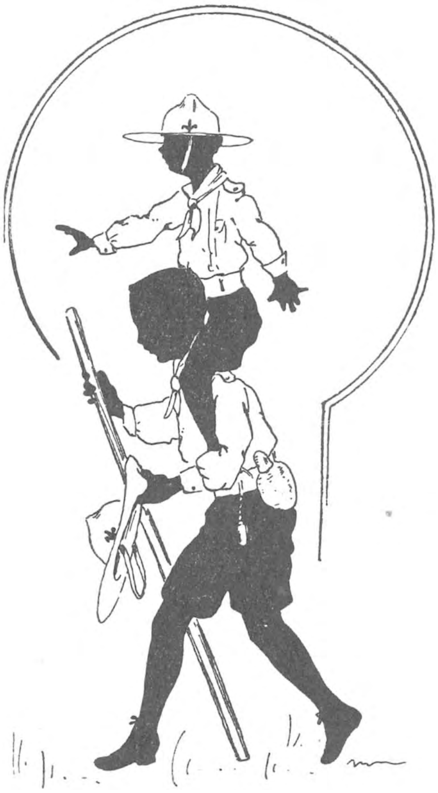

Fig. 16. *rooiə b(r)oek*. (Rooie broek).

28. **Nevenschikkende verbindingen.** Naast al deze onderschikkende verbindingen zijn er nu ook nevenschikkende aan het opkomen. Vroeger had Keesje, toen hij eens een vrouw met een meisje zag aankomen, en dus in zijn gezichtskring vrouw en meisje samenvielen, deze gebeurtenis eenvoudig gekonstateerd door het primitieve nominale zinnetje: *fou meisjə* net als *kachə fuitə* en *auto piep*. Maar sinds

hij bij het kijken van het geitje in z'n prentenboek naar het geitje op den veranda-muur het overgangsgevoelentje was gewaar geworden, en daartoe in navolging van moeder *oochə* (ook) had gezegd, merkt hij in 't vage dat zoo'n zinnetje als *fou meisjə* toch eigenlijk een heel onvolmaakte manier is, om zoo'n konstateering van twee-gelijkwaardige-dingen-naast-elkaar in woorden over te brengen; en nu zegt hij eindelijk van moeder het tot dan toe onbegrepen woordje „en" na. Keesje had namelijk een Oom en Tante, die hen altijd samen kwamen bezoeken. Ze heetten Rika en Jan, en vaak had dan ook moeder tot vader gezegd: Rika en Jan komen van middag, enz. Juist in deze maanden begon nu ook Keesje van *Rika ə Jan* te praten. Wat is hier gebeurd? In *oochə* en *oochə sikkə* beteekent *oochə* alleen het terugvinden van iets gelijks, maar zonder uitdrukkelijke terugwijzing naar het vorige. In die eene constructie was althans alleen sprake van het tweede lid. Dit is nu anders geworden. In de nieuwe constructie *Rika ə Jan* zijn het punt van uitgang èn het punt van aankomst aangegeven, plús het overgangsgevoelentje tusschen beide. In deze tweeëenheid is dus geen baasspelen of onderschikking meer. De beide namen staan gelijkwaardig naast elkaar, en dat heet NEVENSCHIKKING. In hetzelfde beeld van vroeger kunnen we dus zeggen, dat nu voor het eerst twee evengroote kinderen die elkaar voortdurend bij de hand houden, langs het raampje van Keesjes bewustzijn kwamen geschaatst (Fig. 17).

„En" is hier een voegwoord. Er zijn echter ook gevallen, dat Keesje de beide dingen niet te gelijk ziet, maar dat hij het eene ding ziende, daardoor vanzelf aan het andere begint te denken. Aanvankelijk gebruikte hij hier weer alleen den gewonen zinsvorm van onderwerp en gezegde voor, zoo b.v. in: *kachə fuitə*. In zijn derde jaar echter begint hij, vooral bij adjectieven hier ook weer het overgangswoordje als van moeder na te zeggen, dat in zijn mondje voorloopig altijd *as* luidt. Zoo zegt hij: *Zwart as een git*. Ook dit is weer een nevenschikking en daarom zijn ook, en, als alle drie voegwoorden.

29. Verschil tusschen voorzetsels en voegwoorden.

Maar nu zijn er ook onderschikkende constructies van juist denzelfden vorm als de pas genoemde. Ook deze waren vroeger van die primitieve nominaalzinnetjes, waarin twee voorstellingen samenvielen. Zoo noemde hij vaders doosje: *fajə doosjə*, en het doosje van tante Net: *doosjə tattə Net*. Maar in verbindingen als *fajə toosjə* en *moenəs kittə, Piet jas* enz. blijkt nu op den duur duidelijk: dat het eerste woord den baas speelt. Naar *fajə, moenə* en *Piet* gaat in deze constructies vooral Keesjes aandacht uit, en het tweede woord is ondergeschikt. Nu Keesje echter in onderschikkende constructies, tusschen de twee leden, het fijne overgangetje is gaan voelen, merkt hij dat ook hier op, en weet het nu ook te zeggen. Zei Keesje nog kort geleden *Koetə man emmer an* (Daar komt een man met

een emmer aan), nu heet Tante's papier reeds bij hem: *kaper va tantə.* En als z'n voetje achter onder de dekens uit komt, zegt hij tot moeder:

Fig. 17. *Ŗika ə Jan* (Rika en Jan).

dekə ofə foetjə (de deken over het voetje). Welnu van en over zijn hier voorzetsels. Tot nu toe waren voorzetsels en voegwoorden voor Keesjes gevoel precies hetzelfde. Maar nu is er verschil gekomen: VOEG-WOORDEN zijn voor Keesje nu de overgangswoordjes tusschen twee nevenschikkende deelen; en VOORZETSELS zijn hem de overgangs-

woordjes tusschen twee onderschikkende leden. Later zal dit weer een klein beetje ingewikkelder worden, maar veranderen zal dit onderscheid eigenlijk nooit. Want de onderschikkende voegwoorden berusten in hun kern op voorzetsels, gelijk we aan hun vorm nog zeer duidelijk kunnen zien.

Al de van nr. 25 tot nr. 29 besproken bepalingen en uitbreidingen waren aanvullingen der nominale deelen van den enkelvoudigen zin. Zien we nu eens naar de aanvullingen van het werkwoordelijk gezegde.

30. **Nevenschikking, onderschikking en samenschikking.**

Om deze echter goed te begrijpen, moeten we eerst nog eens op de versmelting van onderwerp en gezegde terugkomen. Nu Keesje in de praktijk de nevenschikking van de onderschikking heeft leeren onderscheiden, merkt hij gauw, dat de versmelting van onderwerp en gezegde ook veel van beide schikkingen wegheeft. Juist als daar, worden ook hier twee woorden tot één bedoeling verbonden; het eenig verschil is, dat de onderschikkingen en nevenschikkingen uit twee jongens bestaan, die zoodra ze voor het raampje van Keesjes bewustzijn komen, aan of op elkaar vastzitten, en dus altijd samen manœuvreeren; terwijl de eigenaardigheid van het onderwerp-gezegde-spelletje juist hierin bestaat: dat twee aanvankelijk gescheiden jongens of groepen van jongens, juist voor het raampje elkaar te pakken krijgen, maar dan ook ineens verdwijnen. Van een eigenlijke neven- of onderschikking is hier dus geen sprake. 't Is meer een naar-elkaar-toeschieten, een toekennen van het een aan het ander, dat we dus in het vervolg maar Toekenning, PRAEDICEERING of SAMENSCHIKKING zullen noemen. Samenschikking als we aan onze vergelijking met spelende jongens denken, en dit spelletje tegenover nevenschikking en onderschikking stellen, toekenning (praediceering) of oordeel meer naderhand, als we deze drie hoofdsoorten van grammatische constructies al goed hebben leeren onderscheiden, en Keesje ook wat meer macht begint te krijgen over z'n bewustzijn; want het zal in Keesjes gedachtenwereld en praten niet altijd allemaal spelen blijven!

Welnu, een van de eigenaardigheden, die Keesje het eerst bij de nevenschikking en daarna bij de onderschikking geleerd heeft, namelijk het bestaan van een overgangsgevoelentje en een daaraan beantwoordend overgangswoordje tusschen de beide leden, merkt hij nu ook in de samenschikking op. Het is hier als het ware, of de grijpende hand van den nalooper, waarmee hij den voorlooper bij z'n jasje pakt, een apart naampje noodig heeft.

31. **Overgangswoordjes als nominale koppelwoorden.**

En nu merkt Keesje dat moeder hier ook inderdaad vaak tusschen beide deelen een overgangswoordje invoegt. Nu hoort hij het duidelijk: is. En weldra ratelen nu heele reeksen van allerlei bekende zinsoortjes — maar nu alle met het koppelwoord aaneengeschakeld — uit z'n

keuvelend mondje los. *Ventjə is zoet. Keesjə is zoet* naar 't model van: *Moenə soet. Beertjə soet. Da is oopa* voor 't vroegere *Da oopa. Daar is 't koesjə weer. Da is vadə weer,* naar het model van *Da moenə weer. Moenə is tem mee* naar 't model van: *Vadə tem mee,* terwijl andere nieuwe soorten nu pas goed beginnen op te komen: *Is mooi die haar. Keesjə is ə bafə jongə* (Keesje is een brave jongen). *Da is ət stoutə hondjə. Da is annə tem* (Daar is 'n andere trem). *Daar is die boerdə tem weer* (Daar is die beroerde trem weer). *Waar is nog een nou? Waar is də tofdoek toch nou?* (nu toch). *Vade is met də fiets weg. Keesjə is kaar* (klaar) *etə met. 't Is ə beetjə nat ih də tuin* ('t is een beetje nat in den tuin). Dat „is" een werkwoordsvorm is, die iets te maken zou hebben met *bejjə* (ben je) en *zijn,* die hij wat later van moeder begint na te zeggen, komt in Keesjes hoofdje nog niet op. Dat zal hij pas later merken, en dan zullen we daar ook aanstonds de gevolgen van gewaar worden. (Zie Hoofdstuk XI).

32. **Verbale koppelwoorden.** Naast is leert Keesje kort daarop nog een ander koppelwoordje gebruiken: die. Kwamen zijn en is echter alleen voor nomina en gevoelswoordjes voor; die schijnt vooral bij persoonsvormen van het werkwoord thuis te hooren. Had hij eerst van moeder geleerd: *meisjə schrei,* nu gaat hij zeggen: *Piet die reeƭ* (Piet die leeft). *Da is Oopa, die doe piep piep.* Dat zich hieruit later de relatiefzin zal ontwikkelen, kunnen wij in dit laatste voorbeeld reeds zien aankomen.

OEFENING. Ook in de dagelijksche omgangstaal van groote menschen komen *die* en *dat,* als koppelwoord nog dikwijls voor. Dit is vooral het geval, wanneer het onderwerp reeds een bepaling bij zich heeft. 't Is net, of het dan al te groot van omvang wordt, om zoo zonder meer met een gezegde verbonden te worden. Het koppelwoord maakt dit dan gemakkelijker. Dikwijls is er dan ook een kleine pauze na het onderwerp. Vul eens in: m'n oudste broer, ... is in de Oost. Zulke malle dingen ... houden toch geen stand. De Boonekampe ... zijn jeneverstokers. Weit ... is tarwe. Luitenants, ... zijn ook officieren. De Ruiter en Nelson, ... waren admiraals. Al die praatjes, ... is maar gekheid. Onze naaste buurman, ... was pas verhuisd. Neeterson, ... is notaris te Delfzijl. Bloemen, ... wil hier niet best. Al die menschen in huis, ... geeft maar drukte. Jan en Frans, ... waren familie. Kaat en Betje, ... zijn nichten. Wikerwten ... is onkruid. Zulke handelslui ... zeggen maar wat.

33. **De bijwoordelijke bepalingen.** Hebben de bijvoeglijke bepalingen met de substantiva als naamwoorden gemeen, dat ze voor Keesjes bewustzijnsraampje rustige, ja luie jongens lijken, die altijd maar willen zitten, en liefst nog goed vast bovendien; de bijwoordelijke bepalingen sluiten zich hier natuurlijk weer bij de bewegelijke werkwoordsjongens aan: Als zij zitten, zitten ze los, maar gewoonlijk zijn ze in volle beweging en duikelen of kruipen over werkwoord en

voorwerp heen. Welke bepalingen kan nu ten slotte het werkwoordelijk gezegde bij zich krijgen? Wel, op de eerste plaats een bijwoordelijk attribuut uit de vroegere toestandsgevoelens ontstaan. *Da chaa choet*

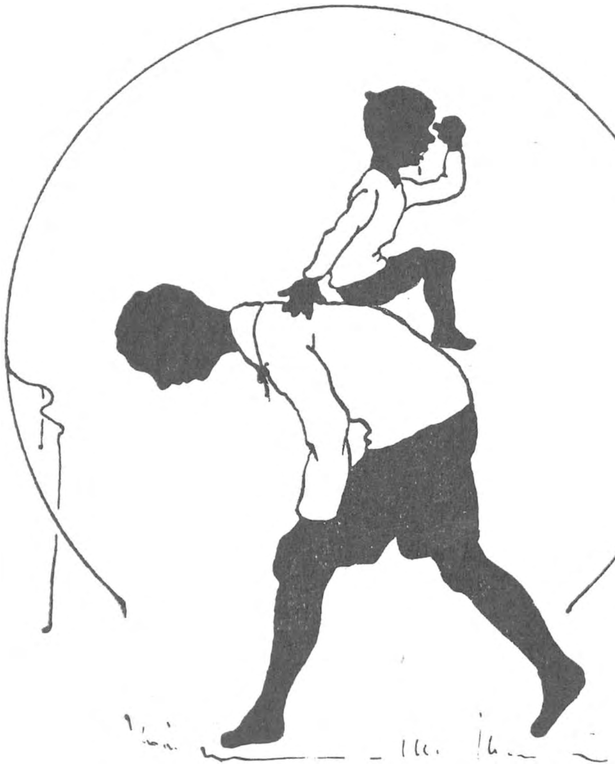

Fig. 18. *Toet seer* ('t doet zeer)!

(dat gaat goed). *Toe choet* ('t doet goed). *Toet seer* ('t doet zeer). (Fig. 18). Maar op de tweede plaats komen ook gelijk we reeds zagen de overgangswoordjes als gelijkwaardige bepalingen van den persoonsvorm voor. Zoo: *Da chaa niet. Kattiet* (het kan niet). *Ziet iet* (ik zie 't niet). *Kijk is an. Kom maa. Pak fasj.* (Fig. 19). *Loop nou nie weg. Kom ier. Kom is hier. Cha nou niet na bovə.*

Gelijk we aan *Kijk is an, Loop nou nie weg, Kom is ier* en *Cha nou niet na bovə* zagen, komen er nu dikwijls twee of drie bijwoordelijke bepalingen tegelijk op hetzelfde werkwoord ravotten. (Fig. 20). En als daar nu

nog een voorwerp bij moet, dan blijft er in Keesjes hoofdje voor die bijkomstige bijwoordjes maar heel weinig plaats over. Ze worden kleiner en kleiner tot partikels. En voor het bewustzijnsraampje lijken ze ten

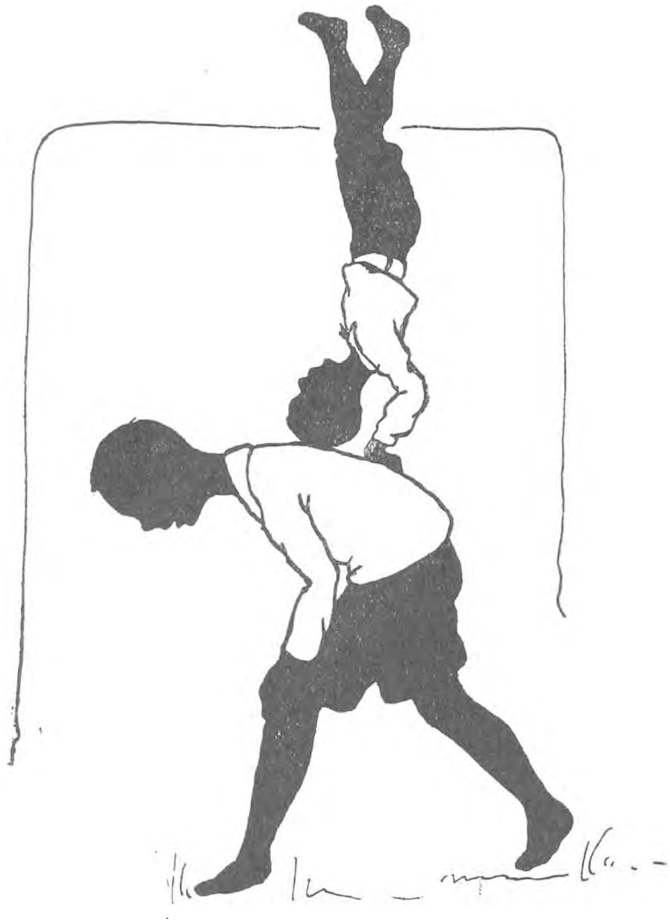

Fig. 19. *Pak fasj* (pak vast!)

slotte meer op een kuikentje dan op een jochie. Zoo b. v. *meer* in het volgende zinnetje: *Keesjə heef nie waachjə meer* (Fig. 20).

34. **De voorzetsel-bepalingen.** Ten derde komen nu overgangswoordjes met een zelfstandig naamwoord verbonden, als voorzetsel-bepaling

bij het gezegde of werkwoord op; eerst bij infinitief en imperatief: *bar toe vadə chooiə* (ik wil den bal naar vader gooien). Fig. 21. In Keesjes bewustzijn lijkt zoo'n voorzetselbepaling op een klauteraar, die van het werkwoord boven op het object klimt; z'n klauterende beenen en knieën drukken het verbandsgevoel uit. Als bepaling hoort hij bovenop het werkwoord, maar hij domineert behalve het werkwoord ook het voorwerp. Van dezelfde soort zijn: *Chei uit medda cherach* (schei uit met dat

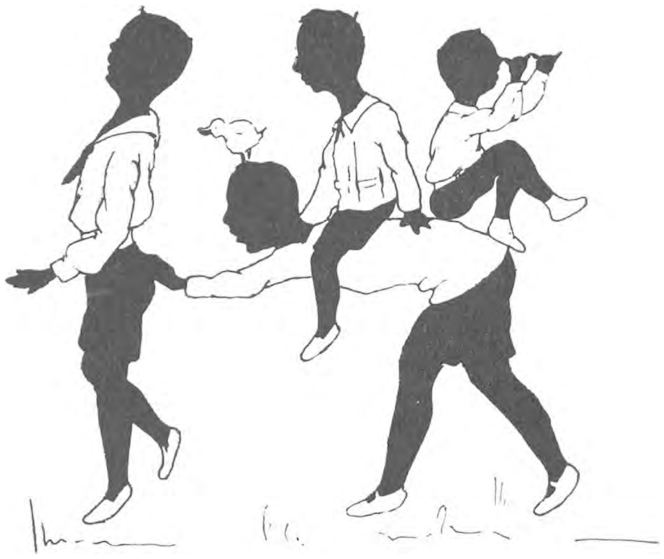

Fig. 20. *Keesjə heef nie waachjə meer* (geen wagentje).

gelach). *In də tuin zoekə. Keesje mè vadə patə* (Keesje wil met vader praten); maar weldra ook hooren we konstateeringen: *sit e man ondə bed* (er zit een man onder 't bed) (dat had hij natuurlijk gedroomd). *Moenə bijf bij Keesjə* (moeder blijft bij Keesje). *'t Is na huis gəgaan. Də maan rijdt op də rook* (de maan rijdt op den rook). *De poes riep doo də sneeuw* (de poes liep door de sneeuw). *Keesjə is in də boom gekommə* (geklommen). Dat zulk een voorzetselbepaling ook al spoedig als attribuut bij een onderwerp kan voorkomen, zien wij aan het boven reeds aangehaalde zinnetje: *Koet* ₐ *man emmer an.* (Daar komt een man met een emmer aan).

35. Voorzetsels en bijwoorden. In al deze gevallen is het overgangswoordje een echt voorzetsel. Maar nu komen ook dezelfde woordjes achter het substantief als bijwoord voor: *Gaat Kese*

tem mee (nu gaat Kees met de trem mee). Maar meestal staat er in dit laatste geval ook een praepositie voor: *Vajə, ga jə met də tem mee? Arrə barə sijn van də boom af* (Alle blaren zijn van den boom af). *Vadə*

Fig. 21. *Bar toe vadə chooiə* (den bal naar vader gooien).

is niet met də fiets weg. We zien hieruit dat Keesje bij m e t en m e e, v a n en a f: reeds goed de voorzetsels van de bijwoorden onderscheidt. Toch zagen we boven in *bar toe vadə chooiə*, dat hij t o t en t o e nog verwart; en dat hij in de plaatsing van m e t nog wel eens door bijgedachte

aan **mee** in de war raakt, zagen we reeds in het later nog te behandelen zinnetje: *Keesjə is kaar etə met* (Keesje is klaar met eten). Opmerkelijk is ten slotte het gebruik van het ontkennende *niet*, waarvan moeder noteert,

Fig. 22. *Pop eef vuie neus niet* (De pop heeft geen vuile neus).

dat het aanvankelijk altijd achteraankomt. 't Is of Keesje eerst z'n heelen zin groepeert, en er dan ten slotte nog een ventje bijzet, dat met de handjes een neus maakt, en het uitgiert van de pret: Lekker niet! We zien hier de oorspronkelijke gevoelsbeteekenis van afwering en tegen-

streven nog heel duidelijk doorschemeren. Aan het zinnetje: *Pop eef vuiə neus niet* beantwoordt dus voor het raampje van Keesjes bewustzijn deze groep van spelende kinderen (Fig. 22).

36. Voorzetselbepaling achter het voorwerp.

Dat deze voorzetselbepalingen nu verder gerust naast een voorwerp kunnen staan, zonder er nog verder mee verward te worden, zagen wij al aan: *bar toe vadə chooiə*, maar blijkt vooral uit volledige zinnetjes als: *die chafəm ən finkə kap om 't oor* (Die gaf hem een flinke klap om 't oor) dat uit een versje was nagezegd, en *uut doet ə man ə paat* (Ksst doet de man tegen 't paard), wat zelf gevonden was. Al is in dit laatste geval de præpositie nog onduidelijk, de ingeoefende woordschikking, juist in dit soort zinnetjes voor geluiden, maakt alle vergissing onmogelijk.

37. De bepalingen vormen een enkele groote groep.

Wat van meet af aan in de heele geschiedenis van dit hoofdstuk uitkwam, is het duidelijk bijeenhooren van al de bepalingen. Hoe verschillend ook de lotgevallen en de kombinatiewisselingen verloopen, in het begin- en in het eindpunt beide: staan ze alle op één en dezelfde lijn. Geen enkele der behandelde bepalingen ontwikkelt zich toch, gelijk sommige taalgeleerden meenden, uit versteende gezegdes, maar alle zijn voortgekomen uit verkristallijnde gevoelentjes en wel: de zoogenaamde attributen (zoowel bijvoegelijke naamwoorden als beschrijvende bijwoorden) uit de uitroepen van toestandsgevoelens voor wel en wee; en al de zoogenaamde onverbuigbare woordjes (zoowel voorzetsels, voegwoorden, aanwijzende bijwoorden, als koppelwoorden) uit de interjecties voor overgangsgevoelentjens. De emotie, het gevoel was dus de meet, waarvan ze alle zijn vertrokken. En waar komen ze nu aan, ten slotte? Alleen, of gekombineerd met substantieven, zijn ze allemaal bijvoegsels, toevoegsels geworden bij de drie hoofddeelen van den enkelvoudigen zin: attributieve toestandsbepalingen bij onderwerp, naamwoordelijk gezegde of voorwerp, en verbale overgangsbepalingen bij het werkwoordelijk gezegde.

38. De vier ontwikkelingsperken van het eerste taaljaar.

Maar niet slechts het begin- en het eindpunt zijn hetzelfde, ook het tijdperk, waarin ze zich ontwikkelen, is voor alle, bij elk goed verzorgd normaal kind, juist dezelfde: de laatste drie maanden van het tweede levensjaar. Want al hebben wij in dit hoofdstuk, om wille der volledigheid, reeds menig voorbeeldje uit Keesjes derde levensjaar aangehaald, de typevoorbeelden komen alle reeds vóór het einde van het tweede levensjaar op. Na het Zinwoordstijdperk kwam dus het Zelfstandig-Naamwoordentijdperk. Toen ontwikkelde zich in het Werkwoordstijdperk de enkelvoudige drieledige zin, en daarna volgde het Bepalingstijdperk met bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, voegwoord, voorzetsel, en partikel in den vier- en meerledigen zin. En juist die eenheid van

tijd met de eenheid van aankomst- en uitgangspunt verbonden, bewijst ten slotte opnieuw, dat achter al die ontwikkelingen ook één werkende oorzaak, een modelleerend beginsel schuilt; het rijp worden van het verstand, om de fijnere gevoelsnuances in de herinnering te beamen en langzamerhand ook half te konstateeren; wij noemden het reeds met een anderen naam de kristallizeering van gevoelen tot bedoelen.

HEETE POOTJES :-: :-: :-: :-: :-: :-: Guido Gezelle.

Een schalkaard had een bie gevaân
En hield ze bij heur vleren [1]):
„Komt hier!" — hij zag een jongske [staan! —
„Komt hier, mijn knappe kerel!
Hier heb ik zulk een schoon fatsoen
Van beestje, ik wil 't u geven:
Past op maar van 't niet dood te doen,
En laat het beestje leven. [weg!"
Kom aan! Je hand! Doet toe, 't vliegt
Doet toe, want 't gaat ontsnappen, zeg!
't Kind hield zijn handje toe: „Nie' [waar,
Hoe schoon dat is, hoe lieflijk!"
Maar 't kindje wierd te laat gewaar:
Hoe schoon en hoe bedrieglijk.
Het liet zijn beestje los, en 't loech
De traantjes uit zijn oogskes [genoeg,
En zei 't: „Het beestje is schoon
Maar 't heeft zulke heete pootjes".

'T IS MAAR VOOR EEN KIND. :-: :-: door Justus van Maurik.

Ik wandelde eens op eenen morgen buiten de stad. Toevallig voerde mijn weg mij langs het kerhof; 't hek er van stond open en in gedachten verzonken, betrad ik onwillekeurig den doodenakker. 't Was nog vroeg en niemand bevond zich daar dan de doodgraver die, een graf delvend, smakelijk zijn pijpje rookte.

Hij zag mij niet en werkte vlijtig door; nu en dan poosde hij even, smakte op zijne pijp en blies den rook met kracht omhoog.

De blauwe damp bleef eenige seconden lang boven het open graf hangen, werd ijler en ijler en loste zich eindelijk geheel op in de warme heldere zomerlucht.

Wonderlijk beeld van het leven, vluchtig als die rook, even ijl en even dicht bij het graf.

Ik naderde: mijn voetstap klonk hard en luid op een' zerk en wekte daardoor de aandacht van den doodgraver, die nieuwsgierig opkeek, zijne handen op de spade steunde en mij toeriep:

„Morgen meneer! lief weertje meneer!"

Hij had gelijk, 't was een heerlijke morgen: de zoele zachte zuidenwind streek balsemend over de graven, stoeide met de lange grashalmen, ritselde in de heesters en ruischte door de toppen der boomen. Heerlijk scheen de zon op de groene zoden, glansde op de gladde zerken en tintelde in de grasbloempjes en klaverblaadjes, nog nat van den dauw.

Goude, oude zon! ge beweldadigt ook de dooden, want hunne kille rustplaats overgiet ge met licht en warmte; ge ontneemt aan het kerkhof de somberheid des doods en spreekt van leven! — nieuw heerlijk leven!

Zonderlinge tegenstelling, maar daarom des te treffender.

„Lief weertje, meneer! herhaalde de -:-

1) vlerken.

doodgraver, waarschijnlijk, omdat ik niet dadelijk antwoord gaf.

„Heerlijk! — voor wien maak je dat graf?" klonk mijne wedervraag, eigenlijk alleen om iets te zeggen.

„Och! 't is maar voor een kind; 'k weet niet hoe het heet en van wien het is", antwoordde de man onverschillig, terwijl hij zijne pijp uit den mond nam en met den vinger de asch in den kop aandrukte.

„'t Is maar voor een kind!" Die woorden deden mij pijn; dat antwoord, zoo doodkalm en onverschillig gegeven, sneed mij door de ziel.

„Je hebt zeker zelf geene kinderen?" vroeg ik ernstig.

„Nooit gehad, meneer!"

„Dat dacht ik wel. Goeden morgen!" Ik wendde mij af en ging heen.

Oude man! dacht ik bij mij zelven, ge zegt dat zoo onverschillig, maar ge zoudt zoo niet spreken, wanneer ge wist, wat het is, kinderen te hebben; indien ge de weelde kendet, uw eigen kind aan het hart te drukken.

Ge hebt nooit het geluk gekend, uw kind slapend te zien, de kussens te schikken en 't blond gelokte hoofdje der kleine er zachtkens in te vlijen, de dekens vaster om de tengere leden te trekken en van de frissche lipjes van het slaapdronken kind de woorden te hooren: „Goede nacht, lieve va!" Arme man! ge mist veel, want ge hebt nooit de eerste stamelklanken gehoord van 't wichtje, dat de armpjes naar u uitstrekt en u toelacht, omdat het nog geene woorden kent om te zeggen, dat het u liefheeft.

Oude man! ge graaft rustig voort, terwijl ge uw pijpje rookt, en voor uw oog rijst geen beeld van wel en wee. Voor 't mijne wel.

Voor 't oog mijns geestes zie ik een moeder. Geluk straalt uit haar oog, een glimlach van tevredenheid zetelt op hare lippen.

Sussend drukt zij het kinderhoofdje aan haren boezem, elke ademhaling van haar engeltje bespiedt zij met oogen, schitterend van trots, tintelend van blijde verrukking. Zij geniet eerst dan den heerlijksten slaap, wanneer 't kleine fluweelen handje op hare borst rust. Zij ontdekt den eersten blik van het ontwakend bewustzijn in die zachte kinderoogen. Zij bespeurt met reine vreugde het eerste in dat kleine gezichtje de bekende geliefde trekken, die zij heeft gezocht. Zij vindt ze met verrukking!

Mijne verbeelding toont mij een ander tafereel.

Ik zie eene weduwe, moe en mat geweend. Zij heeft alles verloren; men heeft hem, dien zij liefhad, weggedragen, ze is der wanhoop nabij — daar valt haar oog op 't bedje van haar kind, en knielend bij die kleine legerstede vindt zij troost. Neen! niet alles is haar ontnomen. Anders dan vroeger nog inniger misschien, drukt zij haren troost, haren schat aan 't treurend hart; kalmer wordt het in haar gemoed, rustiger in hare ziel.

Zij weent maar tusschen de tranen van droefheid mengt zich toch één enkele van geluk, als zij de mollige armpjes om haren hals voelt slaan en 't vleiende stemmetje hoort zeggen: „Lieve moe!" Haar hart troosteloos en moede, heeft weer moed en waagt den harden strijd met het leven, opdat het haren lieve-

ling aan niets ontbreke. In het kinderlijk gesnap, in de onschuldige vreugde van haren „eenigste" vindt zij de belooning voor de grootste opofferingen, het hardste werk, de moeilijkste inspanning.
Eene wereld van illusiën opent zich allengs voor haar; éénmaal zal zij steun hebben aan den jeugdigen, krachtigen arm.
Oude doodgraver! ge werkt rustig voort en graaft steeds dieper; ge neuriet zelfs een liedje bij uw somber werk, want ge hebt zelf nooit kinderen gehad.
Gij kunt niet begrijpen wat zulk een moeder lijdt, als de ziekte komt, die 't eens zoo heldere oog mat en dof doet staan, hoofd en handjes koortsig doet gloeien.
Met onvermoeid geduld gaat zij de kamer op en neer, den dierbaren last in de armen geprangd, sussend en zingend om den kleine verlichting te verschaffen.
Nu eens legt zij de hand op 't brandend voorhoofdje, of drukt de gloeiende koontjes bezorgd tegen de hare. Angstig bewaakt zij elke beweging. Elke onrustige ademhaling doet de hare moeilijker gaan, en met hare lippen tracht zij, 't droge mondje kussend, verlichting aan te brengen.
Welk een marteling voor 't moederhart als eindelijk alle hoop verdwijnt, en 't bedje dat zij eens met zulk een gevoel van weelde voor haren schat spreidde, een sterfbedje wordt.
Ach! in stomme wanhoop buigt zij zich over het kindje, dat vruchteloos een laatsten zwakken kreet naar hulp uitstoot; naar hulp, die zij onmachtig is te geven; en als het jonge leven aan hare borst het zwakke omhulsel verlaat de laatste ademtocht onhoorbaar over de verbleekende lipjes glijdt, is het, alsof aarde en hemel tegelijk haar verpletteren.
Oude doodgraver! wanneer gij beseffen kondt, welk een hartverscheurend afscheid het is, als het kleine kistje wordt gesloten, als men haar eenigste, haar alles, wegbrengt naar 't laatste kleine kamertje, dat gij bereid hebt, dan zou uw werk u te zwaar vallen.
Oude man! dat alles weet gij, kent gij niet.
Wel u! want ge zoudt indien ge 't wist, uwen plicht slechts noode doen en uw beroep zou u onverdraaglijk worden.
Vermoeddet gij het evenwel slechts, ge zoudt nimmer meer zeggen:
„'t Is maar voor een kind".

HEI DA LIEVE DREUPEL WATER (tot de kinderziel) door Guido Gezelle.

Hei da lieve dreupel water,
Zijt gij helder toch en schoon,
in uw hemelsch lichtgeschater
en uw diamanten kroon!

Rood en blauw en groen en geluw,
peersch en purperwendigheid[1])
siert, in onderling gespeel, uw
pinkelende[2]) uitwendigheid!

Hei da, heldere lichtkristalle,
diamanten waterding,
moet ge op aarde nedervallen,
uit is 't met uw flonkering!

Neen en daalt niet, och en daalt niet,
aardsche grond is al te vuil,
houdt u ver van hier, en valt niet:
houdt u in den hemel schuil.

[1]) purperachtigheid.
[2]) tintelende.

ZEVENDE HOOFDSTUK. □ HET KINDERLIJKE DENKEN.

1. Wat Keesje eigenlijk bedoelt. Eer dat we naar Keesjes derde levensjaar overgaan, moeten we nu nog eens in het kort de heele ontwikkeling van het tweede jaar overzien. We zagen al meermalen: de kinderlijke praatkunst bestaat uit kunnen spreken en iets te zeggen hebben. In onze vorige hoofdstukken hebben we nu vooral Keesjes spreekoefeningen en spelletjes gevolgd, en al hebben we daarbij telkens ook terloops de innerlijke ontwikkeling van Keesjes bewustzijn ter sprake gebracht; nu we het heele verloop kunnen overzien, rest ons toch nog eens afzonderlijk: den groei van wat Keesje innerlijk te zeggen had, wat nader te beschouwen.

2. De spelende kinderen daarbinnen. Wij hebben al dikwijls over Keesjes innerlijke voorstellingen gesproken, en die zelfs met spelende kinderen vergeleken. We hebben het al vaak gehad over het raampje van Keesjes bewustzijn. Dat is een heel vreemd ding, en daar moeten we nu eindelijk eens wat klaars over te weten komen. Of wie zou het niet vreemd vinden, dat een raampje groeit! en langzamerhand hoe langer hoe grooter wordt, en Keesje er allanger hoe meer door zien kan? Bovendien ziet dat raampje uit op een binnenplaats met spelende kinderen en allerlei vreemde dieren, die daar leuke spelletjes uithalen, en op den duur zelfs heel halsbrekende toeren beginnen te wagen. Wat moet dat toch eigenlijk allemaal?

3. Keesje heeft daar iets over te zeggen. En het vreemdste van al is, dat Keesje niet slechts naar die spelende kinderen kijkt, maar er ook iets over te zeggen schijnt te hebben en de spelers tot die halsbrekende toeren dwingt! Want als hem het een of ander spelletje goed beviel, dan moesten alle kinderen, die hij voor z'n raampje kon krijgen, of ze wilden of niet, het een na het ander: dat zelfde kunstje vertoonen. Denk maar aan de eerste groepen van drie: *doet auto toe-oe-oet!* hoe toen de slaaf *Doet* telkens weer een nieuwen jongen bij z'n jasje moest pakken, en dan ook telkens een anderen knaap op z'n rug moest laten springen. Dagen achtereen! We zien, Keesje regeert daar als een heele potentaat. Maar nieuwe geesteskinderen maken kan hij niet, en een bepaald kind veranderen kan hij ook niet. 't Is vreemd! 't is vreemd!

4. Wakker zijn en droomen. En toch, ook wij hebben allemaal zoo'n venstertje van binnen in ons hoofd. Ook wij, als we met de oogen dicht, zonder ons te bewegen of iets te hooren, stil maar wakker onder de dekens liggen, zien daar met ons innerlijk oog: allerlei voorstellingen komen en gaan langs ons bewustzijn heen. Want de spelende kinderen zijn inwendige voorstellingen van allerlei dingen, die we vroeger met onze uiterlijke oogen hebben aanschouwd, en waarvan het beeld,

de voorstelling ons is bijgebleven, d. w. z. tot onze beschikking is gebleven, op de innerlijke plaats, waar de kinderen onzer ver-beeld-ing spelen en dartelen. Slapen we nu, en droomen we, dan hotsen en botsen die kinderen, als op een heksensabbat of een boerenkermis, holderdebolder door en over mekaar. Maar als we wakker zijn, dan zijn wij min of meer baas over die spelende kinderen onzer verbeelding. We kunnen ons alle dingen voorstellen, als we ze vroeger ten minste maar vaak genoeg gezien hebben. Van waar dat verschil tusschen droomen en wakker zijn? Dat komt hiervandaan, dat we in onze droomen niet denken, en als we hel wakker zijn wel. Maar wat is denken dan? Vraagt denken dan nog iets meer dan voorstellingen? Zijn die groepjes van spelende beelden geen gedachten? Zijn al onze dolle droomenverbeeldingen geen denkbeelden?

5. Denken is iets bedoelen dat buiten ons ligt.

Neen. Denken doet Keesje, als hij door 't raampje van zijn wakker bewustzijn naar die spelende beelden zit te kijken, en in die innerlijke beelden de werkelijke dingen of gebeurtenissen ziet. Kijkend naar die beelden BEDOELT hij de afgebeelde werkelijkheid, waarvan zij slechts de af-beeld-ingen zijn. In de meeste van onze droomen, waar de aanschouwelijke beelden door elkander wemelen, bedoelen we niets, volstrekt niets.

6. Een denkbeeld is gewoonlijk een voorstelling+bedoeling.

Maar als Keesje aan iets denkt, *bedoelt* hij iets met z'n gedachte, en wel iets buiten de speelplaats van zijn verbeelding: de dingen zelf. En ook als Keesje nu zoo'n denkbeeld, zoo'n gedachte in een of meer woorden gaat uitspreken, dan bedoelt hij daarmee niet iets te zeggen over die innerlijke voorstellingsbeelden, maar over de dingen en feiten zelf, waarvan dat de afbeeldingen zijn. Dat zien wij vooral duidelijk juist in de eerste dwingwoordjes: de imperatieven. Als Keesje zanikt om te gaan *ije* (rijen) of vraagt om pap, dan dwingt hij niet om de voorstellingen *rijen* en *pap* — die kan hij zich zelf elk oogenblik gratis cadeau geven in z'n verbeelding! — maar wat Keesje wilde en bedoelde, was werkelijk te gaan rijen, en heusche pap om op te eten; en die moet moeder hem geven, anders krijgt hij hem niet, en juist daarom vraagt hij erom.

7. Het denkbeeld geeft aan het woord z'n beteekenis.

Met al z'n eerste zinwoordjes en naampjes duidde Keesje niet die innerlijke voorstellingen op zich zelf, maar de feiten of dingen aan. Met *seeuw* bedoelde hij niet de voorstelling der vallende vlokjes, maar dat het op dat oogenblik buiten werkelijk aan 't sneeuwen was. Met *deur* en *toer* bedoelde hij niet de voorstellingen van deur en stoel in z'n bewustzijn, maar de werkelijke deur van de huiskamer, en Keesjes eigen kinderstoel. De beteekenis van de namen is dus eigenlijk niet: het aanschouwelijk voorstellingsbeeld, maar het denkbeeld. Dat kwam ook zoo helder en klaar uit aan *dittə* en *dattə*. De voorstellingen

aan deze woordjes verbonden waren niets anders, dan het beeld van z'n eigen aanwijzend handje. Maar als hij met *dittə* en *dattə* naar de namen vroeg, vroeg hij niet naar namen voor z'n wijzend vingertje of handje, maar hij wilde de namen kennen van de aangewezen dingen, die hij zag en dan ook telkens met *dittə* en *dattə* bedoelde. AANWIJZENDE DENKBEELDEN kunnen het dus zelfs zonder aanschouwelijke voorstellingen van het bedoelde ding stellen.

8. Enkele en algemeene denkbeelden.

Juist daarom ook interesseerde het hem, dat vele op elkaar lijkende dingen denzelfden naam hadden, en begon hij toen elk ding van dezelfde soort aanwijzend, telkens opnieuw naar den zelfden naam te vragen. Als wij thuis vroeger met bord onze eigen voorstelling van een bord bedoeld hadden, was al dat gevraag onnoodig geweest, daar wij van al de borden natuurlijk maar éēne voorstelling hadden. Maar juist wat onze voorstelling niet onderscheidde, ontdekte onze gedachte; juist omdat we met het woord bord, nu eens *dittə* en dan weer *dattə* bord bedoelden, viel het ons op: dat wij daarentegen met *papa* altijd denzelfden papa bedoelden; en kwamen wij er zoo achter: wat voor praktisch verschil er is tusschen soortnaam en eigennaam. De beteekenis van een eigennaam is een ENKEL DENKBEELD, dat wil zeggen: de bedoeling van een enkel ding, dat dus aangewezen kan worden met *dittə* of *dattə*. De beteekenis van een soortnaam is een ALGEMEEN DENKBEELD, d.w.z. de bedoeling van een of meer gelijkende dingen, met er-van-afzien (abstractie), of we nu juist *dittə* of *dattə* bedoelen. Vgl. hierboven blz. 41, nr. 23.

9. Eerste soort gedachten: de samenschikkingen.

En toen Keesje dat gewichtig oogenblik doorleefde, 's winters bij de kachel van Oopa, toen ontmoetten zeker de twee aanschouwelijke voorstellingsbeelden van kachel en fluitje elkaar voor het raampje van zijn bewustzijn, maar wat hij bedoelde met het zinnetje *kachə fuitə*: was niet zoozeer dat die twee voorstellingen op elkaar toeschoten en elkaar vastpakten in zijn verbeelding, maar dat die heusche kachel daar op dat oogenblik een soort fluitje was. Welnu, ELKE BEWUSTE VERBINDING VAN TWEE OF MEER DENKBEELDEN IS EEN GEDACHTE. Die innerlijke denkhandeling nu, waardoor Keesje een of meer eigenaardigheden (hier het fluiten) van een gedacht ding (het fluitje) toekent aan een ander gedacht ding (de kachel) noemen we nu een toekennend oordeel of samenschikking. De bedoeling is hier: de kachel IS een soort fluitje. En de tweeledige zin, uit onderwerp en gezegde bestaande, is de vertolking, de ver-tal-ing van zoo'n oordeel in woorden van menschelijke taal.

10. Tweede soort gedachten: de onderschikkingen.

De eerste soort van gedachten is dus de uitdrukkelijke toekenning van het een aan het ander, m.a.w. de samenschikking. Een tweede soort gedachten zijn de onder-

schikkingen: b.v. *tata sinnə* (dada zingen), *na huis gaan, uit-komen, ehhəg perə* (gezellig spelen), *soetə moenə, moenə kittə* (moeders kindje) *man te paard.* Met zulk een onderschikkende gedachte bedoelen wij een uiterlijk ding of verschijnsel, waarin we twee afzonderlijke deelen onderscheiden, die ALS ONGELIJKEN aan elkaar vastzitten. En we ver-tal-en zoo'n onderschikkende gedachte: door de twee woorden voor die beide denkbeelden naast elkaar te zetten. Voorwerp en bepaling zijn dus broertje en zusje. Doordat we zoo twee afzonderlijke dingen als één ding of verschijnsel samenvatten, ligt hierin ook een stilzwijgende toekenning opgesloten, die echter niet uitdrukkelijk wordt bedoeld. Wel beamen we uitdrukkelijk de saamhoorigheid, het aan elkaar vastzitten.

11. **Derde soort gedachten: de nevenschikkingen.** Een derde soort gedachten zijn de nevenschikkingen b.v. *fajə en moenə* (vader en moeder) *Rika ə Jan* (Rika en Jan). Met zulk een nevenschikking bedoelen we eenvoudig twee dingen, die ALS GELIJKEN naast elkander staan, en waaraan we tegelijk denken, omdat de voorstellingen van die dingen om de een of andere reden in onze verbeelding altijd samen opduiken en verdwijnen. Hier is dus volstrekt geen toekenning of onderschikking meer. Toch ligt in het feit dat we die twee denkbeelden met hun voorstellingen in één gedachte vereenigen, een stilzwijgende saamhoorigheidsverklaring, die echter niet uitdrukkelijk wordt bedoeld.

12. **Verschil tusschen gedachten en verbeeldingsvoorstellingen.** Er is dus tusschen voorstellen en denken, een hemelsbreed verschil. Ten eerste: Voorstellingen hebben ook de dieren: paarden, papegaaien, honden, mieren en apen. Maar denkgedachten heeft de mensch op aarde alleen. Voorstellingen zijn verder beelden van de dingen en gebeurtenissen, maar beelden, die zich zelf niet kennen. Weet een beeld of schilderij van de koningin dat het de koningin voorstelt? Immers neen. Zoo weet de voorstelling die een hond van z'n meester heeft, ook niet dat ze de voorstelling *van den* meester is. Maar denkbeelden zijn, als het ware, beelden die zich in ons bewust worden wat ze zijn. Als we denken, kijken wij inwendig naar de voorstelling, en zeggen dan in ons zelf: j a, i n d e r d a a d j e l i j k t s p r e k e n d o p d a t d i n g, e n d a a r o m b e d o e l i k m e t j o u: j o u z e l f n i e t, m a a r h e t d i n g, w a a r v a n j e h e t b e e l d b e n t, net als wij met het portret van de koningin in de huiskamer, onze heusche Koningin Wilhelmina bedoelen. Ons bewustzijn zegt als het ware: Amen, ja, zoo is het, tot de voorstelling; en daarom wordt de gedachte ook wel eens de zelfbewuste be-aming van een voorstelling genoemd; maar bedoeling is voor eenvoudige gevallen nog duidelijker naam, omdat het behalve dat ja-zeggen tot het gelijkende beeld, de verhouding waarin het beeld tot het afgebeelde ding staat, nog uitdrukkelijker op den voorgrond brengt. Ook staan wij zelf, tegenover onze voorstellingen, als belangstellende toeschouwers, net

als Keesje voor z'n raampje. Maar tegenover de gedachte staan wij niet als toeschouwers, de gedachte dènken we zelf, màken we, ja, zijn we zelf. We kunnen ze niet losmaken van ons zelf. De gedachten hebben hun wortelen zoo diep in onzen menschelijken geest, dat onze innerlijke waarde, voor een groot deel, juist in de waarde onzer gedachten bestaat. Voor onze voorstellingen op zich zelf zijn we niet aansprakelijk, maar wel voor onze gedachten. Bovendien het verloop der voorstellingen, aan zich zelf overgelaten, is louter lijdelijk of passief. Dat merken we zoo duidelijk in onze droomen. We kunnen niet droomen wat we willen. We droomen eigenlijk niet, maar worden bedroomd. Droomen kost niets geen inspanning, daarom droomen luie jongens en meisjes ook zoo graag. Maar het verloop onzer gedachten is, binnen zekere grenzen, volstrekt afhankelijk van onze keuze. We denken handelend of actief. We kunnen nu eens hieraan, dan weer daaraan denken. Dientengevolge vraagt denken inspanning en moeite, en daarom zijn luie kinderen er bang van. En juist doordat onze gedachten nu min of meer vastzitten aan de voorstellingen, krijgen we door onze heerschappij over de gedachten zoo ook zijdelings eenig beheer over onze verbeelding. En hieruit begrijpen we nu pas, hoe Keesje over het spel der kinderen van z'n verbeelding toch iets te zeggen had. Daarmee hangt weer een ander onderscheid samen. Onze voorstellingen zijn niets dan de opgestapelde en op elkaar afgedrukte indrukken, die wij door onze zintuigen van de buitenwereld hebben opgedaan. Zeker, door allerlei grillige samenkoppelingen, ontstaan er soms in onze droomen verbindingen, die ons in dien bedwelmden toestand als iets nieuws aandoen. Maar als we wakker waren, en ons geheugen sterk genoeg was, zouden wij: 1^0 zien, dat de combinatie aan elkaar hangt als droog zand, en als geheel dus niets is, en 2^0 voor alle onderdeelen en détails aanstonds kunnen aanwijzen, aan welke vroegere waarnemingen ze waren ontleend. Zoodoende brengen onze voorstellingen, aan zich zelf overgelaten, noch in hun geheel, noch in hun onderdeelen, ons iets nieuws in ons bewustzijn bij. 't Is alles te zamen niets dan een herkauwen en grillig dooreenkauwen der vroegere waarnemingen. De voorstellingen telen niet voort. Maar met de gedachte is het heel iets anders. Die brengt weer nieuwe gedachten voort. Die brengt nieuws in ons bewustzijn, evengoed en nog beter zelfs dan de waarnemingen. Juist omdat we heer en meester zijn over onze gedachten, en zoo middellijk ook over onze voorstellingen, kunnen wij de voorstellingen in onze verbeelding op allerlei wijze verbinden, en dan ja-zeggend tot zoo'n verbinding een heele nieuwe gedachte denken, die wij vroeger nooit te voren hadden bevroed, en die dan bedoelend voor de werkelijkheid een nieuwe waarheid ontdekken, waar we nooit van hadden gedroomd. In het kinderlijk denken van Keesje vinden we hiervan treffende voorbeelden.

Zoo kwam Keesje reeds op anderhalfjarigen leeftijd tot de ontdekking dat

13. Door de gedachten nemen wij geestelijk de wereld in bezit.

alles een naam heeft. Toen toch ontdekte hij zelf reeds in het vage: dat de menschelijke woorden niet de namen van onze voorstellingen, maar van de met onze voorstellingen bedoelde dingen zijn. En daarom is het koortsachtige drukke namen-vragen van kinderen geen gril of koppige kinderlijke hebbelijkheid, maar de zeer natuurlijke zucht tot geestelijke in-bezit-neming der werkelijke omgevingswereld. 't Is telkens een zwakke herhaling van het grandioze tooneel in het eerste Bijbelboek van Adam, den koning der schepping, verhaald: „Toen de Heer God al het gedierte des velds en alle vogelen des hemels geschapen had, bracht Hij ze tot Adam om te zien, hoe die ze noemen zou, en gelijk Adam elk levend wezen noemde, zoo was z'n naam".

Maar het zou ondoenlijk zijn: alle dingen, ook die ons minder belang inboezemen te kennen, bij hun eigen naam. Daarom vonden wij de algemeene denkbeelden uit. En uit de verbindingen der denkbeelden ontwikkelden zich de drie hoofdsoorten van gedachten. Vooral de drieledige zin bracht Keesje toen weer een heel eind verder. Aan *doet mannə mam-mam, doet ezə ia-ia, doet auto toe-oe-oe* had hij veel plezier beleefd, dat vond hij een leuk spelletje. Nu zien we duidelijk, dat hij, in de dagen daarop, al de kinderen van z'n verbeelding afzoekt, welke twee hij telkens, met den eeuwigen passe-partout *Doet*, datzelfde spelletje kan laten spelen. En dat bij dit zoeken hem een nog vage gedachte leidde, was zeer duidelijk. In de eerste drie voorbeelden was het een geluid, dat de soldaten, de ezel en de auto lieten hooren. Toen kwamen weldra meer zulke geluiden: *pats* (krak) *doet bed, ting doe kok* (ting doet de klok), *poesjə doe miauw, waf-waf doet oet* (waf-waf doet de hond), *pats doet ə doof* (pats doet de doos bij 't dichtklappen), *koekəroe doet duifjə, uut doet ə man ə paat* (Ksst doet de man tegen 't paard). 't Is natuurlijk uitgesloten, dat dit allemaal louter toeval zou zijn. Keesje werd hier geleid door een gedachte, die hij toen nog niet duidelijk in woorden kon uitspreken, maar die in groote-menschenwoorden vertaald, ongeveer deze moet geweest zijn: „Hé, allerlei dingen schijnen elk een ander geluid te maken. Laat ik eens zoeken, of ik er nog meer kan vinden". Nu, gelijk we zagen, hij zocht, en vond er een heele boel. „Dus 't was zoo, allerlei dingen maken een eigen geluid". Is dat nu inderdaad voor een kind geen ontdekking van belang? Nooit ofte nimmer heeft een papegaai zoo'n waarheid uitgesnaterd. En bovendien ze is heelemaal nieuw. Deze waarheid had Keesje met waarnemingen en voorstellingen alleen nooit kunnen vinden. Alleen z'n denken, z'n verstand is tot zulke ontdekkingen in staat. Maar langzamerhand verbreedde zich de gezichtseinder van die nieuwe gedachtenwereld. Met dat geluid maken, van den hond, van de doos, van het bed, ging gewoonlijk een schielijke beweging van den honde-bek, het deksel, of Keesje-zelf gepaard. Vandaar dat hij nu

pats ook voor andere schielijke bewegingen gaat bezigen. Is het nu soms weer toeval, dat hij juist in die dagen, al langer hoe meer werkwoorden, d. w. z. bewegingswoorden begon te gebruiken? Neen. Op de eerste ontdekking volgde een tweede: „Allerlei dingen schijnen er een eigen soort beweging op na te houden. Daar heb ik tot nu toe bijna nooit op gelet. Ik moet eens kijken wat voor bewegingen al mijn ouwe bekenden maken". Dat deed hij dan ook, en daarbij vangt hij dan nieuwe werkwoorden bij de vleet. Een wonderbare vischvangst.

14. De kristallizeering van het gevoel.

Maar sinds Keesje aan al die aanschouwelijke voorstellingen zoo echte denkbeelden is gaan verbinden; nu hij m. a. w. met die voorstellingen en de woorden voor die voorstellingen: de werkelijke dingen en bewegingen buiten hem is gaan bedoelen; nu begrijpen we ook veel beter: wat er spoedig daarna met z'n stemmingen en gevoelentjes zou gaan gebeuren. Ook zij kristallizeeren tot denkbeelden door de toevoeging van een bedoeling. Stemmingen en gevoelens zijn — we zagen het reeds — geen aanschouwelijke voorstellingen, maar blijvende of voorbijgaande, zoowel lijdelijke als strevende gesteltenissen van ons eigen ik. We vergeleken ze met rooskleurige of donkere grauwe wolken of den overgang tusschen beide. Maar ze hebben dit toch met de voorstellingen gemeen, dat ze bijna geheel en al afhankelijk zijn van de buitenwereld. Als moenə alles voor Keesje doet wat hem aangenaam is, dan komt z'n voorstelling van moeder hem in rozenkleuren voor den geest: *soetə moenə*. En als moenə hem uit bed haalt, vindt hij dat een heerlijk overgangsgevoel. *Bed uit!* Sinds hij nu echter met z'n voorstellingen, door z'n gedachten: de bestaande dingen is gaan bedoelen, wil hij onwillekeurig met die kleuren van het gevoel ook iets gaan bedoelen, en dat lukt nu heel goed.

15. De ontdekking der eigenschappen en plaatsbepalingen.

Daar juist het zoet-zijn een vaste eigenschap van moeder is, gaat hij dus met zijn persoonlijk *soetə*-gevoel: een hoedanigheid van moeder bedoelen, die buiten zijn persoontje werkelijkheid is. En zoo werd de gevoelsuitroep *soete!* tot HOEDANIGHEIDSWOORD of adjektief, dat nu dus ook, als een zelfstandige bedoeling: gezegde kon worden van een onderwerp. Evenzoo ging het met *uit*. Aanvankelijk was het een loutere gevoelsuitroep bij den overgang van in het bedje liggen naar spelend aangekleed worden. Sinds nu echter *bed* niet louter meer een spelende droomvoorstelling in z'n verbeelding was, maar Keesje daarmee het heusche bedje was gaan bedoelen, waarin hij sliep, begon hij met dien gevoelsuitroep ook de werkelijke uiterlijke plaatsverandering te bedoelen, die de feitelijke oorzaak was van z'n innerlijk overgangsgevoel, en zoo werd die uitroep dus tot voorzetsel en bijwoord in *uit bed* en *bed uit*. En wat later werd deze heele PLAATSBEPALING als eenheid gevoeld,

en als één eigenaardigheid van een of andere beweging bedoeld, b.v. *Koet Keesjə bed uit,* of *Koet Keesjə uit bed,* waarin de twee laatste woorden dus een bijwoordelijke bepaling of een voorzetselbepaling zijn gaan beteekenen.

16. Toenemende macht der gedachte werkelijkheid.

Dit alles is eigenlijk slechts een moeilijker herhaling van wat hij vroeger met z'n eerste imperatieven en dwingwoordjes gedaan had. Ook deze waren aanvankelijk slechts een innerlijk gevoelentje naar aanleiding van de indrukken der buitenwereld, maar juist uit deze innerlijke gevoelentjes hadden zich door het opkomen der gedachte, der aanwijzende bedoeling van de buitenwereld: de konstateeringen, de eerste instantanékiekjes der werkelijkheid ontwikkeld, die hij met z'n eerste zinwoordjes vertaalde, en waaruit later weer de portretten der oude bekenden of de substantieven zijn voortgekomen. De bedoeling of de gedachte gaat, van nu af hoe langer hoe meer, de eigenlijke hoofdbeteekenis worden van allerlei woorden en constructies. De voorstellingen zijn er het geraamte, de gevoelens er slechts de fijnere nuanceeringen en omtrekken van. De bedoeling zingt solo, voorstelling en gevoel accompagneeren den zang: als piano en viool. De gedachte gaat van nu af aan de taal beheerschen, zonder evenwel de verbeelding of het gevoel te versmoren. Echte, levende, schoone menschentaal is als een zwaargeladen boomgaard, waar de voorstellingen het dragende hout, de gevoelens de aldoor wemelende bladeren, en de gedachten het stille, ronde, sappige ooft van zijn. Maar in Keesjes taalboogerd is het ondertusschen nog lente, is het nog Mei. O zeker, vele vruchten hebben zich reeds gezet. Maar er bloeien ook nog heel wat teere bloesembladerkroontjes, die nieuwe vrucht beloven, en de reeds geschapen vruchten hebben nog niet den vollen rijpen wasdom.

17. Keesjes inbeelding echter nog heel onzakelijk.

Zien wij maar even nader toe, hoe Keesje nu de dingen der buitenwereld bedoelt en opvat. Voor den volwassen mensch zelfs, *schijnt* z'n eigen ik de helft van het heelal. Is hij nederig en bescheiden, dan weet hij, dat dit toch maar schijn en inbeelding is, en wordt dat halve heelal tot een weinig beteekenende minderheid teruggebracht. Is hij trotsch en aanmatigend, dan groeit die helft tot een overwegende meerderheid aan. Al naar gelang 's menschen wijsheid en deugd, of dwaasheid en eigenwaan: wordt hij beheerscht door beschaafde-hoogere of onbeschaafde-lagere neigingen, die heel z'n gedachtenloop bepalen. Ook een bescheiden deugdzaam mensch kan het weliswaar niet laten, bij elke nieuwe opvatting van onbekende dingen: zich zelf en z'n vroegere ervaring tot maatstaf te nemen; maar dank z'n hoogere neigingen, corrigeert hij die opvatting: door ze te vergelijken met de opvatting van andere menschen. Maar een trotsch en verwaand mensch wordt er door zijn lagere neigingen toe

gebracht, met de opvatting van alle andere menschen heelemaal geen rekening te houden, en alleen te rade te gaan bij zich zelf.

18. Stilzwijgende afspraak: alles op te vatten als kindjes.

Nu verkeert een kind van twee à drie jaar noodzakelijkerwijze in de omstandigheden van een zeer verwaand mensch. Het eenig verschil is, dat de leidende neigingen in den verwaanden mensch een gevolg zijn van zijn trotschen wil, terwijl ze bij het kind eenvoudig op het onwillekeurig gebrek aan ondervinding berusten. Heel het kinderlijk bewustzijn, met z'n bedoelingen, z'n voorstellings-verbindingen, en gevoelens wordt beheerscht door een stilzwijgend plan: alles louter en alleen naar zich zelf te beoordeelen. Z'n eigen wezentje is voor Keesje niet de helft, maar negen tiende van het heelal. Geen wonder dus, dat dat laatste tiende part zich naar de overige negen moet schikken. Alles wat de dreumes ziet of hoort, en maar in de verste verte lijkt op z'n eigen eigenschappen of handelingen, vat hij op als klein-kinderlijke eigenschappen of handelingen; ja zoover gaat dit: dat al wat Keesje omgeeft: personen en zaken zonder onderscheid, in zijn verbeelding tot kleine Keesjes worden omgeschapen.

19. Persoonsverbeelding.

Pop eef vuiə neus, pop vuiə neus poetsə en hij voegt de daad bij het woord. *Popjə koek etə, veesjə* (vleesch) *etə*. Nu daar moet hij lang op wachten natuurlijk. En daarom verzint hij weer naar iets, dat hij zelf kan uitvoeren. *Popjə wassə* (wasschen). En als hij daarmee klaar is, moet ze naar bed: *Popjə chapə*. En dat kunnen ook nog wel een paar andere bekenden van hem: *bok* (blokken) *chapə, emtjə* (emmertje) *chapə*. Hij legt ze naast elkaar in de kast, en terwijl hij de deur sluit, klinkt het bevel: *ammaa chape*. Een anderen dag roept hij *popje cheit*, als z'n pop van tafel valt; *die betə* (die beter, schreit niet meer) zegt hij van een tweede pop, die al op den grond lag; en na een oogenblik over de zelfde: *die peert* (speelt). Nu voor de pop verwondert ons dat niet. De pop is er juist op gemaakt om aan het kind iets te geven dat op hem zelf gelijkt. Maar het doet ons daarentegen vreemd aan, als het kind allerlei andere dingen, die nu letterlijk niets op Keesje zelf lijken, als kindjes gaat begrijpen en beoordeelen. Het had gesneeuwd, maar de sneeuw was spoedig gedooid. *Waar is de sneeuw nou?* zegt Keesje. *De sneeuw is weg, is bootampjə gaan etə, koesjə mek gaan dinkə*. In dezelfde laatste maanden van dit jaar had hij zich in z'n vingertje gesneden, en het had leelijk gebloed. Na een tijdje droogde het bloed op. En Keesje constateert met verwondering: *Het boet is weg, 't is na huis gəgaan, bootampjə gaan etə met suikə*. Kort daarna valt z'n potlood, en het rolt weg: *hei, hei,* roept Keesje, *soet bijfə riche* (zoet blijven liggen). Ook de jeuk beschouwt hij blijkbaar als iets levends: *da is də jeuk weer*. Is de jeuk weg? vraagt moeder na een oogenblikje, *jeuk*

is nog in luidt het klagend. Zoet is natuurlijk ook allerlei. Eerst Keesje en moeder: *Keesjə soet, moenə soet, abbei soet;* maar verder al zijn speelgoed, het beertje, de kaars, tot zelfs de kamerlamp toe: *beetjə soet, kaas soet, icht soet, richt* (licht) *soet,* en dan ten slotte weer, het zoetste van allemaal en attributief, dus blijvend: *soe moenə!* 't Zijn allemaal kindjes die boterhammetjes eten en kroesjes melk drinken.

20. **Natuurmythen.** Zelfs den avond vat hij als een persoon op. En er kwam een tijd, dat hij z'n eigen vader, die altijd pas 's avonds thuiskwam, met den avond ging verwarren. Daar hem nu de avond, omdat hij dan naar bed moest, niets beviel, begon hij in tyrannieke verbolgenheid z'n vader allerlei onaangename dingen naar het hoofd te slingeren. Toen stond echter moeder op tegen Zijne Majesteit, en zij werd boos en gaf er hem geducht van langs. Toen vond hij het toch maar beter te zwichten, en zei het niet meer, want met moeder blijft hij toch liefst op goeden voet. Een maand tevoren interesseerde hem vooral de maan. Hij had dikwijls hooren zingen: „ziet de maan schijnt door de boomen", en kon dat versje al heel goed nazeggen. De wolken noemde hij gewoonlijk *rook.* En toen nu op een avond de volle maan achter de wolken uitrees, riep Keesje verheugd: *də maan rijdt op də rook, də maan zit op de rook; də maan zit op də workə* (wolken); en een anderen keer: *nu komt də maan op də workə, nou roopt* (loopt) *də maan, nou staat ie stir* (stil). En na een tijdje: *də maan rijdt op də boomə, də maan zit op də boomə* enz.

21. **Uitvoeling.** Voor alles wat ligt, zegt hij: *chapə* (het slaapt); voor alles wat iets anders aanraakt: *etə,* of *bijtə.* Zoo kwam z'n speelgoed-huisje, dat op tafel stond, door een stoot van hem zelf, tegen z'n koekje aan, en dat was niet naar z'n zin: *'t huisjə wil də koek etə* riep hij jaloersch. Ook over z'n eigen handen en voeten spreekt hij alsof het personen waren: *'t handjə wir də koek etə* (pakken), *foetjə wir kaars opetə* en meteen pakt hij de kaars tusschen z'n teenen, *foetjə wir bijtə,* juicht hij verder, *foetjə wir jasjə pakken. Foetjə pijn. Foetjə kusjə gevə* (ik zal het voetje een kusje geven). Nu gaat z'n aandacht weer naar de kaars: *Keesjə mag kaars perə* (met de kaars spelen). *Kaars eef nie tijd. Kom maa riche* (liggen) zegt hij tegen de kaars. *Keesjə kom bij jə richə.* Met z'n trein spelend, wijst hij moeder de blinkende ruitjes aan: *daar zijn də raampjəs, dat zijn də oogjəs, tein heeft ook oogjəs.* Op een avond had hij met vader een heele boom opgezet over een stoomboot uit z'n prentenboek. 's Nachts had hij er blijkbaar over gedroomd, want den volgenden morgen vroeg had hij het voortdurend over de boot: *boot cha weg, boot cha bootampjə etə, doet poet,* (met heel lage stem) *kleine boot doet poet* (met heel hoog stemmetje), *boot cha na stad.* Van dat geluid nabootsen, komt hij nu echter weer op nadoen, en dat wijst toch reeds weer een klein beetje in de goede richting. Hij begint nu toch weer wat meer aandacht te

wijden aan de dingen buiten hem. Hij is zelf toch weer niet alles meer.

22. Hij begint zich aan andere dingen gelijk te willen maken.

Dieren en huishoudelijke voorwerpen lijken hem alle maal kindjes als hij, die er alleen wat vreemd bij staan; en hij doet ze na: *De poes staat zoo;* (gaat wijdbeens staan), *de wekkəkok* (wekkerklok) *staat zoo:* (met kromme knieën, en achteruitgebogen bovenlijf). *Zoo doet de pan:* (blaast zich de wangen op met stijf op elkaar geknepen lippen). Zijn ruig speelgoed-beertje valt gewoonlijk van de ronde zitting der stoelen af; dan zet hij het op tafel en zegt: *beertjə wir rievə op tafə zittə, beertjə wir nie toer zittə* (beertje wil liever op tafel zitten, beertje wil niet op den stoel zitten), *'k zar'n mooi huis bouwə* zegt hij dan, *en dan zegt 't beertjə: teektau* (een vriendelijkheidsuiting, nagezegd van moeder, die tegen vader aan tafel, als de schotel bijna leeg is, wel eens schertsend in 't Engelsch zeide: take it all).

23. Vader als kindje behandeld.

Wat echter het meest komisch aandoet, is, dat hij nu langzamerhand vader en moeder tot kindjes bevordert, en hen als zoodanig behandelt. Dit komt vooral uit in z'n jaloezie op vader. Vader was met de mobilisatie van 1914 onder de wapenen geroepen, en toen was Keesje dus een heelen tijd met moeder alleen geweest. Toen vader nu eindelijk weer met verlof thuis kwam, beschouwde Keesje hem als een tweede kind van moeder, en was geducht jaloersch op alle attenties door moeder aan vader bewezen. Een nadere aanleiding was waarschijnlijk nog, dat vader ook Kees heet, zoodat Keesje zich zelf ook een tijdje met *vajə* zelf verwarde. Waar is Vader? vroeg moeder, en Keesje antwoordde op zich zelf wijzend: *dittə fajə.* En als ze hem dan later op hem zelf wijzend vroeg: Wie is dat? kreeg ze weer het lakonieke antwoord; *dittə fajə.* Daarbij schoten vader en moeder dan aanvankelijk in den lach, maar dit heeft weer alleen ten gevolge, dat Keesje in het vervolg, telkens als hij *dittə fajə* geantwoord heeft, ook zelf van dolle pret begint te schateren. Dat die lach als uitlachen bedoeld had kunnen zijn, kwam in Keesje niet op. Toen vader echter weer geregeld 's avonds thuis was, kon deze verwarring geen stand houden, maar des te heftiger kwam toen de jaloerschheid los. Vader mag nooit met moeder alleen in de kamer zijn. *vadə mag niet ...* dit doen of dat doen, ligt hem op den mond bestorven, maar vooral: *vadə mag moenə niet kusjə gevə.* Alleen als vader eens heel lief tegen hem geweest is, en Keesje dan eerst zelf een kusje van moeder heeft gehad, zegt hij soms goedig en getroost: *vadə mach moenə kopjə* (kusje) *gevə.* Maar vlak erop keert hij zich af om het niet te zien en roept gejaagd: *niet te wang, niet te wang* (niet te lang). En op andere oogenblikken heet het heel beslist: *mach moenə en vadə niet met mə patə* (niet stilletjes elkaar iets toefluisteren). Nu weten ze 't, en wee hun, als ze het weer wagen aan Zijne Majesteit te mishagen.

24. Moeder als kindje behandeld. Maar ook moeder zelf wordt dikwijls heelemaal als een tweede Keesje behandeld en toegesproken. Vooreerst spreekt hij moeder aanhoudend met *kind* aan, *maa kind* (maar kind) o *kind*, zijn z'n meest geliefkoosde betuigingen van verbazing. Verder eigende hij zich een tijdje den naam toe, waarmee vader haar gewoonlijk noemt: *Miet*. — Wie, is Miet? vroeg Moeder toen ze hem al eenige keeren dien naam in een vreemd verband had hooren gebruiken. *Dittə Miet* antwoordde hij, op zich zelf wijzend. Maar toen kwam vader ertusschen, die hem met duidelijke gebaren betoogde en zei: moene is Miet. Sedertdien spreekt hij soms van *moenə Miet* of *dattə Miet* en wijst dan op moeder. We zien hier dus, dat hem, min of meer hardhandig, toch langzaam maar zeker, de rechten van vader en moeder, al is het dan pas op een eigen naam, tot het bewustzijn worden gebracht. En dat helpt toch weer wel een beetje, om hem langzaam maar zeker op het idee te brengen, nu van lieverlede maar eens van z'n hoog troontje naar omlaag te komen, en te beseffen dat hij een heel klein menschje is, en dat hij voorloopig van de groote menschen nog alles te leeren en te krijgen heeft. Maar op het oogenblik is moeder toch nog een kind als hij. Keesje had eens een pluisje in z'n oog gekregen. En moeder had het er zorgvuldig weer uitgehaald. Een tijdje later zegt hij opeens: *Keesjə puisjə in də oog. Moenə ook. Popjə ook. Puisjə uitarə* (uithalen). En nu wordt kwasi bij alle drie op de beurt het gedroomde pluisje eruit gehaald. *Moenə cheit*, zegt hij, als moeder ontevreden kijft, omdat hij een bordje gebroken heeft. Op een keer struikelde moeder, gelijk Keesje zoo dikwijls doet. En wat zegt de kleine baas? *Jə keek zekə achtər om moedə! zajjə 't nie meer doen?* Eer hij voor een oogenblik uit de kamer gaat, voelt hij zich gedrongen, moeder eerst de les te lezen: *Zar jə efə zoet op Keesjə wachtə? Moedə zar jə nou niet chaan scheiə as ək efə wech ga?* En bij z'n terugkomst betuigt hij hoogstdezelfs tevredenheid: *nou bejjə zoet gewees, nou heb jə niet cheit*, wat moeder natuurlijk, met een lichte verandering, allemaal vroeger uitentreuren tot hem gezegd heeft. 's Morgens protesteerde hij altijd tegen vader, als die in den spiegel keek om z'n haar te kammen. Moest moeder dan even weg, dan vroeg ze eerst: Keesje zal je nou niet zeuren, zal je nou tegen vader niet zeggen: je mag niet in den spiegel kijken? En warempel, eenige dagen daarna, krijgt moeder het bijna woordelijk terug. Keesje wil even van de slaapkamer gaan, maar komt eerst moeder aan de rokken trekken, en met het ernstigste gezicht van de wereld vragen: *Moedə zar je nou nie zeurə? Zar jə nou zoet zijn? Zar jə nou niet zeggə: jə mag niet in də spiegə kijkə?*

25. Analogie-neigingen op grammatisch gebied. Men ziet, het is al ver gekomen met ons Keesje, en het wordt hoog tijd, dat aan die verwaande leidende neiging een eindje wordt gemaakt. Hoe dat echter lukken

zal, zullen we pas in het volgend hoofdstuk kunnen nagaan. Er werken in Keesje echter ook nog andere determineerende neigingen, wier oorsprong en werking wij eerst nog even moeten nagaan: ik bedoel de opkomende grammatische en syntactische vormen. Ook deze berusten niet op wilsakten, maar op stilzwijgende, soms zelfs onbewuste, aanwensels. Zoo kwamen, gelijk we zagen, de genitief-s en de meervoudsuitgangen -ə en -s in gebruik, nadat hij in het vage het beteekenisverschil tusschen eersten en tweeden naamval, tusschen enkel- en meervoud was gaan beseffen. Eerst gebruikte hij zoo'n vorm aan 't een of ander woord, dat hij uitsluitend in dien vorm placht te hooren per toeval goed. Daarna nog zoo'n paar woorden. Dan komt er een dag, dat er ineens een heele reeks voorbeeldjes loskomt, en blijkt gewoonlijk op dienzelfden dag: dat hij met die achtervoegsels ook de juiste beteekenis verbindt. Hoe is hij daartoe gekomen? Zonder verstand, zonder begrip van het beteekenisverschil is het natuurlijk onmogelijk. Maar sinds hij dat eenmaal heeft: uit louter gemak. Door de toevallige voorbeeldjes komt hij op een weggetje, dat hem aanstaat, en waar hij als het ware bergaf vanzelf verder loopt. Want moeder verstaat wat hij bedoelt. Toch zijn hier dan dikwijls heele nieuwe combinaties bij, die hij nooit van moeder gehoord heeft. Zoo b.v. *oochə* voor ook eentje. Dwaalt hij daarmee van het gewone taalgebruik af, dan merkt hij dat meestal zelf vrij gauw, daar moeder voor hetzelfde ding of feit een anderen vorm gebruikt, als hij. Stemt het taalgebruik met z'n eigen uitvinding overeen, dan is elke keer, dat hij een ander dien vorm hoort gebruiken, een nieuwe bevestiging en herhaling van z'n kunstje.

26. Analogieën op het terrein der woordbeteekenis.

Een zelfde uitbreiding van een op beperkt terrein aangeleerd kunstje zien wij ook in de woordbeteekenissen. Allerlei woorden, die Keesje voor een bepaald ding, dat hem na aan het hart ligt, met goed succes (van z'n zin te krijgen) heeft leeren gebruiken, gaat hij nu toepassen op allerlei andere dingen, die hij voorloopig als ongeveer hetzelfde beschouwt. Al heel vroeg had hij z'n melkkostje *pa*, *pappie* of *pap* leeren noemen. Maar weldra noemde hij alle eten zoo. En wat later ook het pannetje, waar z'n pap in gekookt werd. *Koekə* vond hij reeds een lekkere versnapering, en sindsdien heet alle lekkers: *koekə*; in een ander huishouden werd zoo *sjokjes* (van choco) de vaste naam voor alle snoep, dat nog tot op den leeftijd van zes jaar in gebruik bleef. Tegen grootpa had Keesje *oopa* leeren zeggen; maar meen nu niet dat hij al wist dat grootpa de vader van z'n vader was; oopa was een vriendelijke zittende heer met een mooi zwart pak aan; en daarom heette elke deftige heer: *oopa*. En toen er later eens een oude heer onder een parapluie voorbijging, noemde Keesje hem aanstonds weer *oopa*. *Kachə* noemde hij

natuurlijk ook het gaskomfoor, en *tatə* (tante) zei hij tegen alle dames. Alle stukken papier heeten *bief* (brief). *Poetsə* noemt hij alle wrijven; het witte kokertje van een tandenborstel heet bij hem *kaas* (kaars). Alle kinderen, ook jongetjes, noemt hij *meisjə*; *kouwf* is behalve voor z'n kous, ook de naam voor z'n been, *boek* is zoowel z'n broek als z'n knie en dijen; de stofjes in de zonnestraal noemt hij *sieuwə* (sneeuwen), al de vingers van z'n handje heeten *pittə* (pinkje), alle witte vlekjes en stipjes noemt hij *puisjə* (pluisje). Als er een vogel door den tuin vliegt, hoeft Keesje niet te kijken, wat het is: 't is altijd een *kaai* (kraai). Harde wilde kastanjes noemt hij *teenə* (steenen), en zoo gaat het met allerlei personen, dieren en dingen.

OEFENING. Ook groote menschen gebruiken nog dikwijls hetzelfde woord voor verschillende dingen, die wij in den dagelijkschen omgang zoo ongeveer als hetzelfde beschouwen: 1°. den naam der stof voor het ding uit die stof gemaakt: glas, ijzer, het leer; zoek er een paar voorbeelden bij; — 2°. den naam van een stad of land voor de stof die er vandaan komt: Kasjemier, Bordeaux: zoek er een paar voorbeelden bij; — 3°. den naam voor een feit voor de plaats waar het feit gebeurt: klas, markt, en alle fabrieksnamen op -erij (brouwerij beteekent eigenlijk: het brouwen); zoek er een paar voorbeelden bij; 4°. den naam van een eigenschap of gewoonte voor de personen die zoo'n eigenschap of gewoonte hebben: de jeugd, de ouderdom, ouwe bruine, een brekespel, een bedilal; zoek er een paar voorbeelden bij; — 5. den naam van den maker voor zijn maaksel: een Rembrandt, een van Leeuwen (Homerus-uitgaaf). Een Burgers (fiets). Al deze gevallen noemt men weleens met een geleerden naam: metonymia of naamsverwisseling.

27. **Analogie van tegenstellingen.** Dit komt nu vooral voor bij tegenstellingen. Naar boven klimmen heet bij Keesje: *boofə timmə*, maar dan is het ook niet meer dan natuurlijk dat hij: langs den trap naar beneden gaan, eveneens *boofə timmə* noemt. Moeder zei 's avonds in den winter, als ze hem een warme kruik bracht, vaak: „'t is zoo koud, hier is een kruik". Langzamerhand begon Keesje, als hij moeder aan zag komen, al uit zich zelf te zeggen: *koud*. Op een avond vroeg hij echter, wijzend op de kruik: *dittə?* En moeder antwoordde k r u i k. Sinds dien vraagt hij 's avonds dikwijls: *kuik koud*, of *koud kuik*, en waarschijnlijk bedoelt hij daarmee juist een warme kruik. *Deur in* beteekent bij Keesje: door de deur gaan; en hij gebruikt het dus zoowel voor 't n a a r b i n n e n als n a a r b u i t e n gaan. *Deur uit* kent hij nog niet. Al deze voorbeeldjes van Keesje zijn uit het het 2de levensjaar. Maar ook later komen zulke verwisselingen nog dikwijls voor. Zoo zeiden Pol en Jozef op 4-jarigen leeftijd: *hou los* in plaats van laat los (naar hou vast). Jozef had het bovendien over: zijn blokkenuis a f b o u w e n voor afbreken (naar opbouwen). Henri, 5 jaar oud, riep tegen

z'n broertje, die op 't punt was een knoopje in te slikken: *Slik 's uit* (voor spuw uit). En omgekeerd zei X. d. V. op denzelfden leeftijd: *Zusjə moet opspugən* (voor opslikken, inslikken) naar uitspuwen. Men ziet, zulke gevallen komen het meest voort uit de versmelting van twee uitdrukkingen voor feiten of dingen, die wij oudere menschen als tegenstellingen beschouwen, maar in het kinderlijk brein nog als broertje en zusje bij elkaar hooren.

28. De vaste woordschikkingen zijn analogieën op syntactisch gebied.

Uit zoo'n schuilende determineerende neiging worden nu ook de syntactische analogieën duidelijk, die we tot nu toe als graag herhaalde kunstjes betitelden. Juist omdat Keesje eerst per toeval een paar keer *Toe-oet doet auto* gezegd had, en moeder hem verstond, werd deze zinvorm het schema, waarnaar hij nu alle mogelijke andere zinnetjes ging bouwen. Ook de aantrekkingskracht, die gelijk we in nr. 12 van Hfdst. VI zagen, de onderwerp-gezegdezinnetjes op de attributieve uitroepen gingen uitoefenen, zoodra deze laatste een konstateering begonnen te beteekenen, is zoo'n zelfde verholen leidende neiging. Het kleinere opkomende groepje moest zich, sinds de beteekenis ongeveer dezelfde geworden was, aanstonds naar het model der grootere reeds langer bestaande groep schikken; juist als de opvatting der buitenwereld (= $^1/_{10}$ heelal) zich moest richten naar de opvattingen, die Keesje had van zich zelf (= $^9/_{10}$ heelal).

29. De persoonsverbeeldingen zijn niets dan analogieën op stijlgebied.

Zoo zien wij dat Keesjes vooruitgang over de heele lijn van taal- en stijloefening gelijken tred houdt. Oppervlakkig gezien lijken de personificaties en de grammatische analogieën niet veel op elkander, maar bij diepere beschouwing blijkt, dat ze beide berusten op een zelfde zielsmekaniek: de schuilende neigingen der analogie. Alleen, we zagen het reeds aan *oochə* (ookje), zulke analogisch in elk kind opkomende taalverschijnselen hebben, om te blijven voortbestaan, den bijval, de instemming der huisgenooten noodig. En nu zal het wel reeds duidelijk zijn, dat Keesje met z'n verwaande inbeelding van $^9/_{10}$ heelal te zijn, op den duur bij vader en moeder niet meer op instemming zal kunnen rekenen. Niet zonder slag of stoot zal hij zich echter gewonnen geven, daar hij nog geen flauw vermoeden heeft van het groote goed, dat zij hem voor z'n trots in de plaats willen geven: het gezellig samen zijn. Het verloop van dezen belangwekkenden strijd zullen wij in het volgend hoofdstuk verhalen. En als het u, die dit leest, gaat, als mij die dit schreef, zult gij er de hoogelijk-bewonderende, staag geboeide en teerontroerde getuigen zijn van nieuwe geestelijke veroveringen; dit maal op eigen lagere neigingen behaald; zult gij met mij medevieren: der gezelligheidzoekende ziele zachte maar zekere zegepraal.

30. Personificaties in de volkstaal. Eer we daar echter mee beginnen, moeten wij eerst nog eenige voorbeelden van persoonsverbeeldingen nagaan. Ook in de taal van het gewone volk komen zulke op uitvoeling berustende persoonsverbeeldingen heel vaak voor. Zoo denkt de visscher aan ons strand, bij de *monding* van een rivier, niet aanstonds aan de uiterlijke gelijkenis van die opening in den oever met onzen mond, maar hij voelt zichzelf in heel z'n menschelijke lengte met armen en beenen in de rivier uit, juist als Vondel, wanneer hij den Rijn aanspreekt:

Ghij streckt de voeten aen 't gebergt,
Daer sich de Zwitsers in bescharmen,
Wanneer men hen om oorloogh vergt:
Ghij grijpt de Noordzee met uw' armen,
Waerin het heldeneyland leyt,
Daer Bato sich ter nedersette.

En zoo zal die volksman, na zich met z'n geheele gestalte in zulk een stroom te hebben uitgevoeld, er dan natuurlijk ook vanzelf toe komen, z'n eigen mond met den mond der rivier te vereenzelvigen, de zijstroomen als armen, en de bedding als een bed op te vatten. En zoo bemerken wij ook elders, dat we zulke overdrachten niet elk afzonderlijk kunnen verklaren, maar ze weer samen moeten vatten en aaneenvoelen, om zoo tot de ware, oude volksopvatting te geraken. Het beste voorbeeld daarvan is wel de *berg*, in bijna alle Germaansche talen zoo genoemd naar z'n holen en krochten, omdat hij her-*berg* en *berg*-plaats bood om mensch en dier te bergen. In de grotten dacht men zich dus als in *den buik* of in de *ingewanden* van den berg. Boven zich had men natuurlijk *het hoofd* of *den kop*, onder zich *den voet* van den berg. Was het een langwerpig gebergte, dan had die berg ook *een rug* en soms een of meer *halzen* (Schlünde), en gewoonlijk ook een paar *horens* (Horn) of *tanden* (Bergzahn). De hellingen heetten natuurlijk *flanken* of *zijden*. Metaallagen waren zijne *aderen*, de aardhars *zijn vet* (Bergfett). Zulke overdrachten van menschelijke lichaamsdeelen op onbezielde voorwerpen zijn er nu in de volkstaal bij de vleet. Zij bewijzen wel degelijk, dat de gewone man uit het volk, dikwijls nog even naïef is als Keesje, alles naar zich zelf beoordeelt en in alle dingen kleine mannetjes ziet. Trouwens de Algemeen-Beschaafde taal heeft zeer veel van die namen overgenomen.

OEFENING 1. Zijn er in het volgende lijstje misschien woorden of uitdrukkingen die je niet verstaat? een lidmaat der gemeente — het haar van een plant — de kruin van een berg — het hoofd van den staat — een hoofdman van roovers — kopjes (in 't Boerenland) — een theekopje — de kop van een spijker — het hoofd eener rekening — een zeehoofd, havenhoofd — een kaap — de zenuw van den staat — het front van een gebouw — het voorhoofd van

een akker (de plaats waar de boer de ploeg omkeert) — het oor van een pot — het oor van een kopje — het oog van een naald — oogen in de aardappels — de oogen op den pauwestaart — de oogen der dobbelsteenen — blik (metaal) — de kaken van den afgrond — de roode wangen van een appel — de neus van een schoen — de mond(ing) van een rivier — de gapende mond van den afgrond — de mond van den krater — een landtong — een tong (vischsoort) — de tong van de weegschaal — de tong van een laars — de lippen eener wond — de tanden van een kamwiel — de baard van een sleutel — de hals van een flesch of kraf — de hals van viool of guitaar — de keel van een fuik — 17de eeuwsch: de keel van een berg (bergengte) — de arm van een rivier — een zeearm (mnl. St. Joris braes) — de armen van het kruis — de arm aan een spoorsignaal — de armen aan een stoel, armstoel — de armen van een weegschaal — de elleboog van een kachelpijp — de polsslag van ons volk — een hachelijk tijdsgewricht — de vuist van het vaderland (G. Brandt) — de hand van een anker — de handen eener weegschaal — veeren met omgezette handjes — derde handen — een kapstok met koperen duimpjes — de duimen aan een deur — een pink (langwerpige naairing) — pinkjes (gebakjes) — de borst van den haan op geweren — borstbout — de borst van een pen in het slot — geribd papier — de ribben van een schip — de kust (v. lat. costa, rib) — een koraalrif — het geraamte van een schip — een bult aardappelen — een bergrug — de rug van een mes — de rug van een boek — de graat van een kruisgewelf — in het hartje van het land — het hart van de kropsla — de hartslag onzer beweging — de hartader des lands — de aderen in het marmer — een ader van goud — de aderen van het wereldverkeer — de ader van een bron — druivenbloed — zeeboezem — de moederschoot der kerk — in den schoot zijner familie — de schoot der baren — het lichaam van een woord — inlijven — een diklijvig gevaarte — de romp van een schip — het romp-parlement — de buik van een flesch — buikig — de buik van een vat — een inham van de zee — de knie (zwengel) van een pomp — de knie (schegge) — de knie van 't galjoen (loefhout) — knietje (balkje) — het been van een letter — de beenen van een driehoek — de poot(en) van tafel, stoel, bed, enz. — de voet van den berg — de voet van een glas, een lamp — de voet der bladzij — aan den voet van den mast — aan den voet van het kruis — de huid van een schip — een velletje papier — de ziel van een flesch — het merg der wetenschap.

OEFENING 2. Zoo spreken ook groote menschen soms van: huppelende bergstroomen, zich neerstortende watervallen, gapende afgronden, ijlende wolken, stijgende bergen, grashalmen die zich wiegen op den wind. We lezen bij dichters van: klimop dat den beuk omvat, van een olm die zijn takken uitspreidt, van den hemel die zich over ons uitspant (uitspansel); en ook wel in proza van: een straat, die recht doorloopt, of een weg die rechts afslaat, die zich kronkelt en buigt, die midden door het bosch gaat, zich verengt, en ten slotte op de hei uitkomt; van een voorgebergte dat vooruitspringt, van een kust, die

terugwijkt, of een landtong die uitsteekt, van een rivier die de grenzen overgaat. Begrijp je nu, waarop al die uitdrukkingen berusten?

31. **Persoonsverbeeldingen bij dichters en schrijvers.**

Ook dichters doen en denken vaak als groote, geniale kinderen. Zij weten natuurlijk heel goed, dat de morgen, de avond en de nacht geen personen zijn, evenmin als de zonnestralen of het onweer, als het viooltje of de lelie. En toch spreken zij van een *juichenden morgenstond*, een *versmachtenden avond*, en een *duisteren nachtgod*, van *lachende zonnestralen* en *grommend onweder*, van het *onschuldig viooltje* en de *trotsche* blanke lelie enz. In de naïveteit van een natuurlijk menschenkind voelen zij zich in de natuurverschijnselen naar buiten. Soms zelfs koozen en koesteren zij die illusie met een warme liefde, dat het onbezielde hun werkelijk toeschijnt te gaan leven. En ook wij, koelere menschenkinderen, vinden dat toch wel mooi; we laten ons drijven op kinderlijke fantasie, en dit te liever, als toch inderdaad diep daaronder groot-menschelijke zieleadel lijdt of jubelt, en ideale gevoelens als sterren liggen te vonkelen. Om nu het verband met de kindertaal goed te laten inzien, geven wij eerst een kindersprookje en daarna een sprookje voor groote menschen. Het verschil is natuurlijk, dat de kinderen, die dit sprookje hooren, werkelijk gelooven, dat de sterren ook kindjes zijn, terwijl een lezer van „De Japansche steenhouwer" er niet aan gelooft, dat een mensch: zon, wolk of rots kan worden. Daarna geven wij een parabel of gelijkenis, verder een dichterlijke moderne mythe van „de treurende maanden om het doode jaar" en ten slotte twee fabels.

KINDERSPROKE :-: :-: :-: :-: :-: door Marie Boddaert.

Nacht is niet boos... Als hij komt,
Maakt hij den hemel open, [de nacht,
En veel sterren en sterretjes komen
Op gouden voetjes geloopen. [zacht,
Zij zijn nieuwsgierig, en naar beneên
Zouden zij heel graag komen;
Maar ze zijn bang voor de groote zeên
En voor de hooge boomen.

[hebben licht,
't Is boven óók donker... maar *zij*
De zon gaf ze allemaal lichtjes, [dicht
Voordat hij naar bed ging; die houden ze
Bij hun gouden sterregezichtjes. [nacht,
Zij kijken, en lachen, en knikken goê-
En zeggen: „je moet gaan slapen".
Zij worden eerst naar bed gebracht,
Als de zon heeft uitgeslapen.

Ze wand'len boven den ganschen nacht
Op hun kleine bloote voetjes. [zacht.
Dat doet geen pijn... de wolken zijn
En ze gaan ook maar zoetjes, zoetjes.
Ze mogen nooit leven maken; dat zou
De moede menschen hinderen...
'k Geloof niet, dat *ik* ze hooren zou;
Maar er zijn ook *zieke* kinderen.

[gaan,
'k Zou heel graag eens naar boven
Als 'k wist, hoe daar te komen...
Vogels hebben vleugels aan,
Die vliegen boven de boomen,
— Bouwen ze boven ook hun nest?
Of zou hun dat niet bevallen?...
En loopen je altijd alleen? — Je zoudt
Uit je open huis kunnen vallen! [best

Hebben je boven ook een tuin
En bloemen... en kersen... en bijen,
Die brommen zoo! en een hooge duin,
Waar je op en af kunt rijen? [zacht
En je moeders handen, zijn ze ook zoo
Als ze je 's morgens komt wasschen,
En de zeep zoo schuimt en een water-
Over je rug komt plassen? [vracht

In *mijn* bosch woont een nachtegaal
Hebben je kleine muschjes,
Die je voeren kunt? — Zijn je allemaal
Broertjes! Broertjes en Zusjes?

Ik krijgt er haast ook een, 't bedje staat
Hebben jelui allemaal bedjes? [klaar!
Maar waar staan ze dan, ik zie er geen
'k Hou het mijne nu altijd [Waar?
[netjes.
Twee, tien, twintig... altijd meer
Komen je aangeloopen...
In mijn oogen strooien je prikkeltjes
Ik hou ze niet meer open! [neer;
Tien, zes, honderd... ik ben te moe
Om je allemaal te tellen...
Als ik wakker word, is de hemel toe...
En 'k wou nog zóóveel vertellen...

DE JAPANSCHE STEENHOUWER. :-: :-: door Ed. Douwes Dekker.

Er was een man, die steenen hieuw uit de rots. Zijn arbeid was zeer zwaar en hij arbeidde veel, doch zijn loon was gering en tevreden was hij niet.

Hij zuchtte, omdat zijn arbeid zwaar was, en hij riep: „och, dat ik rijk ware, om te rusten op een baleh-baleh met klamboe van roode zijde.

En er kwam een engel uit den hemel, die zeide: „u zij gelijk gij gezegd hebt".

En hij wàs rijk. En hij rustte op een baleh-baleh en de klamboe was van roode zijde.

En de koning des lands toog voorbij met ruiters voor zijn wagen. En ook achter den wagen waren ruiters; en men hield den gouden pajong boven het hoofd van den koning.

En als de rijke man dit zag, verdroot het hem, dat er geen gouden pajong werd gehouden boven zijn hoofd. En tevreden was hij niet.

Hij zuchtte en riep: „ik wenschte koning te zijn!"

En er kwam een engel uit den hemel, die zijde: „u zij gelijk gij gezegd hebt".

En hij was koning. En voor zijn wagen reden vele ruiters en ook waren er ruiters achter zijn wagen; en boven zijn hoofd hield men den gouden pajong.

En de zon scheen met heete stralen en verbrandde het aardrijk, zoodat de grasscheut dor werd.

En de koning klaagde, dat de zon hem schroeide in het gelaat, en macht had boven hem. En tevreden was hij niet.

Hij zuchtte en riep: „ik wensch de zon te zijn!"

En hij wàs de zon. En hij zond zijn stralen naar boven en naar beneden, naar de rechterzijde en naar de linkerzijde en alom. En hij verschroeide de grasscheut op de aarde en het gelaat der vorsten, die op aarde waren.

En een wolk stelde zich tusschen de aarde en hem, en de stralen der zon stuitten erop terug.

En hij werd toornig, dat zijne macht weerstaan werd, en hij klaagde, dat die wolk machtig was boven hem. En tevreden was hij niet.

Hij wilde de wolk zijn die zoo machtig was.

En er kwam een engel uit den hemel, die zeide: „u zij gelijk gij gezegd hebt".

En hij werd een wolk, en plaatste zich

tusschen de zon en de aarde en ving de stralen op, zoodat het gras groen werd.
En de wolk regende in groote druppen op het aardrijk en deed de rivieren zwellen en de banjirs voerden de kudden weg.
En ze verwoesten door veel waters het veld.
En ze viel op een rots, die niet week.
En ze klaterde in groote stroomen, maar de rots week niet.
En ze werd toornig, omdat de rots niet wijken wilde, en omdat de sterkte van haar stroomen ijdel was. En tevreden was zij niet.
Ze riep: „aan de rots is macht gegeven boven mij. Ik wenschte die rots te zijn!"
En er kwam een engel uit den hemel, die zeide: „u zij gelijk gij gezegd hebt".
En ze werd rots, en bewoog niet als de zon scheen, en niet als het regende.
En daar kwam een man met houweel en met puntigen beitel, en met zwaren hamer, die steenen hieuw uit de rots.
En de rots zeide: Wat is dit, dat die macht heeft boven mij, en steenen houwt uit mijn schoot?" En tevreden was zij niet.
Ze riep: „ik ben zwakker dan deze... ik wenschte die man te zijn!"
En er kwam een engel uit den hemel, die zeide: „u zij gelijk gij gezegd hebt".
En hij was steenhouwer. En hij hieuw steenen uit de rots, met zwaren arbeid en hij arbeidde zeer zwaar voor weinig loon.... en.... hij was tevreden.

Uit Gelijkenissen door J. Joergensen.

DE TARWEKORREL :-: :-:

Het was een triestige, nat-koude herfstdag. Aan hagen en boomen hingen roode rozebottels en vogelbessen, elk blad droeg een kleinen zuiveren neveldruppel, en overal zag men verlept gras en gele blaren. Een eenzame kar schokkelde heen en weer over den modderigen weg; de voerman had een grooten wollen doek om den hals, en sloeg van tijd tot tijd de armen over elkaar, om zijn bloed wat sneller te doen loopen en zich een weinig te verwarmen. Het was een echt triestige dag. Op dien dag ging ook een zaaier uit om te zaaien.
Den graanzak over den linkerarm ging hij langzaam verder, met de rechterhand de zaadkorrels over de beploegde aarde uitstrooiend. Het was een groot veld.
Lang en zwart strekte het zich voor hem uit, met vele lange, rechte voren, die over de geheele lengte naast elkander liepen.
Bij iedere schrede strooide de zaaier zijn zaadkorrels uit — het was goede, volle tarwe — en de korrels vielen en rolden en verborgen zich in den zwarten, mullen grond.
En dit deed hij zoo tot den avond. Toen was zijn zak leeg en ging hij naar huis, naar zijn avondeten en zijn bed.
Een der tarwekorrels lag geheel alleen tusschen twee zwarte, vochtige aardkluiten. En dezen tarwekorrel was het heel droef te moede. Donker en vochtig was het hier, en nog donkerder en vochtiger werd het, want de dagnevel trok zich te zamen en werd een stroomende nachtregen. Dit was schier om wanhopig te worden.
Dat werd de tarwekorrel dan ook. En om zich in een nog somberder stemming te brengen, begon hij alle mogelijke herinneringen aan betere dagen op te halen. Hij dacht aan den tijd, dat hij hoog boven in de slanke aar zat, geliefkoosd door de zon, gewiegd door den

wind, gelukkig als een kind in de armen zijner moeder.
Het geheele groote, grijs-groene tarweveld was vol aren en stroohalmen, en boven aan den blauwen hemel stond een stralende zon, en alle leeuweriken zongen van het aanbreken van den dag tot aan het avondrood. En als de zon onder ging, werd het niet kil en vochtig zooals nu, maar er viel een milde dauw als een lavende drank over het zonnewarme koren, en een groote gouden maan scheen liefelijk neer op de rijpende velden.
Zóó was het in de schoone dagen, die voor altijd voorbij waren....
Want helaas! de ontzettende dag kwam, waarop de sikkel over de velden zong, en zich sissend een weg door het koren sneed.
En de bindsters volgden en het koren werd saamgebonden en op wagens geladen. Het heele veld was als een slagveld, waarvan voortdurend dooden en gewonden werden weggedragen.
Daarop kwam de nog ontzettender dag in de deel, toen de dorschvlegel tusschen het gouden koren ronddanste en onbarmhartig trof, als iemand, die blindelings slaat. En de aren werden verpletterd, die kleine korrelfamilies, van haar groene jeugd steeds vereenigd — en de afzonderlijke korrels vlogen naar alle richtingen uiteen en zagen elkaar nimmer terug.
Maar in den korenzak was er toch nog gezelschap geweest. Men lag weliswaar een beetje opeengedrongen en het was somstijds moeilijk om adem te halen — maar men kon er toch praten, men had lotgenooten....
Nu echter was het algeheele verlatenheid, treurige eenzaamheid, zekere ondergang.... De tarwekorrel wist, dat hij geen vochtigheid verdragen kon, hij was in den laatsten tijd zeer gevoelig geworden. Hij bemerkte reeds, dat het in het buitenste cellenweefsel begon te jeuken en te steken.... En vochtiger en vochtiger werd het ieder oogenblik. Het kon niet lang meer duren, of de geheele tarwekorrel zou doorweekt zijn — en wat zou er dan van hem worden?
Des anderen daags ging de egge over het veld en nu kwam de tarwekorrel in het pikduister te liggen.
Aarde er boven, aarde er onder, aarde aan alle kanten. En vochtig was het ook nog immer.
De tarwekorrel gevoelde zich zeer ziek. Hij kreeg stekingen en krampen, het water drong hem overal door de huid, in de ingewanden van den korrel was geen droog plekje meer te vinden. Hij scheen te moeten sterven.
Toen dacht hij vol heimwee voor het laatst aan zijn zonnige dagen.
„Ach waarom" klaagde hij, „werd ik geschapen, wanneer alles op zoo'n verschrikkelijke manier moet eindigen? Veel beter ware het geweest, als ik het licht der zon niet gekend had en bevrijd gebleven was van dit ongeluk!
Toen sprak een stem tot het arme, verlaten wezen, en die stem scheen uit de diepte der aarde te komen.
„Vrees niet", zeide ze, „gij zult niet te gronde gaan. Geef u getroost en gewillig over — en ik beloof u een beter ik. Sterf, omdat het mijn wil is, en gij zult leven".
„Wie zijt gij, die daar spreekt", vroeg de tarwekorrel, en hij voelde zich daar-

bij diep doordrongen van eerbied, want het was, als sprak Een tot het gansche aardrijk, ja tot alles, wat er bestaat.

Ik ben het, die u schiep, en u nu weer herscheppen wil", luidde het antwoord der stem. Toen gaf zich de arme, stervende tarwekorrel aan den wil zijns Scheppers over — en wist van niets meer.

Op zekeren lentemorgen, een der eerste van het jaar, stak een groen spruitje zijn kop uit de vochtige aarde omhoog. De zon scheen zoo warm, dat de aarde er van dampte.

En hoog in de blauwe luchten zongen ontelbare leeuweriken.

De tarwekorrel — want deze was het groene spruitje — keek verwonderd om zich heen. Hem was dan werkelijk het leven teruggeschonken, hij was weergekeerd naar de zon en het gezang der leeuweriken. Hij zou opnieuw leven.

En dat niet alleen. Want rondom zich op het veld zag hij andere groene spruitjes — een geheel leger — en hij herkende in hen zijn broeders en zusters. Toen voelde de jonge plant, hoe een zwellende levensvolheid haar doortrilde, en het was haar, of zij uit louter dankbaarheid tot aan den lichtenden hemel moest opgroeien om dien met hare halmen te liefkoozen.

En hetzelfde dankgejubel scheen ook de leeuwerikken zoo hoog in de lucht te drijven, als zij vliegen konden, en hoe hooger zij kwamen, hoe klaarder en reiner zij zongen.

En een stem, die thans van boven en niet uit de aarde kwam, zeide: „Wanneer de tarwekorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft hij alleen. Sterft hij echter, dan zal hij veelvoudige vruchten dragen".

Naar de vertaling van H. van Calker.

ROUW OM HET JAAR. :-: :-: :-: :-: door Albert Verwey.

Maanden, komt, brengt bloemen aan,
De lucht is bleek met de laatste maan,
En het jaar, het jaar is dood!
Het is een koud, dood man in huis,
En ik wil het begraven met zang en
Van vallende bloemen ... [geruisch
Het jaar, ach 't jaar is dood!...

Blijde maanden van 't doode jaar,
Vollegt zachter achter de baar
Dan toen gij volgdet na elkaar, [men...
Armvollen dragend van blijde bloe-

Eerste en laatste maanden, treedt
Langs de baar met sleepend kleed —
Uw preevlende lippen noemen
Spelend den naam van 't jaar
Ach! 't schoone jaar is dood! ...

Maanden, die als maagden zijt, [kruid,
Strooit rondòm hem bloemen en
Hij was een schoon, groot man in zijn,
[tijd,
Draagt hem met zangen en klagen uit!..

Bloemen liggen om 't schoone hoofd,
Bloemen over de baar —
Maar het licht, ach het licht is gedoofd
In de oogen van 't doode jaar.

Gaat nog eenmaal rond de baar
Komt dan weêr ...
Ziet nog eens naar 't doode jaar,
Dan niet meer ...
Zoete Mei, die altijd lacht,

Ween niet meer met hangend haar —
Gij zijt de schoonste van ieder jaar,
Ween niet meer, maar wacht:
Wacht met uw zusters ter wederzij,
Hand in hand: [vlei:
Ik hoor op mijn drempel gelach en ge-

't Is het nieuwe jaar en de blijde Mei
Wenkt het met bloemen naderbij —

De koude maand schuilt weg aan den
't Nieuwjaar gaat háar voorbij. [wand:

DE JONGE KIKKERS. :-: :-: :-: :-: door B. van Meurs.

Drie jonge kikkers zwommen
In 't midden van een sloot;
Daar zien zij in de biezen
Een stokjen — o! zoo rood.
„Kijk!" kwakten zij nieuwsgierig,
„Daar roeien we eens naartoe!" —
„Dat zal je wel eens laten!"
Rikkikten pa en moe.
De jongen fleemden: „Och, kom!
„Laat as-je blief ons gaan!"
Maar de ouden zeiden: „Kindren,
„Past op, blijft daar vandaan!" —

De jongen werden koppig,
En wilden toch er heen.
Zij huilden en zij pruilden:
Maar de ouden kwakten: „Neen!"
De jongen zien een kansje,
En nemen 't stilkens waar:
Zij naadren 't roode stokje...
Een poot van d'ooievaar!
Zij schrikken... willen vluchten...
Jawel, een mooie grap!
De leeplaar slaat de bengels
Naar binnen met een hap!

WILG EN POPEL :-: :-: :-: :-: :-: door Jac. Perk.

MEEN NIET, DAT ÉÉNE DEUGD VOOR ALLEN PAST! —
DE POPEL STREEFT OMHOOG MET TROTSCH VERACHTEN
DER AARDE, EN 'T HARTE POPELT HEM VAN SMACHTEN
NAAR 'T BLAUW DES HEMELS, WAAR DE VREDE WAST;

DE TREURWILG NIJGT ÈN LOOT ÈN LOOVER-LAST,
DIE 'T WATER ZOEKEN MET EEN HOOPVOL TRACHTEN,
EN LIJDZAAM OP DE BLIJDE STONDE WACHTEN,
DAT ZIJ DOOR 'T GOLFJE WORDEN OVERPLAST:

MEN MOET DEN POPEL, DIE ZICH BUIGT, VERACHTEN,
DE TREURWILG, DIE DE WOLKEN ZOEKT, MISDOET, —
WANT ELK MOET, WAT HEM PAST TE DOEN, BETRACHTEN.

WIE, WAT ZIJN AARD BEVEELT, VERRICHT, IS GOED:
DE DUIF ZIJ ZACHT, MAAR DE AREND TOON' ZIJN KRACHTEN,
EN GAL ZIJ BITTER, MAAR DE HONING ZOET.

ACHTSTE HOOFDSTUK. UIT D'EENZAAMHEID VERLOST.

1. Keesjes eenzaamheid.

Het is niet goed dat de mensch alleen zij, zegt de Bijbel, en zoo is het. Dat begint Keesje nu reeds tot z'n schade en schande te merken. Want zeker, in z'n eerste levensjaar had hij reeds lachend z'n moeder ontdekt, en weldra daarop volgde de ontdekking van z'n vader. In z'n tweede levensjaar zijn daar nog verschillende oomes en tantes, kindjes en vrindjes bijgekomen, maar meen daarom niet, dat hij hen als medemenschen erkent, met een zieleleven net als het zijne, in wier zamenleving hij deelt. O nee, niets daarvan.

2. Vader en moeder.

Z'n moeder beschouwt hij als degene, die voor hem zorgen moet. Z'n vader als dengene die met hem spelen en praten moet. Honger en liefde, ik zeide het reeds, zijn nog maar nauwelijks te onderscheiden. Net als de *oda* (honing) *fietə* (heel zoet) was, zoo is ook *moenə fietə* en net als zijn *fuitə soet* was, zoo is ook *fajə soet* of eigenlijk niet n e t a l s, want *moenə* is toch wel een bijzonder goede stilling van z'n honger en andere nooden, en vader is toch wel een buitengewoon gezellig speelgoed. Maar meer niet. Een ander kindje, reeds iets ouder dan Keesje nu, hield, zooals het zeide, heel veel van moeder, maar toch nog veel meer van *choco*! Van het stuitende, dat in deze vergelijking ligt, voelt een kind op dezen leeftijd nog hoegenaamd niets. Het neemt de weldaden en goede zorgen van vader en moeder aan, gelijk de zoetstreelende smaak van honing of choco, en het amuseerend genot van een rammelaar of een pop. Net als de honing en de choco uit hun aard zoet zijn, en pop en rammelaar amusant, zoo is het voor Keesje nu eenmaal ook de natuur van vader en moeder: om zoet en vermakelijk te zijn. Ze moesten het eens wagen anders te wezen! Toch probeeren ze wel eens om boos op hem te zijn, maar dat leert hij ze wel af. Net als dat hondje, dat hem laatst aanblafte.

3. De kleine koning.

De Javanen hebben voor een kind, op dezen ontwikkelingstrap gekomen, een afzonderlijk woord, het beteekent: de kleine koning. En inderdaad, het kindje zit in z'n waan alleen op het hooge troontje, en alles wat daar kriebelt en wriemelt onder aan de trap van den troon, komt eigenlijk niet in aanmerking. 't Is alleen goed, om den kleinen koning te helpen en te dienen. Maar verder niets. Al de onderdanen moeten dan ook deelen in zijn lief en leed; net als bij onbeschaafde volken alle onderdanen moeten huilen en weenen als het opperhoofd treurt, maar moeten lachen en giechelen als de aanvoerder zich vroolijk maakt. Is Keesje bedroefd, dan moet iedereen bedroefd zijn; slaapt hij, dan moet alles slapen; belieft het hem te lachen, dan moet de heele wereld met hem meelachen. Als Keesje nog slaapt, mogen vader en moeder geen plezier hebben samen: boos doet hij de oogen open en

decreteert: *niet rachə, mag niet rachə, chei uit mè da chərach* (gelach)! Toen op een anderen keer moeder hem met een vroolijk gezicht kwam wekken, draaide de kleuter haar boos den rug toe en mopperde: *Ik vin 't niet aadig?* Wat niet? vroeg moeder. *Ik vin moedə niet aadig.* Ik vind Keesje wel aardig, hernam moeder. *Nee, Keesjə is ook niet aadig. Keesjə is noch nie wakkə.* En moeder kreeg nu order om heel stil naast Keesjes bedje te gaan zitten slapen. En toen moeder dat niet verkoos, en zei, dat als Keesje door wou slapen, zij stilletjes alleen naar beneden ging, kwam noodgedrongen hoogstdeszelfs koninklijke overgave: *nou is Keesjə wakkə.*

4. Zijn imperiale onaantastbaarheid.

Een laatste uitvloeisel van zijn kinderlijk egoisme, is dat niemand iets mag hebben, wat lijkt op het zijne, zelfs geen naam van hem zelf, of geen woord voor een van z'n lichaamsdeelen of kleedingstukken wil hij met een ander deelen. Want voor een kind is de naam natuurlijk één met het ding zelf. Eens kwam bij Keesjes moeder een neef op bezoek, die Kees Monter heette. 't Was ongehoord, en nog wel zoo'n snoeshaan van een vreemden neef, die verbeeldde zich ook Kees te heeten. Keesje noemde hem Monter, en was er door niets ter wereld toe te brengen: hem Kees te noemen. Op driejarigen leeftijd droeg Keesje een bruine trui. Nu wil het ongeluk, dat hij een van z'n vriendjes op een goeden dag ontmoet, met ook een bruine trui aan! Dat vindt hij ongehoord. En dagen en dagen achtereen, moppert hij daarover door, telkens op z'n truitje wijzend, en telkens opnieuw gekrenkt: *die is niet van Maarjus, die is niet van Maarjus.* Dat truitje van hem, dat weet wat, daar schijnt z'n keizerlijke eigenwaarde in belichaamd te zijn. Men herinnert zich, hoe hij vroeger al *auw kous* en *auw b(r)oek* riep, en we begrijpen daaruit eenigszins de ergerlijke majesteitschennis, toen op een onheilsdag de nieuwe naaister in huis kwam die — nog wel met moeders goedvinden — zich aanmatigde Truitje te heeten. Dat is Truitje, zei moeder. En Keesje zet een paar oogen op, alsof hij de aanrandster zijner allerdierbaarste rechten wel zou willen verslinden. Wat een onzin van moeder weer, denkt hij, maar zwijgt. Den volgenden dag zegt moeder weer: dit is Truitje. En nu antwoord hij: *dattə juffouw.* Zonder hem te willen plagen, maar eenvoudig omdat ze het weten wilde, vroeg moeder hem kort daarop: W a a r i s T r u i t j e? Maar hij antwoordt giftig: *dittə* en wijst op z'n borst. Toen dat nu zoo eenige keeren was voorgekomen, wou hij moeder toch eindelijk eens op den goeden weg brengen: hij ging naar Truitje toe, wees naar haar bloes, en zei toen kort: *dittə jasjə* en dus geen Truitje, weet je 't nou moeder? Iets dergelijks gebeurde ook met z'n pink. Moeder zong toch nogal eens het liedje: I k h a d e e n a a r d i g v i n k j e. En hoe graag Keesje ook had, dat moeder hem liedjes voorzong, raakte hij bij v i n k j e toch altijd heelemaal de kluts kwijt. In 't begin was het verbazing, en niet goed verstaan. Maar weldra begon hij zich te ver-

zetten. Dat mocht niet en dat kon niet: een pinkje, dat vloog en zong; kom kom, hij zou moeder dat wel eens leeren, en z'n wijsvinger aanwijzend (want al z'n vingers noemt hij voorloopig nog *pinkjə*) komt hij haar ernstig-verontwaardigd onder het oog brengen: *dit is pinkjə, niet vinkjə* (Dit is het pinkje, en buiten dat is er geen, en bovendien spreekt U pinkje nog verkeerd uit: U zegt v i n k j e en dat is fout). Nou zou moeder het wel begrepen hebben, dacht hij. En zoo was het ook. Want daarom schreef ze 't op, als een interressant staaltje van Keesjes inbeelding. Hij toch is alles op de wereld, en al het andere, de menschen, tot vader en moeder inkluis, zijn er alleen om hem te dienen. Vandaar dan ook, dat hij met 'n soevereine minachting in volslagen onwetendheid verkeert omtrent hun innerlijke bedoelingen. Wat zij zeggen, vat hij altijd op, van zijn eigen keizerlijk-koninklijk standpunt. Hij vermoedt zelfs niet, dat zij, van hùn standpunt, met die woorden iets anders zouden kunnen bedoelen.

5. Keesjes woorden beteekenen: wat hij er zelf mee bedoelt.

Keesje was op het einde van z'n tweede levensjaar nog al eens ziek, en moest een drankje innemen. Om hem daar gemakkelijk aan te krijgen zei moeder als ze het hem ingaf altijd: lekker, lekker, wat hij toen blijkens *ekkə kooraa* (lekkere koolraap) al goed verstond, Hij echter — en niet zonder reden, dezen keer — had van dat leelijke drankje gauw genoeg, maar noemde het toch net als moeder: *ekkə* (lekker). In het derde jaar echter kwam Keesjes opvatting van *lekkə* en *əkkə* al heel spoedig aan het licht. Want hij gebruikt dan: *ekkə sien:* ik heb genoeg van 't prentjes kijken; *ekkə getə*: ik heb genoeg gegeten; *ekkə peerd:* ik heb nu lang genoeg gespeeld; *ekkə chapə*: ik heb lang genoeg geslapen; *Keesjə eef ekkə sit:* ik heb lang genoeg gezeten; *lekkə luist:* ik heb lang genoeg geluisterd. Hiertoe werkte trouwens nog iets anders mee. Moeder vroeg hem na tafel dikwijls: „Lekker gegeten". Zei hij dan: *ja*, dan mocht hij opstaan en gaan spelen Zoo zei ze ook: „Lekker geslapen?" na z'n middagdutje. Ook in deze gevallen kon hij dus l e k k e r als g e n o e g opvatten.

6. Wat Keesje hoort, vat hij op als uiting van zijn eigen stemming.

Niet zoo onnoozel was zijn opvatting van *foei*. Als hij gaat gooien of iets anders gaat doen wat hij weet, dat niet mag, zegt hij: *foei*. Hij had dus blijkbaar het als verbod bedoelde f o e i opgevat: als de naam van gooien, en verder van alle vermakelijkheden, waar moeder niet mee ingenomen was. Juist als een koning zich niet kan bekreunen over de goeie of kwaje buien van z'n kamerdienaar, laat ook het kwaad zijn van vader, moeder of grootpa ons koninklijk Keesje vrij koud. Als moeder hem berispend toevoegt o o p a i s k w a a d of m o e d e r i s k w a a d, dan houdt hij dat voor een onvermijdelijk begeleidingsverschijnsel van zijn prettigste spelletjes. „Je bent stout" zei moeder eens. *Moenə kaad* (kwaad)? vroeg hij. „Ja moeder is kwaad", antwoordde zij streng. En in plaats van zich

daardoor te laten intidimeeren, loopt hij triomfantelijk zingend de kamer rond: *moenə kaad, ooma kaad, oopa kaad;* als wilde hij zeggen: laat de heele wereld kwaad zijn, zooveel ze willen, ik amuseer me opperbest. En een volgenden keer, toen het broekje nog eens nat was en moeder knorde, zong hij weer onverschillig en onvervaard: *boekə pasjə* (broekje plasje) *boekə tout* (stout), *moenə tout, koekə* (koekje) *tout* (hij had toevallig een koekje in z'n hand). „Niet hoesten!" zegt moeder dikwijls, maar van moeders afkeurende bedoeling vat hij geen sikkepit, en als hij nu weer hoest, zegt hij ook: *nie oessə.* Eveneens: *nie kappə* (krabben), juist als hij zich eens terdege gaat krabben, en *nie puuchə,* voor dat hij gaat spuwen. Als het stoute koninkje de sleutel van het buffet afneemt, zegt moeder: „gauw den sleutel er weer opsteken", maar daarom doet Zijne kleine Majesteit het nog niet. En het duurt zoo lang, tot moeder hem den sleutel afpakt, en hem zelf weer in het slot steekt. Den volgenden dag, begint hetzelfde spel opnieuw, alleen met dit verschil, dat Keesje zoodra hij den sleutel te pakken heeft, zichzelf aanmoedigend toeroept: *chauw cheut otteekə,* maar er dan hard mee wegloopt. Een anderen keer zei moeder bij hetzelfde spelletje: „de sleutel gauw op z'n plaats!" maar ook dit had weer geen ander gevolg dan dat Keesje z'n spel nu begeleidde met: *cheut chauw paas!* Evenzoo ging het met vaders wandelstok. En *tok chauw paas* werd z'n devies, als hij vaders stok juist vàn z'n plaats haalde, om er mee te spelen. Als Keesje zich verzette tegen moeders bevel, vroeg moeder soms wel eens: waarom niet? Maar Keesje geeft daar natuurlijk geen antwoord op, hij verstaat niets van haar bedoeling. Alleen begint hij *waarom-niet* een mooi woord te vinden voor z'n koninklijk verzet, en hij gaat het nazeggen met de bedoeling: dat kun je begrijpen, loop naar de maan. „Keesje, kom je eten?" vraagt moeder, maar hij heeft nog geen eetlust blijkbaar, en hij rent de kamer uit, roepend: *waarom niet!* „Keesje, eerst je laarsjes aandoen", zegt moeder, maar Keesje verzet zich daartegen met: *waarom niet raasjəs andoen!* „Keesje, ik moet eerst je haar kammen". *Waarom niet aa kammen!* protesteert de guit; ik wil geen laarsjes aandoen, ik wil m'n haar niet laten kammen, bedoelde hij. Zoo ging ook *mag niet* in zijn mond beteekenen: *ik heb er trek in. Mag Keesjə niet in,* zegt hij als hij in den tuin van den buurman lekkere aardbeien ziet staan. Met *mag Keesje nie chietə,* bedoelt hij: ik heb zin om te gaan schieten. Als hij tegen moeders zin van haar wegloopt, roept hij: *kom ier, chauw, Keesjə, Keesjə!* Men ziet een moeder moet heel wat geduld hebben met haar snaken, eer het stemmetje van het geweten en de gehoorzaamheid in het jonge hoofdje wakker worden. Echt komisch van ingebeelde majesteit was Keesjes opvatting van „dank u", dat hij alleen van vader en moeder hoorde, als ze bij grootpa waren. Reeds in zijn 20ste levensmaand zegt hij dikwijls *daku, dakoe* of *kaku.* Als vader 's morgens het warme water op de slaapkamer brengt: *oopa kaku*

(grootpa, dank u); soms ook als hij iets krijgt, maar meestal als hij zelf iets aan een ander geeft, en ook roept hij het iedereen na bij het heengaan. Dit hield hij minstens drie maanden vol. Zoo stopte hij, toen hij reeds bijna 2 jaar oud was, aan moeder z'n speelgoeddoos in de handen, met het heusche compliment: *kaku moenə doof* (dank U moeder voor de doos). Als hij iets kreeg van vader, zei hij ook nog wel eens: *kaku vajə*; maar dat bleef bij een enkelen keer. Meestal beteekent „dank U" in zijn mondje dus: Wat ben ik toch een goed koninkje dat ik je dit wil afstaan!

OEFENING. Maak eens een opstel over Keesjes koningswaan. Er moet boven staan: De kleine koning. Daarin moet je dan juist die voorbeelden en zinnetjes uitwerken, die hier slechts terloops genoemd en uitgelegd zijn.

Een treffend staaltje, hoe kinderen van dezen leeftijd bij hun beoordeeling van vader en moeder, en de heele menschenwereld, immer en altijd uitgaan van hun eigen persoontje, brengt ons ten slotte de ziektegeschiedenis van Hertha Schulz. Dit meisje in 1876 geboren werd in 1880 door een hersenontsteking aangetast, bleef dientengevolge vier weken buiten kennis, en ontwaakte ten slotte wel uit hare bewusteloosheid, maar bleef voor altijd *doof* en *blind*. En meen je nu, dat het ongelukkig kindje merkte, dat het nu niet meer was als vader en moeder? Niets daarvan. Zij, de koningin van hemel en aarde is natuurlijk onveranderlijk groot. Van haar blind zijn merkt ze hoegenaamd niets. Van haar doof zijn ondervindt ze alleen dit ongerief, dat ze natuurlijk in haar opgewonden gesprekken op hare vragen van vader en moeder geen antwoord meer verneemt. Denk je, dat ze dat aan zich zelf zal wijten? Dan heb je van Keesje nog niets begrepen! Hertha meent nu vast, dat vader en moeder het praten hebben verleerd. En dikwijls zegt ze dan ook, als ze zich beroept op iets dat vader of moeder vroeger gezegd hebben: „dat was toen jullie allemaal nog praten konden".

7. Begin van den ommekeer.

We zien hieruit dus duidelijk, dat het kind nog heelemaal geen notitie neemt van vaders en moeders zieleleven, van hun innerlijke stemmingen of bedoelingen. En toch zagen we in het vorige hoofdstuk, dat hij op andere oogenblikken, schijnbaar daarmee lijnrecht in strijd, levenlooze en onbezielde dingen voortdurend als personen, meer speciaal als kindertjes behandelt, aan hem gelijk. Als we de zaak echter op den keper beschouwen, zien we, dat ook dit weer, juist een gevolg is van denzelfden grootheidswaan. Het kind is vol van zich zelf, van z'n eigen lief en leed, en alle woorden moeten daarvoor dienen; er is nog geen plaats daarbinnen voor het invoelen in een ander. Het voelt in alles zich zelve uit, het voelt alles van zijn standpunt. En bovendien blijkt juist uit het als-persoon-behandelen van onpersoonlijke dingen, dat hij het geweldige verschil tusschen personen en zaken nog in de verste verte niet beseft. Ook vader en moeder — wij zagen het — worden als kindjes behandeld, en hoe verwaand dit ook

aandoet, toch merkten we juist in de zinnetjes tot moeder: *Zar jə nou niet chaan cheiə*? enz., al is het nog zoo kinderachtig aanstellerig, een soort zorg voor moeder opkomen: ALS PERSOON. In dezen zelfden tijd (31ste levensmaand) begint hij dan ook aan moeder van tijd tot tijd een klein genoegen te doen, of een huiselijken dienst te bewijzen: zoo b.v. haalt hij op haar verzoek een aschbakje uit de achterkamer, brengt hij een vuil bordje naar de keuken, haalt hij moeders schoenen van boven, en gaat zelfs, als hij, beneden gekomen, ziet, dat ze kapot zijn, ongevraagd terug om een ander paar te halen. Dus toch reeds een vaag besef van persoonlijke toewijding.

8. De gesprekvormen.

Maar de echte menschelijke zamenleving, het bewuste verkeer, het samen denken en voelen, kan pas ontluiken uit het gesprek. Nu heeft Keesje tot nu toe eigenlijk altijd TOT vader en moeder gesproken gelijk ook wij tot een hond of een paard doen, maar nooit MET hen gepraat of gekeuveld, gezellig en knusjes als gelijken onder elkaar. Maar hiertoe zal nu weer het napraten hem opleiden, als hij maar eenmaal de juiste gesprekvormen kent: de tot nu toe onverstane persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden. „Dat mag je hebben", zei moeder dikwijls, als ze hem een ding van waarde uit handen nam, en iets gewoons ervoor in de plaats gaf, waar hij dan meestal minstens even blij mee was. Nu wordt echter *mag jə emmə*, op tweejarigen leeftijd, in zijn mond de gewone vraag voor: mag ik dat hebben? Als moeder hem op den stoel zet, om z'n kousebandje vast te maken zeide ze vroeger nog al eens: Hou moeder goed vast, anders val je. Maar wat later voorkwam Keesje haar, met: *ou moedə choe fast, ansə* (anders) *var jə*, wat hij echter natuurlijk bedoelde als: ik hou moeder goed vast, anders val ik. Soms lachte moeder hem uit, zoo b.v. als hij op den overloop van den trap gekomen, recht door de muur heen wou, en den anderen trap in omgekeerde richting niet vinden kon: W a t b e n j e e e n k l e i n e d o m k o p! W a t b e n j e t o c h e e n s u f k o p! Maar meen nu niet, dat Keesje zich door die min eervolle betitelingen beleedigd acht; hij verstaat ze als uitingen van z'n eigen radeloosheid. En in het vervolg zegt hij juist op denzelfden spottenden toon van moeder, telkens als hij in verlegenheid komt tot zich zelf: *bè jə keinə domkop, bè jə sufkop!* „Tante Waterman lacht je uit", zei moeder een maand later, toen de familie bij Prof. Waterman op bezoek was, en Keesje begon te schreien. Den volgenden dag was Keesje weer in z'n gewone doen en zei hij troostend tot zich zelf: *tattə Watə lach jə uit.* Weer een maand daarna merkte moeder op, dat Keesje *chrokjə fan* of *chok jə 'n beetjə van* zegt, als hij schrikt, en *bejjə bang* roept, als hij iets akelig en onplezierig vindt, en hier j e dus als i k opvat, en zij herinnerde zich toen, dat ze in dergelijke gevallen hem gevraagd had: S c h r o k j e d a a r v a n? en B e n j e b a n g? *Bejjə zoet* (nou ben je zoet)

bejjə eerə soet, bejjə soete jongə gaat dan ook weldra beteekenen: ik ben zoet, ik ben heel zoet, ik ben een zoete jongen. *Da wis jə niet, da dach jə niet,* bedoelt hij twee maanden later als: dat valt me mee. *Wat moet je doen,* bedoelt hij weer 3 maanden later als: wat moet ik doen? enz. Zelfs toen hij volle 3 jaar oud was, zei hij nog: *naar Miesjə gaan, mag je met də kaar rijə* in de bedoeling: ik wil naar Miesje gaan, dan mag ik met de kar rijen. *Noortje rief! moche mach jə Noortje aaiə,* bedoelt hij: Noortje is lief, morgen mag ik Noortje aaien.

9. De moeilijkheid der persoonlijke vrnwden. Hieruit begrijpen we, hoe moeilijk het voor een kind is: het juiste gebruik der persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden aan te leeren. Aan deze voornaamwoorden toch beantwoordt geen vaste aanschouwelijke voorstelling, ze beteekenen in ieders mond wat anders. Een kind merkt natuurlijk niet aanstonds waaraan dat ligt, en konstateert hoogstens in het vage: dat vader een heele boel namen heeft: 1. vader 2. jij, je, jou, en soms ook nog U, 3. ik en mij. Ook moeder heeft al die namen op den eersten na. En Keesje zelf heeft ook al veel namen 1. Keesjə, 2. je, jij en jou, waarmee hij aanhoudend wordt aangesproken, maar nooit U, ik en mij, wat natuurlijk niemand tegen een kind zegt. Die ingewikkelde konstateering komt natuurlijk niet op één dag ineens, maar heel langzaam bij stukjes en brokjes; en is het dan zoo'n wonder, dat het denktrage kinderhoofdje er soms de kluts van kwijt raakt? Nu Keesje evenwel achter het verschil tusschen personen en dingen aan het komen is, en nu merkt, dat ik, jij, je, jou enz. alleen van personen gezegd worden, is hij ten minste al een heel eindje op dreef.

10. De voornaam wijkt voor je en jij. De meeste kinderen, die alleen met groote menschen omgaan, beginnen zich zelf dan ook op anderhalfjarigen leeftijd met hun voornaam te noemen. Keesje noemde zich aanvankelijk *dittə*, dat ook in 't vage hier, hij of mij beteekende, en begon pas met z'n voornaam tegen het einde van z'n tweede levensjaar; eerst in den vorm *Kis, Kees* later *Keesjə*. Op twee en een halfjarigen leeftijd beginnen ze zich dan gewoonlijk je of jij te noemen. Maar moeder en vader noemen ze ook je of jij. En hoe ook de ouders daartegen protesteeren, dat helpt niets in het begin. „Nelly is ik" zei een vader Professor in dien tijd tegen z'n dochtertje Nelly; maar het snedig antwoord was: *Nee, Nelly is niet ik, Nelly is jij.* Ze praten over hun eigen kleed, hun eigen kousen van *jouw kousen* en *jouw kleed.* Ze noemen hun eigen portret *jij* of *dat is jou,* en zoo met alles; omdat ze de anderen dat hooren zeggen.

11. Je en jij wijken voor ək en ik. Min of meer onbewust schijnt Keesje reeds op tweejarigen leeftijd in 't voorbijgaan even den onbetoonden vorm *ək* gebruikt te hebben. *Moenə mach ək kommə?* en daarop verduidelijkend met dubbel onderwerp: *Keesjə mach ək kommə?* en nog eens op denzelfden dag: *mach ək koekjə meək dinkə*? Daar even-

wel in alle drie gevallen het volgende woord met een k begint, kan het best, dat moeder zich vergist heeft. Want vier maanden later noteerde zij, dat hij zich zelf nog altijd *Keesjə* en *jə* noemde, en slechts heel zelden, schijnbaar onbewust *ik* gebruikt. Op twee-en-een-halfjarigen leeftijd komen *ik* en *mij* naast *jə* en *Keesjə* van tijd tot tijd voor; zoo: *ik cha fadə bedjə chapə* (ik ga in vaders bed(je) slapen). *Dat is fan mij, ik kom* en vlak daarop weer: *Keesjə komt*. Als hij ziet dat het niet waar is, wat moeder zegt, b.v. dat de trein in de speelgoedkast staat, zegt hij vlot achter elkaar: *ik choof ə niks fan, ik choof ət-nie waar is, ik choof ət niet* (allemaal uitdrukkingen dikwijls door moeder gebruikt). Aldoor komen nu ik en mij langzamerhand meer in gebruik: *ik moet kost* (korst) *etə; ik moet met də tein* (trein) *perə* (spelen); maar dan weer: *Keesjə mè vadə patə* (Keesje wil met vader praten). *Keesjə is ə bafə jongə*; en zelfs van tijd tot tijd nog: *wat moet-jə doen?* voor: wat moet ik doen? Dan weer: *laat ik ət nou maar doen; zar ik ət mar doen?*, ook dit zegt moeder heel vaak, als hij zanikt om iets te mogen; en kort daarna nog eens *dittə* voor ik. Dan komt *jə* weer eens terug in: *ben jə zoet, mag jə kommə*, voor: ik ben zoet en mag ik komen? Toch krijgen tegen het einde van het derde jaar *ik* en *mij* voor hem zelf, en *je, jij* voor vader en moeder eindelijk de overhand.

12. De nadruksvormen toch weer als naam opgevat.

Maar het mooiste is, dat nu Keesje *mij* eenmaal voor zich zelf gebruikt, de anderen ook van dien nieuwen naam moeten afblijven. Moeder zegt tegen Keesje haar ceintuur opeischend: Dit is van mij. *Nee*, zegt Keesje lachend, *van moedə*. En nu hij eenmaal *jij* en *jou* als namen voor zich zelf op gaat geven, corrigeert hij moeder, als ze die toch weer van hem gebruikt. *Dit is fa mij*, zegt Keesje op z'n trein wijzend. Van jou? vraagt moeder. *Nee*, zegt hij verontwaardigd, en aan z'n oogen zou je gezegd hebben, dat hij dacht: wat heb ik toch een domme moeder! Deze verwarring komt echter alleen voor bij de nadruksvormen, die hij weer min of meer als eigennaam beschouwt.

13. De oude en nieuwe kringen van vertrouwelijkheid.

Maar, sinds hij maar eenmaal z'n koninklijk isolement heeft opgegeven, en zich dus innerlijk met vader en moeder op gelijke lijn is gaan stellen, begint hij ook uiterlijk te merken en te verstaan, dat in het gesprek, de persoon van den spreker zich zelf ik en mij, en den toegesproken persoon je of jij noemt, terwijl alle anderen, die niet aan het gesprek deelnemen, hij of iets anders worden genoemd. En als hij nu eenmaal de drie jaar te boven is, vergist hij zich ten minste niet meer in de gewone gemakkelijke gevallen. Hiermee is dus het vroegere schema (dat hiernaast in stippellijnen staat aangegeven) heel wat veranderd, en uitgebreid tot het nieuwe schema (dat er in doorloopende lijnen over heen

is geteekend). In den vroegeren binnenkring *dittə* is een kleinere *ik-en-mij-kring* gekomen, de overgebleven buitenrand van *dittə* en de daarbij aansluitende halve binnenrand van *dattə* vormen nu samen den *je*-en-*jij*-ring. En de buitenrand van *dattə* met nog een nieuw ontdekten ring daaromheen, vormen den *hij*-rand (Fig. 22).
Ook deze nieuwe kringen beteekenen dus, op de eerste plaats: drie vaste graden van eigenheid, of vertrouwelijkheid. Een *hij* is ons niet zoo eigen, staat ons niet zoo na als een *jij*, en een *jij* opnieuw is ons volstrekt niet zoo eigen en vertrouwd als ons zielseigen *ik*. Vroeger, toen Keesje zich als de heer der wereld beschouwde, was z'n aandacht voortdurend op het binnenste kringetje gericht. Nu heeft hij ook voor de *jij*- en zelfs voor de *hij*-wereld eenige belangstelling gekregen; het werd hem op den duur toch wel wat vervelend in dat alleenige wereldje. Maar ook nu Keesje langzamerhand in z'n bewustzijn wat meer plaats gaat afstaan aan vader en moeder en de verdere buitenwereld, blijft hij toch nog vooral vol van zich zelf. Dat komt sterk uit door de nu aanstonds frequent optredende herhalingen van *ik*. Dit schijnt bijna bij alle kinderen voor te komen. Menige moeder tracht hen dat dan af te leeren, door op verwijtenden toon te herhalen: „ik, ik en ik alleen". Keesje ondertusschen zegt nu aanhoudend *ik*, tot twee- driemaal in hetzelfde zinnetje: *za 'k ik 's 'n andə boek hawə* (halen)? *'k zan* (zal) *'k j'is metə. 'k Heb 'k ik gəgetə*, en zoo een tijd lang voortdurend den heelen dag. Ook *eigen* komt nu voor den dag in een typeerend zinnetje als: *'k wou graag eichə mooi makə* (mijn eigen bedoelt hij). Men moet echter niet denken dat door het verschijnen dezer nieuwe kringen van belangstelling, de oude kringindeeling wordt opgegeven. Neen, niets wat eenmaal den menschelijken geest is ingeprent, gaat later weer verloren. En zoo blijft onder het nieuwe, ook het oude schema bestaan. Welnu, aan het oudere schema beantwoorden nu de aanwijzende voornaamwoorden en bijwoorden; aan het nieuwere schema beantwoorden de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

14. Op de oude kringen berusten de aanwijzende voornaamwoorden en bijwoorden.

Naast *dit* komt spoedig *hier*, en daarna ook *deze* op; naast *dattə* komen *dat*, *da*(*ar*), en *die* in gebruik b.v. *kom ier* en *da* (daar of dat) *is ət hondjə*. Men moet echter niet meenen, dat Keesje nu het onderscheid al kent: tusschen de plaatsaanwijzende bijwoorden *hier*, *daar* en de aanwijzende voornaamwoorden *dit*, *dat* of *deze*, *die*. Al deze woordjes: *hier*, *dittə* en *deze*, *daar*, *dat* en *die* worden lukraak door elkaar gezegd. Meestal toch goed natuurlijk, omdat hij voortdurend halve zinnetjes napraat, maar juist de anders onverklaarbare verwarring, waarop we later bij de vraagwoorden *wat* en *waar* terugkomen, bewijst allerklaarst dat hij van ons onderscheid tusschen voornaamwoorden en bijwoorden nog niets beseft.

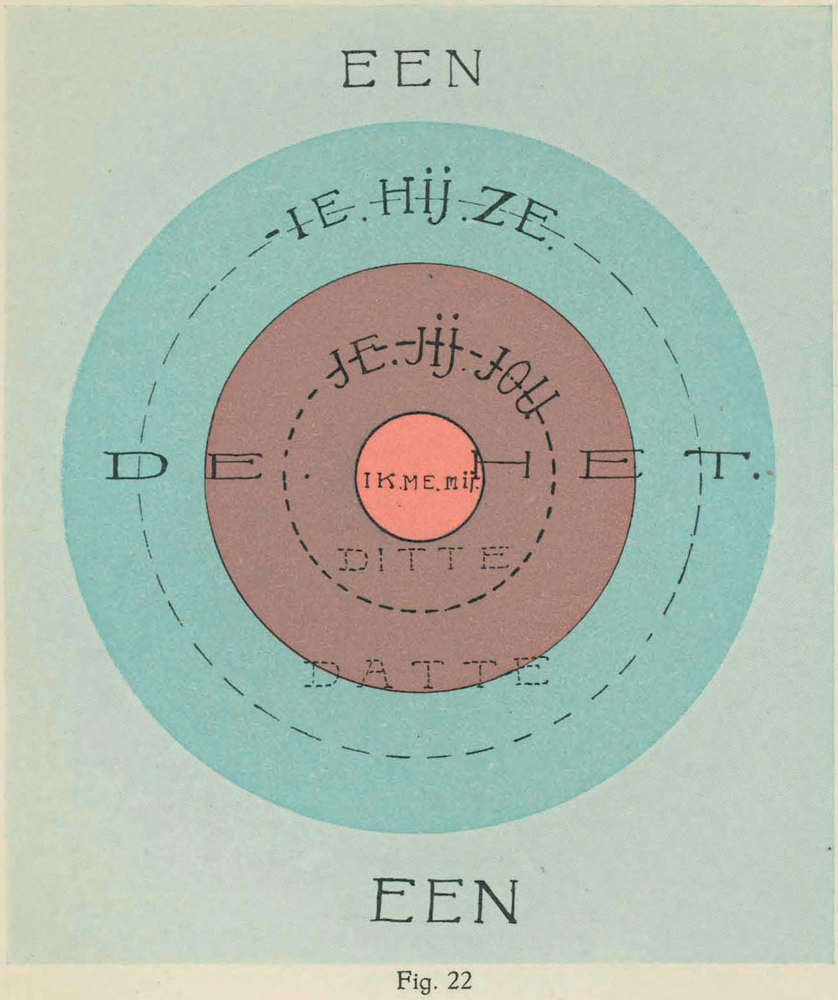

Fig. 22

OEFENING. Trouwens ook door ons worden in verbinding met praeposities de aanwijzende bijwoorden van plaats voortdurend in de beteekenis der aanwijzende voornaamwoorden gebruikt in de zoogenaamde bijwoordelijke voornaamwoorden. Verbeter het gespatieerde: Om wat ben je zoo verwonderd? — (Waarom....) Steek je neus niet tusschen het. — ....er niet tusschen. Steek je geld niet in dat. — Over wat gaat het? — Blijf af van het met je vingers. — Wil je nog meer van het weten? — Wie heeft het meest onder dit te lijden? Hij is door het gesleept. Niets is aan dit te verdienen. Je bent goed van het afgekomen. Op wat zal dat uitloopen? Op wat slaat dat? Om dit is het juist te doen. (Hierom is het juist te doen). — Aan dat ben je gebonden. Ik wist het niet, om dat vroeg ik het. In dit heeft hij mij altijd geholpen: (hierin....) Over het heb ik lang nagedacht. Het is zijn laatste poging, van deze hangt alles af. Dit dient voor alles. (Dit dient overal voor). Hij is knap in alles. In de vacantie ga ik naar alles heen. Weer of geen weer hij gaat door alles heen. Hij heeft over iets geschreven, maar over wat weet ik niet meer. (Hij heeft ergens over geschreven, maar....) Dat dient voor niets. Over wat sprak je zoo juist? Over niets. Laat dat geld zoo niet liggen, doe het in iets.

Van een juiste onderscheiding tusschen mannelijk, vrouwelijk en onzijdig of tusschen enkelvoud of meervoud of tusschen zelfstandig en bijvoeglijk gebruik is op dezen leeftijd natuurlijk bij Keesje al even weinig te merken. Meestal valt het goed uit, maar dikwijls is het glad verkeerd. *Da chaa niet. Da koet ə man an* (Dat gaat niet. Daar komt...). *Piet ie reef* (Piet, die leeft). *Dattə song soldə* (die zon op de zolder, hij bedoelde het kaarslicht). *Dittə paadjə* (dit is een paardje). *Dattə juffrouw, dittə tuitjə* (dat is een juffrouw, dit is (mijn) truitje). *Doe sien wat die Keesjə gaat doet* (Kijk wat dat Keesje gaat doen). Moeder zei namelijk ook altijd: die Kees, die Keesje en nooit dat Keesje. *Dittə Miet* (dit is Miet = ik ben Miet). *Das ə choot eit* (dat is een groot (stuk) ei). *Kijk die Keesje is fiechə* (Kijk dat Keesje eens vliegen). *Da chaa choet, da chaat wur* (wel). *Dit is pinkje. Wa sijnə die nou?* (wat is dat nou?) *Dittə andə moedə* (dit is een andere moeder). *Dattə jotjə* (dat een jongetje). *Die betə, die peert* (dat is beter, dat speelt, van z'n popje gezegd). *Dattə kuiwaachə* (dit is een kruiwagen). *Dittə vajə* (dit is: ik ben vader). *Da is də jeuk weer* (daar is de jeuk weer). *Da is oopa, die doe piep piep* (daar is oopa, die speelt kiekeboe, gezegd van een ouden heer, die onder een parapluie langs het venster ging). *Waa is 't koesjə nou? Da is 't koesje weer. Die gaf əm ən finke kap om ət oor* (Die man gaf hem een flinke klap om 't oor). Waar is het? *Hier. Da is ən reekə* (dat is een leelijke). *Dat is fan mij. Daar is die boerdə tem weer* (die beroerde tram), *dittə kein Irokeesje* (ik ben een klein Irokeesje), *dattə Irokeesmoenə* (dat is: jij bent Iro-moeder). *Is mooi die haar* (Dat haar met zoo'n scheiding is mooi). *Die huis* (dat huis), *die waachjə* (dat wagentje). Ha, hier is Keesje.

Nee dat is Keesjə niet, dat is doktə Janssə, Die tem zit op də rijtuig, dat was een temrijtuig (een omnibus). *Doet dat nou niet. Die heef niks an* (Die heeft geen kleeren aan). *Die andəre man houdt əm vast. Dezə jongəs. Wat doet dezə juffrouw? Wat zegt die juffrouw? Wat zegt dezə meisjə? Doet dezə jongə* (Wat doet deze jongen?) *Die gevə centjəs in de muziek* (aan de straatmuzikanten). *Wat is dat? Wat doet dat meisje? De sowdaat, die bwoos* (blies op den horen). *Die is niet van Maarjus* (Marius). Een enkelen keer wordt het aanwijzend voornaamwoord gebruikt als attribuut bij een heelen zin. De grammatica noemt het dan een betrekkelijk voornaamwoord of een relatief. Zoo in de 33ste maand: *die tem die op de rijtuig rijdt.* Daarop komen wij later nog terug.

OEFENING. Geef eens aan, welke aanwijzende voornaamwoorden in de bovenstaande zinnetjes onzijdig zijn; welke hier zelfstandig en welke attributief gebruikt worden, welke bijwoorden erbij zijn; welke als onderwerp, en welke als voorwerp bedoeld zijn.

15. Het bepaalde lidwoord voor alle ouwe bekenden. Met het bepaalde lidwoord duidt hij, sinds hij $2^1/_2$ jaar is, al de min of meer bekende dingen aan, dus m. a. w. alles wat binnen de drie genoemde kringen valt, vooral als hij er reeds een tijdje over aan 't praten of aan 't denken is. Door *de* of *het* wordt de soortnaam tot eigennaam. Daarom gebruikt hij ze nooit voor eigennamen (behalve z'n eigen naam *də Keesjə*) en evenmin voor de woorden *vajə, varə,* (vader) en *moenə, moedə,* die hem, niet ten onrechte, als eigennamen gelden. Ook hier volgt hij reeds meestal, in de keus tusschen *de* en *het*, het Nederlandsche grammaticale geslacht. Zoo b.v. *met də fiets weg, in də tuin zoekə, də muziek, met de tein perə, də koopə* (de knoopjes), *də tofdoek, də meus* (muis), *də buchəpet* (de burgerpet), *fan də boom af, də muchə* (muggen), *də schoenə, in də boom, də schoenmakə, də məfouw, də pan, də sowdaat, də wekkəkok* (wekkerklok), *met də kaar rijə, in də waar* (in de war), *də poritieagent, də poes, riep doo də sneeuw, doo də snap wap* (leuterpraat), *de tein rijdt doo vadə, doo də kachel, doo də kast,* (malle fantasie), *də metə* (meter), *də maan, də workə* (wolken), *də rook, də rukə* (luiken), *də avond, də tuftuf, də tandəpoessə* (tandenpoetser), *də tram,* en verder: *ət handjə, ət huisjə, ət lichtjə, ət beertjə, ət kindjə, ət stoute hondjə, het ochjə* (orgeltje), *het boed* (bloed). Maar ook: *də səreer* (het geweer), pas geleerd en dus eigenlijk nog onbekend. *Keesjə teek də pikkə in de haar* (steekt de spelden in het haar), *ik doe 't feschjə in də kapier* (het papier). Soms verbetert hij in de 32ste maand echter zelf reeds *də bood* in *ət bood* (het brood), *də dijn* in *ət chodijn* maar in de 33ste zegt hij toch nog: *də rijtuig* enz.

16. Het onbepaalde lidwoord voor onbekenden. Het onbepaalde lidwoord gebruikt hij al een beetje langer, maar aanvankelijk alleen in den toonloozen vorm: ə en ən. Ten eerste: voor onbekende dingen of

personen: *sit ə man ondə bed* (27ste maand, gedroomd: er zit een man onder 't bed) *ən təweer* (een geweer). Ten tweede: voor een soortnaam met een attributief: *ən finke kap* (een flinke klap), *'k zar ən andə boek arə* (een ander boek halen), *ik zar ən mooi huis bouwə*. Ten derde: voor een soortnaam of bijvoegelijk naamwoord als prædicaat gebruikt: *Keesjə is een snaakjə. Da is ən reeke* (dat is een leelijke). *Dat is een doos* ('t was een boek per ongeluk). *Keesjə is ə bavə jongə.* De twee laatste gevallen zijn eigenlijk slechts nadere toepassingen van het eerste geval. Een ander boek zal ik halen, zegt Keesje, welk precies weet hij nog niet; een mooi huis zal hij bouwen, maar hoe het er uit zal zien, kan hij nog niet zeggen. Hij ziet weer af van het *dittə* of *dattə*. Bij *ən finkə kap*, welke woorden hij uit een liedje kende, bleek duidelijk, dat hem k l a p nog onbekend was, want om er kennis mee te maken, voegde hij er aan toe: *moenə Keesje kap ət oor gevə.* Bovendien kunnen wij in 't algemeen uit de gevoelde behoefte aan de voorvoeging van een nader bepalend adjectief afleiden, dat hier het ding zelf hem als iets vaags, onbekends voorkwam. In de prædicaten voelt men duidelijk de onbekendheids-nuance, als we in deze zinnetjes e e n door d e of h e t vervangen, en dan beide vergelijken. Ook leert hij reeds in dezen tijd g e e n voor n i e t e e n gebruiken. Zoo zei hij eerst: *Keesjə heeft niet waghə meer*, maar spoedig daarop: *nou eef Keesjə cheen bodjə* (bordje) *meer.* In de 34ste maand zei hij bij 't nakrassen van een paar letters eerst: *ək schijf niet ə a*, maar aanstonds daarop verbeterde hij zelf: *ək schijf geen a.* Ook gebruikt hij het onbepaald lidwoord reeds na w a t, ter aanduiding van een groote menigte, met het meervoud van het substantief: *Kijk əs moedə wat ən muchə, kijk de muchə is dansə.* (de gewaande muggen waren dwarrelende sneeuwvlokjes). Ook hier spreekt de onbekendheids-nuance zeer duidelijk.

OEFENING. Schrijf uit het stukje over Trott eens op: al de lidwoorden met het volgend zelfst. naamwoord erbij; en geef voor elk geval aan: waarom hier het bepaalde of onbepaalde lidwoord is gekozen.

17. De onderwerps- en voorwerpsvormen van den 1sten en 2den persoon.

Met het juiste gebruik, van de persoonlijke voornaamwoorden als subject en object, en de werkwoordsvervoeging: is het echter bij Keesje nog vrij treurig gesteld. Gelijk uit de boven gegeven voorbeelden reeds bleek, gebruikt Keesje de ook bij ons veel meer voorkomende toonlooze vormen *'k, mə, jə* altijd veel vroeger dan de nadruksvormen *ik, ikkə, mij* en *jij*. Verder gebruikt hij *ik* en *mə, mij* in de 31ste maand nog beide als onderwerp, kriskras door elkaar. *Mij moet ət hebbə*, naast *Zar ik ət maar doen?* maar na een voorzetsel komen reeds uitsluitend *mij* en *mə* voor: *dit is fa mij; mach jə na mə kijkə* (nu mag je na mij kijken). *Jə* gebruikt hij van 't begin af aan zoowel voor subject als object en ook na præposities; 't zou trouwens heel moeilijk zijn hier

fouten mee te maken. *Jij* komt pas in de drie laatste maanden van dit jaar in gebruik, als de nadruk op het voornaamwoord valt en dit subject van den zin is. *Ga jə met də tem mee, vadə? Moedə ga jij ook etə?* enz. Spoedig daarop komt ook *jou* als voorwerp met nadruk op: *'k za jou əs komme snuitə* (ik zal jouw neus eens komen knijpen, tot z'n moeder gezegd, dreigend met de kacheltang nota bene, uit louter lievigheid!). *'k Za jou is omdoen* (en mee doet hij moeder een lapje om het hoofd). Wel komt een enkelen keer naast: *moede ik za jə is metə, ək kom niet jij metə* (voor jou) voor, maar die fout merkt hij nu zelf reeds vrij spoedig, en ze wordt dan ook niet meer herhaald. Wij zien hieruit, dat Keesje z'n vader en moeder aan mag spreken met je, jij en jou. Dat mogen de kinderen in vele andere huishoudens niet. Daar komen we later nog op terug in verband met de geschiedenis van onzen tijd.

18. De vormen van den 3den pers. De derde persoon is uit z'n aard het rijkst aan vormen, omdat hier niet slechts verschil is in subject en object, voor nadruk en toonloosheid, maar ook nog voor het natuurlijk en grammaticaal geslacht. De onderwerpsvorm hij komt bij Keesje nog niet voor. Wel de onbetoonde vorm ie, althans na werkwoorden, maar nog niet na voegwoorden, b.v. *nu komt də maan op də worke, nou roopt də maan, nou staat ie stir.* Bij 't prentjes kijken wil hij moeder uitleg vragen van een vreemd hoofddeksel ('t was namelijk een groote hooge mand, die een man op z'n rug droeg) met de woorden: *wat heeft-ie op?* Ook van den voorwerpsvorm leert Keesje den onbetoonden vorm *əm* vier, vijf maanden eerder, dan den veel minder gebruikelijken nadruksvorm: hem. Reeds vaak toch waren zinnetjes voorgekomen als: *die chaf əm ən* finkə *kap om 't oor, Oom Piet əm meeə domə* (Oom Piet heeft de fluit mee genomen). *Poppe wou ə chaan* (wou hem slaan), toen op moeders vraag: Geef hem eens hier Keesje, het merkwaardig antwoord kwam: *hier is de hem.* Hij verstond er dus nog niets van. Kort daarna klinkt het weer: *Die andərə man houdt əm vast* enz. als iets heel gewoons, maar dat *hem* en *əm* twee vormen van hetzelfde voornaamwoord zouden zijn, komt nog niet in hem op.

19. Vrouwelijk en onzijdig. Gewone vorm en nadruksvorm. Ook voor het vrouwelijk verschijnen *zə* en *dər,* veel eerder dan *zij* en *haar.* Opmerkelijk is dat *zə* betrekkelijk vroeg voor de flesch voorkwam: *da val zə.* Daarentegen maakt hij, gelijk we zagen, de maan mannelijk: *nou staat ie stir;* beide natuurlijk, omdat moeder het ook zoo zegt. Het meest en het vroegst gebruikt hij echter het onzijdig vrnmw. zoowel voor subject als object in den onbetoonden vorm: *ət:* 1° soms voor onzijdige substantieven, zoo voor een *feschjə* (fleschje) dat hij in een groote enveloppe gestopt had: *moedə 'k voer ət* (ik voel het) *ət rot* (het rolt); maar 2° meestal voor een samenvatting van een heele

zin of een heele gedachte of een heele handeling. *Laat ik ət nou maar doen! Zar ik ət maar doen. Nu zeg Keesjə ət choed, moedə. Ik vin ət niet aadig,* enz.

20. Samengestelde Bijwoordelijke voorn. woorden. Toen Keesje eens naar z'n trein zocht, zei moeder: hij staat in de kast. Maar Keesje zag, daar de kast open stond, dat moeders gedachte niet uitkwam en zei toen: *ik choof ə niks van, ik choof ət nie waar is, ik choof ət niet.* De nadruksvorm het, is ook in groote-menschentaal zeer zeldzaam, daar wij juist in het meest voorkomende geval, d.w.z. na præposities nooit het gebruiken, maar in plaats daarvan de zoogenaamde bijwoordelijke voornaamwoorden. Ook deze komen nu spoedig voor den dag gelijk we al zagen, want *ik choof ə niks van,* is natuurlijk een nog vage uitspraak van het bedoelde: ik geloof er niets van, wat evenveel beteekent als het ongebruikelijke: ik geloof niets van het.

21. De eerste persoon meervoud. Van de meervoudige persoonlijke voornaamwoorden verschijnt bij Keesje in dit jaar nog dat van den eersten persoon in twee onbetoonde vormen: *wə* en *mə*. *Dan chaan wə toertjə doen. Chaamə boochap doen. Gistər, als wə bij oopa gəweest zijn.* Deze beide vormen komen ook in het Algemeen Beschaafd Nederlandsch heel dikwijls naast elkander voor. Wat de beteekenis betreft, merk ik op, dat Keesje met *wə* en *mə* tot nu toe alleen de samenvatting van vader, moeder en hem zelf bedoelt. De cirkel van *wə*, al noemen we dat het meervoud van ik, valt dus niet precies met den kring van ik samen, maar strekt zich verder uit over een rand van je, jij en jou, ongeveer evenver als de kring van *dittə* en *hier*[1]. Want tot vader en moeder zijn nu de meest gebruikte *je* en *jy*'s gericht. Maar dat hij zich van de samenvattende kracht van *wə* en *mə* iets bewust is, kunnen we opmaken uit een interessant zinnetje uit dezen zelfden tijd. In zijn jaloerschheid op vader kon hij niet dulden, dat vader en moeder iets stil tegen elkaar fluisterden: vader en moeder mogen niet alleen met elkaar praten. *Elkaar* kent hij echter nog niet als de samenvatting van twee personen. Als zoodanig kent hij wel *wə* en *mə*, en daarom zegt hij nu: *mach moenə en vadə niet arreen met mə patə.*

22. De vervoeging van het werkwoord zijn. De vervoeging der persoonsvormen van het werkwoord begint ook nu pas heel langzaam in het dagelijksch gesprek op te komen. Het eerst leert hij de aanhoudend gehoorde vormen van het werkwoord zijn gebruiken, zonder evenwel nog te vermoeden, dat ze iets met elkaar te maken hebben, als loutere koppelwoordjes. Ik ben komt nog niet voor. Misschien is het juist, wijl hij van dezen vorm nog niet zeker is, dat hij in alle zinnen, waarin hij zelf onderwerp, en verder een koppel-

[1]) In het Italiaansch is Ci hier (denk aan 't fra. *ici*) ook Wij gaan beteekenen.

woordje noodig is, nog altijd weer zijn eigen naam gebruikt: *Keesjə is ə bavə jongə. Keesjə is ook niet aadig. Keesjə is in də boom gekommə.* Ben je, ook door moeder en vader, meest als *bejjə* uitgesproken, komt aanhoudend voor, maar *jə bent* nog niet. Is kwam het eerst van allemaal in gebruik. Het meervoud van den 3den persoon *zijn* gebruikt hij reeds goed; alleen hecht hij er naar analogie der meeste meervoudsvormen die een tweede lettergreep met -ə hebben, ook soms zoo'n achtervoegsel aan: *Arrə də barə zijn fan də boom af. Gistrə, as wə bij oopa gəweest zijn,* maar vroeger reeds: *Wat sijnə die nou?* (Wat zijn dat nou allemaal?) Waren echter komt nog niet voor, alleen *was*, gelijk we in 't volgend hoofdstuk zullen zien.

23. Vormen van hebben. Meer moeilijkheid geeft hem hebben. Behalve het later nog te bespreken *gəebt*, komen hier voor: *ik heeft, eef ik*, maar in de laatste maand van dit jaar ook: *'k heb ək ik.* Verder *heb-jə* maar nog niet *jə hebt,* en *heeft-ie,* maar evenmin *hij heeft,* wel: *die heef.* Het meervoud komt nog niet voor, evenmin als *had, hadden* of iets wat erop lijkt.

24. De derde persoon uitgaande op -t. Van de andere werkwoorden bestond langen tijd alleen een vage derde persoon, meestal, maar toch niet altijd uitgaande op een -t. Zoo: *Nou zegt Keesjə ət choed, də poes staat zoo, zoo doet de pan, nu komt de maan op de workə, ət rot* (het rolt); *nou roopt de maan, nou staat ie stir. Wat zingt het ochjə* (orgeltje) *nou vadə? Keesjə borstət* (borstelt) enz. Maar aanvankelijk nu ook: *ik chaat, ik loopt* enz. 't Is weer $^{9}/_{10}$ tegen $^{1}/_{10}$!

25. De eerste persoon zonder -t. Daarentegen krijgen de hulpwerkwoordsvormen zal, mag en wil nooit een -t, waarbij wel opmerkelijk is, dat ze ook nooit bij Keesje — en anderen! in den derden persoon voorkomen: *'k wil bij je staan, moedə, ik sajj's metə, 'k za jou is omdoen, moedə zak is deksə arə* (zal ik het deksel eens halen)? Maar ook de overige werkwoorden verliezen de aanvankelijk gebruikte -t heel spoedig: *moedə 'k voer ət* (ik voel 't), *'k doe niks, ik doe 't feschje in de kəpier, 'k kom niet jij metə, 'k schijf niet ə a* (geen a), *eef ik,* tegenover *heeft ie,* maar ook: *die heef niks an* (wat moeder trouwens ook zegt), *nou begin ik weer.* Wel echter komt soms een -n-uitgang voor: *ək zan əkik ən andə boek hawə* (ik zal een ander boek halen) *ek zien ət nie.* (Ook moeder zegt gewoonlijk: dat zien ik niet, hier staan ik, enz.). De verleden tijd, die juist meestal in den derden persoon voorkomt, heeft nooit een -t: *nou wou ik mewk, de sowdaat bwoostə, bwies, bwoos, varə was etə, koe wou choppe* enz. Zie verdere voorbeelden hiervan in het volgende hoofdstuk, waar de opkomst der werkwoordstijden uitvoerig zal behandeld worden

26. De tweede persoon zonder -t. De tweede persoon heeft tot nu toe zoowel in den tegenwoordigen als verleden tijd ook nog geen -t: *Je keek zekə achərom moedə.* Dit zal waarschijnlijk wel hieraan liggen, dat zoo goed als al de door Keesje gebruikte 2de persoonsvormen: in de zoogenaamde omgekeerde woordorde voorkomen, en ook wij in dit geval nooit den t-uitgang gebruiken: *nou jok jə, ga jə met de tem mee vadə? moedə ga jij ook etə? ansə var jə* (anders val je). *Vadə mag jə na mə kakə, moedə zajjə 't nie meer doen, Zar jə nou zoet zijn? Wij is ruikə? da wis jə niet; da dach jə niet, dan maak jə mə haar zoo in de waar* (war).

27. De eerste en derde persoon meervoud. De meervoudsvormen krijgen soms reeds een stomme -e tot uitgang. Toevallig komen bij Keesje van den eersten persoon alleen voorbeelden voor van de allerfrequentste werkwoorden zonder tweede silbe: als g a a n en z i j n. Maar van den derden persoon zijn er reeds andere gevallen: *Die gevə centjes in de muziek. Deurə moetə efə toe.* Alles te zamen is Keesje's vervoeging dus op drie-jarigen leeftijd nog niet schitterend te noemen. En dat is toch eigenlijk ook geen wonder.

OEFENING. Maak eens op: de lijst van de gewone vormen en de nadruksvormen aller persoonlijke en bezittelijke voornmw. Maak bij de pers. vrnmw. onderscheid tusschen de onderwerps- en voorwerpsvormen, en verder bij den 3den pers. ook nog tusschen de geslachten. Vervoeg eens de werkwoorden moeten, willen, geven, blazen en gaan in den tegenwoordigen en verleden tijd, met 1° het persoonlijk voornaamw. er voor en 2° het pers. naamwoord er achter.

28. De omkeering der voornaamwoorden in het gesprek. Want ook met de voornaamwoorden zelf vergissen zich de meeste kleuters tijdens en na deze periode nog herhaaldelijk, althans in moeilijker gevallen. En die zijn voor ons ouderen o zoo leerzaam, omdat wij eigenlijk daaruit pas ten volle begrijpen: waar eigenlijk het gesprek, de dagelijksche omgang, de geestelijke samenleving, de innigste verhouding van mensch tot mensch op neerkomt. Het moeilijkste geval voor kinderen schijnt nu te zijn: als een ander juist te voren ongeveer denzelfden zin, dien zij willen zeggen, met natuurlijk het tegengestelde voornaamwoord heeft gebruikt. Ze vergeten dan meestal de noodzakelijke omzetting. „Heb ik te hard geloopen?" vroeg vader. *Te hard heb ik geloopen,* antwoordt Greta, met de bedoeling: U hebt te hard geloopen. Waar is je bord? vraagt moeder. *Hier is jə bord,* zegt Hein, maar „hier is m'n bord" bedoelt-ie. Wie z'n pet is dat? zegt vader. Ouder broertje roept: *mijn pet.* En hij heeft gelijk. Ook jonge broer voelt zich geroepen dit te bevestigen, en hij roept, met z'n vingertje den oudere aanwijzend: *mijn pet!* maar zijn bedoeling voor ons vertaald, moet natuurlijk luiden: *ja, zijn pet!* Wat zien

wij hier dus voor merkwaardigs in het uitblijven van die omkeering?

29. Het toespreken. De moeilijkheid der voornaamwoorden is nog veel grooter dan we aanvankelijk begrepen, maar ook veel dieper dan we vermoedden. Want het eerste zinnetje van nr. 13 hierboven moge als konstateering-van-buiten-af waar en juist zijn, den diepsten innerlijken grond hebben wij daarmee nog niet geraakt. I k beteekent voor mij en voor ieder van ons, en dus ook voor Keesje, telkens de aanduiding van ons zelf alleen, dus uit ieders hart gesproken: van m i j en van m i j alleen. En j i j beteekent den eersten buitenstaander naast m i j. En dit is dan ook de eenige beteekenis, waarin Keesje nu die twee woorden zelf gebruikt. D a t i s d u s K e e s j e s s p r e k e n z e l f, dat in dit geval natuurlijk altijd een *toe*-spreken is, een spreken namelijk tot een ander.

30. Het verstaan. Wat gebeurt er nu echter, als een ander ze tot hem gebruikt, en en hij ze wil verstaan? Wat gebeurt er meer in 't bijzonder, als een ander ik gebruikt voor zichzelf? En wat gebeurt er als de ander juist voor Keesje j i j gebruikt? DAN TREEDT KEESJE ALS HET WARE UIT ZICHZELVEN, EN KOMT ZICH INVOELEN EN INLEVEN, ECHT SAMENLEVEN BIJ DIEN ANDER. En zoo ziel aan ziel met dien ander, verstaat hij het nu ook, als die ander het woord i k gebruikt voor dien ander zelf. En zoover gaat die invoeling, dat hij ingeleefd in dien ander, z'n eigen persoonlijkheid als het ware buiten zich plaatst, en leert aanduiden met j i j, d. w. z. den eersten buitenstaander. E n d a t i s d u s K e e s j e s v e r s t a a n.

31. De ontleding van een gesprek. En wat is nu het gesprek? Dat is de wederkeerige ritmische wisseling van toespreken en verstaan. Keesje spreekt eerst, en is zich zelf, en behandelt moeder als tegenover hem staande. Vlak daarop spreekt moeder, en nu voelt Keesje zich een met moeder, en beschouwt alles van haar standpunt en ook zich zelf. Vlak daarop spreekt Keesje weer, hij heeft zich uit moeders gedachtewereld teruggetrokken en is op z'n eigen standpunt teruggekeerd, m á á r moeder is hem gevolgd, zij is nu op haar beurt uit haar zelve getreden, om in Keesjes gedachten en gevoelens te komen meeleven, zij beschouwt nu alles van Keesjes standpunt. Nu neemt zij zelf weer het woord, en meteen is zij in haar eigen ziel teruggekeerd, en nu is ook Keesje weer daar bij haar, in haar, met haar een. En zoo gaat het door. Het gesprek is dus een samenleven, een samenvoelen en samendenken, nu eens samen in de ziel van den eene, dan weer samen in de ziel van den andere; een gelijktijdig geven van den eene en krijgen van den ander, dat telkens weer in het geven van den ander en het krijgen van den eerste overslaat, maar op een voortdurenden ondergrond van samen-hebben, samen-deelen berust! een ritme van ziel in ziel, waarin telkens een van beiden een oogenblik in den andere onderduikt; een rijzen en dalen van twee zielen samen in een schommel-

schuitje, waarbij elk om beurten de stuwkracht geeft! dát is het zoo eenvoudig en toch zoo subliem en intiem gebeuren der menschelijke verstandhouding in het dagelijksch gesprek.

32. Het gesprek berust op zelfverlies en zelfhervinding.

De kleuters moeten dus leeren luisteren naar een ander! d.w.z. zij moeten leeren voor een oogenblik buiten zich zelve te treden, en hun EIGEN ZIEL als het ware te VERLIEZEN om mee te gaan leven, in te gaan voelen, in het zieleleven van een ander. Dat is de eerste trap door Keesje in z'n derde levensjaar met veel moeite en echte zelfverloochening beklommen. Maar verstaan ze eenmaal die kunst, dan moeten ze zich uit dat zieleleven van dien ander weer met gemak leeren losmaken, en met dien ander in eigen ziel terugkeeren naar het eigen standpunt, dat is de tweede trap: ze moeten ZICH ZELF KUNNEN TERUGVINDEN. En daaraan nu beantwoordt de uiterlijke omzetting der voornaamwoorden in de gevallen die we daar zoo juist hebben besproken. Eer kinderen nu hun ingeboren ikzelvigheid en hun onbeholpen traagheid van geest en gevoel hebben afgelegd, en deze omzetting trouw en juist leeren toepassen, zijn ze gewoonlijk reeds $3^1/_2$ of 4 jaar oud geworden. En dan pas kunnen we zeggen, dat ze de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden ten volle hebben leeren gebruiken en verstaan.

33. Het gesprek voedt op tot welvendheid en beschaving.

Die geestesrapheid, die plooibaarheid van 't egoïstisch willetje, die buigzaamheid van het ik- en jij-gevoel: kunnen ze natuurlijk alleen door veel en gestage oefening leeren. Ze moeten reeds veel gesprekken hebben gevoerd, ze moeten reeds dikwijls zich zelf hebben verloochend, uit zich zelve zijn getreden, en daarna weer het standpunt van den ander hebben prijsgegeven en met hem bij zich zelve zijn teruggekeerd; ze moeten dat met-een-ander uit- en in-zich zelf keeren o zoo dikwijls hebben beleefd, om inderdaad een „beleefd" gesprek te voeren in den letterlijken en figuurlijken zin des woords. Want vanwaar Keesjes kleine koningstrots, Keesjes egoïsme, Keesjes inbeelding van imperiale onaantastbaarheid, kortom klein-Keesjes grootheidswaanzin? Vanwaar Keesjes stuitend gemis aan „savoir vivre", Keesjes verregaande „onbeleefdheid", juist in de eerste helft van zijn derde levensjaar tegen vader en moeder? Keesjes „onbeleefdheid" berust op het reeds verworven ik- en ik-alleen-bewustzijn, maar op zijn weinig of niets beleefd hebben in en met anderen. En de beste en eenige natuurschool der ware „maatschappelijke" beleefdheid — die hierin bestaat, dat men niet altijd uitsluitend aan zich zelven denkt, maar voortdurend mede rekening houdt met de wenschen en behoeften van anderen — is dus de heerlijke gymnastiek van rede, wil en gevoel te zamen in het dagelijksch gesprek. Het gesprek is het kostbaarste opvoedingsmiddel tot hooge innerlijke beschaving. Door het gesprek

wordt de ingebeelde kleine koning tot burger der menschelijke maatschappij.

34. Het gesprek de hoogste kunstvorm en de rijkste levensvreugde. De taalkunst of literatuur is slechts de wondere ontluiking van overál-schuilenden taalaanleg. Taal is inwerking van mensch op mensch door zelfopenbaring. En wanneer die zieleuiting een zekeren graad van volheid en diepte en spontane klaarheid haalt, dan is die taal kunst, litterair, dan is de poëzie geboren. En daarom is het gesprek voor fijne keuvelaars niet alleen de meest alledaagsche, meest voor de hand liggende kunstvorm, waarin zij mededeelen aan anderen van het kostbaarste ter wereld: rein zielegoud! maar tevens, als twee rake praters samenkomen, de heerlijkste en rijkste kunstvorm, omdat het hier een wederkeerig geven en krijgen is. Het gesprek is ten slotte de beste oefenschool voor de kunst, die alle artiesten van beteekenis hebben doorloopen; in het gesprek alleen leert men volkomen elkanders diepste gronden peilen, elkanders gaven en neigingen waardeeren, in het gesprek verraden zich talent en genie het eerst en het rijkst; het gesprek is de fijnste weegschaal van de zielen. Het gesprek is de hoogste en natuurlijkste levensvreugde. Inderdaad, het is niet goed, dat de mensch alleen zij. —

35. Sommigen leeren het nooit. Toch moet men nu weer niet meenen, dat Keesje nooit meer zal terugvallen in z'n oude kwaal en z'n vroeger onverstand. Al te sterk zal ook hem nog vaak de blinde eigenliefde weer terug trekken als een slak in zijn huisje, hij zal zich dan weer opsluiten in zich zelf, de heele wereld van zijn standpunt bezien, alles en allen als kleine Keesjes beschouwen en weer net doen, of hij de eenige is, die op Gods aardbodem het recht heeft er een menschelijk bewustzijn op na te houden; vooral als hij driftig wordt, doet hij weer telkens zoo. En 't ware te wenschen, dat allen ook in het latere leven de dwaasheid hiervan even goed beseften, als wij op dit oogenblik, nu wij ons aan Keesje spiegelen. De kinderen die veel broertjes en zusjes hebben, leeren het gesprek en de gesprekvormen natuurlijk weer veel gemakkelijker. Koppigheid en eigenzinnigheid leeren zij elkaar van zelf wel af. Maar van den anderen kant zijn er toch ook dreumesen, die het nog pas veel later leeren als Keesje. Zoo verhaalt ons Kneppelhout in een van z'n stukjes De Dageraad getiteld, hoe zoo'n stil jongetje, voor vader en moeder wel tot z'n tien, twaalf jaar ontoegankelijk en als een vreemde bleef. Trouwens, sommige stugge naturen leeren eigenlijk het echte intieme praten nooit of nimmer. Zij komen niet verder dan de beteekenis der voornaamwoorden gelijk die in nr. 13 is aangegeven. Alles, wat wij in nr. 29, 30, 31 hebben uitgelegd, blijft hun levenslang een gesloten boek. Van zulke menschen zegt men: dat je niet met hen praten kunt, dat je eigenlijk nooit weet, wat je eraan hebt. Anderen, en het behoeven volstrekt niet altijd de geleerdsten te zijn, verstaan juist de kunst der gezelligheid bijzonder goed. 't Is een

lust om met hen te keuvelen en naar hen te luisteren. Over het algemeen staat de vrouw hierin boven den man. Maar ook bij je zelf kun je heel duidelijk het verschil tusschen een koel en een gezellig gesprek opmerken. Als je iemand voor het eerst ontmoet, pas kennis met hem gemaakt hebt, kun je je natuurlijk nog niet in hem inleven, evenmin als hij in jou. Je hebt nog niets gemeen met zoo iemand, en daarom ben je dan vanzelf niet „gemeenzaam". Gewoonlijk begin je dan maar over het slechte of het goeie weer. Daar zijn we allemaal aan onderworpen, dat hebben we met eenieder gemeen. En de kunst is dan ook slechts, om van dit eerste aanrakingspunt netjes af te komen, en over te gaan naar een volgend, en zoo doorpratende al langer hoe meer gemeenschappelijken zielegrond te ontdekken, waar je elkaar bezoeken en ontvangen kunt. In den trein kun je hier voortdurend aardige staaltjes van hooren, en het is zeer leerzaam daarop te letten. Je moet leeren „gezellig" te zijn.

OEFENING. Maak eens een opstel, waarin een gezellige en een stugge jongen met elkaar praten; of beschrijf een kennismaking in den trein, die zóó verloopt, dat de twee nieuwe kennissen als vrienden scheiden.

KLEIN VLEISTERTJE :-: :-: :-: :-: :-: Anna Sutorius.

Moeke, zeg, wat is 't gezellig,
Als wij bij elkander zijn,
Gaan wij samen plaatjes kijken,
Of vertelt u, Moeke-mijn?

Ik weet óók wel een verhaaltje,
Maar het is een beetje klein,
't Is: „dat wij de beste vrindjes,
Van de heele wereld zijn!"

KLEIN ONDEUG. :-: (in t Afrikaansch) :-: door Jan Celliers.

Klein ondeug, moeders sorg en skat,
haar lus, haar las, haar vreug;
hij vroetel hier, hij snuffel daar,
hij pluk die heel huis deurmekaar,
keer voor daar [1])! — liewe deug!

Te laat, — daar gaat die koppie al,
en stukkend op die vloer;
knor jij hem — jij krij knor terug,
of nijdig smijt hij 'm op sij rug,
en trappel fluks tamboer.

Hij's kort-kort bij die water-bak,
al jaag jij 'm twintig-maal;
jou Sondag-stewels [2]) krij hul bad,
dàn is 't weer die arme kat,
wat jij daar uit moet haal.

Al trippe-trap die mure langs
kan jij sij stappies hoor;
hij's weg en stil nou, so's 'n muis,
maar glo mij nou dit's glad nie pluis,
kom, hier is al sij spoor;

daar hê j' dit al, die muur-papier
in repe afgetrek,
geskeur in stukkies, klein en kort,
die ink-pot daarop uitgestort,
en hij, één zwarte vlek!

Daar val meteens die solder-leer,
ja, so's 'n donder-slag!
ons loop te hulp met grootste haast,
daar sit die kleine vent daar-naas —
en skater so's hij lach!

---

1) Loop daar vóór langs!

2) Je Zondagsche laarzen krijgen hun bad.

D'is brabbel-praat, d'is woel en val,
van 's mor'ens[1]) vroeg tot laat,
d'is koppie stamp, en huil en lach
so twintig male elke dag,
tot basie kooi toe gaat.

Die laaste soentje is van haar
wat[2]) sorg noch las ooit heug;
met mond en pootjes skoon gewas
slaap nou klein ondeug, — moeders las
haar skat, haar sorg, haar vreug.

HET ZUSJE VAN TROTT. :-: :-: :-: door A. Lichtenberger.

Trott heeft een zusje gekregen. Hij heeft er lang genoeg op gewacht. Op een avond had mama den kleinen Trott bij zich op haar schoot genomen, hem gekust en hem gevraagd: — Trott, zou je graag een broertje hebben? — Trott was bezig, met den ketting van mama's horloge te spelen. Hij dacht een oogenblik na en zei toen: — Neen, dank u. Als het is om mij een genoegen te doen, koop mij dan liever een levende schildpad. Want u begrijpt, ik zou hem mijn speelgoed moeten leenen en dan zou hij het maar stuk maken, en dat zou ik erg vervelend vinden. Trott's moedertje begint te lachen. Zij legt haar kleinen jongen uit, hoe aardig het toch zou zijn, een broertje te hebben, waar hij mee praten kon, en wien hij een goed voorbeeld zou kunnen geven.... O! wat dat betreft, dan zou hij zoet moeten zijn voor twee!... En Trott zucht. Want het valt al zoo moeilijk om zoet te zijn voor één; — voor twee, dat zou heelemaal niet te doen zijn. Trott legt dat zijn moeder uit, en die begint nog harder te lachen. Trott's vader komt binnen. Mama deelt hem de meening van zijn jongen mee; en ook hij lacht. Gek toch, dat groote menschen soms lachen om dingen, die toch zoo buitengewoon ernstig zijn.... Papa vraagt Trott: Zou je liever een klein zusje hebben? Trott bekijkt het vraagstuk ernstig van alle kanten. Een zusje? Dat was misschien wel zoo prettig. Marie de Milly is een heel lief kind. Gisteren nog heeft ze hem een koekje bijna heelemaal laten opeten. Jawel, Trott houdt meer van kleine meisjes. En bovendien zijn ze niet zoo sterk als jongens. Als je dus ruzie met ze hebt.... Mama en papa praten allang over iets anders. Als een boortje snerpt Trott's schel stemmetje hun plotseling door het trommelvlies: Ja, papa, als het u om het even is, dan heb ik liever een zusje. — Mooi, zooveel te beter. Vergeet niet, er Onzen lieven Heer elken avond om te vragen. — En Trott heeft het elken avond gevraagd. Alle avonden.... dat is te zeggen, niet precies âlle. Daar zijn van die avonden, niet waar, dat je zoo'n slaap hebt, dat je haast niet weet wat je doet. Misschien heeft hij het die avonden.... Natuurlijk, je doet dan wel je gebedje, alleen, je doet het een beetje in den sleur. Maar telken avond, dat hij niet al te gauw in slaap is gevallen, heeft Trott Onzen lieven Heer om een klein zusje gevraagd. En hij heeft Hem goed uitgelegd, hoe zij zijn moest. Ze moest heel lief en heel zoet zijn, niet zoo groot als Trott, en vleesch moest zij graag lusten, maar geen vruchten. Dan zal Trott haar zijn vleesch geven en zelf haar dessert opeten. En dan moest zij Polycarpe heeten. Polycarpe, dat is Trott's lievelingsnaam; waarom, weet men niet. Mama heeft er hartelijk om gelachen. Lucette zal zusje heeten, zegt ze. Wat een leelijke

[1]) 's morgens. [2]) wie.

naam! Net een hondennaam! Polycarpe is toch veel mooier! Enfin, als ze dan maar veel kleiner is dan Trott en niet van vruchten houdt.... Overigens heeft Trott den laatsten tijd een beetje vergeten, dat zij komen zou. Maar er gebeurde ook zooveel, dat het hem wel te vergeven is. Mama was steeds zoo moe, en zelfs een beetje ongesteld. Toen heeft ze Trott gezegd, dat hij maar met Jane, zijn Engelsche bonne, naar Mevrouw De Tréan moest gaan, de oude blinde dame, die een villaatje bewoont dicht bij de kust. Het was erg lief van mevrouw De Tréan, dat ze Trott had uitgenoodigd. Toch was hij liever bij zijn moedertje gebleven, die hij nog nooit verlaten had. En zij ook, zij drukte hem tegen zich aan en omhelsde hem zoo innig, dat men zien kon, hoe moeilijk het haar viel, van hem te scheiden. Maar hij moest weg. Alles moest gereed gemaakt worden om jongejuffrouw Lucette (wat een leelijke naam toch!) te ontvangen, en Trott zou wegblijven tot zij was aangekomen. Het leek wel een prinsesje, dat kleine ding! Haar min was er ook al, zoo'n reusachtige groote vrouw, die haast geen woord Fransch kon spreken en Trott een respect inboezemde, evenredig aan haar omvang. De wieg stond al heelemaal gereed. Zij alleen ontbrak nog. Toch niet beleefd van kleine kinderen, de groote menschen zoolang te laten wachten! Alle dagen kwam Trott zijn moeder een bezoek brengen. Haastig gaf hij haar een zoen en ging dan in alle hoekjes van de kamer neuzen, om te zien of zusje zich niet hier of daar verstopt hield. Altijd tevergeefs. Na het bezoek ging Trott naar mevrouw De Tréan terug en dacht aan andere dingen. Mevrouw De Tréan was een heele lieve dame. Trott hield veel van haar, hoewel hij soms een beetje bang voor haar was om haar oogen, die niet konden zien. Alle avonden zat hij naast haar voor het knappende vuur, heel lang. Soms bladerde hij in een prentenboek, terwijl zij zat te breien. Of wel, zij vertelde hem vertelseltjes, prachtige verhalen. Niemand kende ze mooier dan zij.
Dien morgen was Jane heel vroolijk, terwijl ze Trott aankleedde. Zij was zoo opgewekt, dat je haar bijna niet herkende. — Wat zie je er van morgen grappig uit, Jane! — Vin-je? — Jane, wat is er? Kom, zeg op... — Je moet raden. — Hebben ze mijn tol teruggevonden. Jane? Of is het zwarte paard weggeloopen? Of heeft het vannacht suiker gesneeuwd als in Luilekkerland? — Wel neen, Trotje; denk toch na, iets waarop je wachtte... Je weet wel... in de wieg... Zusje is gekomen! Zij is er. En als Trott zoet is, mag hij haar van middag gaan zien. Dat nieuws windt Trott heelemaal op. Eindelijk is zij er, die kleine langverwachte zus! Misschien moest hij haar maar wat speelgoed meenemen. Neen, niet het paard met mekaniek, zij zou het maar laten vallen. De rose pop? Die is te leelijk. De groote harlekijn is te zwaar. Maar bij mama thuis is toch ook speelgoed in overvloed! De morgen is langzaam voorbijgegaan. Eindelijk is hij om. Trott heeft ontbeten; hij is gekleed; op weg! Trott huppelt als een geitje den weg langs. Als hij vroolijk is, moet hij wel lachen, lachen tot met zijn beenen toe. En vandaag zijn ze dol van het lachen, de beentjes van Trott. Ze nemen hem mee naar links en naar rechts, hier over en daar over. Maar wat treuzelt

die Jane! Nu roept ze hem en zegt, dat hij kalmer moet loopen. Trott lacht haar uit. Maar dat is dom van hem. Want pardoes, daar valt hij languit op den grond en bezeert leelijk zijn knie. Jane helpt hem overeind, beknort hem, stoft hem af en neemt hem aan de hand. Nu is hij gekalmeerd. — Zeg, Jane, zusje zal toch niet zoo hard kunnen loopen als ik, wel? — Neen, niet heelemaal, wees maar gerust. Niet heelemaal? Dan is het goed. Want, als ze nu krijgertje spelen, kan Trott haar pakken zoo vaak hij wil; en hij behoeft zich niet te laten vangen dan wanneer het hem lust. Dat is in orde. Maar, ze moet er niet boos om worden... — Zeg, Jane, ze zal wel heel zoet zijn, is 't niet? Anders geef ik haar een klap... — Wees toch wijzer! Mag je zoo harteloos zijn, met haar nu al een klap te willen geven! Dat arme engeltje! Trott is beleedigd. Die arme Jane begrijpt ook nooit wat je zegt. Natuurlijk wil hij haar dadelijk nog niet slaan: hij bedoelt later, heel veel later, morgen misschien... — En maak vooral geen leven als je binnenkomt! Mama is erg vermoeid, en misschien slaapt zusje wel. — Dat is vervelend. Trott heeft juist heel veel dingen aan mama te vertellen. Gisteren heeft hij een prachtige roode schelp gevonden. En het zwarte paard heeft hij een heele poos mogen mennen. En dan, dat moet hij vooral zeggen, in zijn broek heeft hij een winkelhaak gescheurd; niet in de nieuwe, gelukkig... Daar heb je het hek van den tuin al. Bedaard stapt Trott naar binnen. Toch begint hij er wel wat onrustig uit te zien. Want, weet je, hij kent zijn zusje nog heelemaal niet. En als Jane aanbelt, voelt hij grooten lust om aan den haal te gaan... Wat mal toch!... Thérèse de oude keukenmeid doet open. Zij heeft Trott's stemmetje al herkend! — Zoo! Trott! kom je eens naar zusje kijken! Maar maak geen drukte, hoor! Ssst! zusje slaapt... — Wat een kleine luilak! Trott zal haar gauw wakker maken... — Als je drukte maakt, Trott, word je dadelijk de deur weer uitgestuurd. Trott belooft zoet te zullen zijn. Op de teenen sluipt hij de gang langs. Jane klopt aan een deur. De kolossale min doet open. Zij lacht en laat daarbij haar kannibalen-tanden zien, die Trott zooveel respect inboezemen. Dan zegt ze: — Pépétôtô[1]). Trott blijft onthutst staan. Hij verstaat het niet. 't Is misschien wel een vloek. Wat zou er nu gebeuren? Wel, de min is er een uit den Elzas. Zij bedoelt, dat bébé slaapt. Trott is gerust gesteld en sluipt zachtjes binnen. Hij gaat naar een groote rose wieg. De min schuift de gordijnen terzij. Trott buigt zich voorover, en kijkt... Hij ziet iets, dat veel op een gebraden appel lijkt, hoogrood van kleur en vol rimpels. Het heeft werkelijk wel iets van een heel klein kussentje waar je op zou kunnen gaan zitten, maar dat heel warm zou aanvoelen. Ook zijn daar een paar onnoozel kleine handjes, precies ouwe-menschen-handjes, ook rood en ook gerimpeld. Het ziet er allemaal erbarmelijk oud en verschrompeld uit... Trott staat sprakeloos van verbazing. — Chôlipépé[2]) zegt de min. Aarzelend heft Trott zijn hoofd op; daarna kijkt hij weer naar bébé, die maar steeds blijft doorslapen. Dat is dus zijn kleine zus — Nu Trott, wat zeg je van je zusje? — Wat dunkt je, Jane, als we haar

[1]) Bébé dodo, kinderkamerfransch voor: le bébé dort. [2]) Joli bébé.

dadelijk terugstuurden, zou Onze lieve Heer haar dan niet willen ruilen, voor een ander, die niet zoo leelijk is? Jane is ten hoogste verontwaardigd. Zij overstelpt Trott met verwijtingen. Maar hij luistert er niet naar. Hij ziet maar altijd naar dat kleine vuurroode poppetje. Wat is ze leelijk! Nu is Lucette toch wel een geschikte naam voor haar; Polycarpe zou veel te mooi zijn. Kijk! Ze beweegt zich! Dat is wel aardig. Die kleine dingen kunnen zich dus ook bewegen? En kijk, je zou zeggen... ja warempel: de oogleden gaan omhoog; je ziet twee dingetjes, net balletjes, zonder wit... Kijk! het mondje gaat ook open. Beleefd moet je altijd zijn, niet waar? Daarom zegt Trott, wel wat schuchter, heel zacht: — Dag, Lucette. —

Zij antwoordt niet. O ja! daar grijnst ze: — Oe-in-in-in.... Trott gaat een stap achteruit. Wat is dat nu voor een conversatie! Trott voelt zijn hoofd in de war raken! Hoe! heeft zijn zusje zulk een stem? Net de pop van Marie de Milly. Die schreeuwt ook, als je haar op haar buik duwt, alleen wat leelijker en veel harder.... Daar begint zusje uit alle macht te huilen, met een stemmetje als van een verkouden harlekijn. De min neemt haar uit de wieg; zij wrijft haar en schudt haar heen en weer! Ach, lieve goede God, waarom is ze toch zoo leelijk? Zij slaat met de handjes, alsof ze zich de oogen wou uitkrabben. Vier stumpers van haren bengelen verdwaald over een kaal hoofdje, dat rechts en links slingert... En dat niemand zich daarover verwondert; dat ze het allen zoo natuurlijk vinden! Zouden andere bébé's er ook zoo uitzien? En dat zoo'n klein ding pas uit den hemel is gekomen! Daar had Trott heelemaal niet meer aan gedacht. Onwillekeurig voelt hij eenig respect. Gisteren nog was zij bij de engeltjes... Bij Onzen lieven Heer... — Wij moeten weer weg, Trott. Zeg zusje maar gedag. De kleine zus ligt nu weer rustig in haar wiegje. Haar oogjes staren recht naar boven. De min praat nog druk met Jane. Gauw daarvan geprofiteerd! Trott nadert het kleine figuurtje; hij kust het, ofschoon hij het wel wat griezelig vindt, en fluistert vlak aan haar rimpelig oortje: — Hoe gaat het met Onzen lieven Heer? Geen antwoord. — Is het er aardig in den hemel? Geen antwoord. — Is het waar, draagt Onze lieve Heer een langen witten baard? Geen antwoord. Ja toch! kijk, het mondje plooit zich. Verschrikt wijkt Trott een paar passen achterwaarts. — Oe-in-in-in-in... — Maak je haar nu al aan het huilen, Trott? Kom, laten we maar gauw heengaan... Trott en Jane gaan samen de kamer uit. — Nu, heb je kennis gemaakt met je zusje? Die lieve schat! Trott zegt: Ik vind haar toch te leelijk. Jane roept: Maar dat is toch verschrikkelijk, Trott! Jij was vrij wat leelijker, jij! Trott bloost. Hij voelt zich beleedigd. Hij wil erop antwoorden. Jane was hier nog niet, toen hij geboren werd. Er was een andere bonne... Maar zijn tong raakt in de war. Hij zal dus maar zwijgen. Daar zijn ze terug. Trott zit naast Mevrouw de Tréan in 't hoekje van den haard. Zij vraagt hem met haar zachte stem: Nu, Trott! heb je je zusje gezien? Trott antwoordde koeltjes: Ja, mevrouw. Mevrouw de Tréan is blind. Toch ziet ze heel veel dingen. — Ben je niet blij, dat ze gekomen is? — Trott antwoordt

neergeslagen: O, jawel, mevrouw, ik ben heel blij. — Men zou het anders niet zeggen. Vertel mij eens, wat scheelt er aan? — Trott stort zijn hartje uit. Zij is zoo leelijk. Zij heeft zulke fletse oogen. Zij zit vol rimpels en is heelemaal rood. En bovendien is ze heelemaal niet beleefd. Trott heeft haar het een en ander gevraagd van Onzen lieven Heer en den hemel. Maar ze heeft niets willen zeggen. Zij deed: oe-in-oe-in. Dat was toch niet aardig. Mevrouw De Tréan lacht. Zij neemt den kleinen jongen op haar schoot. Zij begint te vertellen en uit te leggen. Alle kleine kinderen zijn zoo... — Is 't waar? — En dan, je begrijpt, Trott, heele kleine kinderen kunnen nog niet praten. Daarom kunnen ze ook niets van de engeltjes en van Onzen Lieven Heer vertellen. Maar ze zijn heel bedroefd en ze huilen, omdat ze zich herinneren, hoe lief de engelen waren en hoe mooi het er in den hemel uitzag. Trott heeft het begrepen. Natuurlijk, het moet veel aangenamer zijn, door een engeltje gewiegd te worden dan door die leelijke dikke min. En dan, niet te kunnen loopen en praten! dat moet toch wel verschrikkelijk zijn! Trott griezelt al, als hij er aan denkt. Betere gevoelens komen zijn hartje binnen, en tot Mevrouw de Tréan zegt hij: Ik zal heel lief voor haar zijn, dat zij de engeltjes in den hemel niet al te erg mist. —

Zus is ziek geweest. Maar nu is ze weer beter, en men zou haast zeggen, dat die lichte ongesteldheid haar geen kwaad heeft gedaan. Ze is flink gegroeid, en ook is ze er veel vroolijker en steviger op geworden. Haar hoofdje houdt ze nu recht omhoog, even ferm als Trott zelf; zij kan rechts en links kijken en zonder eenig gevaar een poosje alleen gelaten worden. Reikt men haar iets toe, dan pakt zij het met beide handjes aan en houdt het stevig vast. Toch zijn de meeste dingen haar nog volkomen onverschillig; het gebeurt dan ook maar zelden, dat zij opzettelijk naar iets grijpt. In den regel kost het zelfs eenige moeite, haar er toe over te halen. En heeft zij iets gepakt, dan manoeuvreert zij er enkel een beetje mee, zonder er het een en ander bij te denken. Voor enkele dingen legt zij intusschen reeds een zekere voorliefde aan den dag. Zoo heeft zij o.a. een bizonder zwak voor den althaea-wortel, en als zij dien tot achter in haar keeltje heeft geduwd, begint zij er lustig op te kauwen, zonder zich door iets te laten afleiden. Haar humeur is er beslist op verbeterd, maar daarentegen schijnen haar neigingen voortdurend heerschzuchtiger te worden. Evenals Napoleon I eischt zij, dat al haar wenschen worden voorkomen of onmiddellijk in vervulling gebracht. Toch zijn ze soms zoo uiterst moeilijk te bevredigen. Dan echter werpt de jongejuffrouw zich achterover met een uitdrukking in gelaat en gebaar, omtrent welker beteekenis men zich niet kan vergissen. Een hartverscheurend gekrijt laat ook den minst snuggere daaromtrent geen twijfel over. Het schijnt echter wel, dat al die betoogingen door haar omgeving als volkomen rechtmatig worden beschouwd. Eerst heette het, dat zij nog zoo heel klein was. Thans beweert men, dat zij bezig is tandjes te krijgen. Maar Trott verkeert in hetzelfde geval: gisteren nog heeft hij er een verloren, wat hem hoogst onaangenaam is geweest; en twee andere zitten los. En

toch! je zou eens zien, wat er gebeuren ging, indien hij het eens in zijn hoofd kreeg, Jane te schoppen, terwijl zij hem aankleedde! Het is waar, Trott is al een groote jongen en Lucette is nog maar een heel klein meisje. Dat wordt een afdoende reden gevonden!

Sedert de komst van Lucette heeft de verhouding van Trott tot de overige wereld en in het bizonder tot de leden zijner familie een belangrijke wijziging ondergaan. Hij is nu niet meer het eenige kind, en wat meer zegt, hij is niet meer de kleinste. Daaruit zijn tal van nieuwe verhoudingen voortgesproten. Trott is altijd een heel goed kereltje geweest. Te erg bedorven heeft men hem niet. Met andere kinderen heeft hij nooit veel en heftig verschil van meening gehad; integendeel, hij was nog al goedig van aard en gaf gaarne toe, vooral aan kleine meisjes, omdat het jongedames zijn, en aan groote jongens, omdat je met hen altijd gevaar loopt, klappen te krijgen. Wat overigens héél kleine kinders aangaat, — zij hebben hem nooit veel belangstelling ingeboezemd. Bij Trott thuis echter was het duidelijk merkbaar, dat hij de hoofdpersoon was. Ook was hij niet ongevoelig voor de liefkoozingen van de menschen, die bij hen op bezoek kwamen en voor wie hij dan verschijnen moest; hij voelde zich eenigszins een kostbaar stukje speelgoed en tegelijkertijd een soort van wereldwonder. En inderdaad kwam soms een vermoeden in hem op, *dat de wereld eigenlijk om hem geschapen was.* Bovendien hij was immers de kleinste, en dus... Nu echter is hij de kleinste niet meer. En als gevolg daarvan heeft de wereld in zijn oogen een geheel ander aanzien gekregen. Er is iemand in huis, die nog veel kleiner is dan hij, veel tengerder, veel fijner. En die eene is niet een klein dier, een hond of een kat of een vogel, waarmee je een oogenblik speelt, om je er dan verder niet mee te bemoeien! Het is een klein kind, dat grooter wordt en voortdurend iedereen bezig houdt en reeds een persoonlijkheidje op zichzelf is. De heele wereld is er voor in beweging en dringt er om heen en wil het zien en verzorgen en vertroetelen! (vertaling naar F. J. v. d. Molen: Het Kind in de literatuur.)

BENJAMIN-AF. :-: :-: :-: :-: :-: door P. de Genestet.

Haast ben je nu niet meer Benjamin;
Dan neemt een ander je plaatsjen in,
Mijn lieve, kleine jongen!
Dan zet je moeder je neer op den grond,
Dan zegt je vader: „loop heen, loop rond."
Je wordt door een aapje verdrongen.

Haast ben je nu niet meer Benjamin:
Dan krijg je niet altoos meer je zin,
En moog je fortuin gaan zoeken;
Dan eet er een ander de kaas van je brood,
Dan heerscht er een ander op moeders schoot:
Een koninkje in linnen doeken.

Dan sta je gelijk, jij met de andere broêrs,
En maak je spektakel, men noemt je jaloersch,
Men lacht om je gramschap, klein wichtje!
Dan, wie er je soms nog beschermen moog,
Een ander heeft ieders hart en oog,
In spijt van je lieve gezichtje!

Ja, haast ben je niet meer Benjamin;
Je rijk heeft uit, en een nieuw neemt begin.
Zoo gaat het met de aardsche rijken!
't Is goed dat je dit nu maar vroeg ondervindt.
Het loopt in de wereld niet anders, lief kind!
Dat zal je ook later wel blijken.

Eerst wor je vertroeteld, eerst ben je de man!
Maar denk je, dat het lang duren kan? —
Wel neen! slechts een poosje, mijn baasje!
Dan komt er een wolkje in het verschiet....
Dan komt er een aapje, dat je eerst niet ziet....
Hij schreeuwt en zit op je plaatsje!

EGO FLOS. :-: :-: :-: :-: :-: :-: door Guido Gezelle.

Ik ben een blomme
En bloeie vooruweoogen,
Geweldig zonnelicht,
Dat eeuwig onontaard;
Mij nietig schepselken
In 't leven wilt gedoogen
En, na dit leven, mij
Het eeuwig leven spaart.

Ik ben een blomme
En doe des morgens open,
Des avonds toe mijn [blad,
Om beurtelings, nadien,
Wanneer gij, zonne, zult
Heropgestaan, mij nopen,
Te ontwaken nog eens of [biên.
Mijn hoofd ten slaap te

Mijn leven is Uw licht,
Mijn doen, mijn derven,
Mijn hope, mijn geluk,
Mijn eenigst en mijn al.
Wat kan ik, zonder U,
Als eeuwig, eeuwig [sterven:
Wat heb ik zonder U,
Dat ik beminnen zal?

'k Ben ver van U,
Ofschoon gij, zoete [bronne,
Van al wat leven is
Of immer leven doet,
Mij naast van al genaakt,
En zendt, o lieve zonne,
Tot in mijn diepste diep
Uw aldoorgaanden gloed.

Laat alles zijn voorbij,
Voorbij, gedaan, verleden,
Dat afscheidt tusschen ons
En diepe kloven spant:
Laat morgen, avond, al
Dat heenmoet, henen- [treden,
Laat uw oneindig licht
Mij zien in 't Vaderland!

Daar zal ik vóór...
O neen, niet vóór uw [oogen
Maar naast U, nevens U,
Maar in U bloeien zaan:
Zoo gij mij, schepselken
In 't leven wilt gedoogen,
Zoo in uw eeuwig Licht
Me Gij laat binnen gaan.

NEGENDE HOOFDSTUK. DE ONTDEKKING VAN DEN TIJD.

1. De wijzen van het werkwoord. We zagen reeds op blz. 78, dat Keesje in den loop van z'n tweede levensjaar de imperatieven van den indicatief begon te onderscheiden. Met den infinitief bedoelde hij een vage wensch of verwachting, en met den imperatief een bevel, maar met den indicatief een konstateering, of een kennisneming.

2. Modale hulpwerkwoorden. Keesje kent dus reeds de wijzen of modi van het werkwoord. Deze verdeeling in drieën voorziet echter, al in het begin van het derde levensjaar, volstrekt niet meer in de drukke behoeften. Op de eerste plaats ontwikkelt de imperatief drie verschillende beteekenissen: de streng-kommandeerende: b.v. tot een hondje: *kom ier,* de vriendelijk uitnoodigende met „eens": b.v. tot een vogeltje: *kom is ier vootə* en de zanikend-aandringende met „nou": *cha nou niet na bovə, doet dat nou niet, cha daar nou niet staan, nee, loop nou nie weg.* Ten tweede komen nu spoedig de hulpwerkwoorden mogen, hoeven, willen, laten en moeten in gebruik, die alle vier dienen om een nieuwe fijnere schakeering van de vroegere infinitiefbeteekenis aan te geven, en daarom natuurlijk tot een onderschikkende verbinding met den infinitief worden vereenigd. Soms echter komen ze ook, in dezelfde functie, voor een overgangswoordje te staan: *moenə mag ək kommə? Mach ək koesjə mek dinkə. Vadə mag moenə kopjə gevə. Dekə oef je niet, ketə oef jə wer* (de deken hoef je niet mee te nemen, maar de ketel wel). *Soetjə wil jasjə pakkə, foetjə wir bijtə. Laat ik ət nou maar doen. Ik mot kos* (korst) *etə. Deurə moetə ef ə toe,* enz. enz. *Ik wou... ik wir... ik wiw... vajə moet... moenə moet... mach niet... mach ək...* zijn hem als het ware nooit van de lippen; en als we een volledige statistiek konden opmaken: van alle zinnetjes door Keesje in z'n derde levensjaar gesproken, dan zouden zulke modale zegswijzen verreweg in de meerderheid blijken.

OEFENING. Ook in de groote-menschentaal komen deze modale hulpwerkwoorden nog heel dikwijls, in een onderschikkende verbinding niet slechts met infinitieven, maar ook met overgangswoordjes voor: Dat moet weg. Dat hoeft niet meer. Je mag uit. Hij wil erin. Ik wou naar buiten. Ze moeten voor uit. Jullie moogt binnen, maar zij niet. Vul zoo eens in: De deur moet... of... Ik moet er... Hij wil er... Nu zal het er... of er... Ik... er binnen. We zullen een boottochtje maken, wie... er mee? Ik... er niet uit. Waar... je naar toe? Eerst slaat U rechtsaf, en dan... U bij de tweede straat linksom. Ik z... eruit. Hij w... er van af. Hij m... overal door. Hij m... nergens heen.

3. Twee wijzen en drie woordjes voor de toekomst. Maar, al beseft hij hier zelf nog niets van, met den imperatief en vooral met den infinitief heeft Keesje zoo toch ook al een werkwoords-vorm voor de toekomst. Want wat hij op een bepaald oogenblik beveelt of wenscht,

kan toch pas in de toekomst vervuld worden. Uit den infinitief zien wij dan ook in zijn mondje gaandeweg het futurum ontstaan. Keesje heeft toch gemerkt, dat moeder bij dingen die ze beloofde, en waar Keesje dus vast op hoopte, dikwijls de woordjes straks, dadelijk of morgen gebruikte. En al begrijpt hij nu nog heelemaal niet, wat die woorden in de bedoeling van groote menschen beteekenen, hij gebruikt ze op zijn manier, om er mee uit te drukken, dat hij zeker hoopt op de bevrediging van zijn wenschen. Zoo zegt hij, als hij zich vuil gemaakt heeft en wil gewasschen worden, moeder na: *dakə moenə Keesjə wassə, kom cheep wasse*. „Dadelijk (zal) moeder Keesje wasschen, in de kom met zeep wasschen" had moeder gezegd. Of ook: *tats* (straks) *moenə Keesjə wassə* enz. Met de hoop is echter de vrees nauw verwant. En bovendien komen ze dikwijls bijna tegelijk in ons bewustzijn. We zeggen dan: dat we geschommeld worden tusschen hoop en vrees. Zoo gaat het ook al met ons kleine Keesje. Even graag als hij door moeder op den stoel gezet wordt, even bang is ie om er af te vallen. Even jeukend als hem de vaak (de hoop op slapen) plaagt voor het naar bedje gaan, even kriebelig is hem 's winters de angst voor het wasschen met koud water. En als hij dwingt om te gaan *rijə*, zweeft hij tusschen de hoop dat het gebeuren, en de vrees dat het niet gebeuren zal.

4. Een vast hulpwerkwoord voor hoop en vrees.

Beide, zoowel hoop als vrees, drukt hij dan ook op dezelfde wijze uit: *cha Keesjə chapə* (gaat Keesje slapen) en *chaatə Kees varrə* (gaat Kees vallen), als hij voelt dat hij van den stoel begint af te glijden). Men ziet, met dit gaat + infinitief heeft hij reeds een vast hulpwerkwoord voor de toekomst bemachtigd. En geen wonder, dat hij hierbij nu graag de overgangswoordjes *tats, dakə* (dadelijk) en *moche* gaat gebruiken. Een paar dagen voor dat hij met z'n tweeden verjaardag het derde levensjaar ingaat, zegt hij dan ook reeds: *chaa Keesjə tats ehhəg peere* (straks gezellig spelen), *chaa Kees moche tem mee* (morgen met de tram mee).

5. Het eerste woordje voor den verleden tijd.

In diezelfde laatste maand nu van het tweede jaar, heeft Keesje voor het eerst tweemaal het woordje *dokkə* gebruikt, zoo ongeveer in de beteekenis van gedronken. Eens, toen moeder voor het ontbijt nog even naar de keuken was geweest, verraste hij haar met *koesje dokkə* (ik heb al uit het kroesje gedronken); en een tweeden keer vertelde hij vader, na met moeder bij Grootma geweest te zijn: *koffie dokkə* (wij hebben er koffie gedronken).

6. Op weg naar de tijdsontdekking.

Tot zoover was de ontdekking van den tijd gevorderd op Keesjes tweeden verjaardag. Men zou zich echter deerlijk vergissen, als men meende, dat Keesje nu van TIJD ten minste al een flauw bevroeden of een vage voorstelling had. Geen spoor

ervan. *Dokkə* heeft hij van moeder nagezegd, juist als hij pas een paar weken daarna *dinkə* (drinken) zal nazeggen. De wijzen van het werkwoord beteekenen nog juist hetzelfde als vroeger, en met de bijwoordjes *daək, dakə, tats* en *mochə*, evenals het hulpwerkwoord *gaat*, bedoelt hij nog niets anders dan jeukende hoop en vrees. Toch is hij nu op den goeden weg, om tot een voorstelling van den tijd te komen.

7. Waarom de toekomst een voorsprong heeft op het verleden.

Wat ons echter vooral in het bovenstaande op moet vallen, is de voorsprong die de toekomstvormen hebben op de verleden-tijdsvormen. En dit is nog sterker, als we op de bijwoorden letten. Voor de toekomst heeft hij op amper 2-jarigen leeftijd reeds de drie pas genoemde woordjes; maar het zal nog tien volle maanden duren, eer hij z'n eerste tijdsbijwoord voor het verleden gaat gebruiken: *gister*, wat dan natuurlijk, niet precies gisteren, maar elken verleden tijd aanwijst. Maar een kind is — dat weten wij toch allemaal allang — een oogenbliksmenschje, dat wil zeggen: Keesje leeft, ziet en voelt bij oogenblikjes, en telkens als zoo'n oogenblik voorbij is, kan het hem niets meer schelen, daar is nu eenmaal niets meer aan te doen, van het verledene is niets meer te hopen of te vreezen, alleen terugblikkend te konstateeren; en daar is zijn denkhoofdje nog niet rijp voor. Het kind voelt zich op dezen leeftijd nog volstrekt niet geroepen tot kroniekschrijven en geschiedeniskennis; van de wijze les: „in 't verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal", begrijpt het nog geen zier; het is een wilsmenschje, een dwingerig daadmenschje met verlangentjes en wenschjes, met vrees en hoop. En juist daaruit wordt de voorsprong van toekomende tijdsvormen op verleden tijd-dito's volkomen en afdoende verklaard. Maar wat de toekomst nu eigenlijk is, weet Keesje nog evenmin als wat het verleden is; trouwens, beide zal hij tegelijkertijd moeten ontdekken, daar ze alle twee pas ten volle begrepen kunnen worden: door ze tegenover elkander te stellen en te vergelijken.

OEFENING. Maak deze week eens een opstel over eenige herinneringen uit je eigen verleden; en de volgende week over je verwachtingen voor de toekomst. Schrijf dan onder het laatste opstel: welk van de twee je het gemakkelijkst en het leukst gevonden hebt.

8. Het terugkennen, de eerste stap naar een verleden tijds-voorstelling.

Om dit alles goed te begrijpen, moeten wij eerst even teruggaan, naar de eerste voorbeeldjes dat Keesje iets met bewustheid terugkende. Men herinnert zich, dat hij in z'n eerste levensjaar, toen vader eenige maanden van huis geweest was, dezen in het begin heelemaal niet terugkende. En uit proeven met andere kinderen is gebleken, dat in dien tijd eenige dagen van afwezigheid reeds genoeg zijn om alle bekendheid uit te wisschen. UIT HET OOG, UIT HET HART, zegt het spreekwoord. En dit gaat zeker voor niemand zoo volkomen op, als voor kleine

kinderen. In het tweede levensjaar kennen ze vader en moeder reeds terug ook na een paar weken, en in het derde zelfs na eenige maanden van afwezigheid. Gewoonlijk pas strekt zich in het vierde jaar hun terugkenning over een vol jaar uit, zoodat zij, b.v. als Keesje, de sneeuw en het ijs van den vorigen winter herkennen. Natuurlijk zijn emotioneele omstandigheden, vooral onaangename, soms in staat om deze termijnen te verlengen of te vervroegen. Maar nu is het interessant om te zien, hoe een kind zich gedraagt den eersten keer, dat het iets duidelijk begint TERUG TE KENNEN; b.v. na eenige dagen logeeren bij oopa, als het terugkeert in de ouderlijke woning. Het kind heeft dan zeker in het vage het gevoel: „dat komt mij anders voor, als alles wat ik de laatste dagen gezien heb"; maar het kan die indrukken toch nog nergens thuis brengen: niet in het tegenwoordige want dat is nog vooral bij Oopa, waar hij pas gelogeerd heeft, en daar hoort dit niet in huis; en ook niet in het verleden, want het heeft nog geen voorstelling van een verleden. En dan wordt het kindje soms een half uur lang radeloos: van die onbegrijpelijke dooreenwarring van vroegere en tegenwoordige indrukken. Het leeft als in een sprookje en weet geen weg. In gelaat en gebaren teekent zich een verlegenheid af, waar vele ouders dan niets van begrijpen. En pas het toetasten, het zich overgeven aan de tegenwoordige werkelijkheid, het gaan spelen met het bekende speelgoed, het gaan eten aan de bekende tafel, doet het kinderhoofdje begrijpen, dat alles wat het nu beleeft toch niet uitsluitend een sprookje is of een droom, maar óók werkelijkheid; maar toch ook een sprookje, het weet toch immers al, hoe alles gaat, dat *tats* weer de *ekkə kooraa* komt uit het bekende pannetje, en dat hij dan weer zeggen zal: *ekkə kooraa op.* Ja, ja, hij heeft toch ooit gedroomd, hier al eens meer geweest te zijn, ja ja, naast of achter die werkelijkheid van nu, is er een sprookje of een droom, die toch veel op heel deze omgeving gelijkt, waarin ook een Keesje was, en ook een *moenə*, en ook een *vajə*, maar *vajə* was in 't sprookje *chodaat*, maar nu is *vajə* geen *chodaat* meer. En zoo is er veel hetzelfde in het sprookje, maar veel is toch ook heel anders. Welnu, dat vage sprookje, dat zooveel weg heeft van de werkelijkheid, is de eerste bewuste terugkenning van een stuk levensweg, dat al achter hem ligt, de eerste stap naar een verleden-tijdsvoorstelling.

9. Vrij opkomende herinneringen, de tweede stap.

Maar hoe moeilijk dan ook, de terugkenning van een persoon, dien Keesje in levenden lijve voor zich ziet, is toch nog heel wat gemakkelijker dan uit zich zelf aan iemand terugdenken, als die niet opnieuw voor hem staat. En pas dit VRIJ IN DEN GEEST ZIEN is een eigenlijke herinnering aan den verleden tijd. En toch na een paar dagen, als hij weer volop in z'n gewone doen is, praat Moene met hem eens over Oopa. O ja, dat is waar ook! Waar is Oopa nou? Heeft hij over Oopa gedroomd?

Heeft hij alleen over Oopa hooren vertellen? Nee, hij is er bij geweest, hij heeft met Oopa aan tafel gezeten, hij heeft Oopa gezoend. Dat is toch geen droom, dat is... ja dat is werkelijkheid. Maar nu is het hier toch allemaal heel anders, hier is geen Oopa, maar *moenə* en *vajə*. Welnu, dit weten van Oopa en hem toch niet zien, is de eerste vrije bewuste herinnering, de tweede stap naar een verleden-tijdsvoorstelling.

10. Herinneringen en terugkenningen stapelen zich op.

Voor zijn reis, had Keesje, zonder het te weten, toch ook al wel zoo eens iets beleefd. Want in z'n tweede levensjaar kent een kind toch gewoonlijk reeds zoo ongeveer de indeeling van den dag: wanneer hij in 't bad moet, wanneer hij *bootampjə* gaat *etə* en *koesjə mek dinkə,* uit *wangdələ* of *chapə* gaat. Maar daar had hij nooit zoo op gelet. We zien hier echter weer, hoe de terugkenning de herinnering voor is, want in dit tweede jaar omvatte de terugkenning reeds een paar weken, maar de herinnering nog slechts een etmaal van 24 uren, en dat nog alleen voor de dagelijks terugkeerende bezigheden. Zoo gaat het nu ook als het derde jaar komt. Dan loopt de terugkenning reeds over maanden, maar de vrije herinnering, het in den geest terugzien beperkt zich nog tot de meest opvallende, ook slechts eenmaal gebeurde dingen van den dag zelf, en de gewone dingen van een of twee weken. Maar met dit al heeft Keesje nu toch langzamerhand al heel veel in z'n hoofdje, dat niet op het oogenblik volle werkelijkheid is, maar half een weten, half een droom, en waar *moenə* ook over praat. En nu merkt hij in 't vage, dat *moenə* voor die andere dingen ook eenigszins andere woorden gebruikt: namelijk de vormen die wij imperfectum en verleden deelwoord noemen. Die gaat hij nu ook probeeren voor die andere dingen na te zeggen. Het is weer een leidende neiging, d.w.z. naar het voorbeeld of analogie van 't gehoorde en begrepene, doet hij nu iets dergelijks.

11. Het verleden interesseert Keesje om de blijvende gevolgen.

De verleden deelwoorden komen voorop. *Pijkə jottə keechə* (ik heb een spijker van het jochie gekregen). *Tem pot, tem bokə* (m'n trem is kapot, m'n trem is gebroken). *Keesjə mooiə taat ebakt* (Keesje heeft een mooie taart gebakken). *Waachə jotjə keechə* (ik heb een wagen van het jongetje gekregen). Gelijk we zien, zijn dit echter allemaal gevallen, waarin de verleden gebeurtenis, hem interesseert om de nog voort-durende gevolgen, de prettige of pijnlijke uitkomst. En zoo is het ook met het eerste nieuwe tijdsadverbium m e e r gegaan. Als zijn wagentje kapot is, en hij heel beteuterd beseft: *Keesje heef niet waachjə meer;* of als hij kort daarop zijn bordje heeft gebroken: *Bodjə bokə; nou heef Keesje cheen bodjə meer.* Het pijnlijke gemis van nu overstemt hier nog het verleden feit.

12. Vergelijking van toekomst en

Niet lang daarna komt hij nu tot een tijdskonstateering, waarbij z'n gevoelentjes toch niet meer de hoofdrol

verleden: de derde laatste stap. spelen. Op een keer in de 24ste maand, gooide hij het een na het ander van de tafel op den grond: *Fat ə doos, fat ə tas, fat ammaal* (daar valt de doos, daar valt de tasch, het valt allemaal). Toen: *Keesje sa oppapə* (Keesje zal oprapen) *Moenə sa oppapə* (Moeder zal oprapen), wat nu inderdaad ook gebeurde. En daarna werd met voldoening gekonstateerd dat het doel bereikt was: *Is ammaal oppəpaapt* (nu is het allemaal opgeraapt)! en een pret van belang natuurlijk. Dat was weer een kunstje, als hij er nog nooit een had uitgehaald. 't Duurt dan ook niet lang, of hetzelfde spel begint opnieuw: Het eten is gedaan. Vader is reeds van tafel opgestaan. En Keesje kommandeert: *Moenə oppuimə* (Moeder moet opruimen). Met belangstelling volgt hij al de bijzonderheden van deze dagelijksche bezigheid, hoe een deel van het eetgerei naar de keuken, een deel de kast in gaat; en als alles op de plaats is waar het wezen moet, konstateert de baas vergenoegd: *Nou eef moenə oppəpuimd.* Groote pret! Kort daarna vraagt hij een blad dat onder de aardbeien ligt: *Nog bad ebbə,* Hij krijgt er een, en konstateert nu het verleden; *Keesje bad gəebt.* Na een tijdje begint hij opnieuw zijn tijdsproeven. Hij vindt in moeders naaidoos een doosje met knoopjes. Daarover houdt hij de volgende alleenspraak: *Də koopə zijn ammaar af. Moedə heef addə koopə afgənaaid* (afgetornd). *Keesjə gaat ook koopə naaiə.* Wij zien hier duidelijk hoe de toekomende en de verleden tijd samen worden ingeoefend en onderling vergeleken. In *Keesje sa oppapə, Moenə oppuimə, Nog bad ebbə,* overzag Keesje de handeling die komen ging. Vervolgens voert hij ze zelf uit of laat het *moenə* doen. En daarna wordt het welslagen gekonstateerd met: *Is ammaal oppəpaapt, Nou eef moenə oppəpuimd,* het doel is bereikt. In het laatste geval *de koope zijn ammaar af* konstateert hij eerst den tegenwoordigen toestand, gaat dan eerst naar de oorzaak in 't verleden terug, *Moede eef addə koopə afgənaaid,* en maakt eindelijk z'n plan voor de toekomst *Keesjə gaat ook koopə naaiə.*

13. **Het eerste tijdsbegrip.** Zoodoende is Keesje nu dus aan het beseffen: dat hij voortdurend leeft tusschen het verleden en de toekomst in. Dat sprookje, die droom zijn allemaal eens tegenwoordige werkelijkheid geweest, die nu echter reeds in het verleden achter hem ligt; maar wat hij hoopt en vreest ligt nog vóór hem in de toekomst. Hij ziet nu, dat hij, bij 't in vervulling gaan van hoop of vrees, steeds de toekomst inhaalt: door er tegenwoordige werkelijkheid van te maken. Maar telkens juist op het oogenblik, dat het werkelijkheid geworden is, ontglipt het hem naar 't verleden, het is alweer afgeloopen, nu is ook dàt een sprookje geworden. Zoo wordt heel zijn bestaan van lieverlede een bewuste aaneenschakeling van drie tijdsvormen: het verledene, het tegenwoordige en het toekomende; maar die tijdsvormen staan niet

stil, die tijdschakels rusten niet, ze glijden alle drie voortdurend verder, telkens rijst een nieuwe schakel uit de toekomst in het verleden terug. De heele reeks van Keesjes levenservaringen glijdt kettingsgewijze aan hem voorbij: wat eerst toekomst was, wordt heden, en het heden van nu: zal weldra weer verleden zijn. Treffend dan ook is het zinnebeeld der oude Noormannen, die zich den tijd en het noodlot voorstelden als drie zusters, de Nornen, waarvan ons bijna alleen de namen en in 't vage de bedoeling bekend is. Verschillende middeleeuwsche en nieuwere dichters echter hebben dit beeld verder uitgewerkt en aangevuld. Naar dier schildering kunnen wij ons de drie Nornen het best voorstellen: ruggelings tegen den stam van Yggdrasil gezeten, den nooit verdorrenden wereldesch, aan de bron der tijden. Skoeld of Toekomende heet de jongste, die zit ter linkerzijde, met een golfval van lange goudblonde lokken. Maar haar gelaat en voorovergebogen gestalte gaan schuil in blanken sluier van mysterie. Vérdandi of Geschiedende is de naam der tweede, in het midden gezeten, het open oog en gelaat naar de wereld toe, met zwarte haren en blozende wangen, in een kleurig gewaad van morgenrood en plantengroen. Oerd of verledene in 't paarse kleed, zit aan haar rechterhand. De menschen zien haar alleen van terzijde, zij is oud, en staart stil en gelaten in haar open handen; haar neus en kinhoek zijn scherp gespitst, en glimmend wuiven haar zilvergrijze haren. Het is stil daar in de schaduw van den wereldesch. Slechts éēne stem weerklinkt er. Die van Vérdandi, want Skoeld en Oerd zijn hooreloos en sprakeloos geboren. De jonge geheimzinnige Skoeld zit in haar witte blankheid gebogen over 't water, en schijnt daar het lot der toekomst te schouwen. Onder haar sluier snijdt zij in runen, wat zij schouwde in het water, en laat dan die runen uit haar rechterpalm Vérdandi in de linkervingeren glijden. Vérdandi, de levende kleurige, leest dan zingend uit die runen de geschiedende werkelijkheid, ja haar zang ìs de voltrekking zelf der eeuwige raadsbesluiten. En terwijl zij zingt, glijden ongestoord telkens nieuwe runen uit haar linkerhand in de rechterhand, waar oude Oerd ze trouw weer opvangt en ze glijden laat in haar open handen om ze nog eens in stilte na te lezen, te overdenken, en dan... ze te laten dalen rechts langs de plooien van haar donkerpaarse rouwkleed af: in de wateren der tijden... Deze grandioze waarheid heeft nu ook Keesje, natuurlijk op veel kinderlijker wijze, hiermee ontdekt.

14. De schatkamer van het verleden. Maar zoodoende spreekt het vanzelf, dat terwijl het tegenwoordig oogenblik altijd even klein blijft, en de toekomst voorloopig even vaag beperkt binnen de ruimte van zijn hoop en vrees; het sprookje van het verleden of de bewuste herinnering bij Keesje altijd grooter en breeder en rijker wordt. Want alles wat hij eerst in de toekomst aan ziet glijden, en daarna in het tegen-

woordige werkelijk beleeft, komt ten slotte allemaal in het verledene terecht, en blijft daar min of meer getrouw bewaard. Spoedig voelt hij nu dan ook een dringende behoefte naar nieuwe woorden en vormen voor den verleden tijd.

15. Voltooiing en voortduring. Nu is het echter zeer merkwaardig, dat de beide verleden tijden bij Keesje juist in het begin allerduidelijkst van beteekenis verschillen. De gegeven voorbeelden van den voltooid verleden tijd: *is ammaal oppəpaapt, nou eef moenə oppəpuimt* zijn niet per toeval juist voltooibare handelingen of met een geleerden naam: perfectieve werkwoorden. Het oprapen kan lang of kort duren, maar als het laatste stuk van den grond is opgenomen, kan men niet langer blijven oprapen, de handeling is afgeloopen, is voltooid. Met opruimen is het juist hetzelfde. Als het laatste bord en het tafellaken weg zijn, kan moeder niet langer doorgaan met opruimen, het opruimen is gedaan. Daarnaast staan nu de duratieve werkwoorden of voort-durende onvoltooide handelingen, waar men wel mee op kan houden, maar die toch eigenlijk nooit klaar komen, en waar men dus, binnen zekere grenzen natuurlijk, altijd mee door kan gaan. Zoo kan Keesje *rijen* met z'n wagentje, zonder dat het rijen ooit voltooid wordt.

16. Middel en doel. Maar hoe komt Keesje ineens aan zoo'n geleerdheid? zal men vragen. Wel, het onderscheid tusschen deze twee tijdsbeschouwingen of aspecten heeft moeder hem weer vanzelf voorgepraat natuurlijk; maar hoe komt z'n klein verstandje erachter, dat daartusschen dit fijne verschil bestaat, waar sommige geleerden zelfs moeite mee hebben? Och, toch vrij eenvoudig, als wij ons weer maar in Keesjes wereldbeschouwing verplaatsen. We hebben toch al zoo dikwijls gezien, dat zoo'n kleuter juist heelemaal geen bespiegelende geleerde is, maar voelt, begeert, streeft, dwingt, en wil met een koppig willetje. Welnu, juist van dit standpunt bezien, is het onderscheid tusschen durende en voltooide handelingen, niets bijzonder fijn of moeilijk, maar aanstonds in het oog springend. Als Keesje wil *rijen* gaat heel z'n willen en begeeren, naar het rijen zelf; hij wil rijen en niets anders; rijen is z'n doel, dat midden als een zon in z'n bewustzijn staat, z'n éénig doel, al de rest laat hem koud; maar als hij iets wil oprapen is zijn verlangen juist gespitst op het klaar komen met oprapen, om het weer in z'n handje te hebben. Het „hebben" staat midden in z'n bewustzijn. Hij wil eigenlijk niet het oprapen zelf, oprapen schemert slechts als een ster aan de kim van zijn hemel; dat is hem maar middel tot z'n doel. Wij zouden dus de beteekenis der durende en voltooide werkwoordsvormen, van Keesjes vroegste beschouwing uit, het beste als doelhandelingen en middelhandelingen kunnen kenschetsen. Maar weldra vermengen zich in zijn hoofdje, juist als de sprookjesvaagheid met het begrip van het verleden, en zijn hoop

of vrees met dat der toekomst, nu ook zijn doel-handelingen met het begrip van duur, en zijn middel-handelingen met het tijdsbegrip van plotseling afgeloopen of voltooid. En daarom noemen wij deze vormen, juist trouwens als de verleden- en de toekomstige-tijd-vormen met de namen van hun tweede beteekenis, die op den duur de voornaamste wordt, hoewel we later, ook hier, toch weer de oudste gevoels- of wilsbeteekenis voortdurend zullen zien doorschemeren.

17. **De durende tegenwoordige tijd.**

Welnu Keesje is in dezen zelfden tijd, ook bij tegenwoordige konstateeringen, soms onderscheid gaan maken tusschen deze beide soorten van werkwoorden. Zoo zegt hij: *Keesjə is rijə waachjə, moenə is boochap doen* (moeder is boodschappen doen), wat voor Keesje natuurlijk, die van het doel dier boodschappen niets begrijpt, maar eenvoudig moeders afwezigheid konstateert, eveneens een duratieve handeling is. De duratieve tegenwoordige tijd vormt hij dus door den infinitief achter het koppelwoord *is* te zetten. En zoo is het ook in de groote-menschentaal.

18. **De durende of onvoltooid verleden tijd.**

En de eerste voorbeelden van den onvoltooid verleden tijd, die hij met klaar bewustzijn gebruikt, zijn dan ook juist voorbeeldjes van hetzelfde aspect: *Moenə was a't chijvə* (moeder was aan 't schrijven). *Keesjə was a't fiechə* (Keesje was aan 't vliegen, droomverhaal). *Varə was etə.* Dat wij hier inderdaad met bedoelde verleden tijden en niet met onbegrepen nagezegde vormen te doen hebben, blijkt 1° uit het feit, dat hij juist op denzelfden dag, vlak er na: een der bovengenoemde voorbeelden met is gebruikte; en 2° dat vooral het tweede zinnetje hem zeker nooit is voorgezegd.

19. **Durende en voltooide bijwoorden.**

Het zelfde onderscheid maakt hij nu, evenals wij, ook in de bijwoorden, tusschen *kaa* (klaar) en *ekkə* (lekker = genoeg). *Dakə kaa* (dadelijk klaar). *Jantje is kaar etə* (Jantje is klaar met eten). *Moedə ook kaar etə met* (Klaar beteekent den afloop van een voltooibare handeling). Maar hij zegt: *Keesjə ekke ərijd. Keesjə eef ekkə sit, lekkə luist* (ik heb lang genoeg geluisterd) enz. *Genoeg* beteekent het afbreken van een onvoltooibare handeling.

20. **Het verleden deelwoord.**

Ondertusschen bereiden hem al deze, zoowel in vorm als beteekenis, zoo verschillende vormen nog allerlei zeer begrijpelijke moeilijkheden. Vooral het verleden deelwoord. Om hiervan een overzichtelijk beeld te geven laat ik nu, zonder meer dan strikt noodig is op samenhang of zin te letten, al de voorbeelden hiervan afdrukken in de volgorde waarin Keesje ze heeft gebruikt.

× koesjə dokkə: gedronken 1, 11
× keechə: gekregen 2, 0
× chapə: geslapen 2, 0
× bokə: gebroken 2, 1
× əbakt: gebakken 2, 1
× oppəpaapt: opgeraapt 2, 2
× oppəpuimd: opgeruimd 2, 2
× kappə weest: bij den kapper ge-

weest 2, 3
eef spuit: hij heeft gespoten 2, 3
luist: geluisterd 2, 4
əword: geworden 2, 4
× meeədomə: meegenomen 2, 4
× innəstokə: ingestoken 2, 4
× oppəpuimd: opgeruimd 2, 4
× əroept: geroepen 2, 3
× sien: gezien 2, 3
ərijd: gereden 2, 3
× əfonde: gevonden 2, 3
peerd: gespeeld 2, 3
× əvalt: gevallen 2, 3
× əvielt: gevallen 2, 3
× bokə: gebroken 2, 3
əroopt: geloopen 2, 3
sit: gezeten 2, 3
wees: geweest 2, 4
× əworrə: geworden 2, 4
× əkimd: geklommen 2, 4
əbaard: bewaard 2, 4
× oppəpuimd: opgeruimd 2, 4
× gəebt: gehad (gekregen) 2, 5
əchetə: gegeten (zegt vader) 2, 5
chetə: geten (zegt moeder) 2, 5
× ədaan: gedaan 2, 6
× meegədomə: meegenomen 2, 6
× gəworrə: geworden M. 2, 6
× gəword: geworden 2, 6
gərijd: gereden 2, 6 (Eerste bewuste keus!)
gəreed: gereden 2, 6
× gəpingt: gesprongen 2, 6 (Tweede bewuste keus.)
× gəpongt: gesprongen 2, 6
× afgənaaid: afgenaaid 2, 6
opgəzochə: opgezocht 2, 7
× opgəstookt: (licht) opgestoken 2, 7
× opgəsteekt: opgestoken 2, 7

1, 11 beteekent: één jaar + 11 maanden; 2, 3: twee jaar + 3 maanden, enz.

× opgəpetə: opgegeten 2, 7
× opgəpeet: opgegeten 2, 7
× gəlegd: gelegd 2, 8
× gəkommə: geklommen 2, 8
× afgəpokkə: afgeplukt 2, 8
gereje: gereden 2, 8
× dicht gəwaaid: dicht gewaaid 2, 8
chapə (heeft): geslapen 2, 8
× weggəgaan: weggegaan 2, 9
× gəgaan: gegaan 2, 9
gəwees: geweest 2, 9
əcheid: geschreid 2, 9
× meegəbrongen: meegebracht 2, 9
× meegəbreng: meegebracht 2, 9
× zegd: gezegd 2, 10
× gəbeld: gebeld 2, 10
× weggəbracht: weggebracht 2, 10
bostət: geborsteld 2, 10
× afgədaan: afgezet 2, 10
× aangəstokə: aangestoken 2, 10
gəweest: geweest 2, 10
× gəvallə: gevallen 2, 10
× schorə: geschoren 2, 10
× gəmaakt: gemaakt 2, 10
× gəmetə: gemeten 2, 11
× gəmeet: gemeten 2, 11
× əgetə: vergeten 2, 11
× weggəgooid: weggegooid 2, 11
gəkekə: gekeken 2, 11
× gəworə: verloren 2, 11
× afgəpakt: afgepakt 2, 11
gəgetə: gegeten 2, 11
× opgəgetə: opgegeten 3, 0
× opgəzet: opgezet 3, 0
× gəgeefd: gegeven 3, 0
× wosgəmaakt: losgemaakt 3, 0

21. De voltooid verleden tijd. Als we eerst eens op de beteekenis letten, zien we dat van deze 80 eerste verleden deelwoorden door Keesje gebruikt, er minstens 59 perfectief zijn, die dus voltooibare handelingen beteekenen; dat is dus 74 % en slechts 26 % duratieve werkwoorden of onvoltooibare handelingen.

OEFENING. Schrijf uit Een Moederhart op blz. 11 eens alle verleden deelwoorden op, zet een kruisje achter de perfectieve, en reken dan eens in percenten uit, hoe daar de verhouding is tusschen perfectieven en duratieven.

De gevonden cijfers geven een goeden maatstaf voor het litterair gebruik. Sinds 1840 is er zelfs een duidelijke stijging van perfectieven op te merken. Maar in het gesproken Alg.-Beschaafd-Nederlandsch, zijn van al de voorkomende, als zoodanig gevoelde, verleden deelwoorden een kleine 75 % perfectief. Wij zien hieruit, dat de tweede verleden tijd, bestaande uit het hulpwerkwoord *zijn* of *hebben*, en het verleden deelwoord, waarlijk niet zonder reden, tot nu toe voltooid verleden tijd werd genoemd, en zoolang onze taal zoo blijft, ook nog wel zoo zal genoemd blijven worden.

22. Lijdend en handelend werkwoordsgebruik. Een enkel woord nog over *gəwordə* en den lijdenden vorm. We zagen reeds in *is ammaa oppəpaapt* (opgeraapt) een eerste voorbeeld van wat de grammatica een lijdend of passief werkwoord noemt; maar het is niet zeker, dat Keesje dit al zoo juist bedoelde, evenmin als het nog vroegere *tem pot, tem bokə* (gebroken). Nu komen echter in de 4de en 6de maand van dit jaar eenige zinnetjes voor, waarin *əword, əworrə* met een adjectief verbonden, reeds duidelijk een passieve kleur begint te vertoonen: *is Keesjə nat əword, is Keesjə nat əworrə*, enz. Daarop volgt nu — gelijk het bij alle kinderen schijnt te gaan — op $2^1/_2$-jarigen leeftijd (2, 7) het eerste echte passivum: *ət lichtjə moet opgəstookt worrə*. Dat wordt dan spoedig met *opgəsteekt*, en eindelijk met den juisten vorm *opgəstokə* herhaald. Toch duurt het nog bijna een half jaar, eer deze vormen drukker in gebruik komen. Dan heet het weer: *nou wor ik gəmeet* (gemeten) enz.

OEFENING. Breng de volgende passieve zinnetjes in het aktief, en de aktieve in het passief over: Onze stadspoort is nog door Montauban gebouwd. — Door moeder werd hem gevraagd, of hij op school geplaagd werd. — Men praatte veel in de stad over den nieuwen burgemeester. — De Hollanders hebben Spitsland ontdekt. — Het papier mag slechts aan een kant beschreven worden. — Het diner werd door den kellner opgediend. — De menschen denken van alles uit, om zich het leven aangenaam te maken. — Er wordt druk schaatsen gereden. — Er wordt veel gestudeerd om besmettelijke ziekten te voorkomen. — Men klopt aan de deur. — Die hond blaft alle voorbijgangers aan. — Waar goed gewerkt wordt daar is men tevreden. — Zoo iets moesten ze niet toestaan. — De burgemeester werd plechtig ingehaald. — Ik werd gisteren per auto thuis gebracht. — Op reis werd hij door de koorts overvallen. — De Koningin werd er met groot gejuich ontvangen. — Ik weet niet wie het mij verteld heeft. — Wat heb je aan klanten, die hun rekening nooit betalen. — De som geld, die door hem bespaard was, kwam later goed te pas. — Waarvan maakt men billartballen? — Hier mag niets worden aangeplakt.

23. Overgankelijke werkwoorden. Hiermee is nu echter reeds de grondslag gelegd voor het onderscheid tusschen transitieve en intransitieve werkwoorden. Transitieve werkwoorden toch zijn werkwoorden, die aktief gebruikt, meestal een voorwerp bij zich hebben, dat dan als de zin in passieven vorm wordt omgezet, tot onderwerp wordt. Natuurlijk hoeft dat voorwerp niet juist in denzelfden zin in woorden genoemd te worden. Het is genoeg, wanneer het den spreker voor den geest staat. Zoo bij Keesjes *Fat ə doos, fat ə tas, fat ammaa, Keesjə sa oppapə, is ammaa oppəpaapt.*

24. In 't aktief met hebben, in 't passief met zijn vervoegd. Alle transitieve werkwoorden vormen nu in het Nederlandsch den aktieven voltooid verleden tijd met het hulpwerkwoord hebben, èn den passieven voltooid verleden tijd met het hulpwerkwoord zijn. Dit onderscheid schijnt Keesje aanstonds te hebben gevat. Want hoewel het verleden deelwoord meestal nog zonder hulpwerkwoord voorkomt, kiest hij, als hij hebben of zijn gebruikt, altijd aanstonds het goede. Naast *is ammaa oppəpaapt* en *is tə səreer opgəpeet?* (is het chocoladegeweer opgegeten?) zegt hij: *nou eef moenə oppəpuimt. Eef moenə Keesjə əroept. Moedə heef ar də koopə afgənaaid. Keesjə eef ar də barə afgəpokkə* (blaren afgeplukt). *Nou heb jə niet əcheid* (geschreid). *De schoemakə heef də schoenə meegəbrongə. Wat heef Keesjə ook weer gəgetə, moenə?* enz.

25. Onovergankelijke werkwoorden: duratief met hebben, perfectief met zijn. De intransitieve werkwoorden vormen denzelfden tijd met hebben, wanneer ze in den zin een duratieve, en met zijn, wanneer ze een perfectieve beteekenis hebben. Ook dit onderscheid heeft Keesje al heel vroeg te pakken. *Keesjə is in də boom gekommə.* (geklommen). *Nou zijn də ruikə nie dichtgəwaaid.* (luiken). *Is Keesjə nat əworrə. Doktə Jansə is op də tuftuf weggəgaan, is na huis gəgaan* maar *Kappə eef spuit* (de kapper heeft gespoten). *As Keesjə chapə eef* (als Keesje geslapen heeft). *Keesjə eef ekkə sit* (lang genoeg gezeten). De uitzonderingen op dezen regel: zijn, gaan en blijven, worden ook in duratieve beteekenis vervoegd met *zijn*, omdat ze meestal geen doel, doch slechts een middel zijn. Daarom zegt hij aanstonds goed na: *nou bejjə zoet gəwees, nou bejjə rievə jongə gəwees; as toen wə bij Oopa gəweest zijn.*

OEFENING. Zet de twee reeksen voorbeeldjes van blz. 99 eens over in den voltooid verleden tijd, en ga eens na, hoe het komen zou, dat de voorbeeldjes van het eene rijtje allemaal met *hebben*, en die van het andere rijtje allemaal met *zijn* vervoegd worden.

26. De onvoltooid verleden tijd. Naast dezen voltooid verleden tijd, begint nu van lieverlede ook de onvoltooid verleden tijd of het Imperfectum meer in gebruik te komen. Ook hiervan zet ik

de eerste voorbeelden bij elkaar. Nog voor de in n⁰ 15 genoemde voorbeeldjes van *was*, had Keesje een paar maal van moeder, *chok jə van, chok jə 'n beetjə van* (daar schrok je van) nagezegd, maar zeer waarschijnlijk verstond hij dit niet zoo heel precies, evenmin als het zinnetje, dat er gewoonlijk aanstonds op volgde: *bejjə bang*, daar schrikken zelf hem toen nog heelemaal onbekend was. De lijst is dus:

Chok jə van, ik schrok ervan 2, 3 schrikken onbekend.

×*Moenə was a't chijvə* 2, 3

×*Keesjə was a't fiechə* 2, 3

×V*arə was etə* 2, 3

Die chaf'm 'n finkə kap om 't oor 2,4 (nagezegd uit een liedje, maar blijkbaar toch goed verstaan, want aanstonds daarop zegt hij tot moeder: *moenə Keesje kap 't oor chefə*).

×*da wis jə niet* 2, 4 } denken en weten kent hij nog niet.

×*da dach-jə niet* 2, 4

×*poppə wou ə chaan* 2, 4 (opgezegd uit een versje, twijfelachtig of hij het verstaat.)

×*koe wou choppə* 2, 5

×*beentjə is chiep* (beentje slaapt) 2, 6 nagezegd naar: z'n beentje sliep. *Chapə* kent hij allang, maar hij vat dat op als heel iets anders. *Chiep* heeft met *chapə* in Keesjes hoofd niets uit te staan.

Piep zei də muis in 't voorhuis 2, 7 opgezegd, maar waarschijnlijk goed verstaan. *Zet* en *zegt* kent hij allang en gebruikt hij vaak in dezen tijd.

×*də poes riep doo də sneeuw* (liep). Loopen allang bekend. cf. gəroopə.

×*Jə keek zekə achtərom?* 2,9 kijken allang bekend.

×*nou wou ik mewk* 2, 11 onmiddl. voorafgegaan door: *nou wir ik mewk* (melk) en gevolgd door: *'k wih bij jə staan*, en *'t viel, 't viel bijna* 2, 11

×*də sowdaat bwoostə* (blies)! 2, 11 ('Wat?' zegt moeder?) *bwiestə bwoos, bwies, blies* 2, 11

×(Kort daarop weer:) *də sowdaat die bwoos* 2, 11

27. Hoe dikwijls die voorkomt. Wat de beteekenis betreft, merken wij aanstonds op, dat 4 van de 18, voorbeelden, durende onvoltooibare handelingen of duratieve werkwoorden zijn; dat is weer 78⁰/₀.

OEFENING. Schrijf eens onder elkander al de imperfectum-vormen uit het stukje „Een Moederhart" op blz. 11 (*zijn* niet mee te rekenen). En reken weer eens uit: hoeveel percent daarvan duratief zijn. Ook dit resultaat geeft een vrij goeden maatstaf voor het algemeen gebruik. In de litteraire taal van nu beslaan de duratieve Imperfecta bijna 70⁰/₀. Ook hierin schijnt sinds 1840 een voortdurende stijging op te merken. Maar in de spreektaal stijgt dit percentage zelfs nog hooger. Vergelijk verder het geheele aantal imperfecta uit „Een Moederhart" eens met de som der perfecta uit het vroegere lijstje. Bij Keesje vonden we ongeveer driemaal zooveel perfecta als imperfecta. Deze verhouding zal dus heelemaal omkeeren. Want in het algemeen gebruiken kinderen nog zeer weinig imperfecta. De gesproken taal houdt het midden tusschen kindertaal en literatuur.

28. Z'n beteekenis. Waarschijnlijk is het bij het doorzien van dit lijstje reeds menigeen opgevallen, dat zooveel van deze voorbeelden niet Keesjes eigen verleden betreffen, maar deels uit een liedje of een sprookje of een verhaaltje zijn overgenomen, zoo: *Die chaf'm'n finkə kap om 't oor. Poppə wou ə chaan, koe wou choppə. Piep zei də muis in 't voorhuis.* En hiermee worden we vanzelf herinnerd aan den belangrijken eersten stap, dien Keesje gedaan heeft op den weg naar het tijdsbegrip. We zagen toch in nr. 7, hoe die eerste teruggekende personen en dingen hem aanvankelijk zoo vaag voor den geest kwamen, als had hij het gedroomd of hooren vertellen in een sprookje. Want in een sprookje in een droom is alles veel vager, veel armer aan détails, veel onzekerder, dan in de waargenomen werkelijkheid. Welnu, Keesjes terugkenningen en herinneringen zijn ook nu nog allemaal vaag en onzeker, en het staat te bezien, welk van de twee beteekenis-elementen: het vage en onzekere, of het in tijd verledene, thans bij Keesje de bovenhand heeft.

Dat het vage en onzekere in elk geval nog een groote rol speelt, bewijzen de voorbeelden *Keesjə was at fiechə*, wat natuurlijk louter verzonnen kinderspel was, en *də poes riep doo də sneeuw*, waarbij moeder opteekende, dat er niets van aan was: louter fantazie. Ten slotte berusten de voorbeeldjes: *'k wou schijfə, nou wou ik mewk* op dezelfde vagere, onzekere grondbeteekenis. Keesje zegt in vroegere gevallen, en ook nog later in dwingerige buien, heel kras *ik wiw dit* en *ik wiw dat*. Op dit oogenblik was hij echter bescheidener gestemd, hij begreep al, dat dit nu moeilijk zou gaan, en hij z'n zinnetje niet kon krijgen; en daarom drukt hij z'n willetje ook slechts onzeker en bescheiden uit. Ook dit onderscheid heeft hij natuurlijk van moeder gehoord, maar aanstonds fijn begrepen en kwistig nagevolgd.

OEFENING. Ook in de groote menschentaal hebben de verleden-tijdsvormen nog vaak deze vage, onzekere of bescheiden beteekenis. Zoo 1⁰: in l o u t e r e v e r o n d e r s t e l l i n g e n: Ik deed het niet (als ik in jouw plaats was). Ik liet ze loopen. Verbeeld je eens dat zoo 'n Hannes naar de Universiteit m o e s t. Die k w a m er immers van z'n leven niet. Ik kan het uithouden, maar Jan (als hem zoo iets eens overkwam) schreeuwde het aanstonds uit van de pijn. 2⁰; I n o n w e r k e l i j k e z i n n e n, waarvan men zich dus bewust is, dat juist het omgekeerde waar is. Bleef hij maar weg! Ging je maar met hem mee! Had ik het maar terug van avond. Was het maar uit! Waren we hier maar uit. Had je me maar. Hielden jullie nou toch eens op. Hoe gaarne zag ik hem in ons midden. 3⁰: I n b e s c h e i d e n v r a g e n, v o o r s t e l l e n e n b e v e l e n: Vader, ik wilde u eens wat vragen. Moeder ik zou zoo graag naar de ijsbaan gaan. Ik wilde jullie allemaal wel eens hier hebben. Dat fleschje kon jij wel even voor me halen. Dat moest jij nu eens voor me doen. „Dat moet je voor me doen" zou onbescheiden en hard klinken. Zoek eens in D e J a p a n s c h e s t e e n-

houwer op blz. 135 en in 't Is maar voor een kind op blz. 114 of je daar ook niet eenige voorbeeldjes van deze vagere, onzekere of bescheiden beteekenis in vinden kunt.

29. Sterke en zwakke vervoeging.

Maar nu moeten we toch ook eindelijk eens op den vorm van al die woorden voor den verleden tijd gaan letten. We weten uit de grammatica, dat de Nederlandsche taal twee soorten van vervoeging onderscheidt: 1° de zwakke vervoeging met het imperfectum op -də of -tə en het verleden deelwoord op -t (geschreven -d of -t). 2° de sterke vervoeging met in het imperfectum een anderen stammedeklinker, en een verleden deelwoord, dat uitgaat op ə (geschreven en), en dat meestal ook een anderen stammedeklinker heeft, maar niet altijd. Dat is het verschil tusschen beide. Maar de twee vervoegingen stemmen hierin overeen, dat ze alle het verleden deelwoord vormen door de aanhechting van het voorvoegsel gə-. En dat hoorde Keesje nu natuurlijk ook allemaal door vader en moeder gedurig toepassen, als zij het over den verleden tijd hadden. Vroeger had hij daar zoo niet op gelet. Maar sinds Keesje nu ook zelf het verleden ontdekt had, begon hij hen veel beter te verstaan, en deze vormen, zoo goed en zoo kwaad als het ging, ook zelf na te zeggen.

30. Naäpen en navolgen.

Min of meer letterlijk nagezegd heeft hij o.a. zeker: *dokkə, gəworrə, keechə, bokə, weest, luistət, əbaard, oppəpaapt, oppəpuimd, meegəkome, innəstokə, chetə, əchetə, ədaan, opgəpetə, gəwaaid, gəgaan, gəwees.* De afwijkingen in deze vormen zijn allemaal uit slecht hooren en nog niet vlot kunnen articuleeren te verklaren. Maar daarnaast staat er een veel grooter getal, dat Keesje onmogelijk zoo, of ook maar ongeveer zoo, van vader of moeder kan gehoord hebben. De afwijkingen toch zijn van heel anderen aard. Nee, toen Keesje *əbakt* zei, praatte hij moeder niet na; want die zegt altijd gebakken, en *əbakkə* is voor Keesje veel gemakkelijker te zeggen, dan *əbakt*, met dien moeilijken dubbelen medeklinker op het einde.
Afgənaaid heeft moeder hem nooit voorgezegd natuurlijk, evenmin als *meegəbrongə*. En dit laatste kan toch onmogelijk een poging zijn om *meegebracht* te zeggen. Nee, wij hebben tot nu toe zooveel van napraten en nazeggen gesproken, dat wij misschien zouden gaan meenen, dat Keesje alles maar napraat. En dat is hier toch onmogelijk meer het geval. Nee, behalve napraten, heeft Keesje nu ook langzamerhand geleerd na te volgen. Iemand die nazegt, napraat, is een naäper, lijkt op een papegaai. Maar nooit of te nimmer heeft een papegaai nagəbrongə nagezegd, als men hem nagebracht voorpraatte, noch met *əbakt* geantwoord op gebakken. Nee, iemand die navolgt, is geen naäper meer, heeft niets meer met een papegaai gemeen. Navolgen is een hoogere, een menschelijke eigenschap die berust op het menschelijk verstand. Maar

het is ook een kunst, een groote en moeilijke kunst die geleerd moet worden, en die Keesje nog pas begonnen is door oefening aan te kweeken. Een navolging is toch een zelfstandige verwerking, een wijzigende nabeelding van iets dat hij in meerdere modellen als hetzelfde herkent. En daartoe moet men eerst die modellen in hun onderlinge overeenkomst danig hebben begrepen. 't Is weer een leidende neiging uit het kortelings ontwaakte verstandelijke inzicht geboren.

31. Geen louter spel meer maar levensbehoefte. Juist als hij reeds in het vorig jaar door navolging en analogie de eerste zinnetjes leerde bouwen, zoo gaat hij nu, in navolging van de vele uit vader-en-moeder's mond gehoorde verleden-tijdsmodellen, zelfstandig nieuwe woorden voor het verleden opbouwen. Alleen is de drijfkracht hier niet meer als toen: het loutere spelen, het makkelijk mooie kunstjes uithalen. Zeker die lust tot inoefening van het pas aangeleerde werkt ook hier nog mee, maar langzamerhand komt meer en meer een andere faktor naar voren: de behoefte. Hij kent nu het groote verschil tusschen het dwingwoordje *rijə* en een verleden-tijdswoord als *gərijə*. En om vader te laten begrijpen, wat hij precies bedoelt, als hij hem 's avonds vertelt, van het heerlijke rijen 's namiddags in de zon, heeft hij naast den infinitief rijen, het verleden deelwoord noodig. Dat gevoel van weer dreigenden eenzaamheidsnood, van behoefte aan mededeeling wordt nu jaren lang de groote drijfkracht, die hem in staat stelt tot de buitengewone herseninspanning: om voor al die verschillende woorden de juiste voorvoegseltjes, achtervoegseltjes, en klinkerveranderingen te kennen, die hunne beteekenis toch zoo geweldig kunnen veranderen.

32. Analogie in beteekenis-groepen. Eer hij *əbakt, ərijd, əroept, əvalt, əroopt, əword,* in een verleden-tijdsbeteekenis kon gebruiken, had hij al dikwijls in moeders praten zulke verleden tijden gehoord, die altijd met een moeilijk hoorbare, d.w.z. ongeaccentueerde, silbe begonnen en op een *-t* eindigden. Van die eerste silbe hoorde hij alleen de stomme ə-, de g- ontging hem nog. En nadat hij nu, bij het begin van z'n spel met het witte zand, gezegd had: *taat bakkə,* kwam hij toen het kunststuk klaar was, dat aan moeder vertoonen, en besefte waarschijnlijk volop bewust, dat hij nu voor *bakkə* ook zoo'n moeilijk hoorbare silbe moest zeggen, en moest eindigen met een -t. En inderdaad het lukte. Bij *moenə* gekomen, toont hij z'n mooien ronden zandvorm met ribbeltjes en figuurtjes zeggend: *Keesjə mooiə taat əbakt!* Maar na een tijdje begint hij nu te merken, dat er aan zijn eerste silbe toch iets ontbreekt: hij heeft den g-klank gehoord, en in de zesde maand van dit jaar, zegt hij nu in eens, in alle vormen nooit meer ə-, maar vast gə-. Men ziet het hier duidelijk, niet voor elk woordje apart behoeft die ontdekking afzonderlijk te ge-

beuren. Hij ontdekt het ineens voor die heele klas van woorden samen. Het voorvoegsel van het verleden deelwoord is gə-.

OEFENING. Kijk in de lijst op blz. 175—176 eens na, bij welke werkwoorden Keesje in de vierde maand van dit 3de jaar (2, 3) het voorvoegsel wegliet. Zou *moenə* misschien eenige dezer verleden deelwoorden ook wel eens zonder het voorvoegsel *gə-* gebruikt hebben? Wanneer op het verleden deelwoord een infinitief volgt blijft *gə-* heel vaak weg. Hij is *komen* aanloopen. Ik heb het hem *zien* wegmoffelen. Je hebt *staan* praten. Ik heb je maar *laten* loopen. In deze en dergelijke gevallen is zoo'n deelwoord nu niet meer van den infinitief te onderscheiden. En dientengevolge komt nu bij eenige andere w.w. hier eenvoudig de infinitief in plaats van het deelwoord te staan: Ik heb het hem zelf *hooren* zeggen (gehoord). Wij hebben hem *helpen* instappen (geholpen). Maar toen is hij tot Rotterdam *blijven* zitten (gebleven). Hij heeft voortdurend *zitten* roepen (gezeten). In 't Brabantsch dialect hoort men b.v. nog: Wə zijn wiestə baoiə (wiesten = weesten, gevormd naar geweest), terwijl het Algem. Beschaafd *weesten* reeds heelemaal aan den infinitief *wezen* heeft gelijk gemaakt: *ze zijn wezen kijken*. Begrijp je nu, waarom Keesje bij *gezien, gezeten* en *geweest* langer aarzelde? Zoek zoo nog eens eenige andere voorbeelden van infinitieven of althans deelwoorden zonder gə- vóór een anderen infinitief.

33. Zwakke en sterke deelwoorden. Veel moeilijker echter blijkt het achtervoegsel te zijn. Want nu begint hij langzamerhand te merken, dat niet al die met gə- beginnende verleden-tijdswoorden op een -t uitgaan, maar sommige ook weer, op zoo'n moeilijk hoorbare, ongeaccentueerde silbe. Zelf had hij toch vroeger al — zonder dit te merken — *dokkə, keechə, bokə,* en daarna *əfondə, əworrə, (mee)ədomə, (in)əstokə, əchetə* nagezegd. Daar weet hij nu in het begin heelemaal geen raad mee, en lukraak, klinkt het *gərejə,* en *gəreed, gəmeet* en *gəmetə, gəworrə* en *gəword, opgəpeet* en *opgəpetə, gəgeefd* en *gəgevə* achter elkaar uit zijn mondje. Trouwens van moeder en vader hoort hij ook: *verschrikt* en *opgeschrikt* naast *verschrokken* en *geschrokken.*

34. De louter grammatische groepen. Dit onderscheid tusschen zwakke en sterke werkwoorden hangt echter met geen enkel verschil van beteekenis samen, en de zwakke en sterke deelwoorden beteekenen precies denzelfden verleden tijd. Dit verschil moet hij dus voor elk apart werkwoord leeren. Terwijl hij zich dus met het voorvoegsel gə- op 3-jarigen leeftijd nooit meer vergist, zal hij zeker nog tot z'n 6 of 7 jaar met die beide achtervoegsels te vechten hebben. Vormen als *gədrinkt, aangəkwamd, gəvald, gəkrijgd* enz. komen op dien leeftijd nog herhaaldelijk voor.

35. Zes eenvoudige wisselreeksen. Maar nog ingewikkelder is die vreemde stamklinkerverandering in het imperfectum en het verleden deelwoord, van de sterke werkwoorden. Aan sommige

stamklinkers van den tegenwoordigen tijd en den infinitief beantwoorden vaste reeksen van andere stamklinkers in de verleden-tijdsvormen. Zoo zijn er een heele reeks werkwoorden: met *ij* in den tegenwoordigen tijd, die in de beide verleden tijden *e* hebben; met *ie* in den tegenwoordigen tijd, die in de verleden tijden *o* hebben; met *oo* in den tegenwoordigen tijd, die in 't imperfectum *ie* en in 't deelwoord *oo* hebben; met *ou* in den tegenwoordigen tijd, die respectievelijk *ie* en *ou*, en met *ang* in den tegenwoordigen tijd, die in de verleden tijden *ing* en *ang* hebben. We drukken dit korter in phonetisch schrift gewoonlijk zoo uit.

ɛ͡ɪ : e : e (1) in 40 werkwoorden.	o : i : o (13) in 2 werkwoorden.
i : o : o (2) in 11 werkwoorden.	ɔ͡u : i : ɔ͡u (14) in 2 werkwoorden.
ɵ͡y : o : o (3) in 15 werkwoorden,	ɑ : ɪ : ɑ (15) in 2 werkwoorden.

Van al de sterke werkwoorden, die in den infinitief ɛ͡ɪ, i, ɵ͡y, o, ɔ͡u of ɑ hebben, zijn dus de stamklinkers der beide verleden-tijdsvormen EENS VOOR GOED bepaald, en ze heeten daarom: de eenvoudige wisselreeksen. „Eenvoudig" ook nog hierom, wijl de beide rijtjes slechts één nieuwen wisselklinker invoeren: in het eerste rijtje toch zijn de klinkers der beide verleden-tijdsvormen aan elkander gelijk, en in het tweede stemt de klinker van het verleden deelwoord, met dien van den infinitief overeen.

36. Drie tweevoudige wisselreeksen.

Naast deze zes éénvoudige- staan nu echter drie tweevoudige wisselreeksen. Van de sterke werkwoorden immers, die in den infinitief een ɛ, ɪ, of a, hebben, kan men toch NIET INEENS zoo maar zeggen: hoe hun verleden tijden zullen luiden. Bij elken klinker komen toch twee afwijkende reeksen voor, en men moet weer louter en alleen uit het gebruik leeren, tot welke van beide klassen elk bepaald werkwoord behoort. Naast *helpen, hielp, geholpen* staat toch *verbergen, verborg, verborgen*. Naast *schrikken, schrok, geschrokken*, hebben we *zitten, zat, gezeten*. Naast *graven, groef, gegraven* kennen we *blazen, blies, geblazen*. Dit geeft dus in phonetisch schrift de volgende tweevoudige parallelreeksen:

ɛ : ɔ : ɔ (4) in 10 werkwoorden.	ɛ : i : ɔ (6) in 6 werkwoorden.
ɪ : ɔ : ɔ (5) in 25 werkwoorden.	ɪ : ɑ : e (8) in 3 werkwoorden.
a : u : a (11) in 3 werkwoorden.	a : i : a (12) in 4 werkwoorden.

Overal waar hier ɔ voorkomt, leze men ʊ voor een nasalen medeklinker enz.

37. Eén drievoudige wisselreeks.

De sterke werkwoorden, met e als stamklinker, vertoonen ten slotte drie verschillende klankwisselingen. Naast *geven, gaf, gegeven* staat niet alleen *breken, brak, gebroken*, maar bovendien nog: *wegen, woog, gewogen*. Hier hebben we dus drie parallelle reeksen.

e : ɑ : e (7) in 8 ww.	e : ɑ : o (9) in 6 ww.	e : o : o (10) in 3 ww.

1ste Klas, rijden reed gereden,	In de omgangstaal uit ca.	38. De klassen
krijgen kreeg gekregen.	40 regelm. w.w. bestaande.	der sterke w.w.
2de Klas, liegen loog gelogen,	11 w.w. Afwijkend voorb.:	In deze beide
kiezen koos gekozen.	*tijgen* toog getogen,	klassen verschilt
	vriezen vroor gevroren.	alleen de tegenw.
3de Klas, spuiten spoot gespoten,	15 w.w. Afw. voorbeeld:	tijd: ze hooren
buigen boog gebogen.	*spuwen* spoog gespogen.	dus nauw bijeen.
4de Klas, schenken schonk geschonken,	10 w.w. Afw. voorbeeld:	Ook deze twee
(op)bergen borg geborgen,	*worden werd* geworden.	klassen hebben
treffen trof getroffen.		de beide ver-
5de Klas, springen sprong gesprongen,	25 w.w. Al deze 5 eerste	leden tijden ge-
klimmen klom geklommen,	klassen hebben evenals de	meen, en hangen
schrikken schrok geschrokken.	10de denzelfden klinker in	dus nauwer
	de 2 verleden tijden.	samen.
6de Klas, helpen hielp geholpen,	6 w.w. Afw. voorbeeld:	Deze klas heeft
sterven stierf gestorven.	heffen hief geheven.	met de 4de klas
Het imperf. komt overeen met dat der 12de, 13de en 14de Klasse.		den 1sten en 3den
		vorm gemeen.
7de Klas, eten at gegeten,	8 w.w. Heeft met kl. 9 de	Ook deze twee
geven gaf gegeven.	2 eerste vormen gemeen.	klassen komen
8ste Klas, zitten zat gezeten,	3 w.w. Afw. voorbeeld:	in de beide
liggen lag gelegen.	*zien* zag gezien.	laatste vormen
		overeen.
9de Klas, breken brak gebroken,	6 w.w. Heeft met Kl. 7 de	
nemen nam genomen.	2 eerste vormen gemeen.	
	Afwijkend voorbeeld:	Deze beide klas-
	komen kwam gekomen.	sen hebben den
10de Klas, scheren schoor geschoren,	3 w.w. Afw. voorbeeld:	1sten en 3den vorm
zweren zwoor gezworen,	zweren *zwoer* gezworen.	gemeen.
(be)wegen woog gewogen.		
Deze klas heeft met Klas 2 en 3 de beide laatste vormen en met de vijf eerste klassen de gelijkheid der 2 verleden vormen gemeen.		
11de Klas, dragen droeg gedragen,	3 w.w. Afwijkend:	Ook deze beide
graven groef gegraven.	*slaan* sloeg geslagen,	hebben den 1sten
	staan *stond* gestaan.	en 3den vorm
12de Klas, laten liet gelaten,	4 w.w. Afw.: pen,	gemeen.
blazen blies geblazen.	*scheppen* schiep gescha-	
	vallen viel *gevallen.*	De 6de, 12de, 13de
13de Klas, loopen liep geloopen,	2 w.w. Afwijkend:	en 14de kl. komen
stooten stiet gestooten.	*roepen* riep *geroepen.*	overeen in den
14de Klas, houden hield gehouden,	2 werkwoorden.	ie-klank van den
houwen hieuw gehouwen.		2den vorm.
15de Klas, vangen ving gevangen,	2 w.w. Afwijkend:	
hangen hing gehangen.	*gaan* ging *gegaan.*	

De laatste 5 klassen komen hierin overeen dat de eerste vorm steeds denzelfden klinker heeft als den derden.

39. Onregelmatige werkwoorden. Behalve die 15 klassen met de noodige uitzonderingen van zuiver sterke, zijn er nu verder nog eenige werkwoorden die door sommige eigenaardigheden tot de zwakke, door andere tot de sterke schijnen te behooren, en deels nog heel nieuwe onregelmatigheden vertoonen op den koop toe. Zoo:

bakken, bakte, gebakken	mogen (mag), mocht (gemoogd)
lachen, lachte, gelachen enz.	doen, deed, gedaan
zoeken, zocht, gezocht	brengen, bracht, gebracht
koopen, kocht gekocht	denken, dacht, gedacht
weten, wist, geweten	dunken, docht, gedocht
moeten, moest, gemoeten	leggen, legde, lei, gelegd
willen, wilde, wou, gewild	zeggen, zegde, zeide, gezegd, gezeid
zullen (zal), zou	hebben (heeft), had, gehad (behept)
kunnen (kan), kon (gekund)	zijn (ben, is), was, geweest (gewezen).

En meent nu niet, dat moeder natuur het voor Keesje zoo heeft ingericht, dat hij deze klassen geleidelijk een voor een, eerst aan veel voorbeeldjes zou kunnen inoefenen, om dan pas telkens over te gaan tot een volgende klas! Neen, heel deze verwarrende rim-ram en klits-klats van voorbeeldjes, uit regelmatige klassen en onregelmatige uitzonderingen, ruischt en klettert hem voortdurend in de ooren, hagelt en slaat onbarmhartig neer op z'n kleine denkhoofdje, klatert en ratelt hem tegen, zelfs uit de liefste troetelwoordjes van *soe moenə* en *vajə* in het dagelijksch gesprek. Ja ook een kindje komt soms al voor groote moeilijkheden te staan.

40. Juiste en valsche analogie. We behoeven ons dan ook volstrekt niet te verwonderen over fouten als: *gəebt, gəword, gərijd, gəpingt, gəpongt, opgəstookt,* en *gəgeefd;* integendeel we moeten zelfs Keesjes vluggen aanleg bewonderen, dat hij reeds *gəreed* zegt voor gereden en *gəpongt* voor gesprongen. En nu is het wel merkwaardig, dat deze twee eerste bewuste keuzen tusschen twee gesproken vormen, die goed uitvallen, ook juist twee werkwoorden betreffen, die tot de talrijkste klassen behooren: Klas 1 met 40 en Klas 5 met 25 voorbeelden, en die Keesje dus ook wel het meeste zal gehoord hebben. Trouwens hij gebruikte te voren met meer geluk dan wijsheid reeds aanstonds *dokkə, əfondə, keechə,* terwijl *gəkommə* (van klimmen) spoedig daarna volgt.

41. Zelden en vaak voorkomende gevallen. Maar we zijn misschien verwonderd, dat naast de twee eerste talrijkste groepen, de 7de Klas (met 8) en de 9de Klas (met amper 6 regelmatige voorbeelden), vrij kort daarna reeds nauwkeurig worden onderscheiden, niettegenstaande ze tot de moeilijkste drievoudige wisselreeksen behooren. Naast o*pgəpetə, gəmetə, əgetə* (vergeten) en *gəgeefd* komt eveneens na bewuste keuze, en nog wel onder bijzondere moeilijkheden (in vroegere keus had *opgəsteekt* het van *opgəstookt* gewonnen) *aangə-*

stokə voor den dag, terwijl vroeger min of meer lukraak reeds *boke, meeədomə, innəstokə* waren voorgegaan. Dit wordt echter zeer goed begrijpelijk, als we die 14 voorbeelden even wat naderbij bekijken. Het zijn: geven, eten, vergeten, vreten, meten, treden, genezen, lezen van de 7de, en bevelen, stelen, spreken, breken, steken, nemen van de 9de Klas. Nu zijn de eerste en de laatste drie van dit veertiental in Keesje's omgeving — en trouwens overal wel — zóó druk in gebruik, dat het de 3de Klas, b.v. blijkens *spuit* voor gespoten tegen de 7de en de 9de, elk met haar werkzaam drietal, moet afleggen, hoewel de 3de Klas tot de enkelvoudige Ablautreeksen behoort, en niet minder dan 15 regelmatige voorbeelden omvat, te weten: druipen, fluiten, kluiven, kruipen, pluizen, ruiken, schuiven, sluipen, sluiten, snuiven, snuiten, spuiten, stuiven, zuigen en zuipen, die echter allemaal slechts bij uitzondering voorkomen. Dat de 8ste Klas, met haar poovere drie voorbeeldjes: bidden, liggen en zitten, (waarvan de 2 laatste bovendien nog dikwijls in het deelwoord den infinitiefvorm aannemen), Keesje nog onbekend is, blijkt uit *sit* voor gezeten. Daarentegen is de 4de Klas met haar veelvuldig voorkomende 10 voorbeelden reeds zoo sterk ingeoefend, dat trekken en schenken de aanleiding worden tot de ontsporing van *afgəplokkə* voor afgeplukt en *meegəbrongen* van brengen. En dat hij in een alleenstaande uitzondering der 12de Klas aanvankelijk tusschen *əvalt* en *əvielt* twijfelt, doet z'n taalervaring althans in zoover eer aan, dat de tweede vorm natuurlijk op een valsche analogie naar het imperfectum *viel* berust, daar toch 70% van alle sterke werkwoorden (Klas 1, 2, 3, 4, 5, 10) in de beide verleden tijden denzelfden klinker vertoonen, waarop trouwens ook het bovenvermelde *aangəkwamd* wijst.

42. De onregelmatige werkwoorden komen juist het meest voor.

Van de uitzonderingen en onregelmatige werkwoorden, kent hij verder reeds *gəwees, gəworrə, gəgaan, ədaan;* en *gəzochə*, dat hij door de klinkerwisseling verleid, met het achtervoegsel der sterke werkwoorden heeft voorzien. Met de weinig voorkomende imperfecta is hij natuurlijk nog niet zoo ver gevorderd. *Wis* en *dach* heeft Keesje waarschijnlijk nog maar half bewust met de andere vormen dier werkwoorden in verband gebracht, en *chiep* voor sliep (blijkens de invoeging van het zinlooze is) evenmin. Trouwens later zet hij er in den verleden tijd *was* bij: *'t handje was chiep* (m'n handje sliep): en gaat hij er zelfs een nieuwe onbepaalde wijs van maken: *ik was bang dat 't handje ging chiepə*. Geen wonder overigens, dat hij twee zoo ver uiteenloopende beteekenissen niet aanstonds weet samen te koppelen. Maar was naast *is, wou* naast *wil, wir* of *wiw* en *zei* naast *zegt* behooren reeds vast tot z'n verleden-tijdsarsenaal. En *keek, chrok, chaf* en *riep* zullen weldra de modellen worden voor een heele reeks voorbeelden der 1ste, 5de en

laatste vijf klassen. Ten slotte bewijst *bwoos* voor blies, dat hij ook reeds het imperfectum der 2de en 12de klas kent, alleen is hij hier een stap te ver gegaan: van blazen ging hij naar blies, maar door *bliestə* verleid, ging hij door bijgedachte aan kiezen nog een rijtje verder tot *bwoos*, en een oogenblik zelfs tot *bwoostə*, dat het ten slotte evenwel weer tegen *bwoos* moest afleggen. Maar 't is dan toch ook moeilijk, inderdaad!

43. Zwakke imperfectumvormen. Uit dit laatste voorbeeld evenwel zien wij duidelijk, dat ook het zwakke imperfectum, op *-tə* althans, reeds aan het opkomen is. Een maand of drie later verschijnt *-də* bij hooren: ik hoorde. Maar pas in hun vierde en vijfde jaar gaan de meeste kinderen deze vormen drukker gebruiken. Dan ook pas beginnen ze de veel vroeger geleerde sterke werkwoorden, ook wel eens zwak te vervoegen. En het duurt soms jaren, eer ze vast voor alle werkwoorden, de juiste imperfectumvormen te pakken hebben. Voorloopig geeft Keesje nog de voorkeur, aan het verleden deelwoord met hebben of zijn.

44. De nood der eenzaamheid de beste taalmeester. Niet zonder reden wees ik er dus reeds boven op, dat het hier geen louter spelletje meer is, of zelfs het uithalen van een vrij moeilijk kunstje. Neen, het is alleen de honger naar verstaan en verstaan te worden, het is de behoefte aan omgang en mededeeling uit het vorige hoofdstuk, het is de nood van het zich in z'n bewustzijn nog zoo éénzaam voelend kind, dat het de kracht geeft om al die bezwaren te doorworstelen, en eindelijk te boven te komen. Dat gaat evenwel weer niet zonder veel vallen en opstaan. En moeder helpt hem daarbij zooveel zij kan. Juist op dezen leeftijd beginnen we dan ook uit Keesjes woorden zelf te hooren, dat hij zijn uiterste best doet, om zonder fouten te spreken. En menige jongen van 12 jaar, die in vadsige slordigheid zich niet bekommert om taalfouten, kan aan Keesje een lesje nemen, die op bijna drie-jarigen leeftijd voortdurend moeder naar de oogen kijkt: of hij het wel goed zegt. En als hij dan na veel probeeren eindelijk erin slaagt, het zóó te zeggen, dat moeder tevreden is, roept hij met volop gerechtvaardigde blijheid uit: *nou zeg Keesjə ət goed moedə!*

ALS DE DOOD ZOO BANG. :-: :-: :-: door Barbra Ring.

Het was op het einde van Augustus. De avond was donker, en er steeg mist op bij de kust. De groote stoomboot vervolgde z'n weg over de wateren van het eene land naar het andere[1]). De dikke kapitein waggelde in een grijzen ulster over de brug en legde een vochtigen wollen handschoen op een even vochtige Schotsche muts. „Nu zijn we in Noorwegen, beste jongen," zeide hij heesch. Er kwam geen antwoord. De Schotsche muts bewoog zich niet. Toen vertraagde de boot z'n vaart en scheen langzaam drie korte woorden uit te stooten: „Hier — ben — ik." Daarop wendde de boot. Een donkere landpunt

[1]) Van Engeland naar Noorwegen. :-:

gleed den boeg voorbij en weldra krioelde het van groote en kleine lichten, de groote op een rechte lijn onderaan, de kleine, willekeurig in het rond verspreid, op een steilen muur en er achter. Dat was de stad, de vreemde stad. [1]) Maar de stad lag in mama's [2]) land, en dat land en die stad zouden in het vervolg zijn land en zijn stad wezen, van hem John Winterfield Mac Kean, hoewel papa en mama aan den anderen kant van de zee waren achtergebleven. Maar mama en papa waren alleen maar twee zwarte, gladde kruisen onder andere zwarte kruisen achter een ijzeren hek onder groote boomen bij een roode steenen kerk. [3]) Het kleine stukje mensch op de commandobrug omklemde met zijn koude, vochtige handjes de koperen leuning en staarde naar al de lichten. De dikke ulster [4]) stond weer midden op de brug een oog in het zeil te houden. Maar tusschen de grijze oogen van John Winterfield Mac Kean en de lichten aan land kwamen er beelden te voorschijn, beelden die hij vroeger gezien had. Het beeld van een groot steenen huis [5]) met klimop en rozen, een massa rozen. En groene, fluweelen grasvelden en grintwegen onder de suizende bladeren der boomen. En een kalme, donkere rivier met een wit bootje. Een stoel met hoogen rug had langzaam over de grintwegen gereden. En op de kussens van den stoel had een hoofd gerust met donker haar en een bleek gelaat, en achter den stoel had een lange, zwarte, dichtgeknoopte jas geloopen met wit haar en witte bakkebaarden. Het hoofd in den stoel, dat was papa [6]). En de jas achter den stoel dat was Wilson. En Wilson reed den stoel waarheen papa's lange, witte hand wees. En verder was er mama geweest en John zelf. Mama liep naast den stoel en hield papa's witte vingers vast. En in de diepte aan haar anderen kant liep John Winterfield Mac Kean en hield met heel zijn handje mama's wijsvinger vast. Af en toe zakte papa's hand naar beneden en legde zich op John's bruine, zachte krullen, en door zijn krullen heen voelde John dat papa's hand even warm was als de steenen trap wanneer de zon er heel den dag op had geschenen. Toen was er een tijd geweest waarop de stoel en het donkere hoofd en de lange, gloeiende hand er niet waren [7]). Een tijd waarop mama's oogen altijd dik en rood waren en er vele vele menschen kwamen en gingen, die John Winterfield Mac Kean nooit gezien had. Daarop was een tijd gevolgd, waarop hij heelemaal alleen met mama was in een piepklein huisje met een piepklein tuintje in een piepklein straatje [8]). En John speelde in het piepkleine tuintje en andere kinderen kwamen er ook en leerden John allerlei aardige woorden en dingen die mama heelemaal niet aardig vond. Mama sprak er iederen dag van, om met John naar haar land [9]) te reizen, dat achter de zee lag, de groote, blauwe zee die zij John gewezen had van den top van den heuvel achter het kleine straatje. De groote, blauwe zee, die er uitzag of er nooit een einde aan kwam. Als mama's land achter die groote zee

---

[1]) Christiania. [2]) Mama was in Noorwegen geboren en opgevoed, maar in Engeland met een Lord gehuwd geweest. [3]) Op het kerkhof, want John's ouders waren beiden gestorven. [4]) De kapitein. [5]) Het ouderlijke huis. [6]) Papa, die lang ziek geweest was. [7]) Vader was gestorven. [8]) Mama was in een klein huisje in een achterbuurt moeten gaan wonen. [9]) Noorwegen.

lag, dan was mama's land zeker wel honderd duizend millioen mijlen van hen af, dacht John Winterfield Mac Kean. John en mama spraken soms samen een bizonder taaltje, mama's taal 1), die niemand verstond, dan zij beiden. Mama zeide dat iedereen zoo sprak in haar land achter de zee. „Haar land scheën eerst niets dan grijze steenen, waar zeevogels huisden, maar dan kwamen er groene weiden en gele velden en werd het donker van de groote bosschen, waar wolven en beren hun holen hadden. Achter de bosschen verhieven zich de rotsen hoog en vrij, waar de rivier bruiste en de boschhoenders fladderden en heele kudden rendieren weidden. De getakte horens der rendieren geleken een heel kreupelbosch dat zich omhoog verhief en boven op de rotsen lag er sneeuw die nooit smolt. Dat land was het mooiste land van heel de wereld", zeide mama. Maar John Winterfield Mac Kean geloofde dat geen land in heel de wereld zoo mooi kon zijn als het groote, steenen huis 2) met de rozen en de rivier met de groote boomen er langs, en groene weiden zoover als John maar zien kon. Op zekeren dag trappelden twee roodbruine paarden het straatje in en bleven voor het huisje stil staan 3). En Wilson sprong van zijn plaats op den hoogen bok naast een vreemden koetsier en deed het portier open. En iemand liep het tuintje door en kwam het huisje in. Iemand met een streng, bruin gezicht en een wit litteeken dwars over het voorhoofd 4). En die iemand had tegen mama gesproken en mama had John opgenomen en tegen zich aangedrukt. Maar John had onder mama's arm doorgekeken en zag hoe al de kinderen uit het straatje naar het mooie rijtuig met de twee roodbruine paarden stonden te staren. En John had zich los gewrongen en was naar buiten geslopen. Maar toen Wilson John van een der roodbruine paarden gelicht had, waarop hij hem gezet had en het rijtuig en het strenge, bruine gezicht weg waren, had mama gehuild en gezegd dat zij nu nooit naar mama's eigen land zouden gaan. Na een tijdje waren de roodbruine paarden weer gekomen, zonder het bruine gezicht, alleen maar met Wilson 5). En Wilson hielp mama en John Winterfield Mac Kean en de koffers in het rijtuig. Toen was het groote, steenen huis er weer. Maar de rozen waren verlept, en de najaarsstorm floot en suisde door de dichtbebladerde kronen der boomen. En het was koud buiten en binnen. Want nu stond er geen ziekenstoel op rolletjes voor den haard en Mama zat er niet naast op een laag stoeltje en John Winterfield Mac Kean staarde niet op een pouf naar de vlammen die even hoog waren achter het ijzeren traliewerk van den haard als hij zelf. Nu zat het strenge, bruine gezicht 6) vlak op den haard en daarnaast ruischte een zijden japon en twee strenge licht-blauwe oogen keken stekend onder een hoofd met krullend rood haar uit. En mama en John zaten samen heel ver van het vuur. Mama was zoo klein en zoo smal geworden en men kon haar bijna niet hooren loopen en

---

1) Noorsch. 2) Het ouderlijk huis in Engeland. 3) Bezoek van den kooper van hun mooie huis, die Wilson als huisknecht had overgenomen. 4) De nieuwe bezitter van het huis. 5) Mama wordt juffrouw van gezelschap bij de bezitters van haar vroeger eigen huis. 6) De bezitter van het huis, en z'n vrouw. :-:

evenmin hooren praten. En mama lachte nooit meer[1]). Maar soms lachte het bruine gezicht wel eens, als John zich tusschen de twee knieën bij het vuur nestelde en vragend naar het strenge gezicht opkeek. Als de droge, bruine hand waar een roode steen in den ring aan den pink schitterde, John dan over de krullen streek, was het gezicht niet streng meer. Maar dan[2]) staken de licht-blauwe oogen onder het roode haar zóo scherp, dwars door John heen en werd hij bang. Alleen als het bruine gezicht echt streng werd en het witte litteeken rood, zooals een paar maal gebeurd was als John niets gezegd had, straalden de stekende blauwe oogen en lachte de breede, roode mond er onder zóo hard dat John nog banger werd. Als de dood zoo bang. John moest oom Ronald en tante Hermione zeggen tegen het bruine gezicht en de licht-blauwe oogen, had mama gezegd. Maar als de licht-blauwe oogen hem aankeken kon John heelemaal niets zeggen. En als de groote, roode mond hem iets vroeg scheen het antwoord dat hij gaf altijd heelemaal verkeerd[3]). En toen men het oom Ronald een paar maal oververtelde werd het litteeken heelemaal rood, daarom besloot John een geheel ander antwoord te geven[4]) als wat hij had willen geven, wanneer men hem weer iets vroeg. En toen dat hielp, antwoordde hij altijd, als de groote mond[5]) hem iets vroeg: anders dan hij had willen doen. Maar de licht-blauwe oogen bleven hem steeds stekend aankijken, zoodat hij eigenlijk zelf nooit goed wist wat hij geantwoord had. Op zekeren dag nam mama John op den schoot en was bedroefd, omdat tante Hermione gezegd had, dat John gejokt had. John had dit en dat gezegd. Ja, dat was waar. Maar John wist toch dat het niet waar was wat hij gezegd had? Ja, dat wist hij heel goed. En John wist toch wel dat het zonde was om te jokken. Toen keek John mama met groote oogen aan. Jokken was een onbekend woord geweest voor John tot nu toe. Er was nooit aanleiding geweest om dat woord te gebruiken. En John beweerde dat tante Hermione graag had dat hij jokte, want dan werd zij nooit boos. Daarop had mama geglimlacht en gezegd dat John altijd alles moest zeggen zooals het was. Maar toen tante Hermione een volgend maal haar licht-blauwe oogen op hem richtte, was het John totaal onmogelijk om te zeggen zooals het was. Die oogen trokken een geheel ander antwoord uit zijn mond dan hij had willen geven. En John begreep niet waarom mama boos werd over iets[6]) waarover tante Hermione heelemaal niet boos werd; en waarom tante Hermione boos over iets[7]) werd, waar mama heelemaal niet boos over werd. En 's avonds toen mama zich over hem heen boog, toen hij met gevouwen handjes zijn avondgebedje deed, had hij het gevoel, alsof er iets niet in den haak was en alsof hij mama iets zeggen moest. Hij herinnerde zich wat hij tante Hermione geantwoord had[8]). Maar toen ver-

---

1) Moeder is bedroefd omdat mevrouw niet erg op haar en John gesteld is. 2) Als mijnheer vriendelijk is tegen John, wordt mevrouw boos. En als hij dan boos wordt, begint zij sarcastisch te lachen. 3) Als enfant terrible heeft hij natuurlijk gezegd, dat hij niet veel van tante houdt. 4) Nu gaat John zeggen: ik houd veel van tante. 5) Tante Hermione. 6) Dat hij 't meest van tante hield. 7) Dat hij meer van mama hield. 8) Dat hij het meest van tante hield. :-:

telde mama iets grappigs en vergat John het en viel hij in slaap. :-: Het najaar liep ten einde. En de winter eveneens. De rozetakjes vertoonden weer groene scheutjes en de vogels zongen in de toppen der boomen en de grasvelden werden groen als fluweel. Toen klonk op zekeren dag een nieuw geluid door het groote, steenen huis, een zwak, klein kinderstemmetje. En nieuwe menschen liepen af en aan. [1]) Dien avond was mama als de mama van vroeger. Zij lachte en neuriede en vertelde John: dat oom Ronald, die nu de eigenaar was van het huis en den tuin en al de groene weiden, zelf tot nu toe geen kleine jongen had, daarom moesten John en mama oom Ronald gezelschap houden. Maar nu hadden oom Ronald en tante Hermione zelf een klein jongetje gekregen: een nieuwen, kleinen John Winterfield Mac Kean. Nu konden mama en John weer gaan waarheen zij wilden. Daarom zouden zij nu naar mama's eigen land reizen. En mama zat dien avond boven aan de tantes in mama's land te schrijven: dat John en zij komen zouden. John herinnerde zich zoo duidelijk, hoe mama er uit zag toen zij zat te schrijven. Haar zwaar bruin haar hing los over de lichte morgenjapon. Af en toe keek zij op en knikte John eens toe, die haar door de tralies van zijn bedje kushandjes lag toe te werpen tot zijn oogen zich sloten en het handje slap omlaag viel. Dat was het laatste, wat John zich van mama herinnerde. Want den volgenden morgen was mama ziek. De dokter kwam en zeide dat mama dadelijk naar het ziekenhuis moest. En mama kuste John en huilde. En oom Ronald ging bij mama's bed zitten en toen hij heen ging, gaf hij haar de hand en zeide: „Dat beloof ik je, Elisabeth." Toen nam hij John bij de hand en wilde met hem de kamer verlaten. John hoorde mama huilen en wilde zich los wringen, maar oom Ronald hield hem zoo stevig vast, dat John mama alleen maar kon toeknikken. Daarop werd de deur gesloten tusschen John Winterfield Mac Kean en mama. Oom Ronald nam John mee naar een kamer, waar hij heel stil moest zijn. Toen ging oom Ronald naar een andere kamer en door een kier van de deur zag John een hoofd met rood kroeshaar in een wit bed. Daarop kwam oom Ronald naar John toe met een onbekende dame [2]), die een wit bundeltje droeg. Zij bukte zoodat John het witte bundeltje bekijken kon, en toen zag John een klein, rood gerimpeld gezichtje, dat evengoed van een pop als van een mensch kon zijn, en vochtige bruine krulletjes. John mocht het kleine handje aanraken, dat dadelijk stevig en warm zijn duim omklemde. Oom Ronald keek naar het kleine roode gezichtje en zijn eigen gezicht stond bizonder zacht en vriendelijk terwijl hij het kleine kindje bezag. Daarop keek oom Ronald John aan en zeide: „Ik geloof dat hij op jou lijkt, John Winterfield Mac Kean." Van dat oogenblik af was het nieuwe, kleine jongetje John's beste vriend, na mama en na Wilson natuurlijk. Vele dagen verliepen. John mocht iederen dag met oom Ronald naar het nieuwe jongetje gaan kijken. Mama kwam niet terug. Op zekeren avond kwam oom Ronald de kamer binnen, waar een meid dieren van papier voor John zat te knippen, die paarden moesten verbeelden, maar John zag

[1]) Oom en tante hebben een kindje gekregen. [2]) De baker. :-:

heel goed: dat het katten waren. Oom Ronald beval de meid om met de katten heen te gaan, zette John op de knie en liet de hand door John's bruine krullen glijden, zoodat de roode steen aan den pink fonkelde. Toen vertelde oom Ronald dat mama naar papa was gegaan[1]) en niet terug kwam, maar daar moest John niet bedroefd over zijn, want mama had het heel goed en wilde het liefst bij papa zijn. John keek oom Ronald aan en vroeg: „Heeft mama dan gejokt, toen zij zeide, dat zij het allerliefst bij mij wilde zijn om op me te passen?" Oom Ronald zeide, dat mama in den hemel was en toch wel op John passen zou. John keek oom Ronald weer aan en zeide: „Ja, maar dan kan ik niet op mama passen. En als er mist is, kan mama mij misschien niet zien en dat zal zij heel naar vinden." Oom Ronald's hand streek steeds over de krullen. Oom Ronald's hand was zoo zacht, als die hem tegenwoordig lief koosde. „Kan ik haar niet na reizen?" John's groote, grijze oogen smeekten. „Wilson zou mee kunnen gaan, oom. Wilson kent overal den weg." Maar oom Ronald zeide, dat Wilson noch John dien weg konden vinden. Mama zou John wel kunnen halen, als zij hem bij zich wilde hebben. En toen vertelde oom Ronald, dat hij mama beloofd had: John naar mama's land te laten gaan, als mama niet terug kwam. Had John er zin in? „Ik zou graag bij het nieuwe jongetje blijven," zeide John. Toen drukte oom Ronald John tegen zich aan, zooals hij nog nooit gedaan had. Het deed misschien wel een beetje pijn, want het zegel van oom Ronald drukte John tegen zijn borst. Maar John zeide niets, hij sloeg zijn armen om oom Ronalds bruinen hals en gaf oom een flinke pakkert terug, zooals hij mama altijd gegeven had. En plotseling kwamen de tranen te voorschijn. Op eens begreep hij, wat het zeggen wilde: dat hij mama nooit meer een pakkert kon geven. Nooit meer. Hij ontwaakte in oom Ronalds bed, terwijl oom Ronald zelf in een stoel naast het bed zat te lezen. Oom begon met John te praten en waschte met een spons het kleine, behuilde gezichtje af. „Je weet wel dat tante Hermione en ik je graag hier zouden houden," zeide oom Ronald. John Winterfield Mac Kean ging in het groote bed overeind zitten en zeide, terwijl hij oom Ronald ernstig aankeek: „Tante Hermione vast niet." Het witte litteeken van oom Ronald werd heelemaal rood, maar hij zeide niets. „Misschien is zij niet boos op jongens, nu het nieuwe jongetje er is en niet loopen kan en geen kwaad kan doen," zeide John nadenkend. Oom Ronald stak John de hand toe om hem uit bed te helpen en antwoordde verstrooid: „Dat zou wel kunnen zijn."

John Winterfield Mac Kean stond met zijn schotsche muts in de hand, en een jas met glimmende knoopen aan, en een regenjas over den arm, voor Tante Hermione's bed. Oom Ronald had gezegd: dat hij afscheid van haar moest nemen en haar bedanken moest. John's hoofd kwam juist tot aan het kussen, waar tante Hermione in veel witte kant gehuld tegen aan leunde met het nieuwe jongetje in de armen. En tante Hermione stak John Winterfield Mac Kean haar blanke hand toe met de schitterende ringen en de roze, gebogen nagels. „Je

[1]) Dat John's moeder gestorven was. :-:

gaat nu een heel ander leven tegemoet. Ik denk dat je wel eens naar tante Hermione terug zult verlangen, denk je ook niet?" vroeg tante. De harde lach scheen om den grooten mond gereed te liggen. John Winterfield Mac Kean keek op. Hij maakte zijn hand uit die van tante Hermione los. Als hij de waarheid zei, zou tante Hermione zeker boos worden. Maar toen dacht hij aan mama, die boos zou worden, als hij niet de waarheid zeide. En heden was er zon en het was helder weer, zoodat mama hem heel zeker zien kon. John draaide zich snel om en keek het raam uit vóór hij antwoordde: „Neen". Op eens begonnen de licht-blauwe oogen in bed te steken. „Ga heen", zeide de groote roode mond. En toen trok tante Hermione de kanten over het nieuwe, kleine jongentje heen, zoodat John hem niet zien kon en geen goedendag kon zeggen. „Wat ben je een stoute jongen, om je lieve tante zoo'n antwoord te geven", zeide de dame die op het nieuwe jongetje paste, terwijl ze John de kamer uitliet. Zijn antwoord was dus alweer verkeerd geweest. En tante Hermione was de eenige niet, die boos was geweest. Een uur later vloog de trein met Wilson en John Winterfield Mac Kean door bladerbosschen en over groene vlakten naar de zee, waar de groote stad lag met de boot, die John naar mama's land zou voeren. Heelemaal naar de stad, waar mama speelde toen zij klein was, en waar John's tantes nog woonden in het witte huis, waarvan er altijd een plaat boven Mama's bed gehangen had. Daarna had Wilson hem aan boord gebracht en met den kapitein gesproken en geld voor John betaald; en de kapitein had John amandelen en rozijnen toegestopt en gezegd, dat hij het heel prettig vond om gezelschap te hebben op de terugreis. Want de stoomboot was een vrachtboot, die af en toe maar eens passagiers meenam. Daarop verdween Wilson ook. En John had heel goed gezien, dat Wilson op den steiger stond te huilen toen de boot zich in beweging zette. En John had met zijn muts gezwaaid en Wilson toegeroepen: „Als ik groot ben, kom ik weer terug". Drie dagen lang was er niets anders dan blauw water geweest. De stoomboot was kalm en geregeld voort gegaan. En John had zijn eigen hoekje gehad op de commandobrug. Er was een dierbare vriendschap gesloten tusschen den kleinen man in de plaid van den kapitein en den grijzen ulster[1]) en John had gezegd: „Ik reis weer met u terug als ik groot ben". Daarop had de kapitein geantwoord: „Als je voor dien tijd terug wilt, bedenk dan dat we iederen eersten Vrijdag van de maand in Noorwegen komen". En toen lag de boot stil bij den steiger. En schitterden de lichten in mama's stad. Naar de vert. van D. Logeman-van der Willigen.

KONING EN KEIZER. :-: uit Benjamins' vertellingen door W. L. Penning.

„Wel de koning — weet u nog? —
Was in de stad geweest, en grootmoê... was verdwenen!
□ Ik zocht haar, overal. Waar was ze toch? □
— Haar riep een machtiger dan eenig Koning henen, —
Verklaarde Dominee, en dát bracht me op een plan:

[1]) Tusschen John en den kapitein. :-:

Stil naar den schoorsteen in grootmoeders kamer liep ik,
En greep een poppetje — *de keizer* van Japan —
Echt speksteen... *Waar is grootmoê?* riep ik;
Geen antwoord. *Roover*, zei 'k, *let op!*
En kwakte 'm tegen 't marmer dat zijn kop,
Eer ik mijn plan begreep, al voor mijn voeten rolde...
Voor moeders voeten ook! die me was nagegaan —
En me aankeek, sprakeloos maar met een traan —
En me inhaalde, eer 'k van schrik de straat op holde...
„„Ben,"" sprak ze zacht, „„je doet me heel veel pijn:
Grootmoeder hield zoo van dat beeldje, booze jongen!
Omdat het van haar moeder was."" Hoe sprongen,
Bij dat *omdat het van haar moeder was,* in mijn
Boosdoeners-oog óók tranen! en ik kon niet spreken...
„„En nu (vroeg moeder) wát gedaan eer Vader komt?""
— Begraven! — dacht ik, nu van ángst verstomd...
Maar moeder lijmde 't ding, en ik — kreeg 't land aan breken.
En op den morgen dat ik grootje in 't lijkkleed vond,
En hoorde spreken van *begraven*, riep ik: *lijmen*!
En keek naar moeder. Niemand anders die 't verstond;
„„Ben (sprak ze, en kuste me) bewaar onze geheimen!""
De keizer van Japan pronkt nog op de eigen plek;
En als ik lastig ben of boos wil worden,
Dwingt moeder me als een wezeltje tot de orde
Door draaien met 't hoofd naar 't lijmrandje om z'n nek.

GROOTMOEDER. :-: :-: :-: door Anna van Gogh—Kaulbach.

Grootmoe heeft een aardig huisje,
Met een grooten tuin er om;
O! wat zijn daar mooie bloemen!
'k Mag ze plukken als ik kom.

Grootmoe heeft een blauw serviesje,
Vast wel honderd jaren oud!
Heel voorzichtig mag ik schenken,
Omdat ik er zoo van houd.

Grootmoe kan zoo mooi vertellen!
'k Zit dan stil en geef geen kik.
Wil je 't gelooven? eens was Grootmoe
Ook een meisje, net als ik.

Dat vertelt ze menigmalen.
Gist'ren fluisterd' ik haar in:
„Grootmoe, was u *nu* een meisje,
'k Nam u zeker tot vriendin".

HET KLEINE MONNIKJE. :-: :-: vrij naar oudere en nieuwere lezingen.

In de groote grauwe abdij was een heel klein monnikje, en het kende geen ander thuis. Als slapend kindje was het op een zomermorgen voor de kloosterpoort gevonden; en net als de monniken van het convent, noemde het den grijzen abt: *vader*; en wat een moeder was, dat wist het niet. Zacht en droomerig kind had zijn jong leven niet veel gedruisch gemaakt in de ernstige stilte van studie en gebed. — Daar de oude broeder kleermaker geen andere snit en geen

andere stof kende dan het witte monnikshabijt, had hij voor den kleine, ook maar een klein wollen habijtje gemaakt, met een wit kapje op z'n rug, dat het monnikje omhoog zette en naar achteren sloeg, net als dat de andere monniken te doen plachten. Dikwijls dwaalde het kleine monnikje de heele abdij door, maar vond niemand van z'n leeftijd, met wien hij spelen kon. Het liefst was hij nog in den buitenhof. Daar groeiden zooveel mooie bloemen, en in 't midden stond een groot wit-marmeren Maria-beeld, waar hij dikwijls naar stond te kijken; en op het laatst begon hij duidelijk te zien, dat het mooie vrouwenbeeld een klein kindje in haar armen had, ongeveer net zoo groot als hij. En het beeld lachte tegen dat kindje heel lief; en het monnikje wilde wel, dat zij ook eens heel lief tegen hem zou lachen. Hoort nu hoe goedertieren Maria was! Maria, Onze Lieve Vrouw lachte tegen hem, boog zich neer, en zette haar kind op den grond, en het monnikje mocht met Jezus spelen. En Maria gaf hem den appel van Jezus, en ze kaatsebalden samen, dat het een lust was, en Jezus was heel lief voor het monnikje. En het monnikje was ook heel lief voor Jezus. Dit duurde zoo verscheidene dagen, maar gaandeweg werd het monnikje minder droomerig en zacht. Het gooide niet altijd den appel meer naar Jezus, als die er om vroeg, en wilde hem ook wel eens alleen hebben. En hij werd ook een beetje jaloersch, dat Maria hém nooit op haar armen nam. Eens nu zocht Vader Abt naar het monnikje, want het was op den noentijd niet in den refter komen eten met de andere broeders. Hij was bezorgd, dat de kleine uit het klooster zou zijn geloopen, en zocht hem overal. Ten laatste ging hij den hof door, en zag daar het monnikje met Jezus' steenen appel spelen, maar overigens zag hij niets aan het beeld. Achter de boomen kuchte hij, om gerucht te maken, en zoo het monnikje te roepen; en toen de kleuter dat hoorde werd hij bang, en zag den Vader Abt achter de boomen staan. En hij liep hard weg naar het andere eind van den hof, met Jezus' appel in z'n hand. Toen Vader Abt dat zag, ging hij hem na, beknorde hem, en beval hem aan Jezus zijn appel terug te geven. En Vader Abt ging weer terug naar zijn cel. Toen liep het monnikje naar het beeld terug en zei: „Jezus, daar is je appeltje, maar je bent een nare klikspaan, hoor!" Maar Onze Lieve Vrouw verontschuldigde Jezus, en verzoende ze weer met elkaar. Den volgenden dag ging het monnikje naar den broeder tuinman, want nu wilde hij er toch het zijne van hebben en vroeg: „Broeder, wie is die schoone vrouw toch, die in onzen hof staat?" En stil lachend zei de goede broeder: „Dat is onze hofbewaarster, die zorgt dat mijn bloemen goed groeien". — „Maar broeder, moet zij daar maar altijd staan? Hoeft zij dan niet te slapen? En krijgt zij niet te eten? Zij zal het toch wel moei worden, zoo zonder eten voor haar en haar kindje". De goede broeder legde zijn hand op 't krullehoofdje en zei: „Als je wil, moog je haar wel eens wat brengen van het noenmaal of van je vesperbrood".

Sedert dien bewaarde het monnikje, trouw iederen dag, iets van zijn maaltijd voor de witte vrouwe: nu eens een snee versche mik, en dan weer een schoteltje

warmoes of pap. Dat zette hij dan aan den voet van het beeld, en ging heen. En als hij dan weer terugkwam, dan was alles op, en het schoteltje zoo schoon, alsof er nooit iets in geweest was. Dat verwonderde hem, en hij zeide: Lieve Vrouw, het schoteltje is schoon, en toch zijn uw handen niet vuil, en uw kleed is niet nat van het waschwater. Gij zijt toch een zindelijke vrouw. Maar hebt gij niet dikwijls honger en dorst, dat gij het schoteltje zoo schoon leeg maakt? Maar ik kan het ook niet gebeteren. Ik heb zooveel zin soms, en dan is alles gauw op; toch bewaar ik altijd het beste voor u. En zoo bracht hij Maria maandenlang te eten, en op feestdagen soms ook wel eens wat zoeten honing of een lekkere pruim.

Leliën en rozen waren verbloeid, asters en herfst-seringen prijkten in lijdelijk paarse tinten, toen het bleeke monnikje weer naar het beeld kwam. Hij draalde een beetje vandaag, en liep heel zwakjes en zachtjes. De abdijklok klepte reeds de vespers voor het hoogfeest: den volgenden dag zou het Maria's Geboortedag zijn. „Lieve Vrouw, zei het monnikje, ik heb vandaag niets dan wat droog brood, want er waren vreemde gasten gekomen, en die hebben al het beste opgegeten. Maar morgen is het hoogtij, dan krijgen we dubbele portie, en zal ik het allemaal weer goed maken. En dan zal Jezus volop krijgen, hoor!" Als vele vorige malen nam het beeld het droge brood aan, en lachte tegen het monnikje, zooals zij tegen Jezus lachte; maar bovendien hield zij hem staan, en zeide: Mijn kind, je hebt zoo trouw ieder maal met mij gedeeld, als jij nu morgen eens bij ons te gast kwam? dan zullen ik en Jezus je ook eens het beste geven wat we hebben." Ongeloovig keken de kinderoogen: „Och schoone Vrouwe, waar zult gij mij ontvangen en refter houden? wij hebben u zoolang te eten moeten geven, ge zijt straatarm, ge hebt nog geen geld om voor Jezus een kleedje te koopen, hij is heelemaal bloot, en 's nachts zal hij het zeker wel koud hebben." Toen lachte Maria weer haar zoeten tooverlach, en ze stelde den dreumes gerust: „Vrees niet, je zult alles hebben wat je harte begeert, maar vraag aan Vader Abt verlof, of je morgen bij mij te gast moogt komen." Toen ging het monnikje naar den kloostergang, en wachtte er Vader Abt op, toen die uit de Vespers kwam, en vroeg hem vleiend: „Vader, ge wilt mij wel verlof geven, niet waar? De schoone Vrouwe, die in onzen hof staat, heeft mij voor morgen ten maaltijd genoodigd." — „Wat zegt ge kind, vroeg de Abt verschrikt, is er een vrouw in den hof?" want binnen het kloosterslot mochten nooit vrouwen komen. „'t Is onze hofbewaarster, vader, die de bloemen laat groeien, de moeder van Jezus, die laatst tegen u geklikt had, dat ik met zijn appeltje speelde."

En de abt ontroerde van de wonderlijke dingen, die de bleeke kleuter hem vertelde. Hij nam hem bij de hand en wandelde met hem op, zeggende: Hoor eens, beste kleine, ik laat je niet alleen gaan, je bent aan mijne zorgen toevertrouwd, zeg dus aan de Lieve Vrouw, dat ik je geen verlof geef, als ze mij niet mee te gast vraagt". Bedrukt ging het monnikje terug naar den hof, om aan Maria de boodschap van den Abt te brengen: „Och, schoone Vrouwe, ik mag niet komen,

of ge moet ook onzen Vader Abt ten eten vragen. Maar Lieve Vrouw, dat moet ge niet doen, want gij zijt een arme vrouw, en onze Vader Abt is een groote zware man, en hij kan veel eten, veel meer dan ik; waar zoudt gij dat vandaan halen? Ge zult zeker niet genoeg hebben". Maar met zoete stem zei Maria: „Kind, vrees niet, zeg aan Vader Abt, dat ik ook hem uitnoodig: morgen bij mij als gast te komen op mijn feest, laat hij zich gereed houden. Ik zal je beiden wachten, morgenvroeg na de Priem".

Toen ging het monnikje gerustgesteld naar Vader Abt terug, en zeide hem, dat het goed was, en dat ook hij morgen bij de hofbewaarster en Jezus te gast mocht komen. Toen werd Vader Abt opeens zeer ernstig en toch heel blij. Hij zette het bleeke monnikje op z'n knie, en zei heel innig: „Kind, maak je klaar, want morgen moet je sterven". Maar het monnikje antwoordde: Welnee Vader, dat heeft de Lieve Vrouw me niet gezegd, we zijn gevraagd op haar feest, en we zullen van alles genoeg hebben". Toen liet Vader Abt het monnikje maar gaan slapen, want dat was, gelijk hij meende, voor zoo'n onschuldig kind, de beste voorbereiding om de Eeuwige feestrust des hemels in te gaan. Hij zelf echter bleef dien heelen nacht in waken en gebed. Hij bracht de loopende zaken der Abdij in orde, en regelde alles reeds voor de keuze van zijn opvolger. 's Morgens na de Priem hield Vader Abt een sermoen tot de in het koor vergaderde monniken, en deelde hen mee, dat hij met het kleine monnikje zou opvaren naar het hooge hemelsche feest.

Terwijl hij nog sprak, kwam het doodsbleeke monnikje aan de deur der kloosterkerk vragen of Vader Abt meekwam. De monniken keken om, terwijl hun Vader Abt door hun midden ging. Bij de kerkdeur gekomen, nam hij het monnikje bij de hand en ze gingen samen naar den buitenhof. En toen de monniken, na een kort schietgebied, zich haastten hun vader na te gaan, toen vonden ze voor het wit-marmeren beeld van Maria, dat blij te lachen stond in 't morgenlicht: den Abt knielend neergezegen tegen het voetstuk; en het krullekopje van het Engelachtig-blanke monnikje lag daar tusschen de paarse asters van het bloemperk, als een wondergroote teere bloem in een krans van gouden krullen. Ze hadden beiden den geest gegeven, en waren opgevaren tot het eeuwig feest, waar ze genoodigd waren door Maria en Jezus. Nu helpt allen, en bidt tot Jezus en Maria, dat hij die dit schreef, eenmaal mag opgaan naar hetzelfde hemelfeest.

□ □

FRANK ROZELAAR'S ZOONTJE. :-: :-: door L. van Deyssel.

In uw aangezicht, o zoete blanke dag, wilde ik zeggen, dat ik dat kleine knaapje toch zoo gaarne mag. — Van-ochtend was hij schoon. Ik zag zijn klein gezichtje, blank als de maan, waarin als maneglans de groen-blauwe oogjes staan, stil zinken in een kleine mijmerij over dat vreemde verre lichtje van 't opgaand zonnetje, achter de boomenrij. :-:

1. De uitspraak wordt bijna heelemaal gedachteloos aangeleerd.

Wij hoorden het reeds, Keesje doet nu z'n uiterste best om alles goed te leeren zeggen. Vroeger dacht hij altijd alleen aan den inhoud van z'n praten. Nu is z'n aandacht bij z'n spreken voortdurend verdeeld tusschen inhoud en vorm. Vandaar dan ook dat gewoonlijk tegen het einde van het derde levensjaar de moeders opgeven, dat hun kindje nu de omgangstaal bijna zonder fouten bezigt. Dat dit een — slechts aan moeders vergeeflijke — schromelijke overdrijving, ten gunste der kleine praters, moet heeten, zullen al de hoofdstukken van het volgende deeltje telkens weer opnieuw komen bewijzen. Maar dit is er van aan: bij normale flink ontwikkelde, goedverzorgde kinderen als Keesje, komen op driejarigen leeftijd betrekkelijk weinig fouten tegen de uitspraak meer voor. Wij staan hier dus voor een keerpunt der kinderlijke taalontwikkeling, waarvan we, eer we verder den hoek omgaan, nog even terug moeten blikken op den afgelegden weg. In Hoofdstuk IV zagen we reeds, hoever Keesje het in de uitspraak gebracht had: tijdens het eerste anderhalf jaar van z'n leven. Hoe zijn taalklanken zich in dit tweede anderhalf jaar hebben ontwikkeld, verfijnd en bevestigd, zullen de volgende bladzijden ons leeren.

2. De dubbele medeklinkers.

Geen enkele silbe, in de eerste 18 maanden door Keesje gesproken, vertoont twee medeklinkers achter elkaar. Welnu, de groote vordering dezer nieuwe periode van 18 maanden zal nu hierin bestaan, dat de medeklinkers hun steile kanten verliezen, en het kinderlijk mondje ze gesmijdig kneed- en plooibaar leert aanpassen aan de glooiing der stijgende en dalende groepen.

3. De silbeberg.

Want elke silbe is een berg van geluid met een top van klankgeschal — dien wij daarom heel juist KLINKER noemen — in het midden, met een aanzwellen, een stijging voorop en aan 't einde een daling, een slinking. Voor die stijging en daling zorgen nu de MEDEKLINKERS, die zoo meeklinken mèt den klinker. Een silbe met één ploffer voorop, en één ploffer aan het einde, ziet er dus uit als een vierkant bergplateau, met bijna loodrechte wanden (Fig. 23). Een silbe, met twee of drie medeklinkers voor en achter den klinker, is als een mooie

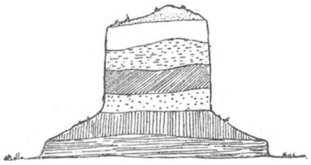

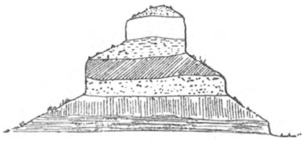

Fig. 23. De silbe: *kop*. Vgl. Fig. 25. Fig. 24. De silbe: *sprank*.

golvende berg, langzaam en met sprongen uit de vlakte opstijgend naar den top en dan weer neerdalend in geleidelijke glooiing (Fig. 24).

4. De fijne s op het eind der silben. De *s* is de plooibare medeklinker bij uitstek. We kunnen hem zoo zachtjes tusschen de tanden laten uitsuizen, dat we bijna niet weten, wanneer het slinkend geluid neerduikt in stille vlakte. Deze klank is dus bij uitstek geschikt, om er silben, die al een anderen begin- of eindmedeklinker hebben, mee te openen of te sluiten. In de 20ste maand begon Keesje in plaats van *at*, waarmee hij p a t s bedoelde, nu zelf ook *pats* te zeggen. Weldra volgden nu *fiets*, *muts*, enz. De spons noemt hij nu *poets*, straks klinkt *tats*. Ook de k a s t noemt hij nu *kats*, en v a s t nu eens *fasj*, dan weer *fats*. Maar na lange klinkers heeft hij voor dit kunstje geen adem meer: plaats zal nog een heelen tijd *paas* blijven heeten.

5. Langzame dalingen zijn gemakkelijker dan langzame stijgingen. Veel meer moeite berokkent hem het silbenbegin: de zachte stijging uit de stille vlakte. En in het algemeen kunnen wij zeggen, dat de nieuwe verbindingen altijd eerder in de daling opkomen dan in de stijging; juist als we vroeger ook bij de enkelvoudige medeklinkers zagen, dat Keesje ze eer aan het slot der woorden goed nazei, dan aan het begin. Stoof klinkt dus nog *toof*, steenen: *teenə*, stooten: *tootə*, stoel: *toem*, staan: *taan*, stout: *tout*, stok: *tok*, steken: *tekə* en stuk: *tuk*, totdat in de 22ste maand *stoof* en in de 25ste *stukjə* verschijnt. Maar het duurt nog weer drie maanden (tot 2, 4) eer er verdere voorbeelden bij komen: *stompə*, *stekə*, enz. Wel blijven ook nu nog vergissingen voorkomen als *taatjə* voor staartje en *tofdoek* voor stofdoek; maar het inzetten der *t* met een heel zachte *s* is hij nu toch meester. Moeilijker gaat het reeds voor de *p*, want die wordt niet als de *t* en de *s* met de tong, maar door de lippen gevormd. De tong moet dus hier met de lippen heel precies leeren samenwerken. Spiegel klinkt dus voorloopig nog: *piechə*, spugen: *puuchə*, speld: *pejt*, spelen: *peejə*. Eens schijnt in de 21ste maand *spijkə* voor spijker te zijn voorgekomen, maar dit was zeker meer geluk dan wijsheid, want pas zes maanden daarna komt het 2de voorbeeld: *spuit*. En dan duurt het weer nog vier maanden eer *peejə* en *perə* voor spelen tot *sperə* (2, 7) wordt.

6. De breedere en de fijnere s. Maar het allermoeilijkst is de *sch*. En dat is zeer goed verklaarbaar. Hier komen toch twee scherpe glijders achter elkaar, maar de bergstijging eischt dat de tweede al luider klinkt dan de eerste. Dat is voorloopig ons Keesje nog te bezwaarlijk; en beschuit klinkt *suit* of *chuit*. Schaap vroeger *aap*, nu *chaap*, schootje vroeger *tootə* nu *chootə*, schort: *chot*, schoen: *choen*, schaar: *chaa*, schieten: *chiete*, en pas in de 32ste maand verschijnt de eerste s c h in schaap. De omgekeerde verbinding, ook bij ons zeer zeld-

zaam, verschijnt met het begin van het derde jaar in deksel: *dechs*. Nu hij de *s* zoo fijn heeft leeren fluisteren kan ook de *n* ze voor zich krijgen; en terwijl vroeger snort: *not* en sneeuw: *seeuw* luidde, komt kort na de *sch-* de *sn* voor den dag in *snaakjə* en *sneeuw* (2, 8). Ondertusschen heeft hij echter de *s* ook leeren verruimen en verbreeden, zoodat ze ook een ploffer kan overstemmen, en een plaatsje kan zoeken tusschen den klinkertop, en de ploffersteilte in. In de 25ste maand zegt hij nog *vats* voor vast, en *ijts* en *rijts* voor rijst, maar in de 30ste maand leert hij *kost* zeggen, en nu komen ook weldra *vast*, *kast*, *post*, enz. Om de kinderen in die *s*-kunst te oefenen, hebben vele ouders, althans op het platteland, een heele reeks spreuken en versjes bij de hand. Wat ze precies beteekenen, weten zij gewoonlijk ook maar half, maar ze zijn van ouder tot ouder overgeleverd. Zoo: Scheperken zet de sop op 't schap. — Scheper, snij drij sneden in de sop. — Een historische kwelspreuk van de Vlamingen, om de Walen te kennen, is zoo: Schild en vriend, uit de dagen van den Sporenslag. In Limburg hoort men nog:

Daar was ne keer een snep,	of ook wel anders:	As de snep dee,
Die op 't schep schree,		Die op 't schep schree,
En die met heuren bek		En die met heuren bek
E stuk spek van 't spet snee!		E stuk spek
Kunde gij ook op 't schep schraân?		Van 't spet snee?

Het volgende eenvoudige verhaal is, om het glad en vloeiend uit te spreken, ook voor oudere jongens en meisjes nog een heele kunst.

Daar was eens een man, die drie zonen had. De eene heette Schak, de tweede Schakschawerak, de derde Schakschawerak-siagoni-minimi. Daar was ook een vrouw, die drie dochters had. De eene heette Schrip, de tweede Schripsivrolip. de derde Schripsi-vrolipsi-peline-minimi. En die drie zonen trouwden met die drie dochters. En Schak nam Schrip, Schakschawerak nam Schripsivrolip en Schakschawerak-siagoni-minimi nam Schripsi-vrolipsi-peline-minimi.

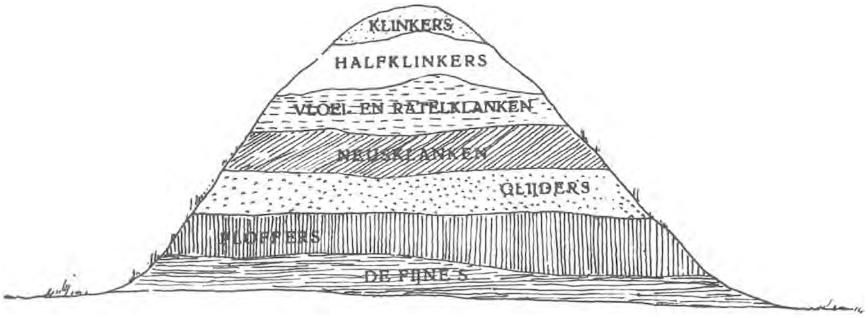

Fig, 25. Een doorsnee van den silbeberg.

7. De klankzones op den silbeberg. Behalve de *s* hebben al de andere klanken op de beide hellingen van den silbeberg hun vaste plaats. Na de ploffers komen de glijders, eerst de scherpe dan de zachte. Hooger-op liggen *n* en *m*. Nog iets hooger de *r* en *l*. En het allerdichtst bij den klinkertop liggen de halfklinkers ŭ en ĭ in tweeklanken als au̯ en ai. (Fig. 25). Ga zoo de twee voorbeeldjes uit n^0 4 maar eens na. Een verbinding van *m* en *n* met een scherpen ploffer zal dus makkelijker zijn dan die van een ploffer met *ch* of *f*. Deze laatste toch liggen véél te dicht bij elkaar. Om dat fijne onderscheid zuiver te laten hooren, moeten de spreekorganen reeds zoo nauwkeurig werken, dat dit voorloopig (met uitzondering der breede *s*) nog heelemaal niet gelukt.

8. De neusklank- en glijderverbindingen. Op de *sp* en *st* volgden dus eerst de makkelijker *n* en *m* verbindingen met ploffers. In de silbendaling lukt dit weer het vroegst. Tot in de 24^e maand sprak Keesje kindje uit als: *diddə, tittə, kittə,* cent: *set* en *sjêt,* zand: *sat,* hond: *oet* of *ôt,* krant: *kat,* kant: *kat,* mand: *mât,* en lamp: *ap,* komt: *koet,* hemdje: *epjə, emmə,* riempjə *iepə;* maar dan komen ineens *hemd* en *empje, Fau Ink* voor Mevrouw Link; een maand daarna *vinkjə* en *pinkjə, endjə* en *centjə,* terwijl na drie of vier maanden nog *kindjə, ventjə, Jentjə komt* volgden (2, 5). In dezen tijd worden echter de begingroepen nog steeds vereenvoudigd; knoop: *koop,* knippen: *kippə,* knoeien: *koeien,* en het duurt tot 2, 7 eer de eerste *kn* in *knoop* verschijnt. Ook andere kinderen hebben hier aanvankelijk heel wat moeite mee, en dan houden de oudere broertjes en zusjes ervan, den kleuter zoogenaamde kwel-spreuken voor te zeggen, waar juist veel van zulke verbindingen in voorkomen. Zoo b.v. is te Antwerpen dit verhaal bekend:

OEFENING. „Knaap de kapper knipt en kapt heel knap, maar de knecht van Knaap den kapper knipt en kapt nog knapper dan Knaap de kapper knipt en kapt; maar Knaap de kapper knipt en kapt heel knap". Probeer zelf dit maar eens gauw na te zeggen.

Kort daarna komen dan de verbindingen van scherpen ploffer en glijder. Tot dan toe luidde dicht: *dit* of *dicht* met een Duitsche *ch,* of ook wel *dichət,* en hoofd: *oof;* maar nu verschijnen *dicht, richt, licht, ooft, lucht,* en na een tijdje ook nog *acht.* Oefeningen in dit kunstje zijn:

De lucht, die jaagt! Wat jaagt de lucht! Wat zal de lucht nog jagen! Acht en tachtig hengstekachtels (veulens).

9. De moeilijke r. De allermoeilijkste medeklinkers zijn de *r, h, w,* en *l.* Deze klanken kwamen in het eerste anderhalf jaar nog nimmer voor. Zij komen nu heel langzaam achter elkander op, eerst alleen, daarna in verbinding met andere. De *r* verschijnt het eerst, en wel in de 22^e maand. 't Is aanvankelijk een sterk gebrouwde keel-*r,* die heel veel op een klinker lijkt. Moeder noteerde het eerst *raam* en *ruiə* (luier), dan

komt *ketər* voor ketel, *kachərə* voor kachel en *torə* voor toren. Een paar maanden later: *rookt* en *Fau Rink*, *rombombom* en *rompom*. Het heele woord s n o r bestaat een tijd lang uit niets anders dan zoo'n gebrouwde *r*. Op een morgen, dat hij in de wieg gezeten, z'n ontbijt met veel smaak had verorberd, dekreteerde Keesje ineens het volgende ratelende bevel; *Noch chuitərdəchuit, noch bootərdəboot, noch koekərdəkoek*, d. w. z. nog wat beschuit! want ook b(r)ood en koek beteekenen, in deze omstandigheden, niets anders dan beschuit. Hij heeft dus al z'n drie paardjes van stal gehaald, en die rijdt hij elk twee keer af, met dat nieuwe kunstje van het *ərdə* ertusschen. Zoover moeder weet en kon nagaan, is hem zoo iets nooit of nimmer voorgedaan. Diezelfde *r*-oefening nu helpt, spontaan of aangeleerd, zeer veel Nederlandsche kinderen in de verovering van den *r*-klank. Alles te zamen genomen toch, is er Keesje nog heel vroeg bij. Vele kinderen leeren de *r* pas veel later uitspreken. Ik herinner me nog goed, dat ik er op vijf-jarigen leeftijd m'n uiterste best voor deed, maar dikwijls nog zonder succes. Dan hielpen echter liedjes en raadsels als:

Wikker de wakker
Vloog over mijn akker
En al waren er ook zeven landsheeren
Die zouden Wikkerdewakker
Van mijn akker niet keeren.
Ra, ra, wat is dat?
Holderdebólder
Ging over den zolder
En zeven mansheeren
Die konden Holderdebolder niet
Ra, ra, wat is dat? [keeren.
Ikkerdebik zat op den wagen,
Ikkerdebik zat hout te zagen,
Ikkerdebik viel in de sloot,
Ikkerdebik was nog niet dood.
Ra, ra, wat is dat?
Daar liep een dingetje over den dijk,
Zijn oogjes gingen kijkerdekijk,
Zijn beentjes gingen klapperdeklap,
Ra, ra wat ding is dat.
Daar ging een meisje over het land,
Zij had een korfje al in haar hand,
Daar was in van gladderdeglad,
Daar was in van strijkerdestrijk,
Daar was in van kijkerdekijk,
Daar was in van krollerdekrol.
Je zult het niet raden, al werd je dol.

Ari de bari de boterboer
Geweer op de schoer,
Sabel op zij,
Zoo gaat Ari de bari
De boterboer voorbij.

Rozen bloeien op mijn hoed,
't Is zoo mooi als zilvere gloed,
Zilvere gloed van Spanje,
De juffrouw die moet dansen,
De juffrouw die moet stil gaan staan,
Driemaal door de ronde gaan,
De juffrouw die moet kiezen.
Dit zal zijn Rozemarijn
Dit zal ... zijn.

Vele moeilijkheden gecombineerd vindt men nog in 't volgende verhaaltje: Er gingen drie vrouwtjes over 't snip-snap-bruggetje; de eerste heette vrouw Biba, de tweede heette vrouw Biba Biberdebinka, de derde heette vrouw Sinasniknaknikkerdeknikna. Toen nam vrouw Biba een steen, dien gooide ze tegen vrouw Biba Biberdebinkna haar been; dat vrouw Sinasniknaknikkerdeknikna er om grêen! :-:

Het geheim van deze oefening zit 'm voor een deel hierin: dat de aandacht en het accent hier meestal naar de silben gaan, waar geen *r* in voorkomt, want juist als men er op let, is in den eersten tijd de *r* veel moeilijker, dan als men er niet op let. Keesje nu heeft na *raam* en *snor*, nog volle vijf maanden noodig, eer hij voor de r, ook na lange klinkers, nog adem heeft. In dezen tijd klinkt dus zijn klaar nog: *kaa*, sigaar: *sichaa*, maar: *maa*, schaar: *schaa*, deur: *deuə*. In de 27ste maand kwam, toen hij gekapt was, er ineens een nagepraat zinnetje met twee correcte voorbeelden tegelijk: *waar jə aar nou!* (waar is je haar nou). Maar dan volgen weer spoedig: *aa kammə* (haar) en *daa is de jeuk wee, waa is 't koesjə nou?* maar weldra worden nu al deze woorden volkomen: *Daar is 't koesjə weer*. En opmerkelijk, nu hij dit kunstje met r na langen klinker weer kan, past hij 't uit louter kun-genot ook toe, waar 't geen pas geeft: *in də waar*, (war), *met də kaar* (met de kar).

10. De r-verbinding in de silbedaling. Vóór de 26ste maand zegt hij ook in de silbedaling nog in plaats van schort: *chot*, snort: *not*, vork: *fok*, jurk: *juk* en *jukkə*, Dirk: *chik*, *dik*, *dich*, of *kik*, kerk: *kek*, later: *kèək*, markt: *mat* en hard: *had;* maar dàn begint hij ineens snorkt als *snort* uit te spreken. Na korten tijd volgt: *əworrə*, *əword*, en nu ook van lieverlede al de andere. Merk op, dat de eerste gevallen hier een vervoegings-*t* hebben. Op deze *t* valt namelijk, gelijk we later ook uit andere voorbeelden zullen zien, juist door haar uitgangskarakter veel meer aandacht; en daarom blijft er het eerst voor haar, ook nà de moeilijke *r* nog adem en kracht over.

11. De r-verbinding in de silbestijging. Nog 7 maanden lang zegt hij echter in de silbestijging nog geen *r* na een medeklinker. Druif klinkt *duis* en *duith* (Engelsche th), draaien: *dəiə*, dragen: *daaiə*, drinken: *dinkə*, droog: *doog*, truitje: *tuitə*, en *tuijə*, trein: *tein*, trem: *tem*, trom: *tom*, trekken: *tekkə*, *tikkə*, 't raam: *taam*, brood: *put* en *bood*, brief: *bief*, gebroken: *bokə*, broek: *boek*, vragen: *faachə*, vrouwen: *fauə*, kroesje: *koesjə*, kruik: *kuik*, kruiwagen; *kuiwaachə*, kralen: *kaarə*, krant: *kât*, krabben: *kabbə*, kraai: *kaai*, groote: *chootə*, gras: *chas*, enz. Pas in de laatste drie maanden van zijn derde levensjaar zwicht ook hier de weerbarstige tong voor het fijner gehoor, en begint hij te vragen om z'n *kroesjə* en *brood*, weldra gaat zelfs de *boerdə tem* in een *broerdə trem* over. Ook om dit te leeren zijn er weer overal in de kinderkamer een heele rij kwelspreuken in zwang:

OEFENING. Oefen je zelf maar eens: Bruin bloedrood braamblad. — Breed broodberd. — Achter in den hof hangen drie droge doeken. — Drie droge doeken, drie doeken bennen droog. — Mijn vaders roode lederen broekband brandt. — Onder vaders koolblad, ligt een groot breed booneblad. — De kat, die krapt de krullen van de trap. — Te Kosen achter de kerk, woont

een korte, gekrulde gekroezelde klerk, met kort gekruld, gekroezeld haar, wie of die korte, gekrulde, gekroezelde klerk toch waar (was)? — 't Schipje van Niepoort, zegt het zonder lachen voort, 't is gelâan met lood en tin, en daar zijn kripse krapse krullen in; en ze zeggen dat kripse krapse krullen pampierlingen zijn; maar kripse krapse krullen kunnen nooit dan kripse krapse krullen zijn. — Baas Bierbuik brengt bij Bruyninks bier boven. — Brouwers brouwen bier en Brabantsche brouwers brouwen Brabantsch bier.

12. **De moeilijke h.** Over de opkomst der *h* bij Keesje valt al heel weinig te vertellen, maar het is een feit, dat ze in de 27ste maand vrij plotseling, zonder eenige merkbare voorbereiding, voor den dag komt in: *haar, hier, harə,* (halen) *hond, hek, hoor,* enz., dus voor allerlei klinkers ineens. Wel voegt Keesje nu, in het begin, de *h* ook wel eens voor een ander woord, dat in de groote-menschentaal géén *h* heeft, zoo b.v. *honderdekken, 'n heel hend* (een heel eind) enz., maar deze fouten verdwijnen weer even spoedig, als ze gekomen waren, en de juiste gevallen houden stand. In vele streken van ons land hebben de kinderen hier echter veel meer moeite mee. Dan helpen weer spreuken en versjes. Zoo b.v. in Brabant:

De smid, hitter de fit,
Had een kat, hatter de fat;
En die kat, hatter de fat,
Heure poot, hooter de foot,
Was uit 't gelid, hitter de fit;
Nu moest de smid, hitter de fit,
De kat, hatter de fat,
Heuren poot, hooter de foot,
Weer zetten in 't lid, hitter de fit. —

Twee witte doeken hangen op de haag. In den hof, op de haag, hangen twee [witte doeken.

13. **De drievoudige w.** Pas na de *r* en *h* kwam de volkomen *w*. We schreven wel reeds een *w* in *miauw* en *dieuw* uit het eerste anderhalf jaar; maar we hadden even goed *miau, dieu* kunnen schrijven. Eveneens is het met sneeu(w) of *sieu(w)*. In de 19de maand verscheen verder: *bowə* voor bouwen, en *boow, pouw* voor pauw, later nog *bibauw*, voor wenkbrauw; maar ook deze woorden had moeder even goed: *bouə, boou, pou, bou* kunnen schrijven. Onze spelling toch schrijft met *w* drie vrij ver uiteenloopende klanken: 1ste den overgangsklinker ŭ, meest dubbel als uw geschreven; 2de den druppelklank *w*: vóór aan het woord; 3de den vloeiklank *ʋ* in de silbestijging na *t, d, z, k,* en in de silbendaling voor *t* (in erwt). Nu begint Keesje in z'n derde jaar *wassə* voor wasschen, *waf-waf* voor hondje, *watə* voor water, *wir* voor wil, *wie* voor wie te zeggen met een Engelsche *w*; en deze ligt zoowat tusschen de Hollandsche 1ste en 3de in. En dit is de eenige *w*, die hij voorloopig kent. Zoodoende zegt hij dus in dezen tijd nog *waawo* voor zwaluw, *tee* voor twee, *kaad* voor kwaad, *kart* voor kwart, *waan* voor zwaan, *deilen* voor dweilen enz. Ondertusschen leert hij echter z'n Engelsche *w* in *wie, waar, waarom, wil,* enz., een beetje verscherpen, zoodat ze vrijwel op de Hollandsche 2de begint te lijken. En nu komen in het volgend half-

jaar, dus op een leeftijd van 38 en 42 maanden pas de verbindingen *kwaad, kwart*, langzamerhand in gebruik; met aanvankelijk echter nog een veel te vette half-Engelsche *w*, en daarna pas op ongeveer 4-jarigen leeftijd met de 3de Hollandsche *w*. De bovengegeven opvolging van eerste, tweede en derde *w* was dus chronologisch. Alleen komt, evenals tusschen de eerste en tweede, ook tusschen de tweede en derde telkens de Engelsche *w* als overgang. Dat voor dezen moeilijken medeklinker de kwelspreuken talrijk zijn, zal wel niemand verwonderen.

OEFENING. Wie weet witte Willem wonen? Witte Willem woont wonder wijd. Wie weet wat witte Willem weeft? Witte Willem weeft witte wol. De wind die waait. Wat waait de wind? Hoe kan de wind zoo waaien! Wit paard, zwarte staart. Roo leer, zwart leer. Toen kwam er op eens een dolle begijn, Die vroeg aan mijn, Of hispel-kwispel-kwaspel-kwijn, Kwarremaker-kworremerijn wel goed voor mij zou zijn! Geen wonder natuurlijk, dat de *w* hier juist meestal gecombineerd wordt met klanken, die er het gemakkelijkst in den kindermond mee verward worden. Wat denk je van *zwoel* naast *zoel*, van *dolen* naast *dwalen*, van *dazen* naast *dwaas doen*, van *dwarrelen* naast *warrelen*, van *kwakkelen* naast *wakkelen?*

14. De l, een laatkomertje, groeit voorspoedig. Dit moesten we weten, om nu de opkomst van de *l* te begrijpen, die pas veel later inzet, maar de w inhaalt en nog een klein beetje vóór haar klaar komt. Tot in z'n 27ste maand heeft Keesje nooit iets uitgesproken, dat ook maar in de verte op een l geleek. Bal klonk *bau* of *baj*, allemaal: *ammaa*, stoel: *toem*, later: *toer*, wel: *wer*, stil: *stir*, wil: *wir*, dadelijk: *daak*, *dakə* of *daək*, ketel: *ketər*, molen: *morə*, kralen: *karə*, uithalen: *uitarə*, alleen: *arreen*, spelen: *peejə* of *perə*, politie: *poritie*, galoppeeren: *perə*, *chapere*, appelen: *appəwe*, kachel: *kachərə*, spiegel: *piechə*, *piepieche*, hagel: *hachej*, tafel: *tafəw*, *tafəwə*, lief: *rief*, lippen: *ippə*, lepel: *epə*, *cheep*, *eep*, licht: *icht*, *richt*, lust: *rust*, liggen: *richə*, loopen: *oopə*, lekker: *ekkə*, leelijke: *reekə*, lang: *rang*, later *wang*, lantaarn: *ətarə*, later *ratarə*, limonade: *imonade*, locomotief: *okətief*, *rokətief*, later *wokəmətief*, enz., en zoo blijft het in het woordbegin, tot een heel eind in het vierde levensjaar.

15. Concurrentie tusschen de l en de w. Maar de silbedaling is hier weer voor. Tot volop in het derde jaar klonk het ook hier nog altijd: *fat*, *vat* en *fât* voor valt, een speld heette: *pe(j)t*, melk: *mek*, later *mewk*, aardappelen: *appəs*, half: *harf*, *hawf*, help: *hewp*, enz., maar nu in de 27ste maand komt *viel* en weldra daarop *wiel* en spoedig daarna ook in verbinding met een uitgangs-t: *əvield*, en zelfs *half* en *əvald* (gevallen). Dit laatste voorbeeld na een *a* herhaalt zich echter voorloopig niet. Soldaat klinkt 2, 5 *sordaat* (met gebrouwde r) dan *songdaat*, zolder: *zongdər*. 'tRolt heet 2, 10 weer *rôt*; en in 't algemeen

duurt het tot 2 à 3 maanden in het vierde jaar, eer hij ook achter *a* en o een *l* kan zeggen, terwijl hij ze dan achter *ie, ee* en *è* al voortdurend goed gebruikt. Dit verschil van moeilijkheid is weer heel goed te begrijpen. Want al de tot nu toe besproken *l*'s van Keesje zijn donkere zware *l*'s, en liggen achter in den mond, gelijk trouwens de meeste Nederlanders thans in veel woorden de *l* uitspreken. Nu liggen echter de *a, o* van *al, ol* óók achter in den mond, en daarom valt het de achtertong zwaar, al die manoeuvres zoo gauw achter elkaar te maken.

16. **L-verbindingen in de silbedaling.** Gewoonlijk zegt hij dan ook in dezen tijd wel *viel, held, kievield,* (willekeurige omvorming van kieviet), *gəbeld, speld,* maar daarnaast *vawt* (valt) *sowdaat* (soldaat), *rowt* (rolt) enz. Vergl. hier telkens de lijst van blz. 56.

OEFENING. Denk er nu eens over na: hoe het zou komen,

dat wilde	staat naast	wou, woude	(in Overijsel:	wolde)
zullen	„ „	zou, zoude	(„	zolde)
gulden	„ „	goud, gouden	(„	golden)
drievuldig	„ „	drievoud		
hield	„ „	houden	(„	holden)
altaar	„ „	outer		
smelten	„ „	smout (gesmolten vet)		

Holland uit Holtland staat naast hout (in Overijsel holt)

Zoek eens of je zoo, door vergelijking met het Duitsch, nog meer woorden kunt vinden, waarin o u t of o u d uit a l d, a l t of o l d, o l t ontstaan is. Denk ook eens aan het Fransche onregelmatige meervoud: c h e v a l: c h e v a u x, en aan a u uit à l e en du uit d e l e onstaan.

17. **L-verbindingen in de silbestijging.** Nog iets later, dat is omtrent $3^1/_2$ jaar, komen pas de l-verbindingen in het begin der silbe tot hun recht. Tot dan toe luidden: plaatje: *paatjə,* pluisje: *puisjə,* blazen: *baasjə, bazə,* bloed: *boed,* blok: *bok,* bloem: *boem,* blad: *bad,* blijf: *bijf,* flesch: *fes, fesjə,* fluit: *fuit,* flink: *fink,* vleesch: *fees, veesjə,* vliegen: *fiechə,* vlas: *vas,* klimmen: *kimmə, timmə,* klos: *kus, kos,* klok: *tuk, koek* en *kok,* klaar: *kaa,* klap: *kap,* klein: *kein,* glaasje: *gaasjə,* sleutel: *eutjə, cheut,* slapen: *chapə, sapə, srape.* Sinds echter, op het einde van z'n derde jaar, Keesjes *w* een beetje plooibaar werd, komt deze nu ook in de silben-stijging vast de l vervangen, en moeder teekent van hem op, plank: *pwank,* blies: *biwes, bwoostə,* flesch: *fwes,* paraplu: *parəpwu,* slapen: *swapə,* Cleo: *Kwewo* (een hondennaam), klaar: *kwaar,* kleine: *kweinə,* enz. Uit die *w* ontstaat nu van lieverlede een zwaargebrouwde ʟ in: *kleine, flikjəs, bladə, bladərə, plaatjə, klok, glas, vlogə, vloogdə* enz. Is het nu soms wonder, dat hij dit lang-verbeide verbeterinskunstje nu ook weer wel eens verkeerd te pas brengt, en uit loutere lust om alles toch maar goed te zeggen van twee: *tlee* en van kwam: *klam*

gaat maken? Is het verder, wonder, dat hij soms nog een aanloopje of een oogenblikje rust noodig heeft: voor of na dat kunststukje en voor blok: *bəlok*, en voor helpen: *hellɔpə* zegt, gelijk hij vroeger voor wolken: *worrəkə*, werk: *wèək*, kerk: *kèək*, harken: *aəkə* gezegd had?

OEFENING. Luister eens goed, of je dit zelf ook niet doet? En hoe spreek je de volgende woorden uit: kelk, balk, dolk, kolk, stolp, welp, stulp, ark worp, burg, turf, durf, korf?

De *l*-spreuken en liedjes zijn dan ook wel de moeilijkste van alle: Lippen liep langs Lippens lochting; laat Lippen langs Lippens lochting loopen. — Leentje leerde Lotje loopen langs de lange lindelaan. — Kromme slomme populiere, gaai perse. — Roo lint, blauw lint. — Bloedrood braamblad. — Een breed beetblad, een smal braamblad, en een kersenlaren zoutvat! — Ginder achter Loenhouts akker, Ligt een breed bleek beetblad. — Twee paar koppels knop-slobkousen —

De domme koe, de kromme koe,
De korte, kale kromme koe
Die kreeg een dom kalf, een krom kalf
Een kort, kaal en krom kalf.
Toen kwam de jonge wolf
De domme wolf, de kromme wolf
De korte, kale kromme wolf,
En die nam dat jong kalf
Dat dom kalf, dat krom kalf
Dat kale, korte krom kalf,
En daar stond toe, de krom koe.
De domme koe, de kromme koe (enz.
weer van voren af aan). —
Daar was eens een blonte klonte man
En die blonte klonte man
Had een blonte klonte vrouw
En die blonte klonte vrouw
Had vier blonte klonte kindren,
En die blonte klonte kinderen
Aten blonte klonte pap
Uit een blonten klonten ketel,
Met een blonten klonten lepel. —
Meulen, meulen
Een paard met een veulen,
Een vrouw met een kind:
Mijn liedje begint.
Een koei en een kalf:
Mijn liedje is half.
Een trompet en een fluit:
Mijn liedje is uit. —
De koster van Knocke
Klopt de Knocksche klokken.

18. **Drie medeklinkers in de silbedaling.** Die laatste medeklinkers, vooral de *r* en *l* en die fijne *s*, hebben moeite gekost, maar ze zijn dan toch ook wel wat moeite waard. Want kijk eens aan, wat hij er al niet mee doen kan. Verreweg de meeste, ja meer dan driekwart der dubbele medeklinkers in onze taal beginnen of eindigen met een *s*, *r* of *l*. En zoo waar, omtrent de helft van zijn vierde jaar begint Keesje nu ook drie medeklinkers achter elkaar te kunnen zeggen. Op het einde der silben is er weer het eerst gelegenheid voor zoo'n driemanschap. Na den grooten mensch-klinker komt dan een der flinke jongens *r* of *l*, soms ook *n*. Daarachter een dik machocheltje van een *s* of van een opgeschoten *k*, en ten langen laatste nog een broekje van een *t*, (samen een bergglooiing). Tot z'n derde jaar zei Keesje voor korst: *kost*, borst: *bost*, worst: *wost*, en voor snorkt: *snort*, en voor inkt: *ingt* (de *ng* is één klank,

net als in *meegəbrengd, gəpingd, gəpongd* voor gesprongen). Nu noteerde moeder in de eerste maand van het vierde jaar een duidelijk uitgesproken *inkt*, wat hem zoo'n moeite kostte, dat hij bij 't opnieuw zeggen in de vroegere voorbarigheid terugviel: elke silbe met denzelfden klank te willen openen, waar ze mee sluit; hij zei toen: *tinkt*; na een maand of vier, vijf komen dan de andere voorbeelden: *korst, borst, worst*, enz.

19. Drie medeklinkers in de silbestijging. Kort daarna lukt ook hetzelfde kunstje in een stijgende groep. Eerst zoo'n heel klein dreumesje van een *s*, dan een jochie van een *p*, *ch* of *t*, daarna een der flinke jongens *r* of *l*, en dàn komen de groote menschen der klinkers pas. Tot nu toe zei Keesje voor straks: *tats* of *traks*, voor spleet: *cheet*, voor springen: *pingə*, voor schrijven: *chijvə* en *fijvə*, voor schrok: *chok*, voor schreit: *cheit*. Op het einde van zijn derde jaar begint hij van *srijvə* en *sreiə* te praten, wat trouwens veel Hollanders heel hun leven doen. Maar in het vierde jaar, komen nu zachtjes aan eerst *schrijvə* en *schreiə*, en op de helft van het jaar *straks, strang* en *springə* in gebruik.

OEFENING. Teeken eens naar de modellen in n⁰. 4 gegeven den juisten silbeberg van de volgende woorden: pats, stoof, snaak, sneeuw, vast, schip, kind, knip, licht, hoofd, brood, snor, jurk, snorkt, pauw, mooi, zwoel, melk, half, bloem, flesch, inkt, korst, schrok, sprong, straks. Denk maar dat al de bovenzones juist tusschen twee blauwe lijnen van je schrijfpapier inpassen; alleen voor de fijne s-zone moet je met je potlood een lijntje trekken midden tusschen twee lijnen in, zoodat deze maar de helft van de andere zones beslaat. Die goed teekenen kunnen, mogen er ook groepen met poppetjes van maken, die samen een zelfde stijging en daling vormen (zie n⁰. 18 en 19).

20. Die moeilijke zachte glijders. De zachte glijders zijn in dit tweede anderhalfjaar zoetjes aan meer in gebruik gekomen. In het begin van het derde jaar hebben echter de *f*, *s* en *ch* nog verre de overhand: vader: *fatə* naast *vadəj*, vlieg: *fieg*, vleesch: *fees*, naast *veesjə*, vork: *fok*, vrouw: *fau*, vies: *fies* naast *viezəcheid*, over: *ofə*, voetje: *foetjə*, van: *fan*, brave jongen: *bafə jongə*, geven: *efə, fefə, chefə*, gieter: *chiet*, gooien: *chooiə*, spugen: *puuchə*, gordijn: *chadijn*, galoppeeren: *chaəpeerə*, gras: *chas;* groote: *chootə*, ondeugend beest: *ondeuchə bees*, geweer: *təweer, səreer*, geen: *cheen*, vragen: *faachə*, vliegen: *fiechə*, spiegel: *piechə*, liggen: *richə*, sigaar: *sichaa*, gauw: *chauw*, kolenwagen: *kolewaachə*, gekregen: *keechə*, zoet: *soet*, zolder: *soldə*, zand: *sat*, lezen: *leessə*, blazen: *baasjə*. Bij *vadəj, veesjə, viezecheid* voegen zich weldra echter *ventjə, evə, gevə*, naast *soldə* komt *zoldə* op voor zolder, verder *zittə*, en dan weldra *bazen* voor blazen, en ten slotte komt naast *reech*: *regə* voor regen, en wordt in de tweede helft van het derde jaar het voorvoegsel van het verleden deelwoord, dat eerst *ə* was geweest, aangevuld tot *gə*, 't eerst in meegədome, (meegenomen) en nu weldra ook in alle

andere vormen. Dat de zachte glijders in de kwelspreuken goed vertegenwoordigd zijn, zal ons na al het voorgaande wel niet meer verwonderen.

OEFENING. Vale, vale vos, valt verre van Vlaanderen. Bazin zei ze, Geeft zei ze, Gauw zei ze, Gort zei ze, Want zei ze, Mijne zei ze, Man zei ze, Eet zei ze, Zoo zei ze, Geren zei ze, Pap zei ze. — Duimken vond een pruimken, Hij was zoo blij, Hij vond er dry. Hij was zoo barmhartig, Hij vond er dertig. Hij was zoo verwonderd, Hij vond er honderd, Hij was zoo dol, En stak geheel zijn zakken vol. — Zes honderd zes en zestig ruiters zagen zes en zestig sauciesen zonder saus. Let er eens goed op: hoe je *zes en zestig* uitspreekt, over de reden hiervan later meer.

Maar al kan Keesje nu de zachte glijders uitspreken en van scherpe onderscheiden, daarom gebruikt hij ze nog niet altijd op de juiste plaats. Zoo komen volop in het vierde jaar weer *lechə* voor leggen, *voətjes* voor vogeltjes voor en dergl. Dit bewijst ons, dat hier nog nieuwe moeilijkheid schuilt. En die zullen we dan ook naderhand duidelijk voor den dag zien komen. En niet slechts eentje, maar twee of drie, waarvan Keesje nu nog niets vermoedt. Ga b.v. maar eens na, hoe de z van zoo en zei in de bovengenoemde kwelspreuken telkens worden uitgesproken.

21. Het grillige huigje. Verder wisselen in het derde jaar *n* met *d* en *m* met *b*. Nu, dit ligt aan de verregaande gelijkenis tusschen deze twee klankparen. Het eenig verschil tusschen *d* en *n*. en *b* en *m*, is: dat bij de laatste telkens de huig van het verhemelte omlaag hangt, zoodat de lucht niet door den mond, maar achter langs de neusholte omhoog, en verder door den neus naar buiten gaat. Dit is trouwens de reden, waarom *m*, *n* en *ng* neusklanken heeten. Nu is Keesje dat drukbeweeglijk huigje in den beginne nog niet zoo heel goed meester, en daarom hooren wij dan; *mina*, *ninè* en *əbenə* voor beneden, *moenə* en *boenə* voor moeder, en omgekeerd weer *emmə* voor hebben; verder *teekədə* voor teekenen, en omgekeerd *demə*, *wegdemə*, *meeədomə* voor nemen, wegnemen, meegenomen. Soms zelfs laat hij halfweg den medeklinker z'n huigje los, en dan hooren wij de beide klanken achter elkaar: *kazernde* voor kazerne, bij andere kinderen: *punding* voor pudding, *pampier* voor papier enz. Maar ook hier weten de versjes weer raad op. De *d* en *b* worden trouw aan het begin van elk woord herhaald, terwijl de *n's* en *m's*, als het ware binnen in de woorden verstopt, slimmetjes worden binnengesmokkeld.

OEFENING. David dee den duivel dansen, Doen den duivel dronken was. of anders: Daniël dee den duivel dansen, door den dikken dunnen draf. Dat die dieren de dossen der dennen droegen, dat die donderdagsche dieren droegen. —

Op den bierlabomschen barem (of berreg)
Staat het bierlabomsche huis,

In dat bierlabomsche huis
Wonen bierlabomsche menschen,

En die bierlabomsche menschen
Hebben bierlabomsche kinderen,
En die bierlabomsche kinderen
Eten bierlabomsche pap
Met een bierlabomschen lepel
Uit een bierlabomschen bak.

Hiernaast wordt nu de *m* ook nog afzonderlijk ingeoefend in zinnetjes als: Muldermaalder, maal m'n meel; mijn moeders moeiken moet morgenmiddag mikmak maken. Mieke maakt mijn moeders muts; of ook wel: Mijn moeder maakt me mooi, met mijn moeders mooie mopmuts.

22. **Voorsilben zonder nadruk.** Ook duurt nog altijd de gewoonte voort, om silben met weinig of geen nadruk eenvoudig niet te hooren of maar vaag te hooren, en dus van zelf niet na te zeggen, of zoo ten naaste bij maar iets te zwatelen. Wel komt hierin achtereenvolgens bij de verschillende woorden langzaam verbetering en aanvulling, maar het zal nog jaren duren, eer Keesje op dit punt de nauwkeurige volledigheid bereikt. Soldaten heetten eerst: *datə*, later: *chodaten*, toen *songdatən*, *sordatə*, *sowdatə*, en eindelijk *soldaten*; gordijn: *dijn*, *ədijn*, *adijn*, *chadijn*; manchet: *asjét*, beschuit: *chuit*, *suit*, aardappels: *appəs*, galoppeeren: *pèe*, *beeə*, *peerə*, *chapeerə*, *chaəpeerə*, muziek: *ziek*, *məziek*, lantaren: *ətawə*, *ratarə*, geweer: *təweer*, *səreer*, Marie: *Rie*, *Maməti*e, *Trie*, *Dəriə*, pantoffeltjes: *toffə*, *tofjəs*, natuurlijk: *tuuək*, *tuulək*, *ətuurlijk*, betalen: *ətarə*, genomen: *ədomə*, bewaren: *gəwarə*, kantoor: *uteur*, *kateur*, parmant: *pamant*, giraffe: *kraf*, matroos: *troos*, *katroos*, ik geloof: *ik choof*.

OEFENING. Let eens op, of je zelf sommige dezer woorden in het dagelijksch gesprek ook niet een beetje inkort, b.v. Marie, natuurlijk. Korrekt verkorten we vaak tot ....., japon tot ....., courant tot ....., karaf tot ....., koraal tot ....., salade tot ....., asperges tot ....., kanaster tot ....., believen tot ,....., gehad tot ....., gelooven tot ....., te zamen tot ....., te huis tot ..... Zoo zijn ook *floers* ontstaan uit fransch ..... (fluweel), kroot uit fra..... (wortel), fret uit fra. ....., klant uit kalant, kleur uit fra. ....., krent uit den Griekschen stedenaam ....., stroop uit fra. ....., struis (loofwit) uit fra. ....., pruik uit fra. ..... ouder Nederl. paruik, prei uit fra. ..... ouder Nederl. porei, fluweel uit fra. veluel. En wat maakt de volksmond soms niet van feliciteeren, velocipède, gereformeerd ?

23. **Middensilben.** Dit zijn allemaal gevallen, dat de silben zonder nadruk voorop staan, maar in het midden van het woord gaat het niet beter. Voor locomotief zegt Keesje: successievelijk: *okətief*, *rokətief*, *wokəmətief*, voor allemaal: *ammaa*, *amməmaal*, voor allebei: *abbei*, *amməbei*, voor conducteur: *konduteur*, nageltjes: *naatjes*, vogeltjes: *vooətjes*, wagentje: *waachje*, *waachtjə*, orgeltje: *ochje*, vingertje: *vingtje*.

OEFENING. Ga ook hier eens na, hoe je zelf deze woorden uitspreekt. Apotheker verkorten ook wij vaak tot ....., kapitein tot ....., officier tot ....., assurant tot ...... En wat maakt de volksmond van philosophie, photographie, particulier, rhumatiek en katholiek ?

24. Eindsilben. Maar ook op het einde van het woord is dit algemeen. Keesje zegt voor gisteren: *gister*, peuteren: *peute*, andere: *annə*, later: *andərə*, koperen: *kopə*, wandelen: *wangdə*, deksel: *dechs*, *deks*, geluisterd: *luist* en toen het hem nog eens duidelijk voorgezegd werd: *ja luistət*, enz.

OEFENING. Ook wij maken ons van de ongeaccentueerde eindsilben al heel gemakkelijk af. Wat maken wij gewoonlijk van den meervoudsuitgang-*en*, dien wij schrijven omdat onze voorvaderen ook -en spraken? En van den infinitiefuitgang, en van den uitgang der sterke verleden deelwoorden? En wat maakt de volksmond van luitenant, vrouwmensch? En wat zeggen wij allen ook, en met even veel recht voor jongetje, jonkheer, jonkvrouw, juffrouw, boomgaard, wijngaard, wenkbrauw, (enkel is oorspronkelijk en nog in 't Zeeuwsch: een-klauw) enz.

25. Aantrekkingskracht van de accentsilbe. Gaandeweg komt hier, gelijk we zagen, bij Keesje eenige verbetering in. Maar deze verbetering kan ook weer wel eens op een verkeerd spoor geraken. Zoo gebeurt het, dat hij van een silbe zonder nadruk, niets onderscheidt dan één totnutoe onopgemerkten maar hem nu ineens opvallenden medeklinker met een vagen klinker, dien wij door ə voorstellen. Nu is echter het eigenaardige van een silbe met nadruk, juist dat ze bijzonder opvalt. Onwillekeurig dus gaat Keesje meenen, dat hij dien opvallenden medeklinker ook in de opvallende silbe heeft gehoord, en springt deze medeklinker dus in Keesjes uitspraak uit de silbe zonder nadruk in de silbe mèt nadruk over, en dringt daar een anderen medeklinker uit weg. Eerst in beginsilben. Voor meneer zegt Keesje dus: *əmeer*, voor bewaard: *əbaard*, voor beneden: *əbenə* (denk aan *demə* voor nemen). En zoo gaat het ook met de eindsilben: vader zegt Keesje als *varə*, anders als *ansə*, netjes als *nesjə*, dadelijk als *dakə*, electrische *erektrisjə*, *etrektisəə*.

OEFENING. Hoe zou ons woord n a a l d ontstaan zijn? In het Duitsch is het N a d e l. En a a l t (gier) naast a d e l (poel)? T s j i l p e n, t j i l p e n, t s j i r p e n, t s j i e l e p e n en t s j i e r e p e n staan naast Brab.-Vlaamsch: t j i e p e n, t s j i e p e l e n, t s j i e t e r e n.

26. De neiging: hou wat je hebt. Verder geeft Keesje herhaaldelijk gehoor aan een neiging tot vasthoudendheid. Heeft hij eenmaal z'n mond voor een klinker of medeklinker in een bepaalden stand gebracht, dan houdt hij graag z'n mondje nóg een tijdje zoo, of brengt hem na een oogenblikje weer heel graag in dienzelfden stand terug. We zagen daar ook in het IVe hoofdstuk reeds allerlei bewijzen van. Zoo b.v. in de moeite die hij had om na een klinker, dien hij vast wou houden, in dezelfde silbe nog een medeklinker te laten volgen, of althans een silbe met een anderen medeklinker te eindigen als waarmee ze begonnen was; toen in het tweemaal herhalen derzelfde silben in *tatta*, *neuneu*, daarna

piepiechə, oofafa en *pasjtətə* en bij Annie: *kaka* voor kachel, *peepee* voor peper, *keukeu* voor keuken. Diezelfde neiging blijft nu wakker in kinderen voortdurend. Dat blijkt b.v. zoo duidelijk uit de groote pret, die Keesje heeft met woorden, die vanzelf aan die neiging toegeven als *papegaai, pepermunt, Tattə Mie* (Tante Mie), *Tattə Net. Hop Hop sinnə* (zingen) *tata sinnə, sinnə fuitəfuit*. Als hij in z'n bedje, ook nog op twee- en driejarigen leeftijd, met z'n praatmondje ligt te spelen, komen deze woorden dan ook weer aanhoudend terug.

27. Nieuwe praatspelletjes.

Maar ook z'n praatspelletjes overdag bestaan voornamelijk uit herhalingen: nu eens van heele constructies of woorden, dan eens van losse silben, en dan weer van aparte medeklinkers, die hij telkens achter een ander woord zet, onder luid gegiechel en groote pret. Voor heele woorden denke men slechts aan 't boven reeds aangehaalde: *chuitərdəchuit, bootərdəboot, koekərdəkoek*; verder de zinnetjes: *moenə kaat, Oapa kaat, Ooma kaat, Ammaa kaat*. Op 't einde van z'n derde jaar, toen hij in 't vage de waarde van een vergelijking begon te bevroeden volgde op: *zwart as een git* de volgende heele litanie: *zwart as een vadə, zwart as een moedə, zwart as een tafə, zwart as een muur, zwart as een toer, zwart as een bood*, enz., schaterend al de dingen noemend die hij zag, en dat alles opdreunend, zingend zelfs op een triomfante wijs! Veel vroeger al, op 't eind van het tweede jaar, had hij zoo een litanie gepraat op pats: *pats doet ə doof* (doos), *pats doet ə deur, pats doet ə dekə* enz. Losse woorden hooren we nog in het volgende droomverhaal (2, 6): *da is 'n reekə* (leelijke), *pik ik bed, pikkə pik* (zoo noemde hij allang een schaar), *pikkə, pikkə, pikkə, pik, pik, pik*. Luid geschater. Een anderen keer (2, 5) houdt hij de volgende alleenspraak: *pop, pop, pop, poppətjə, pit, pit, pap, pap*. Weer een anderen dag: *moenə, moet, moetə, moetie, moetat, mat* (lachend achter elkaar gezegd) toen: *Jat* (van Jan). *Mariet, git, pit!* geweldige pret!

28. Silbe-verdubbelingen.

Is het nu te verwonderen, dat hij op driejarigen leeftijd voor spinazie, die hij heel lekker vond, maar waar hij dat moeilijke woord niet voor onthouden kon: *papətazie* ging zeggen? Dat hij *oppəpuimd* voor opgeruimd zoo trouw herhaalde? Dat hij een tijdje *noonig* voor noodig, en voor zwaluw *wawo* zei? En dat hij vooràl, vooràl dat snoeperig dierbaar woordje ik, in *ək heb əkik, əkzanəkik* (ik zal) *əkwir əkik, kwiwwəkik*, juist als de Antwerpenaars, driemaal herhaalt?

29. De koppige vasthoudendheid bij den silbenovergang.

Deze vasthoudendheid doet zich natuurlijk vooral gelden op de moeilijke punten van een woord. Nu is het moeilijkste oogenblik: de overgang van de eene silbe naar de andere, als ten minste de eerste silbe op een ploffer uitgaat, en de tweede met een ànderen mede-

klinker begint. Dan moeten we toch tijdens het oogenblik der ploffersluiting onze tong en mond in een heel andere positie brengen. En begrijpelijkerwijze wil dat dan niet altijd ineens, de mond is vasthoudend, is koppig, blijft in z'n ouden stand, en zoo begint dus de volgende silbe met den zelfden medeklinker, waar de vorige silbe mee eindigde. Hieraan zijn nu ook al die verkleinwoorden op ə zonder *j* te wijten; zoo: schootje: *tootə*, kopje: *koppə*, popje: *poppə*, enz. Daarom kan Keesje, nadat hij in opgeruimd, in plaats van 't vroegere *oppəpuimd* reeds *oppəruimd* heeft geleerd, nog niet opgə- zeggen. Evenmin opruimə dat dan nog *oppuimə* heet. Den dokter noemt hij dan ook *dokkə*, enz. enz. Van deksel maakt hij *dekkels*, dat ook in 't middel-Nederlandsch voorkomt. Hier voelde hij dus halfweg in de laatste silbe: dat de *s* ontbrak, en voegde ze er — beter laat dan nooit — nog even achter het woord aan toe.

OEFENING. Uit fra. bombazin ontstond nl. bommezijn, fra. comcombre: nl. kommer, Lombaerd: lommerd, wambuis: wammes, ende: enne: en hordetje: horretje, altemaal: allemaal, kornel: korrel. Waarom? Verder spreken wij kistje uit als ....., nestje ....., bestje ....., mastje ....., kastje ....., 't is me een kostje ....., ik praat-de ....., ik klets-de ....., ik hoest-de ....., ik zweet-de als ,. .

30. De neiging tot afwisseling. Maar we zagen reeds in die brabbelspelletjes van zoo even, dat er mèt die herhalingen toch ook een zekere variatie moet gepaard gaan: *moet, moetə, moetie, moetat, mat.* Welnu ook daarvoor zorgt hij in z'n woordenkeus: *papətazie* b.v. Het woord papier schijnt hem zoo een beetje te eentonig. Dat varieert hij dus tot *kapier*. Eveneens pantoffels, waar de twee lipklanken hem aanstoot geven en daarom maakt hij er *katoffels* van. Opmerkenswaard is ook, dat in de beide laatste voorbeelden papier en pantoffels, de medeklinker der silbe zonder nadruk moet wijken voor dien der silbe mèt nadruk, zie ook *kalkon* voor balkon in nr. 31. De nadruk schijnt dus óók op de medeklinkers te rusten.

OEFENING. Schrijf eens eenige refreinen op, die je zoo al kent, in het genre van falderalderiere. En ga eens na, of ook daarin niet de twee zelfde neigingen van herhaling en afwisseling bevredigd worden. En wat is het rijmen van verzen eigenlijk? Zijn twee op elkaar rijmende woorden heelemaal precies eender? Kijk hier eens eenige versjes uit dit boek op na b.v. blz. 49 en blz. 61, blz. 86 en blz. 139.

31. De lust tot voorbarigheid in de silbestijging. Maar er is nog een derde neiging in Keesjes woordklanken op te merken: een zekere voorbarigheid. 't Is of de klanken, die nog komen moeten: hem op de lippen branden als gloeiende kooltjes, die hij zoo gauw mogelijk kwijt wil zijn, zoodat hij ze naar voren haalt in het woord, of ook de voorafgaande klanken er voor omvormt, om ze òf heelemaal naar

dien komenden klank te fatsoeneeren, òf althans ze om te vormen in diens geest. We zagen daarvan reeds een heele reeks voorbeelden in het IVde Hoofdstuk: zoo *tat* voor pats, *kik* voor Dirk, *muim* voor duim, *moom* voor boom, enz. Later kwam onder invloed der drie volgende *k*'s in boeken kijken: *koekəkijkə*; door de twee volgende *b*'s van rabarber: *babarbər*, en door de twee volgende *t*'s van vlassen staartje: *vattə staatjə*. Vooral als Keesje pas een bepaalden klank aangeleerd heeft, domineert die een tijdje heel sterk, en dringt hij zich in allerlei woorden voorbarig naar voren, zoo b.v. *brootrampjə* voor *bootrampjə*. Verder dringt de beginklinker der hoofdsilbe van moeilijke woorden als b a l k o n ook al in de voorafgaande silbe binnen, zoodat het *kalkon* wordt.

OEFENING. Wat hoor je wel eens zeggen voor: tienstuiverstukje? en voor: Wien Neerlandsch bloed..... Zeg eens eenige keeren heel gauw achter elkaar: Bruin, bloedrood, braamblad of: ons grauw kat krabt de krollen van de trap, of: de kat die krapt den knappen kapper. Wat gebeurt er dan?

32. De voorbarigheid in de silbedaling. Maar verder toont zich ook deze voorbarigheidslust weer het sterkst in den moeilijken overgang van silbe naar silbe: „al de" wordt *addə*, wir-jə: *wijjə*, ben jə: *bejjə*, zarjə: *zajjə*, heb jə: *ej jə*, zullen wə: *suwwe*, *ən beetjə*, *ə beetjə*, dikwijls: *dikkəls*, Kasper: *Kappers*, (vgl. deksel) en na veel moeite: *Kapser*, *poetsə*: *poessə*, boodschap: *boochap*, *alləmaal*: *ammaal*, *alləbei*: *abbei*, *aan mə haar*: *ammə haar*, dat gaat goed: *da chaachoed*, hou moeder goed vast: *ou moedə choe fast*, niet waar: *nie waar*, enz.

OEFENING. Hoe zeg je zelf al deze woorden en vormen in het dagelijksch gesprek? Saksen werd zoo in den naam van een Hollandsch dorp tot S..... heim. Texel:...., Bruxel:...., lectio, oud Vlaamsch lexe: lesse, les, smidse tot....., hotsen tot....., banling....., hunlie....., manlijkander....., potlepel....., zakdoek....., inmaken....., onmogelijk....., leedlijk....., kwaadlijk....., schierlijk....., bruidloft....., stijfsel....., veemnoot....., likteeken...... bij opbod....., uitdoen....., enz.

Maar ook op het einde der silbe komt het zelfde voor: moet *moet ək*: *moek*, *mag ək*: *mak*, *əmaakt*: *maat*, *wir ək*: *wik*, *dat is*: *das*, *dit is*: *dis*:

OEFENING. Hoe zeg je deze vormen in den omgang met je vrinden? Zoo werd *voks* (hgd. Fuchs) tot..... Het eerste lid van okshoofd (hgd. Ochsen) tot....., rechts:....., klits tot....., aanstonds (in 't dagelijksch gesprek) tot....., doorgaands tot....., al te hands:..... wetends en willends....., prompt:....., markt:....., erwt......

33. Gedeeltelijke voorbarigheid. In al deze gevallen maakte de voorbarigheid den eersten medeklinker volkomen gelijk aan den tweede. Soms smelten ze samen en ontstaat er een nieuwe medeklinker opgebouwd uit de articulatie-elementen van beide. Zoo wordt: Mevrouw van Wentel tot *Frau a mintə*, *chaan-wə* tot *chaamə*, *zunwe*: *zummə*,

(zullen we) *winwə: wimmə* (willen we). Hier werd de nasaal-uitspraak aan de *n* maar de lip-articulatie aan de *w* ontleend. W a t v o o r werd *waffoo*. Hier is de lipglijder aan de *v*, maar de scherpte aan de *t* te wijten. D a n g a a n w e werd tot *dangchaanwe;* Deze *ng* heeft haar neusklank aan de *n*, maar de achtertongverheffing aan de volgende *ch* te danken.

OEFENING. Boomgaard wordt zoo tot….., wijngaard:….., (zet deze beide voorbeelden in phonetisch schrift). Laten wə wordt in de spreektaal tot…., aanbeeld:….., inboedel:….., onbekend:…., stokverf:….., ik trapde:….., hij wipde:….., je gebruikde:….., hij jokde:…. Verklaar hier telkens welk articulatie-element aan den voorafgaanden en welk aan den volgenden medeklinker ontleend is.

34. Voorbarigheid en koppigheid tegelijk. Een kombinatie van voorbarigheid en vasthoudendheid vinden we nog in: *oppapə*, en *oppəpaapt* voor oprapen en opgeraapt. Hier stonden toch de *g* en *r* tusschen twee *p*'s in. De vasthoudendheid van de eerste *p* werkt nu samen met de voorbarigheid van de tweede. Evenzoo in *watittatnou* voor: wat is dat nou.

35. Voorbarige klinkers. Maar ook de klinkers geven aan deze voorbarigheid toe. Meestal wordt de eerste klinker daardoor wel niet heel en al gelijk aan den tweeden, maar toch gedeeltelijk, zoodat de stam van een woord, als er de verkleiningsuitgang *-jə* achterkomt, een dunnere *i-* of *j*-kleur aanneemt. Zoo wordt Jantje van lieverlede tot *Jentjə*, Noortjə tot *Neurtjə*, klosjə tot *kusjə*.

OEFENING. Vergelijk eens je eigen uitspraak van m a n d en m a n d j e, b a n d en b a n d j e, m o n d en m o n d j e, h o n d en h o n d j e, k l o n t en k l o n t j e, b o s c h en b o s c h j e, v o s en v o s j e. Wat komt ook wel voor naast: zoontje en Toon (van Tonius, Antonius)?

Eindelijk werkt bij Keesje een volgende *i* of *ee* ook op de voorafgaande *s* of *z* in, en maakt er een Fransche *ch* of *j* van. Museum: *muzjeum*, lucifers: *luusjəfers*. In electrische: *trektisjə* hebben we een dergelijk voorbeeld, maar hier ten gevolge van de vasthoudendheid der voorafgaande *i*.

OEFENING. Let eens goed op: hoe je p o e s j e uitspreekt. Komt de *j* achter de *s* of valt hij er mee samen. En O r a n j e? Is hier de *n* al uit, eer dat de *j* begint? Hoorde je misschien in mandje, hondje en vosje ook een verandering in de *nt* en de *s*? Kijk nu de phonetische lijst van blz. 56 eens na, en schrijf al de woorden uit dit nummertje eens over in phonetisch schrift.

36. Rekking en verscherping. Ten slotte houdt er Keesje nog een eigenaardige klinkerrekking op na, voor oogenblikken van heele sterke verwondering, zeurenden aandrang of vlammende verontwaardiging. Een groote hoop steenen begroet hij met: *chooootə oop*! De groote koffiekop van vader noemt hij spelende: *de groote kolosaaawə kop*. Als hij bij Meneer van ernaast in den tuin wil, roept

hij: *emeeeeeer, mach in?* (meneer mag ik er in). Voor hetzelfde doel schijnt ook een verscherping der medeklinkers te dienen: *Gosjəmijne* wordt in zulke oogenblikken tot *Chosjəbijne, gek*: *chek, fies*! naast *viezəgheid, ondeuchə beest* naast *ondeugəd.*

OEFENING. Let eens op, wat je eigenlijk zegt als je met veel nadruk tegen een vrind volhoudt, dat het maar een haar scheelde of de bal was door de goal gegaan. Je vrind zegt: pff, 't was er nog een heel eind vandaan. Wat zeg jij, 't wassər flak bij (misschien zelfs *pij*). Maar de gewone vorm is: er vlak bij.

Zoo werd het Fransche woord vil: leelijkerd, verachtelijk mensch, bij ons tot fielt. Het pijnlijke vijt aan den vinger, werd juist om de heftige pijn die men ermee bedoelt tot fijt. Wedden word in een hartstochtelijke vraag tot: wettə? Doch werd om den nadruk der bedoelde tegenstelling vast tot toch. Nog dit jaar: kan men in een gepassioneerd gesprek soms hooren als: nog tit jaar. Ergens den *brui* van geven werd onder den invloed van die kwaje bui tot *prui-len*. Vonkelnieuw werd juist om de verassende bewondering tot fonkelnieuw. Welnee! met grooten nadruk gezegd, luidt heel vaak: Belnee! In andere gevallen worden de medeklinkers gerekt. Zoo soms in: Ben je rrrazend? met een rollenden tongklank. En wat zien we nu gebeuren? Waarrratje, daar beginnen de mannen. Fffoei, affsschchuwwelijk! Daaraan doen dan gewoonlijk ook de klinkers mee: Zoo in: eeennnorrəm, vreeesssəlijk! Maar, juist bij teerder gevoel, smelt bij ons alleen de klinker in gesmijdige weekheid uit. Zoo bij Hugo Verriest: Skoon, skooon, skoooon, (schoon). André de Ridder: H. Verriest, A'dam-Antwerpen 1908 blz. 29 of in het sonnet van Kloos aan zijn moeder:

Ik denk altoos aan u, als aan die droomen
Waarin, een ganschen, langen zaalgen nacht,
Een nooit gezien gelaat ons tegenlacht,
Zoo onuitspreekelijk lief, dat bij het doomen

Des bleeken uchtends nog de tranen stroomen
Uit halfgelokene oogen tot we ons zacht
En zwijgend heffen met de stille klacht:
Dat schoone droomen niet weerommekomen.

OEFENING. Zou je dit vers in phonetische letters kunnen schrijven?

Maar voor dit fijne onderscheid heeft Keesje nog geen oor. Probeer ook het nu volgende versje eens met animo voor te dragen, en luister dan eens welk woord langer duurt: *groot* of *klein*. Als je 't héél goed voordraagt, is er zelfs verschil tusschen alle woorden en zinnen, die van den hond, en die van de kat gezegd worden. Niet alleen in den duur der silben, maar ook in de heele articulatie. In de gedeelten over den hond probeer je dan onwillekeurig met half open mond en uitgestoken lippen te spreken, net of je voortdurend: oh, oh, oh wou zeggen; terwijl je alles, wat de kat

betreft, met plat saamgeknepen lippen bits uitknijpt, ja uitsist, alsof je aldoor ttsss pss of ksss bedoelde.

DE GROOTE HOND EN DE KLEINE KAT :-: door Alb. Verwey.

Een groote hond en een kleine kat,
Die zaten op de kamermat;
En de hond, die zei: Zeg scheelt jou wat?
Scheer je weg!

En de kat, die zei: Je bent een hond,
En ik een kat, niet zonder grond;
Hou jij dus nou jouw grooten mond:
Scheer je weg! —

□ Scheer je weg: waf waf! — Scheer je weg: sis! sis! — □
Scheer je weg: die is raak. — Scheer je weg: die 's nie mis!
Waf, Waf! — Sis, Sis! — Woef, woef! — Mauw, mauw! —
En een houw en een beet, en een blaf en een grouw:
En de groote hond en de kleine kat,
Die vlogen van de kamermat,
En de keuken in: Zeg, scheelt jullie wat?
En hij trapte op een teen, En zij beet in een been
Van de meid, die riep: Ga je heen! o mijn been! Scheer je weg! —
En de groote hond en de kleine kat,
Die zaten weer samen op de kamermat,
En ze lachten en praatten: „Och hemeltje, wat
Trapte ik op haar teen!" — „En beet ik in haar been!" —
□ „'t Is gek, maar zoo'n mensch krijgt ook altijd wat!" — □

WIESJE - LIENTJE - EN MIENTJE. :-: :-: door Fritz Reuter.

Het was een groote, breedgeschouderde, vier-en-veertigjarige man, met donkerblond haar; en wat de arbeid van een mensch kan maken, dat had hij ervan gemaakt. „Arbeid" sprak zijn eerlijk gezicht; „arbeid" zeiden zijn trouwe handen, die nu stil in zijn schoot lagen en samengevouwen waren — als tot gebed. Ja tot gebed! Want in heel Pommerland had misschien niemand zoo veel reden om zich met zijn God te onderhouden, als deze man. Sedert gisteren was hij weduwnaar; zijn vrouw lag op haar laatste leger. — Zijn vrouw! Tien jaar was zij zijn verloofde geweest, tien jaar had hij gewerkt en gezwoegd. Vóór vier jaar had hij 't mogelijk geacht; hij had alles bijeengegaard wat hij bezat; een kennis van hem, die van z'n vader twee boerenhofsteden had geërfd, had er hem eene van verpacht — hoog, heel hoog — hij wist dat zelf het best, maar de liefde geeft moed, vroolijken moed, die er zich weet door te slaan. — O, 't zou tòch gegaan zijn, indien het ongeluk hem niet had achtervolgd, als zijn vrouwtje niet 's morgens vóór dag en dauw was opgestaan, omdat ook zij het hare wilde bijdragen, en wanneer zij die gloeiende roode plekken niet op de wangen had gekregen. — O, 't zou toch gegaan zijn, heel goed gegaan zijn, als zijn pachtheer niet slechts een kennis van hem, als het ook een vriend van hem geweest was—maar dat was hij niet: vandaag liet hij zijn inboedel publiek verkoopen. Zoo zat Haverman daar voor zijnen Heer en God neder, en zijn handen waren gevouwen, en zijn brave blauwe oogen zagen naar boven, en in deze weer-

spiegelde nog een schooner glans dan die van Gods zon. Toen kwam Wiesje een klein deerntje van nog geen drie jaar naar hem toe en lei een madeliefje op zijn knieën, en zijn beide handen gingen uiteen en sloegen zich om het kind — dat was zijn kind! — hij stond op van de bank en nam zijn kind op den arm, en uit zijn oogen vielen traan op traan, en het madeliefje had hij in de hand, en ging met zijn kind over het pad, door den tuin. Hij ging in den tuin op en neer, en zijn oog zag wat om hem was, en zijn gedachten keerden weer tot de aarde; en toch, of zij ook als zwarte en donkere wolken aan den hemel zijner toekomst optrokken, één klein stuk blauwen hemel konden zij hem niet duister maken, dat was zijn kleine deerntje, dat hij op den arm droeg, en dat met haar zachte kinderhand in zijn haar speelde. Hij had zijn toestand overdacht, vast en ernstig had hij de duistere wolken in 't oog gevat: hij moest zorgen, dat de booze bui hem en zijn kind niet ten verderve werd. Hij ging den tuin uit en de plaats op — maar, lieve God, hoe werd het hem daar te moede! — Met de meeste onverschilligheid en op een kleine winst bedacht, verdrongen zich de menschen om de tafel, waar de afslager de verkooping hield; stuk voor stuk werden de dingen, die hij door jarenlange inspanning had bijeengegaard, aan den meestbiedende toegewezen, werd zijn onontbeerlijkst huisraad te koop geboden, en dat, wat hij met moeite en zorg stuk voor stuk in huis had gehaald, ging — weer stuk voor stuk — onder lach en scherts naar alle kanten de wereld in.

Alles was weggenomen, ook zijn bed en de overige spulletjes, die ze hem eerst nog gelaten hadden; niets dan de vier naakte muren! Alleen in den hoek bij 't raam stond een oude kist, en daarop zat een jonge dagloonersvrouw met roodgeweende oogen, en in 't midden stond een zwarte kist, en daarin lag een bleek, stil, kalm gezicht, en de vrouw had een groene bos takken in de hand en joeg de vliegen van het stille gelaat. — „Stiene", zei Haverman, „ga naar huis; ik blijf nu hier". — „Och, laat mij blijven". — „Nee, Stiene, ik blijf den nacht hier". — „Zal ik dan de kleine niet meenemen?" — „Nee, laat maar; zij zal wel inslapen". De jonge vrouw ging; de deurwaarder kwam en overhandigde hem 't geld, dat hij voor zijn boedel had gebeurd; de menschen op het erf gingen heen, 't werd buiten even stil als binnen. Hij zette het kind neer en telde het geld op de vensterbank: „Dat krijgt de timmerman voor de kist. — Dat is voor een kruis op 't graf. — Dat is voor de begrafenis. — Dit zal Stiene hebben, en hiermee kan ik goed bij mijn zuster komen". — De avond kwam, de jonge dagloonersvrouw bracht een kaars binnen, ging bij de kist staan en keek lang in het bleeke gelaat; droogde vervolgens haar oogen aan haar boezelaar af: „Goeden nacht samen!" en Haverman was weer alleen met zijn kind.

Hij deed het venster open en staarde in den duisteren nacht; het was donker voor dezen tijd van 't jaar, geen ster stond aan den hemel. Alles was zwart betrokken; warm en geurig waaide een zachte wind en zuchtte in de verte. Ginds op den akker liet de kwartel zijn slag hooren en de wachtelkoning hief

zijn regenroep aan, en zacht daalden de eerste regendroppelen neder op het dorstige aardrijk, dat, tot dank voor de schoone gift, den heerlijksten geur liet opstijgen, dien de landman kent: de vochtige aardgeur, waarin alle zegen voor zijn moeite en arbeid is vervat. — Hoe dikwijls had die geur hem de ziel verfrischt en de zorgen verdreven en zijn hoop verlevendigd op een goed jaar! — Nu had hij wel geen zorgen, maar ook geen vreugde; één groote vreugde was voor hem ondergegaan en had al de kleinere met zich genomen. Hij deed het raam toe, en toen hij zich omkeerde, stond zijn kleine dochtertje bij de lijkkist en strekte haar handjes te vergeefs uit naar het stille gelaat, alsof ze het wilde streelen. Hij beurde het kind op, zoodat het er bij kon, en het kleine deerntje streelde en aaide met de warme handjes en met warme liefdewoordjes over het stille gelaat van haar moedertje, de koude doode, en keek dan vader met haar groote oogen aan, als wilde zij naar wat onbegrijpelijks vragen, en stamelde: „Moetje, huu!" — „Ja", zei Haverman, „Moetje is koud", en de tranen sprongen hem uit de oogen, en hij ging in den hoek op de oude kist zitten en nam zijn dochtertje op de knieën en weende bitter. En de kleine begon ook te schreien, en weende zich zoo van lieverlede in slaap; hij legde haar zacht tegen zich aan en sloeg de panden van zijn jas warm om haar heen, en zoo zat hij den nacht door en hield trouw de lijkwaak bij zijn vrouw en zijn geluk. Den anderen morgen, klokke vier, kwam de meesterknecht met de andere daglooners; de lijkkist werd toegeschroefd; de stoet ging langzaam naar het kleine kerkhof; het eenige gevolg was hij zelf en zijn kleine deerntje. De kist werd in de groeve neergelaten — een stil Vaderonser — een handvol aarde, — en alles was voorbij. — — —

Zoo tegen acht mijlen van de plaats, waar Haverman zijn vrouw aan de stille groeve had toevertrouwd, lag in Mecklenburg een kleine boerenhoeve; die had zijn zwager Jochem Nüszler in pacht. De hoeve was slecht gebouwd en nogal erg vervallen, en het zag er vrij onproper uit; hier een kleine mesthoop en daar een kleine mesthoop, en wagens, ploegen, eggen enz. stonden of lagen kris en kras door elkaar, zooals de menschen op een jaarmarkt; en de mestwagen zei tot den hooiwagen: „Broer, waar kom jij vandaan?" — en de ploeg keek de eg aan en vroeg: „Zeg deerne, willen we niet eris dansen?" — Maar de muziek ontbrak, want 't was overal stil op het erf, heel stil. Alles was met het mooie weer er op uit naar de weiden, om te hooien; het hooi moest toch vóór den avond aan oppers worden gezet.

Maar toch was er leven in huis, al was het ook maar een beetje. In de kamer rechts van de deel, in de woonkamer, waar het blauwgeverfde hoekkastje stond, en de eiken latafel met het gele beslag, daar zaten twee kleine deerntjes van drie jaar met ronde vlaskopjes en ronde, roode wangetjes en speelden met een hoop zand en maakten kaas met moeders vingerhoed; met het natte zand vulden ze ook een paar kleine bloempotjes en zetten die dan om en lachten en gierden 't uit van pret, wanneer de hoop bleef staan. Dit waren Lientje en Mientje Nüszler, en die zagen er met 'r roode wangen en 'r gele haar precies uit als een paar kleine

appels, die aan één tak waren gegroeid; en dat waren ze ook, want ze waren tweelingen, en wie niet wist, dat Lientje niet Mientje was, en Mientje niet Lientje, die werd van zijn levensdagen niet uit haar wijs, want op haar gezicht stond haar naam niet geschreven, en als moeder Lientje niet heel spoedig een bont lint aan den arm had gegeven, zouden er rampzalige lotsverwisselingen zijn voorgekomen; en vader Jochem Nüszler, liet het zich ook thans nog niet afstrijden: Lientje was eigenlijk Mientje en Mientje Lientje; ze waren in het begin verruild. Daarvoor was op het oogenblik evenwel geen gevaar meer, want moeder had Lientje nu een blauw lint aan de staartjes van haar vlechtjes gebonden, en Mientje een rood; en wanneer iemand er acht op had willen slaan, zou hij hebben kunnen zien, dat Jochem Nüszler ongelijk had, want Lientje was een half uur ouder dan Mientje; en schoon 't onderscheid heel gering was, het eerstgeboorterecht openbaarde zich toch, en Lientje speelde al danig den baas over Mientje; maar ze troostte kleine zus ook, als ze verdriet had. Behalve dit kleine onnoozele en onervaren tweelingspaar, was er nòg een tweelingspaar in de kamer, maar een oud, ervaren, zeer bedachtzaam paar, dat daar van de latafel naar beneden op de kleine kinderen neerzag en in den tocht, die door 't open venster binnenstroomde, de hoofden aanhoudend heen en weer schudde; dat was grootvader z'n pruik en grootmoeder d'r feestmuts, die op een mutsebol gereed stonden, om morgen, als 't Zondag was, weer eens in alle staatsie te pronken. — „Kijk, Lientje", zei Mientje, „daa staat gootvade z'n puik" — de *r* kon ze nog niet goed uitspreken. — „Je zegt altij puik, je moet puik zeggen" (zie blz. 50 n⁰ 1) zei Lientje — want zij kon met de *r* al evenmin terecht; maar ze was immers de oudste en moest kleine zus toch een beetje op den goeden weg helpen.

Ondertusschen was het kleine tweelingspaar opgestaan en stond vóór de latafel en keek het oude tweelingspaar op den mutsebol aan, en Mientje, die nog zeer onnadenkend was, reikte naar den pruikebol, haalde grootvader z'n pruik er af, zette ze met een gezicht als „zie je me wel?" op 't hoofd, ging voor den spiegel staan en deed net als grootvader deed, wanneer 't Zondag was. Nu had Lientje wijzer moeten zijn en haar verstand gebruiken, maar Lientje begon te lachen en liet zich door de vroolijkheid aansteken en nam grootmoeders muts van den anderen bol en deed ook juist zoo als grootmoeder deed, wanneer 't Zondag was; nu lachte Mientje, en toen lachten ze allebei en hielden mekaar vast en dansten: Ei, 't was in de Mei! en lieten elkaar dan weer los en lachten opnieuw, doch pakten mekaar al gauw weer vast om opnieuw te gaan dansen. — Maar Mientje was toch wel wat heel onnadenkend geweest; want ze had haar bloempotje in de hand gehouden, en toen de pret nu goed aan den gang was, liet ze — klets! — den pot op den grond vallen, en de pot was stuk, en toen was de pret uit. — Nu begon Mientje jammerlijk te huilen over haar pot, en Lientje huilde ook als een kleine wolf mee; maar als dat geschrei nu een tijdje geduurd had, begon Lientje zus te troosten: „Wees maa zoet, Mientje! de timmeman zal de

pot wel wee maken". — „Ja", weende Mientje al zachter, „de timmeman zal de pot wel wee maken", en daarmee gingen de beide leeddragenden de deur uit en vergaten heelemaal, dat ze grootvader en grootmoeder hun Zondagsche hoofddeksels nog ophadden. Toen de beide deerntjes naar buiten gingen, kwam juist door de poort een kleine dikke man naar binnen met een roodachtig gezicht en een kokkerd van een rooien neus, dien hij een beetje in de lucht stak. Hij was nu juist wel zoo héél dik niet, maar mager was hij toch nog minder, en men kon duidelijk zien, dat hij al begonnen was, een beetje buik te laten staan. De kleine deerntjes moesten hem op haar weg tegenkomen en toen ze ver genoeg waren, dat de heer „entspekter" [1]) — want zoo'n post bekleedt de man met de kleine beentjes — ze in 't oog kreeg, stond hij stil. „God bewaar ons!" riep hij, wat zie jullie der uit!? — Wat maak jullie voor moevemangs! [2]) — Wat? Jullie hebben de ouwe lui der heele Zondagsche sieraad op 't hoofd!" — De beide kleine deerntjes lieten zich heel geduldig „het sieraad" afnemen en lieten de scherven van den gebroken pot zien en zeiden, dat de timmerman hem wel weer heel zou maken — „Wat?" — zei de heer entspekter Bräsig — want zoo schreef hij zich — „hoe kan er zoo'n domheid in de wereld assisteeren! [3]) — Lientje, je bent toch de oudste, ik had je voor verstandiger getaxeerd; en, Mientje, schei er nu maar uit met huilen, je bent m'n petekind, ik zal je met de kermis een nieuwen pot weeromgeven. Maar nu, allong [4]) samen 't huis in! En zoo dreef hij de kleine kinderen voor zich heen, en volgde achter hen met in de eene hand een pruik, en in de andere een muts. Toen hij in de kamer kwam en daar geen mensch vond, zei hij bij zich zelf: „Denkelijk allemaal aan 't hooien. — Ja, ik moest eigenlijk ook naar mijn hooi gaan kijken; maar dat kleine volk heeft deze twee monsters van hoofdtooisels zoo toegetakeld, dat ze in ongelegenheid zullen komen, als de beide grootjes merken wat er gebeurd is; ik moet die beide hoofd-creaturen dus weer een beetje zien op te repareeren. En meteen haalde hij een kammetje voor den dag — dat had hij altijd bij zich, wijl hij ook al zoo zachtjesaan wat dunharig begon te worden, en de haren uit den nek naar voren moesten worden gekamd — en begon een kunstbewerking aan de pruik. Dat ging heel goed, maar nu kwam de muts aan de beurt. — „Lientje wat heb je ze toegetakeld! — 'n goeie fasjong [5]) is er met geen menschen-mogelijkheid meer in te krijgen . — Nu moet ik me toch eens zien te herinneren, hoe de ouwe vrouw er op Zondagmiddag uit ziet. — Van voren heeft ze aan elken kant een tamelijk groote tros zijen lokken, en daar floddert het voorste deel van die ouwe muts zoo'n duim of drie overheen; dus moet het vod vooral aan den voorkant uitkomen. Van boven is er niets bijzonders, daar komt haar kale knikker altijd doorheen kijken; maar aan den achterkant, daar heeft ze altijd zoo'n zak zitten, dien stopt ze met een wiek vlas op, en dat nu heeft het kind heelemaal verrinuweerd [6]), dat moet weer opgepoft worden." Het werk ging hem niet vlug van de hand, en toen hij er nauwelijks half mee klaar was, werd

[1]) Inspector: opzichter. [2]) Mouvements. [3]) Existeeren. [4]) Allons. [5]) fatsoen. [6]) geruineerd.

er aan de deur geklopt. Hij smeet zijn „handwerkje" op een stoel naast zich, hij schaamde zich wel een beetje, en riep: „Binnen!"
De deur ging open, en Haverman kwam met zijn kleine dochtertje op den arm binnen. Entspekter Bräsig kon zijn oogen niet gelooven. — „Karel Haverman, waar kom jij vandaan?" — „Goeden dag, Bräsig", zei Haverman en zette het kind neer. — „Karel Haverman", riep Bräsig opnieuw, „waar kom je vandaan?" — „Van een plaats, Bräsig, waar ik nu niets meer te zoeken heb", zei zijn vriend. „Is mijn zuster niet thuis?" — „Allemaal aan 't hooien; maar hoe moet ik je nu verstaan?" — „Dat het daar met mij gedaan is: eergisteren hebben ze me alles publiek verkocht, en gisterenmorgen heb ik mijn vrouw begraven". — „Wat? Wat? Ach, lieve God!" riep de oude goedhartige entspekter, „je vrouw, je lieve, goeie vrouwtje?" — en de tranen liepen hem over zijn rooie gezicht — „vriend, ouwe vriend, zeg, hoe is dat zoo gekomen?" — „Ja, hoe is 't gekomen?" zei Haverman en ging zitten en vertelde zijn ongeluk heel in 't kort. Ondertusschen waren Lientje en Mientje naar het vreemde kind toegegaan; langzaam en schuw, zonder wat te zeggen, kwamen zij steeds een beetje nader, tot Lientje eindelijk moed vatte en over de mouw van de jurk van Wiesje streek, en Mientje haar de scherven van haar pot wees: „Mijn pot is geboken". — Het kleine vreemde Wiesje keek met groote oogen verlegen rond en zag eindelijk alleen maar haar vader aan. „Ja", zoo eindigde Haverman zijn kort verhaal, „'t is me slecht gegaan Bräsig, en je krijgt ook nog tweehonderd daalders van me; maar dring me niet! als God me 't leven laat, zul je ze eerlijk weerom hebben". — „Karel Haverman — Karel Haverman", zei Bräsig, en wischte zijn oogen droog en begon met zijn kokkerd van een neus sterk te snuiven, — „je bent — je bent een schapekop! — Ja", zei hij, en stak heel deftig zijn zakdoek in den zak en zijn neus nog fierder in de lucht dan anders, „je bent nog net zoo'n schapekop, als je vroeger was!" En alsof 't hem inviel, dat zijn oude vriend tot andere gedachten moest worden gebracht, pakte hij Lientje en Mientje op en zette ze beiden op Haverman's knie. „Daar, klein gespuis, da's jullie oom!" — Net alsof Lientje en Mientje stukken speelgoed waren en Haverman een klein kind, dat daarmee in zijn verdriet moest worden getroost; en hij zelf nam Haverman z'n kleine Louise op den arm en danste daarmee in de kamer rond, en daarbij liepen hem de tranen bij stroomen over de wangen, en toen 't lang genoeg geduurd had, zette hij 't kleine deerntje op een stoel, per toeval juist denzelfden, waarop hij zijn half voleindigd mutsenwerk in der haast had neergelegd.
Middelerwijl kwamen ook de huisgenooten weer van 't hooien terug en buiten kon men een heldere, luide vrouwenstem hooren, die de meiden aanzette om zich wat te haasten: „Maak toch, dat je met de emmers en het juk naar den „regel"[1]) komt, anders zullen we nog in 't donker moeten melken. — Deerne, waar heb je je melkplankje? Ga 't dadelijk halen! — Gaat maar vast heen, ik moet eerst mijn beide kleintjes nog even zien". En in de kamer trad een flinke

[1]) een met richels afgesloten melkplaats op de wei.

vrouw van vijfentwintig jaar, vol levenslust in gelaat en voorkomen, de wangen rood van gezondheid en arbeid en zomerwarmte, haar oogen helder, en het voorhoofd wit als sneeuw, zoo ver tenminste de strooien hoed de zon had afgeweerd. Op 't eerste gezicht moest ieder dadelijk de gelijkenis opvallen tusschen haar en Haverman; maar de gelaatstrekken, die bij hem allemaal naar binnen keken, zagen bij haar frisch en vroolijk de wereld in, en haar geheele wezen scheen te zeggen, dat zij van nature even werkzaam moest zijn, als hij uit eer en plicht. Haar broer zien en op hem los vliegen, was 't zelfde: „Karel, mijn Karel-broer, mijn andere vader!" riep zij en hing hem aan den hals; maar toen ze hem nauwkeurig bekeek, ging ze een eindje achteruit: „Er is je wat gebeurd, er is je wat ergs overkomen! — Wat is het?" Maar eer hij antwoord kon geven, kwam haar man binnen, Jochem Nüszler, en ging op Haverman toe, gaf hem de hand en zei langzaam als de dure tijd: „Goeien dag, zwagerman, ga een beetje zitten". — „Laat hem toch eerst vertellen, wat er gebeurd is", riep zijn vrouw ongeduldig. — „Ja", zei Jochem, „ga eerst zitten en vertel dan! — Goeien dag ook, Bräsig, neem ook een stoel en ga zitten, Bräsig". „Lieve hemel!" riep de vrouw des huizes, „ik vergeet alles! — Bräsig, daar had je toch aan kunnen denken. Jullie hebt denkelijk nog geen nat of droog gehad!" en vlug liep ze naar het blauwe hoekkastje en haalde er prachtig, eigengebakken witbrood en versche boter uit en liep naar den kelder en bracht metworst en ham mee, alsook een paar flesschen van het krachtige bier, dat voor grootvader apart werd gebrouwen, en een kan melk voor de kleinen. Toen alles netjes en wel op de tafel stond, trok zij haar broer naar de tafel toe en beurde den stoel met het deerntje op en schoof dien ook kort bij, en sneed brood en schonk in, en dat ging allemaal zoo vlug met hand en voet, en zoo handig met mond en spraak, dat ging zoo blinkend en blank met mes en vork, met gelaat en oog, en zoo helder en wit met schort en tafellaken, als van ganscher harte! — „Jullie krijgt straks ook wat", zei ze tot haar kleine appeltjes en streek ze over de vlaskopjes, „eerst komt kleine zusje. — Bräsig ga toch zitten. — Jochem, kom toch ook aan tafel". — „Ja, as 't dan mot", zei Jochem, deed een laatsten, langzamen haal uit zijn pijp en schoof den stoel bij met hemzelf. — „Lieve hemel", riep de jonge vrouw, en een zekere angst vloog haar over het mooie gezicht, „ik vergeet van daag ook alles. — Als grootvader en grootmoeder dit te weten komen, dat wij hier samen het avondeten gebruiken, zonder dat zij er bij zijn, worden ze van hun levensdagen niet weer goed op me. — Kindertjes, schikt een eindje op! — Jij hadt daar ook wel eens aan kunnen denken, Jochem". — „Ja, wat zal ik daaran dôôn", zei Jochem, toen zij de kamer al uit was.

Het duurde ook niet lang, of de beide ouden kwamen op muilen achter haar de kamer binnenstrompelen. Op de gezichten van beiden lag een sloerige strakheid en een onbestemde opmerkzaamheid, zooals lieden aannemen die vrij hardhoorend zijn, welke uitdrukking zoo licht in die van domheid en wantrouwen overgaat.

— Met recht wordt beweerd, dat echtelieden, die lang met elkaar geleefd, en steeds hetzelfde gedacht, voor 't zelfde gewerkt hebben, ten laatste veel op elkaar gaan gelijken; en wanneer dat ook niet altijd van de snit der gezichten geldt, is het toch waar voor de uitdrukking der gelaatstrekken. Allebei zagen ze er zuur uit, zooals lieden, die zich van hun levensdagen geen vreugde en genoegen hadden gegund, allebei zagen ze er in de kleeren schabberig en slordig uit, alsof zij nog altijd moesten sparen en zich bekrimpen, en alsof het water geld kostte. Haverman was opgestaan en gaf den beiden ouden de hand, en zijn zuster stond er bij en keek hun angstig naar de oogen, om te zien, wat ze wel van het bezoek zouden zeggen. De reden van de komst haars broers had zij hun al vooraf meegedeeld, en daarvan kwam 't misschien wel, dat de gezichten der beiden ouden er nog zuurder uitzagen dan gewoonlijk; 't kon evenwel ook van het avondeten komen, dat zoo rijkelijk was opgedischt. — De ouden gingen aan tafel zitten. — De oude vrouw kreeg Haverman z'n kleine deerntje in 't oog: „Is dat van hem?" vroeg ze. — De jonge vrouw knikte van ja. — „Blijft dat hier?" vroeg ze weer. — De jonge vrouw knikte weer. — „Zooo!" zei de ouwe en rekte het woord lang uit. De ouwe vrouw was ondertusschen wat gaan gebruiken, maar keek aanhoudend over de tafel heen naar de latafel. De jonge vrouw, die de manier van doen der ouwe behoorlijk moest hebben bestudeerd, volgde haar blikken en werd tot haar schrik gewaar dat de muts van den standaard verdwenen was; mijn God! waar was de muts gebleven? Zelf had zij ze 's morgens gestreken en op den mutsebol gehangen. — „Waar is mijn muts voor morgen?" vroeg de oude vrouw eindelijk. — „Wees maar gerust, moedertje," riep de jonge vrouw en boog zich tot haar over, „ik zal ze u strakjes brengen." — „Is ze al gestreken?" — De jonge vrouw knikte en dacht denkelijk, dat grootmoeder nu wel tevreden zou zijn; maar de ouwe oogen flankeerden nog doller in de kamer rond.
Den heer entspekter Bräsig schoten al zijn zonden te binnen, toen de muts ter sprake kwam, en hij keek ook een paar maal om, waar het gedrocht toch wel gebleven mocht zijn, maar 't duurde niet lang, of daar schoot over 't gezicht der oude vrouw een bitter-zoete venijnige grijnstrek, en ze zag er uit als een oud-bakken kadetje, dat in vergiftige stroop is gedoopt, om er de vliegen mee te vergeven. — „Dáár, zij moet ze misschien nog beter strijken?" zei ze en wees op Haverman z'n kleine Louise. — „Hemel wat is dat?" riep de jonge vrouw en vloog op, en zag dadelijk een eind mutsenband onder het kind d'r jurkje heenkijken. Zij beurde het kind op en wilde de muts wegnemen: maar de oude was haar te vlug af. Snel trok ze haar geruineerde tooisel naar zich toe, en toen ze de losgeschoten schuif en Bräsigs half ingeregen touw te zien kreeg, brak het gif bij haar door, en zij hield haar muts in de hoogte: „Akelig kind!" riep ze uit en maakte een beweging, alsof ze het meisje met de muts om de ooren wou slaan. Maar Bräsig greep haar bij den arm en riep: „Kan het kind dat helpen?" en bij zich zelf bromde hij: „Ouwe draak!" En achter grootmoeders stoel begon

een groot gehuil, en Mientje huilde en riep: „Niet weê doen! Niet weê doen!" — „Lieve Hemel", riep de jonge vrouw, „dat hebben de beide kinderen gedaan. Moeder, onze eigen kinderen hebben het gedaan!" Maar de oude had levenslang veels te goed van de gelegenheid weten te profiteeren, dan dat ze op haar ouden dag geen voordeel zou trekken van haar doofheid: wat ze niet hooren wilde, hoorde ze niet, en dat wilde ze niet hooren. Ze riep en wenkte haar man: „Kom mee!" „Houdt maar op met huilen, jullie lieve kleine wurmen", zei de moeder en droogde haar beide kleine deerntjes de tranen af: Jullie kunt het niet helpen, jullie bent nog veel te onnoozel. En weest nu maar gauw zoet en gaat met kleine zusje spelen; ik moet weg, Jochem, zie een beetje naar de kinderen", en meteen zette ze den strooien hoed op en ging naar den regel. „Ja, wat zal ik daaran dôôn?" zei Jochem, toen hij al van het erf af was.
Uit de „Olle Kamillen" :-: :-: vrij naar de vertaling van G. Velderman.

□ □

ANNI'S TAAL :-: :-: :-: :-: :-: door P. A. de Genestet.

Geen dichter schiep ooit zoeter taal,
Geen schrijver maakt zulke zinnetjes,
Als gij, bruin wicht, klein ideaal
Van al uw moeders vriendinnetjes!

Wie, drommel, leerde u toch zoo lief
En geestig uw woordjes schikken,
Te snappen zoo onnavolgbaar naïef,
Met mondje en handjes en blikken?

Ik heb beproefd te schrijven als gij
O schalkje! gewoon zijt te spreken.
Beproefd in proza en poëzij —
Mijn povere kunst is gebleken!

Uw stemmetje klinkt zoo blij, zoo zoet;
De woordekens buitlen en trippen,
Vol geur en kleur en toon en gloed,
U van de rozenlippen.

Dus koosden wis in 't paradijs
De reine kinderzielen,
Op vrome, kunstelooze wijs —
Eer ze in de geleerdheid vervielen!

Gij kunt me zoo zonder grammatica,
Verbuigen en vervoegen,
Dat ik betooverd te luisteren sta,
Schier met jaloersch genoegen.

Wie leerde u dat? Dat leerd' u voorwaar
Geen kitt'lig taalgeleerde,
Geen preeker of geen redenaar,
Wien Siegenbeek bekeerde!

O, 'k bid voor u, dat ge immermeer
Moogt praten zoo natuurlijk,
Een kind van onzen lieven Heer,
Nooit deftig of figuurlijk.

Dat ge immer op uw schalke tong,
Als thans, uw hartje moogt dragen,
Een hartje, zoo rein, zoo frisch, zoo jong,
Schoon — met wat minder vragen!

Dat uit uw kinderlijk gemoed,
Zoo geestig en lieftallig,
Uw taaltje vloeie steeds zoo zoet,
Eenvoudig, oprecht en bevallig!

Dat God u beware voor ons valsch,
Ons afgesproken taaltje,
Ook voor den Delftschen tongval — als
Voor 't Rotterdamsche haaltje!

□ □

ELFDE HOOFDSTUK. □ □ HALSBREKENDE TOEREN.

1. De kindergroepjes leeren dezelfde kunstjes, die vroeger een kind alleen uithaalde.

We hebben in Hoofdstuk V en VI, het spelen der kinderen van Keesjes verbeelding, met belangstelling gadegeslagen; en in Hoofdstuk VII leerden we, buiten alle beeldspraak om, de eigenaardige mekaniek kennen, die ons verstand en onze verbeelding in hun onderlinge samenwerking beheerscht; ik bedoel vooral de leidende neigingen, zoo willekeurige als onwillekeurige, om naar een schijnbaar toevallig gegeven voorbeeldje of schema, analogische nieuwe scheppingen aan het licht te brengen. Al die schema's zijn nu in het derde levensjaar aldoor vaster ingeoefend, en op den duur zoo gewoon geworden, dat Keesje met zoo'n zinnetje (volgens een vast schema uit een verbinding van woorden opgebouwd) nu weer net kan gaan doen, alsof het een enkel woordje was. Daardoor ontstaan nu eerst de uitgebreide enkelvoudige en daarna de samengestelde zinnen, die wij in de beide vorige hoofdstukken reeds hebben zien opkomen. Om den samenhang met de vroegere ontwikkeling duidelijker voor oogen te stellen, zullen we den draad weer opvatten van dezelfde vergelijking, waarin we vroeger Keesjes voorstellingen en denkbeelden door spelende en ravottende kinderen hebben voorgesteld. Juist hierdoor zullen we toch het best begrijpen, wat voor ingewikkelde groepen die uitgebreide en samengestelde volzinnen al zijn. Want op kinderen overgedragen, worden het inderdaad: halsbrekende toeren! die ik hoop, dat m'n jonge vrienden in werkelijkheid niet zullen trachten na te doen.

2. De vier hoofddeelen van een enkelvoudigen zin.

De enkelvoudige zin kan dus bestaan uit onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling. Dat zijn als het ware de vier figuren, die elk in een andere houding deel uit maken van de groep, die langs het raampje van Keesjes bewustzijn gaat. Niet dat nu juist elke groep uit vier leden moet bestaan. Er zijn elken dag in den langen stoet, die Keesjes raampje langs trekken, ook zinnen die uit één lid bestaan: zoo b.v. de imperatieven. Er zijn groepjes die uit twee leden bestaan: b.v. uit onderwerp en gezegde. Er zijn zinnen die uit drie leden bestaan, b.v. uit onderwerp, gezegde en voorwerp; uit onderwerp, gezegde en bepaling, enz. enz.

3. Geen ellipsen.

En toch kan men niet zeggen, dat aan die zinnen iets ontbreekt, of dat ze onvolkomen zijn. De groep is niet zoo groot, en de zinnen zijn niet zoo lang als anders, dat is alles. Maar ze zijn er niets minder goed of volmaakt om. Men moet dus de vier hoofddeelen van een zin niet met de ledematen of de lichaamsdeelen van een mensch vergelijken. Dan toch zou inderdaad een twee- of eenledige zin een onvolkomen, verminkt taalpersoontje wezen. Maar bovendien zou

dan de zin ook nooit natuurlijk uit méér dan vier deelen kunnen bestaan. En toch, kijk deze bladzij nu eens aan! Bijna alle zinnen tellen meer dan vier woorden! Dat zouden dus, als de vergelijking met lichaamsdeelen opging, allemaal monsterachtige wezens zijn, net als de goden der Hindoes met tien of twintig armen en voeten, of juist als de draken met zeven koppen uit de middeleeuwsche ridderromans! Neen, de zin is niet een organisch geheel, dat uit op-zich-zelf onbestaanbare lichaamsdeelen bestaat, maar een groepgeheel, dat uit bijeengroepeering van op-zich-zelf staande woorden of constructies: telkens opnieuw wordt in elkaar gezet.

4. Twee kinderen spelen samen.

Wat gebeurt er nu evenwel, als er meer dan vier jongens willen meespelen? Wel, dat is heel eenvoudig. Wat doen we als we niet met tweeën maar met vieren willen kaartspelen? Dan spelen er twee samen, die worden maatjes en helpen elkaar, tegen de twee anderen, die ook samendoen. En wat moet er gebeuren, als er nu eens twee precies dezelfde plaats in de groep willen hebben? Wel, wat doen kinderen, als ze met drieën paardje willen spelen? Dan is er niet één paard, maar twéé zijn paard, en de derde is de koetsier van beiden. Zoo gaat het nu ook op de denkbeeldige binnenplaats, waar het raampje van Keesjes bewustzijn op uitziet. Alleen heeft dat groep- of zinspelletje natuurlijk, net als alle spelen, weer z'n eigen regels, die we in dit hoofdstuk samen eens zullen afkijken.

5. Samen onderwerp spelen.

Voor het onderwerp of den voorlooper is het al heel gemakkelijk. Als er twee kinderen onderwerp willen zijn, nemen ze elkaar bij de hand, wat door het voegwoord *en* wordt voorgesteld. (Fig. 17). Het gezegde pakt hen dan beiden bij hun jurk of jasje, met elke hand een (Fig. 28). Zoo'n groep noemen we nu een uitgebreiden enkelvoudigen zin; omdat het onderwerp eigenlijk uit twee onderwerpen bestaat; en dat brengt, gelijk we al zagen, ook een kleine verandering voor het gezegde mee, daar dit nu beiden moet vastpakken.

6. Samen gezegde spelen.

Maar veel interessanter wordt nog het spel, als twee jongens beiden verbaal gezegde willen spelen, omdat die dan gewoonlijk ruzie krijgen, elkaar willen verdringen, en ten slotte de een over den ander baas gaat spelen, zoodat we niet meer met nevengeschikte, maar met ondergeschikte gezegdes te maken krijgen. Na *doet auto toe-oe,* had Keesje, toen hij op een mooien dag z'n muts op een draaitafel liet ronddraaien, al eens gezegd: *doet ə oet daaiə* (doet de muts draaien). Hij had dus van den infinitief een soort voorwerp gemaakt. Maar we weten, de infinitief is toch eigenlijk een werkwoord, en die kalme houding van triomfantelijk zitten rijden (Fig. 9), past hem maar zoo half. Vandaar, dat Keesje nu een dag daarna, in een dergelijk geval de beide werkwoorden tot gezegde maakt, en deze van twee kanten op het

onderwerp aanrennen, en het er tusschen nemen (Fig. 26). *Chaa Kees chaapt* (Gaat Kees slaapt). Bedoeling was: Kees gaat slapen.

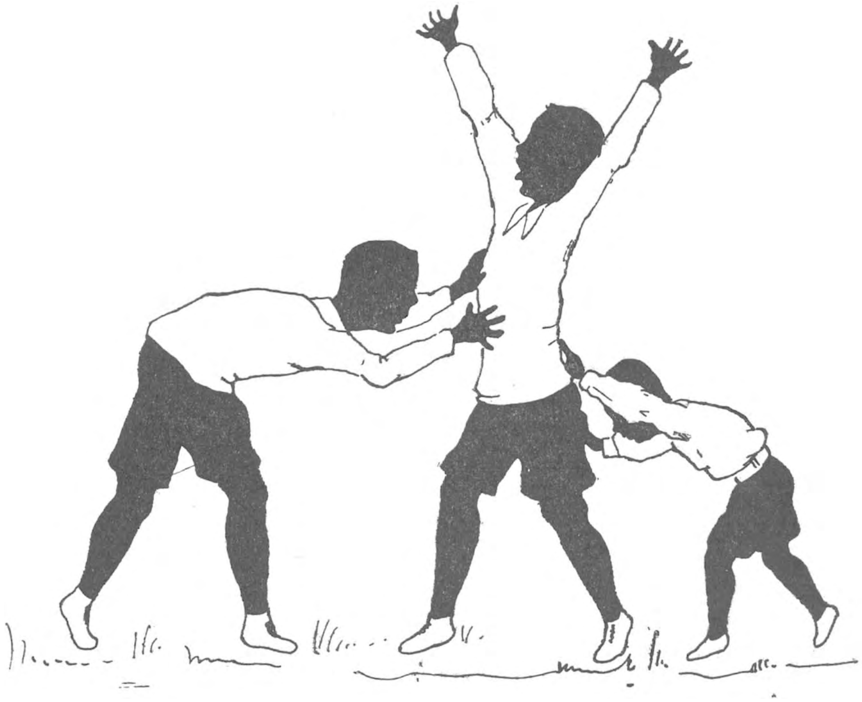

Fig. 26. *Chaa Kees chaapt.* (Gaat Kees slaapt. bedoeld: Kees gaat slapen.)
Chaat ə Kees fat. (Gaat de Kees valt. bedoeld: Kees gaat vallen.)

7. Eerst maken ze ruzie. Dan worden ze 't samen eens.

Maar met zoo'n groep valt er niet te marcheeren. Radeloos kijkt Keesje moeder aan. Na een paar minuten vechten, worden de twee gezegde-jongens het blijkbaar samen eens: Het eene gezegde blijft persoonsvorm, het andere neemt weer den overal voor dienenden infinitief-vorm aan. En hij zegt: *Chaa Kees chapə.* (Fig. 27). Zie volgende bladzij.
Vroeger had hij reeds aan zooveel gezegdes dien vorm gegeven. Denk maar aan *moenə chijvə* enz. Maar toch is er hier in die kombinatie van beide iets nieuws. Want Keesje voelt duidelijk, dat ze zich onderschikkend verbinden, zoodat ze eigenlijk samen maar één gezegde uitmaken. Doch

de tweede mag weliswaar, juist als een voorwerp, op den eersten z'n rug klimmen, maar als werkwoord en bewegelijke jongen, blijft hij staan, en gaat er niet bij zitten, zooals de rustige nominale voorwerpen dat plegen te doen; en wijl hij als gezegde toch ook het onderwerp wil vasthebben, pakt hij met z'n handen de beide opgeheven handen van den voorlooper, en stuurt daarmee als met een toom, de heele groep (Fig. 27). Zoo is beider bewegelijke werklust bevredigd, en is hij toch eigenlijk evengoed gezegde als de andere, daar zij beiden het onderwerp vastpakken. De eene houdt het onderwerp van onderen de andere van boven; we zullen dus het best doen, *chaa* ondergezegde of praedicaat en *chapə* bovengezegde of praedicatief te noemen.

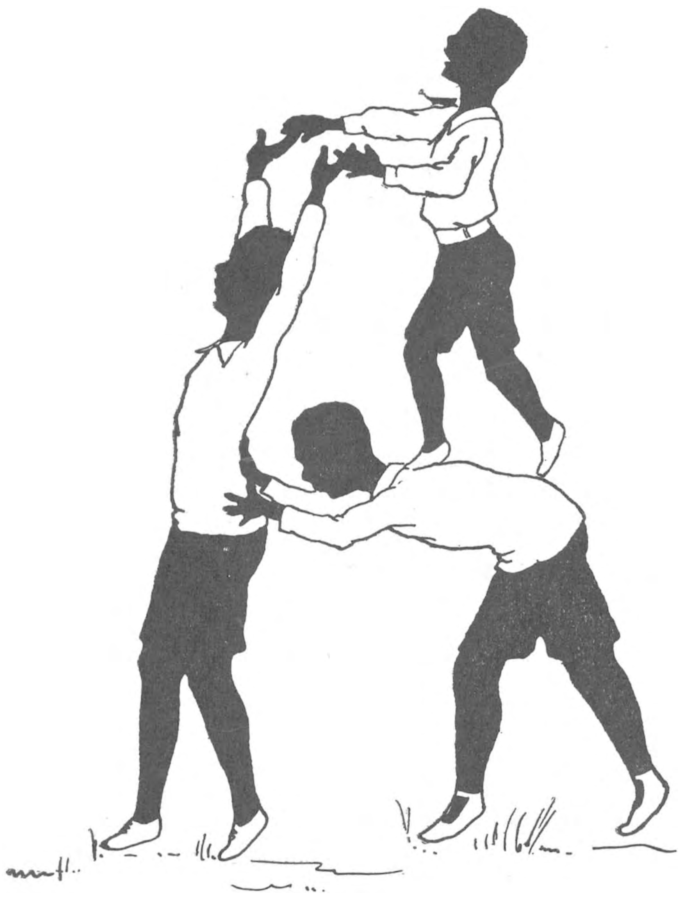

Fig. 27. *Chaa Kees chapə.* (Kees gaat slapen.)
Chaat ə Kees varrə. (De Kees gaat vallen.)

8. Het eigenaardig wezen der onderschikking.

We hebben hier dus weer een onderschikking. *Chapə* is voor Keesje het voornaamste, en werd dan ook al vaak in de grammatica's hoofdwerkwoord genoemd. *Chaa* is niet zoo belangrijk voor Keesjes aandacht, en heette dan ook reeds hulpwerkwoord. Maar juist gelijk we ook al

bij het voorwerp en de bepalingen (op blz. 81 nr. 29 en blz. 102-103, nr. 27) gezegd hebben, is van een ander standpunt gezien *chapə* toch ook weer afhankelijk van *chaa*, omdat dit laatste op eigen beenen staat, en *chapə* mee kan nemen, waarheen het wil; en zoo zouden we dus juist omgekeerd *chaa* het hoofdwerkwoord en *chapə* het afhankelijk hulpwerkwoord kunnen noemen; m.a.w. ook hier is, gelijk bij alle onderschikking, de afhankelijkheid wederkeerig, en daarom doen wij het best, ook al zullen we van tijd tot tijd de oude termen nog wel eens gebruiken, in al zulke gevallen niet zoozeer van hulp- en hoofdwerkwoord, van bij- en hoofdzin, van afhankelijke en onafhankelijke zindeelen te spreken, maar van onder- en boven-deel; of misschien nog eenvoudiger van drager en rijder.

9. De infinitief als rijder. Dit nieuwe kunstje is voor Keesje blijkbaar een heele toer. Want na een paar dagen kwam weer dezelfde moeilijkheid terug. Eerst zei hij *Chaat ə Kees fat* (valt). Onbevredigd! Moeder hielp hem nu een handje en vroeg: Gaat Keesje vallen? En nu wist hij het weer: *Chaat ə Kees varrə*; en blij dat hij was! Toen bleek het ijs gebroken, de nieuw opgekomen leidende neiging had haar weggetje gebaand, en nu komen weldra een heele reeks zinnetjes van dezelfde soort. Eerst na een aanloopje *man chapə: man lig ə chapə* (man ligt te slapen). *Chaa Kees perə, foetjə wil bijtə, moenə moet kommə. Moedə chaa wewwəkə* (werken). *Vadə mach chijvə. Mag jə emmə* (mag ik hebben). *Keesjə sa oppapə* (zal oprapen). *Moenə sa oppapə*. Later: *Koe wou choppə* (De koe wou schoppen). *Ventjə chaat aakə* (harken). En nog later: *Laat ik dat nou doen* enz.
Bovendien worden de beide kunstjes van dubbel gezegde en dubbel onderwerp nu weer spoedig gekombineerd in het zinnetje: *Mach moenə en vadə niet* (met mə) *patə* (Fig. 28). (Vader en moeder mogen niet stilletjes met elkaar praten), dat vond Keesje niet aardig in z'n ingebeelden koningstijd. Zien wij eens aan wat hier gebeurd is. *Moenə* en *Vadə* zijn de beide rustige voorloopsters. Hen heeft de gladde *Mach* van achter beet gepakt, maar eer *Mach* ze te pakken nam, had hij al een kleinen dreumes: *niet* op z'n rug. Daar komt nu nog het bovengezegde *patə* aan, en die gaat nu op den rug van *mach* staan. Die bewegelijke werkwoordsjongens hebben toch heel wat uit te staan! Van dezelfde soort bovengezegdes zijn nu ook de reeds bovengenoemde voorbeeldjes: *Moenə was at chijvə. Keesjə was at fiechə* (aan 't vliegen). *Varə was etə*.

10. IS een werkwoordsvorm. Juist naar aanleiding van zulke zinnetjes met w a s, waarnaast hij een heele reeks sprekend gelijkende met i s kent, ontdekt Keesje nu, dat, wat hij vroeger als een koppelwoordje beschouwde, bij moenə in dezelfde verhouding staat tot w a s als b.v. l o o p tot l i e p; of dat het woordje „is" — in grammatische

termen gezegd — een werkwoordsvorm is van den tegenwoordigen tijd.

Fig. 28.

Mach moenə en vadə niet patə. (Vader en moeder mogen niet stilletjes samen praten).

11. Verleden deelwoord als rijder.

Nu we zagen in het vorig hoofdstuk al: hoe vruchtbaar die ontdekking is geweest. Want met is deed hij niet alleen hetzelfde kunstje als met was: b.v. in *Keesjə is rijə*, enz.; maar bovendien leent het zich ook, net als *eef, heef* of *heeft* en *wor* (wordt) tot precies hetzelfde spelletje met het verleden deelw. Alleen is dat verl. deelw. maar een half werkwoord meer, en dat klautert dus. Na *koesjə dokkə* (uit het kroesje gedronken), *'pijkə keechə* (spijkergekregen), *tem bokə* (trem gebroken) verschenen plotseling de zinnetjes: *Is tem bokə. Eef moenə əroept*, en weldra volgden toen de heele reeks voltooid verl. tijden en lijdende vormen (b.v. *nou wor ik gəmeet*) die wij in het vorig hoofdstuk uitvoerig hebben besproken. (Fig. 29).

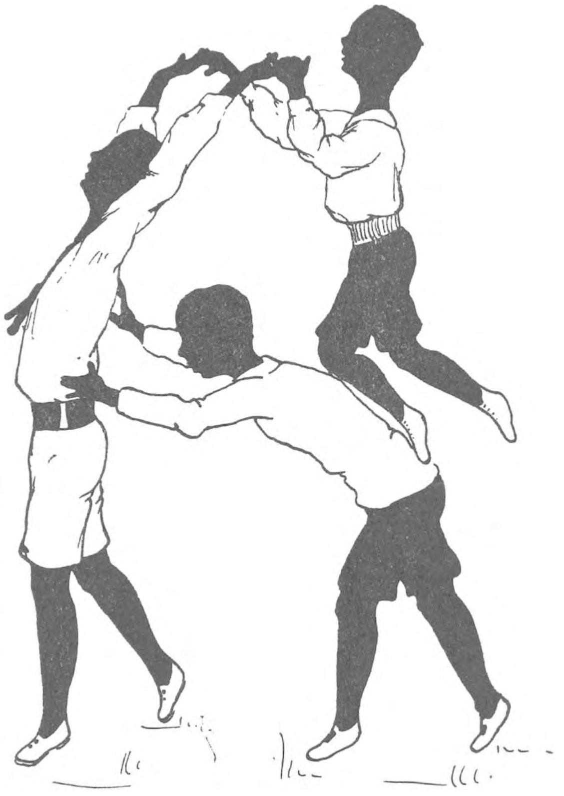

Fig. 29. *Eef moenə əroept.* (Moeder heeft geroepen.)
Is tem boke. (De trem is gebroken.)
Ik wor gəmeet. (Ik word gemeten.)

12. Tweeslachtigheid van de koppelwerkwoorden.

Maar door die veranderde opvatting van is, gaat Keesje nu ook zinnetjes als: *ventjə is zoet. Keesjə is kaar* (klaar), enz. (zie blz. 106-107, nr. 31) een beetje anders opvatten. Vroeger waren *zoet* en *kaar* eenvoudig gezegde, en is een koppelwoordje. Nu echter heeft is zich ook tot gezegde opgewerkt. Wat moet er nu met *zoet* en *kaar* gebeuren? Wel, juist

dezelfde schikking wordt getroffen, als we vroeger in *Chaa Kees chaapt* de ruzie zagen beslechten. In de voltooid verleden tijden heeft „Is" nu ondergezegde leeren spelen. *Zoet* en *k(l)aar* worden bovengezegde, en alles marcheert. Maar *zoet* overeenkomstig z'n rustig nominaal karakter gaat vast op *Is* z'n rug zitten (Fig. 30), terwijl het meer bewegelijk adverbium er losjes boven op dartelt. (Fig. 32, vgl. fig. 18 en 19). Bij kinderen, die meer speelmakkertjes hebben als Keesje, toont zich deze functieverandering van Is tot werkwoordsvorm al heel spoedig. Als voorwerp gebruiken ze op het einde van het derde jaar reeds vrij trouw *əm* voor *hij*. Welnu, het bovengezegde komt in functie, gelijk we zagen, bijna geheel en al met het voorwerp overeen. (Het eenig verschil is, dat het bovengezegde het onderwerp bij de handen houdt). Welnu, uit den mond van zulke kleine bazen hooren we nu bij het krijgertje spelen het pers. vrnmw. in den voorwerpsvorm of 4den nmvl.: *Hij is əm. Ik ben əm. Zij is əm. Je bent əm.*

Fig. 30. *Ventje is zoet.* (Ventje is zoet.)

OEFENING. Ook later blijft die tweeslachtigheid der vormen van het w. w. zijn als koppelwoord en werkwoordsvorm nog doorwerken. Vul maar eens in: Als ik j... was. Als ik h..... was (op 3 wijzen. Dit zinnetje kan toch op een jongen, op een meisje en op meer kinderen slaan, maar met een verschillend voornaamwoord). Zou hij het zijn? Ja, ik zie het al; het is h.... Hij was z.... zelf niet meer. Trouwens de verregaande moeilijkheid in de toepassing van den grammatischen schrijftaalregel, dat de naamwoordelijke aanvullingen van zijn, worden, schijnen,

lijken, blijken, heeten, dunken, geen voorwerp maar een naamwoordelijk deel van het gezegde zijn, en dus niet in den 4[den], maar in den 1[sten] naamval moeten staan, is niets anders dan juist een doorslaand bewijs van die tweeslachtigheid.

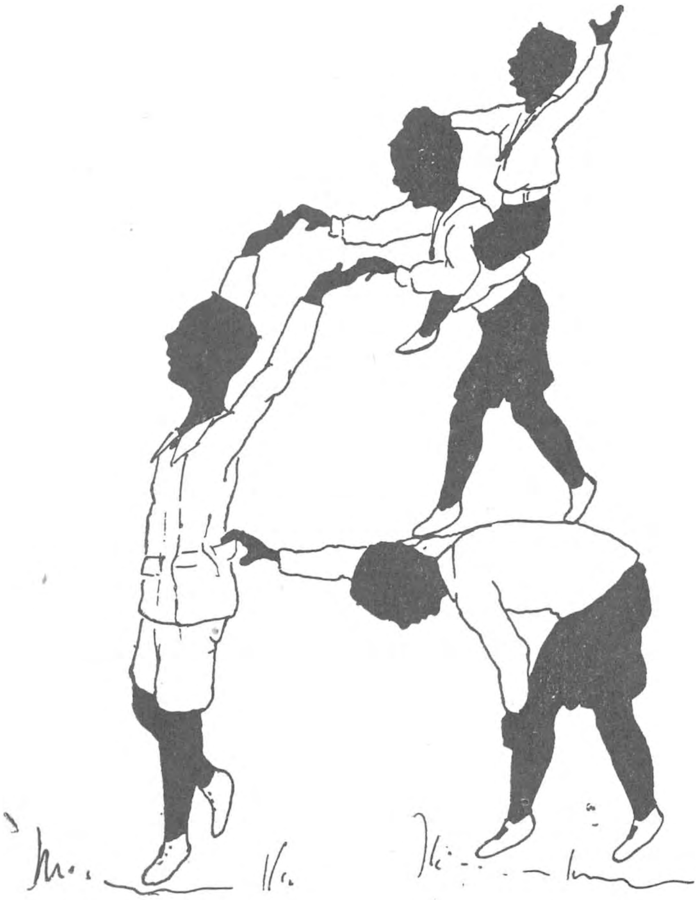

Fig. 31. *Foetjə wil jasjə pakkə.* (Het voetje wil het jasje pakken.) *Keesjə moet boodjə etə.* (Keesje moet een broodje eten.) *Boot chaat bootampjə etə.* (De boot gaat een boterham eten.) *'t Hondjə wil də koek etə.* ('t Hondje wil de koek opeten.) *Moenə is boochap doen.* (Moeder is een boodschap doen.)

13. Aanvullingen van den rijder. Al lijkt het in onze voorstelling met jongens een waaghalzige toer, toch kan zoo'n bovengezegde nu zelf weer een voorwerp, een bepaling, of beide tegelijk, of zelfs weer een bovengezegde bij zich krijgen. Zoo b.v. *'k Wiw tandə poessə* ('k Wil tanden poetsen). *Beertjə wir nie toer zittə* (Het beertje wil niet op den stoel zitten). *Chaa Kees tats sat perə* (Kees gaat straks met zand spelen). *Keesjə moet bootjə ete* (Keesje moet een broodje opeten). (Fig. 31). *Boot chaat bootampjə etə* (De boot gaat een boterhampje eten). *'t Hondjə wil də koek etə. Vadə mach moenə kusjə gevə. 'k Zar ən mooi huis bouwə. Ik moet met tə tein perə* (ik moet met den trein spelen). *Foetjə wil jasjə pakkə. Keesjə is rijə waachjə* (Keesje is rijen met het wagentje). *Mach ək koesjə mek dinkə. Moenə is boochap doen. Keesjə kom*

bij jə richə (Keesje kom bij je liggen). *Nou bejjə soet gewees* (nu ben je zoet geweest). *Nou bejjə rievə jongə gewees* (nu ben je een lieve jongen geweest). *Is Keesjə nat əworrə* (nu is Keesje nat geworden) enz. OEFENING. Probeer, als je teekenen kunt, deze drie laatste zinnetjes eens in beeld te brengen.

14. Bijwoorden als rijder.

Maar, behalve met infinitieven en verleden deelwoorden, kan hij dit kunstje ook met bijwoorden uitvoeren. Wij hoorden al een voorbeeld met *is* in *Keesje is kaar*. En dat begint hij dan ook nog voor het einde van dit jaar in praktijk te brengen. Ook *opə* had hij vroeger reeds in het vage als voorwerp gebruikt: als er een bus open ging, riep hij: *Toet opə* (die doet open). *Bood dicht* had hij zooeven gezegd: hij kon dus ook zeggen: *bood opə*. Dat was een zinnetje als *moenə chijvə*. Nu kombineert hij den ouden vorm weer met den nieuwen, waar een persoonsvorm in voorkomt; en juist als boven in *chaat moenə chijvə* wordt het oude gezegde tot boven- en het nieuwe tot on-

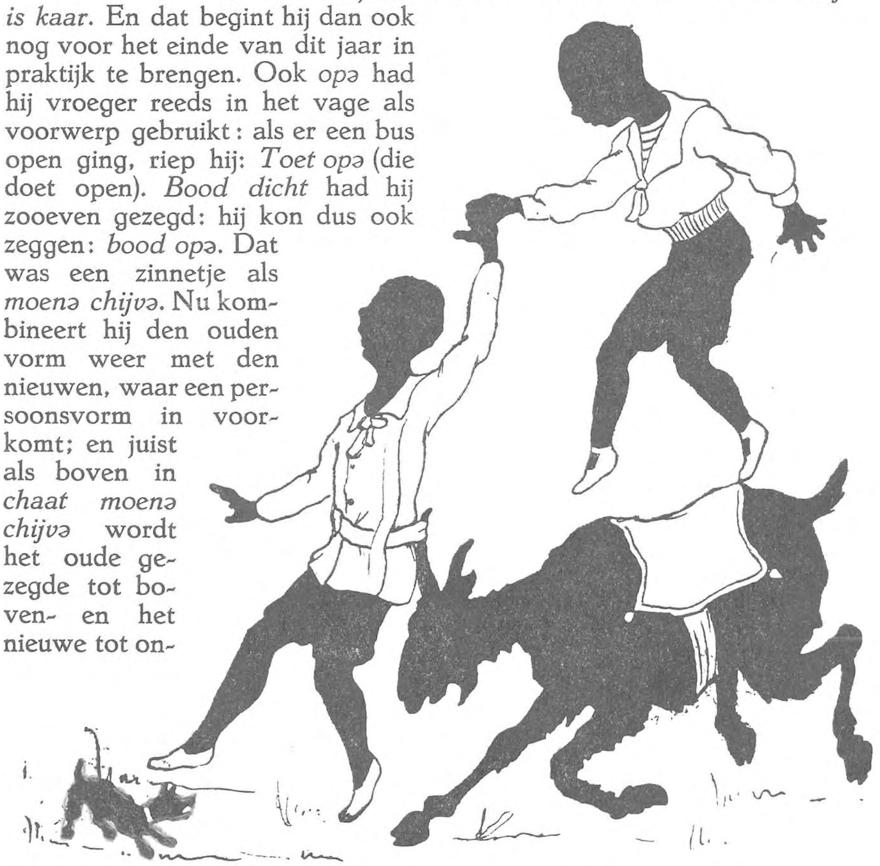

Fig. 32. *Keesjə is kaar.* (Keesje is klaar.) *Daa chaa bood opə.* (Daar gaat het brood open.) *Deurə moetə toe.* (De deuren moeten toe.) *Da koet ə man an.* (Daar komt een man aan.) *Koet reech uit.* (Er komen spatjes uit.) *Ga jə mee?* (Ga je mee?) *Mag boekjə an?* (Mag het broekje aan?)

dergezegde. *Daa chaa bood ope* (Daar gaat het brood open). (Fig. 32.) *Daa* is een aanwijzend hondje. *Chaa* is de geit. *Bood* is voorlooper. En *opə* dartelt boven op *chaa*, houdt *bood* bij de hand, en stuurt hem voort.

15. **Intransitieve scheidbare werkwoorden.** Juist hetzelfde hebben we nu in de intransitieve zoogenaamde scheidbare werkwoorden. *Da koet ə man an* (Daar komt een man aan). Andere voorbeelden zijn: *Vadə ga jə mee? Moenə, mag boekjə an?* (Moeder, mag het broekje aan?). *Boot kattiet opə* (Het brood kan niet open). *Mag Keesjə niet in* (in den tuin van den buurman namelijk). *Deurə moete efə toe* (De deuren moeten even toe). *Koet reech uit, kom reech uit* (er komt regen uit, zegt hij van de spons, als er druppeltjes uit vallen). Zie voor andere voorbeelden in de groote-menschentaal de oefening op blz. 167.

16. **Samengetrokken zinnen.** Ten slotte komen in dezen tijd ook de eerste samengetrokken zinnen voor, waar de gezegdes van zinnen met hetzelfde onderwerp, eenvoudig nevenschikkend aan elkaar geregen zijn: *Het b(l)oe is weg, 't is na huis gəgaan, bootampjə gaan etə met suikə. De sneeuw is weg, is bootampjə gaan etə, koesjə mek gaan dinkə.* Eéns wordt het bovengezegde + voorwerp met een paar verdere losse voorwerpen op eene lijn gesteld: *'k Wiw tandəpoessə, poeiə ook, watər ook* (Ik wil m'n tanden poetsen, en ik wil tandenpoeier ook, en water ook).

OEFENING. We zien uit deze voorbeelden, dat Keesje nu de weglating van *gə-* bij het verleden deelwoord van *gaan*, reeds keurig in acht neemt. Maar let er nu ook eens op, naar welke van de twee werkwoorden de keus tusschen *hebben* en *zijn* luistert. In ze *zijn wezen kijken* luistert het blijkbaar naar het eerste w.w. *wezen* (of geweest), want *kijken* heeft *hebben*: we hebben gekeken. Zoo ook in: Hij *is blijven staan* (Hij *is* gebleven, maar Hij *heeft* gestaan). Hij *is gaan mopperen* (Hij *is* gegaan, maar Hij *heeft* gemopperd). Maar als het eerste werkwoord een *modaal* hulpwerkwoord is, schijnt het tweede hoofdwerkwoord den doorslag te geven. Want we zeggen toch naast elkaar: Hij *heeft* het niet *willen zeggen* (Hij *heeft* het gezegd) en Hij *is* niet *willen komen* (Hij is niet gekomen). Het *heeft* niet *mogen baten* (Het *heeft* niet gebaat) en Het *is me niet mogen gelukken* (Het *is* niet gelukt). Hij *heeft moeten bekennen* en *Hij is moeten vluchten. Ik heb je niet eer kunnen schrijven* en *Ik ben niet klaar kunnen komen.* De modale hulpwerkwoorden schijnen hier dus al bijna niet meer afzonderlijk gevoeld te worden.

17. **Afhankelijke uitroepzinnetjes.** De uitbreidingen van het gezegde zijn dus al veel kunstiger dan die van het onderwerp, maar het voorwerp spant de kroon. Hier toch groeien de uitgebreide zinnen langzamerhand tot samengestelde zinnen uit. Allerlei zinnetjes toch kunnen nu samen voorwerp worden in een nieuwen zin. 1°. De uitroepzinnen zonder werkwoord: *Kijk is: wat ə mensə. Kijk is moedə, wat ən muchə.* :-:

18. **Beknopte voorwerpszinnen.** 2°. Zinnetjes uit onderwerp en gezegde bestaande.

Fig. 33. *Ooh ə kek is gaam.* (Hoor de kerk een galmen!)
Kijk die Keesjə is fiechə. (Kijk me dat Keesje eens vliegen!)
Kijk də mughə is dansə. (Kijk de muggen eens dansen!)

Eerst weer de primitieve verhaalzinnetjes met den infinitief tot gezegde.

Kek gaam beteekende vroeger, en soms nog wel eens: de kerkklok galmt. *Keesjə fiechə*: Keesje is aan 't vliegen. *Muchə dansə*: de muggen dansen. Al deze zinnetjes worden nu als een geheel beschouwd, en samen tot voorwerp gemaakt van een imperatief. *Ooh ə kek is gaam*: Hoor de kerk(klok) eens galmen. *Kijk die Keesjə is fiechə*: Kijk dat Keesje eens vliegen. *Kijk də muchə is dansə;* Kijk de muggen eens dansen. We kunnen in deze zinnetjes het eerste deel van den bijzin object en het tweede objectief noemen. (Fig. 33.) Het is duidelijk, wat er gebeurd is. *Kek* was door *gaam* ingehaald, en nu zijn de durf-alletjes boven op het hert: *Ooh* (hoor) gesprongen. *Kek* als rustig naamwoord zit aanstonds vast. *Gaam* als beweeglijk werkoord blijft staan. En daar rijen ze nu samen pret over te hebben! maar *gaam* houdt *kek* vast, en blijft hem vasthouden, want Keesje voelt *gaam* als 't gezegde van *kek*. *Eens* is het kuikentje. Dat zulke zinnetjes ook in de groote-menschentaal zeer veel voorkomen, hebben we hierboven op blz. 77, Nr 22 reeds gezien.

19. **De eerste uitvoerige afhankelijke vraagzinnen.** En nu gaat hij, als het ware met doodsverachting, deze beide kunstjes weer vereenigen: een uitroepszin, met volledige bezetting van onderwerp met bepaling, dubbel gezegde en voorwerp, wordt tot voorwerp in een uitroepzinnetje, uit twee ondergeschikte werkwoorden bestaande: *Doe sien, wat die Keesjə ga doet* (Kijk eens, wat Keesje gaat doen). En kort daarop gebeurt met een vraagzin hetzelfde nieuwe wonder: *Faachə moenə doet* (Ik zal eens vragen, of moeder het doet).

20. **Transitieve scheidbare werkwoorden.** 3°. Weldra volgen nu ook hierin weer de bijwoorden. *Dechs dicht* was een zinnetje, dat vroeger al voorkwam bij wijze van konstateering: nu gaat het deksel erop. Maar dit tweeledig zinnetje maakt hij nu tot voorwerp van een imperatief *toet*, zoodat het wordt *toet ə dechs dicht* (doe het deksel dicht). (Fig. 34). Hier is weer juist hetzelfde gebeurd, als bij *ooh ə kek is gaam*. Eerst had *dicht* achter *dechs* geloopen, en hem ingehaald en vastgepakt. Samen liepen ze verder, en zagen daar dat bewegelijke paard *doet* of *toet* aan komen rennen. Plotseling nemen ze een roekeloos besluit, en ineens springen ze er samen boven op. *Dechs* als substantief zit aanstonds vast in den zadel, maar het bewegelijke bijwoord *dicht* ziet nog even kans, om, op het paard z'n rug, kopje-over te duikelen, en een oogenblik later grijpt *dechs* met z'n twee handen de beide voeten van *dicht*. En zoo rent de groep voorbij, het uitgierend van pret natuurlijk. En Keesje, die dat door het raampje aanziet, niet minder. Van dezelfde soort is: *Teek cheut op* (steek den sleutel erop). *Tatə lach jə uit* (Tante lacht je uit), heeft er bovendien nog een onderwerp voor staan. En weldra gaan de uit Nr. 23 van blz. 100 bekende imperatiefzinnetjes *chabbə voor* (slabje voor) en *toem uit* denzelfden weg op. Ook zij hebben eerst elkaar te pakken gekregen, en springen nu samen

Fig. 34. *Toet ə dechs dicht.* (Doe het deksel dicht.) *Teek cheut op.* (Steek den sleutel er op.) *Doet chabbə voor.* (Doe het slajbe voor.)

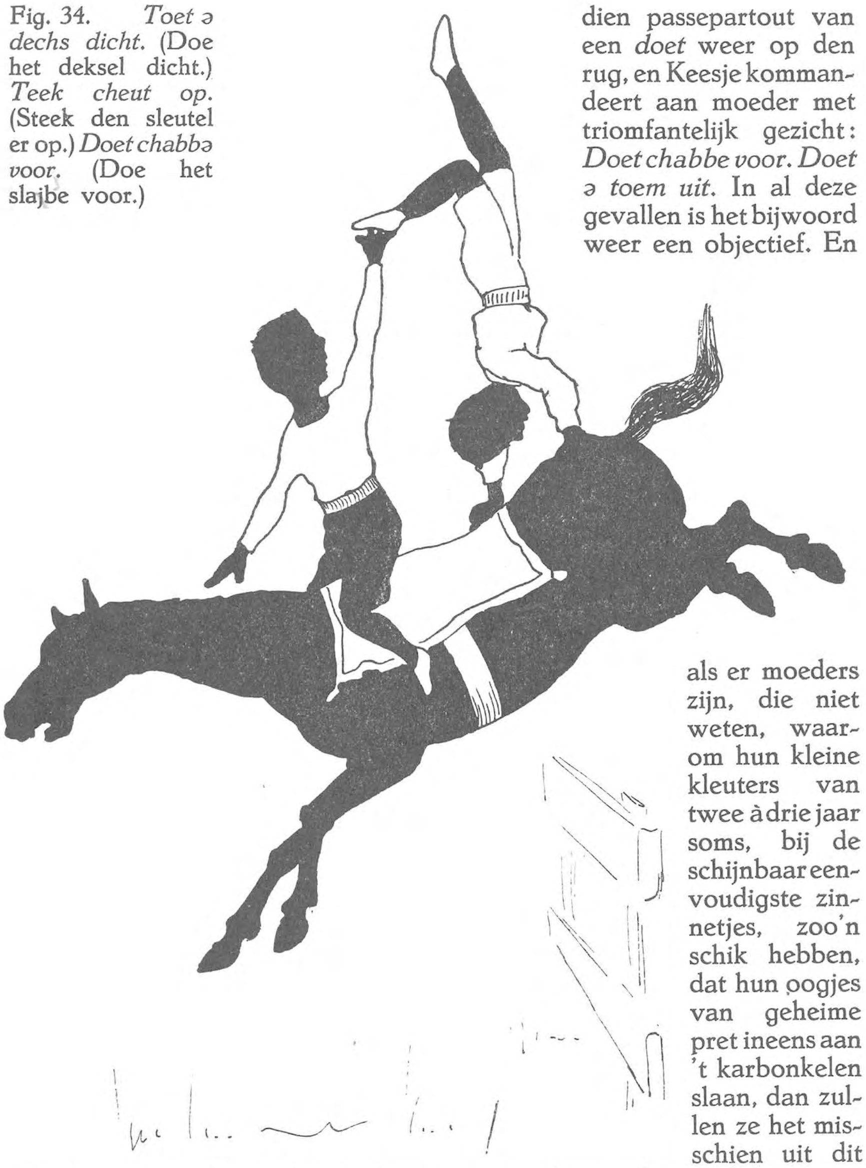

dien passepartout van een *doet* weer op den rug, en Keesje kommandeert aan moeder met triomfantelijk gezicht: *Doet chabbe voor. Doet ə toem uit.* In al deze gevallen is het bijwoord weer een objectief. En als er moeders zijn, die niet weten, waarom hun kleine kleuters van twee à drie jaar soms, bij de schijnbaar eenvoudigste zinnetjes, zoo'n schik hebben, dat hun oogjes van geheime pret ineens aan 't karbonkelen slaan, dan zullen ze het misschien uit dit plaatje toch wel een beetje kunnen gaan bevroeden. :-:

21. Zoogenaamde bepalingen van gesteldheid 2de soort.

Maar ten 4de volgen ook de zuivere nominaalzinnen. *Moedə niet aadig* beteekent volgens Keesjes taalregels uit vroeger tijd: Moeder is niet aardig, is op het oogenblik niet zoet. *Moedə* is onderwerp, *niet aadig* gezegde. Wat zegt Keesje nu op een gegeven oogenblik? *Ik fin moedə niet aadig:* (ik vind moeder niet aardig). *Noortjə soetə koppə* was ook een nominaalzin, met *Noortjə* tot onderwerp en *soetə koppə* tot gezegde. *Soetə* is natuurlijk een attributieve bepaling bij *koppə*. Nu wordt dat heele zinnetje ineens tot voorwerp in het zinnetje: *ik vind*, en Keesje zegt blij: *Ik fin Noortjə soetə koppə:* Ik vind Noortje een prettig meisje. *Ik* en *fin* hoorden al een beetje bij elkaar, zoodat ze voor Keesjes raampje als bok en bokkenwagen verschijnen. Die holden daar met niemand erin voorbij. Weldra is het besluit der drie jonge gasten genomen. Fluks springen zij in den bokkewagen. Maar *koppə* blijft *Noortjə* vasthouden als gezegde en onderwerp. Alleen het attribuut *soetə* heeft bijna z'n evenwicht verloren, maar zal zich spoedig weer vast op *koppə*'s schouder zetten. Wil men voor het onderwerp en gezegde van deze beknopte voorwerpszinnen, weer een eigen naam, dan moet juist als in: „Hoor de kerk eens galmen", en „Doe het slabje voor", het onderwerp *Noortjə* object, en *soetə koppə* objectief heeten. (Fig. 36).

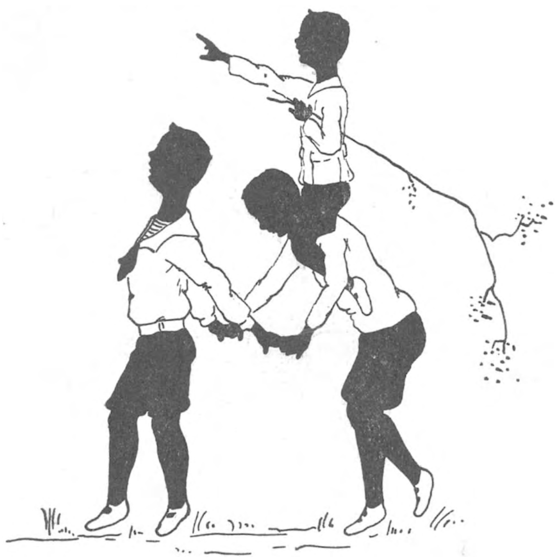

Fig. 35. *Noortjə soetə koppə.* (Noortje is een prettig meisje. Vgl. fig. 16 op blz. 103.)

22. Konstateerende voorwerpszinnen met inklamping.

5⁰. Hierop volgen nu weer de nominaalzinnen met een werk- of koppelwoord vanzelf: *Ik choof ət doog is* (ik geloof dat het droog is). *Ik choof ət nie waar is* (ik geloof dat het niet waar is). Maar men ziet, het onderschikkend voegwoord ontbreekt nog. Voor Keesje zijn, gelijk we immers in nr. 29 blz. 105 reeds zeiden, alle voegwoorden nevenschikkend. De onderschikkende voegwoorden kent hij nog niet. Maar de woordorde

is reeds die van den ondergeschikten zin. Want de groep van Fig. 37 trok langs het raampje — daar reed nu in eens die mooie arreslee: *Ik choof* voorbij! — men begrijpt dat ze, om allemaal op die slee van het gezegde (*choof*) te kunnen, (het paard is natuurlijk onderwerp = *ik*) zich onderling

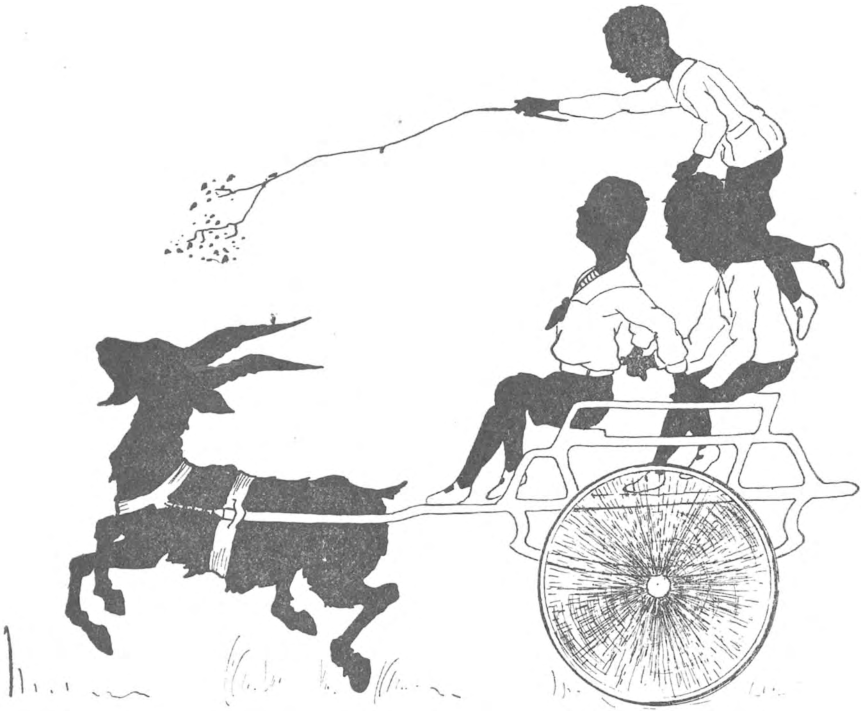

Fig. 36. *Ik fin Noortjə soetə koppə.* (Ik vind Noortje een aardig meisje.)

een beetje moeten verschikken. Onderwerp (*het*) en persoonsvorm (*is*), hebben elkaar stevig vast, en daartusschen wordt nu de rest (*nie waar*) ingeklampt (Fig. 37 en 38).

23. Scheidbare werkwoorden met hulpwerkwoorden.

6°. Maar ook zinnetjes, uit gezegde + voorwerp bestaande, kunnen zoo als eenheid opgevat tot voorwerp gemaakt worden in een nieuwen zin. *Toer wegsettə* (stoel wegzetten), *wafjə uitdoen* (hondje losmaken), *cheut ottekə* zijn zinnetjes net als de vroegere wenschuitingen: *Bootjə etə, koesjə mek dinkə, naatjes knippen,* alleen met dit verschil: dat hier op *tekə* (steken) *zettə* en *doen* een onderwerp en een gezegde

samen als voorwerp rijen: *cheut op, toer weg, wafjə uit.* Het onderwerp als rustig naamwoord zit natuurlijk. Maar het bewegelijke bijwoord duikelt liever, en grijpt het onderwerp liever met z'n kuiten bij den neus, dan met z'n handen aan de blouse. Welnu deze zwaarbevrachte jongeheer *Tekə* gaat het nu nog wagen boven op den eeuwigen Passepartout-sportwagen *doet* te kruipen, en het bekende *moenə* is wel zoo goed, als onderwerp dat halsbrekende troepje te leiden. *Moenə doet cheut ottekə*: moeder doet den sleutel erop steken (Fig. 39). Van den zelfden aard zijn: *Keesjə chaat boekje andoen, moedə heef addə koopə afgenaaid,* en het imperatiefzinnetje: *Doet də toem affeechə* (doe dan toch de stoel afvegen) zonder onderwerp natuur-

Fig. 37. *Ət is nie waar.* (Het is niet waar.)

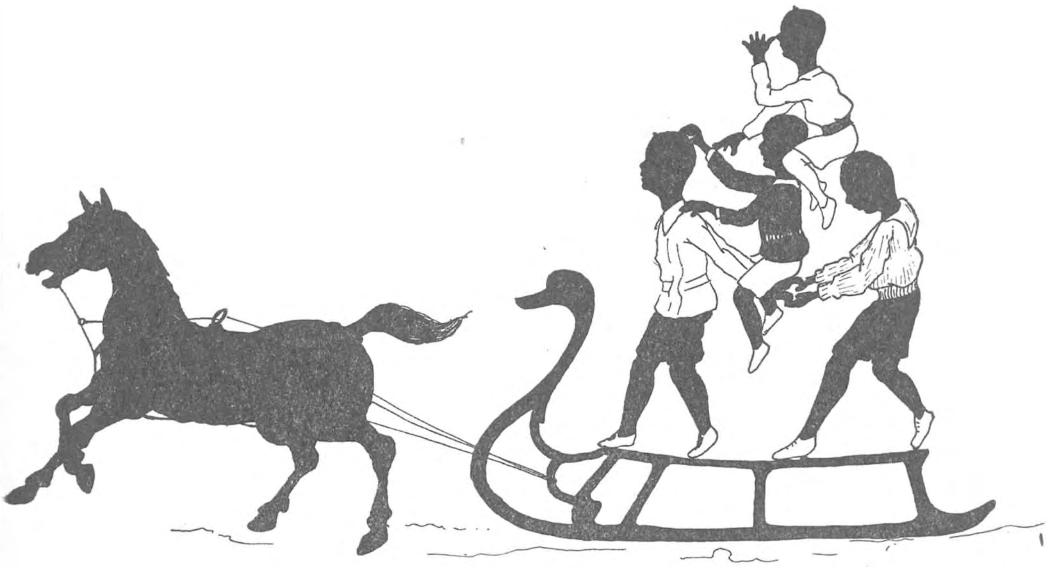

Fig. 38. *Ik choof ət nie waar is.* (Ik geloof, dat het niet waar is.)

lijk! De kameel dient in de woestijn overal voor! Zoo hier: *Doet.* Daarop staat *feechə* (vegen) gebogen; en op zijn rug pakt *af* den pad-

vinder *Toem* met z'n voet aan den hoed. (Fig. 40).

24. Passief met modaal hulpwerkwoord. Verder kunnen zoozelfs imperatiefzinnetjes, uit drie gezegdes bestaande, samen weer tot voorwerp genomen worden. *Opgəstookt*(opgestoken) is een imperatiefzinnetje, dat uit twee gezegdes bestaat. De werkwoords-

Fig. 39. *Moenə doet cheut ot-tekə.* (Moeder doet den sleutel op-steken.) *Keesjə chaat boekjə an-doen.* (Keesje gaat broekje aan-doen.)

Fig. 40. *Doet də toem af-feechə.*
(Doe den stoel af-vegen).

vorm: *gəstookt* staat, en het bijwoord *op* duikelt een deuntje over hem heen. Dat geheel rijdt nu op *worrə*, die door al die grappen er maar bij is gaan liggen, doch voortgereden wordt op den wagen: *Moet*, die door jongeheer *Ət lichtje* als onderwerp wordt voortgetrokken, terwijl *worrə* als bovengezegde dezen laatste bij den borstband pakt. En als *Ət lichtje* nu nog z'n handen omhoog wil steken om zich door de twee andere bovengezegdes te laten teugelen, dan is het spelletje volkomen: 't Lichtje moet worden gestookt op! *'t Lichtjə moet opgestookt worrə*, juicht Keesje. Tableau! (Fig. 41).

25. Voorwerpszinnen zonder inklamping.

7⁰. Eindelijk komt nu ook zelfs een zingroep, uit vijf leden bestaande, zonder iets aan z'n groepeering te veranderen, eenvoudig als voorwerp op een gezegde staan: *Zar jə nou niet zeggə: je mag niet in də spiegə kijkə hoor?* Nu, dat wordt natuurlijk op de speelplaats daarbinnen, een

gevlieg in de lucht, waar alle verbeelding bij stilstaat (Fig. 42, 43, 44.).

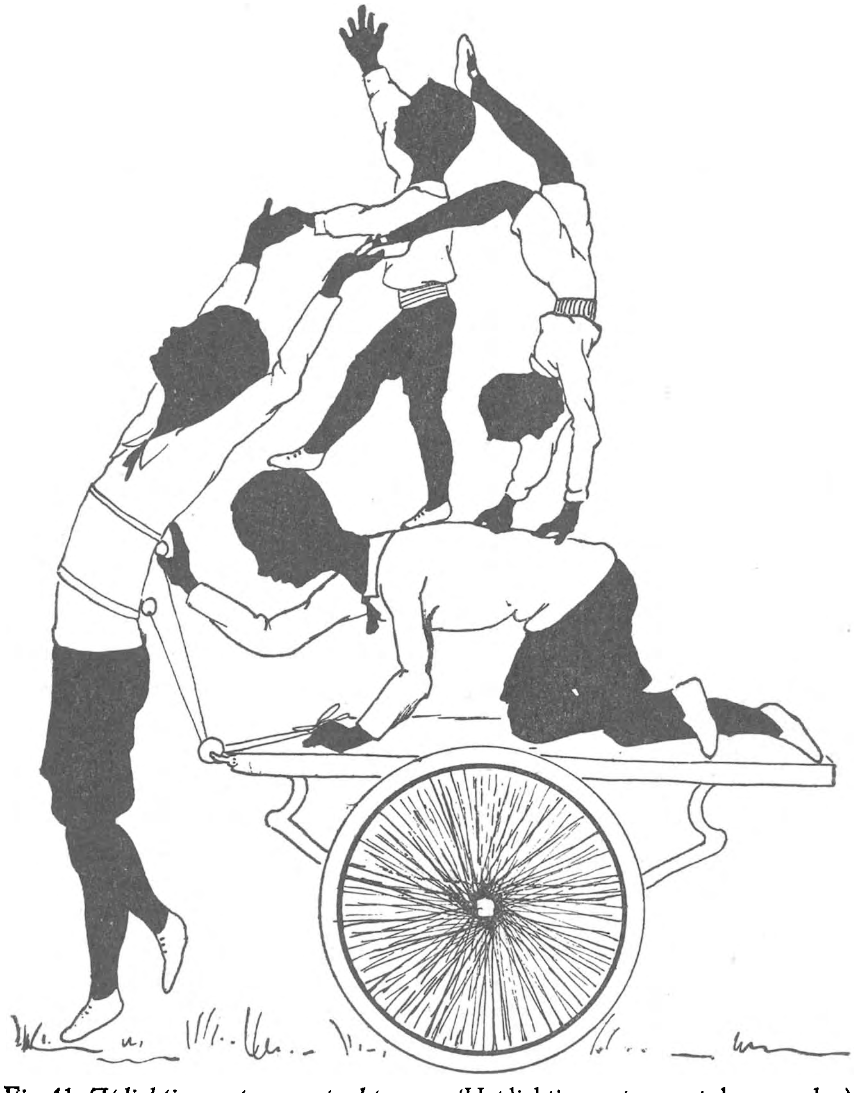

Fig. 41. *Ət lichtjə moet op-gəstookt worrə.* (Het lichtje moet opgestoken worden).

De zin: *Zar jə nou niet zeggen*, komt daar eerst piekfijn aangereden.

Maar opzij staat het zingroepje: *Jə mag niet in də spiege kijkə, hoor*, al klaar. Nu heeft Keesje beide zinnetjes reeds dikwijls achter elkander uit moeders mond gehoord; maar daarbij innerlijk begrepen en aanschouwd, dat de tweede gedachte boven de eerste zweefde en er ten slotte op rustte. Dat gaat hij nu ook probeeren. En met een koenen sprong vliegt het heele groepje de lichte verbeeldingslucht in. De voorste jongen *Jə* komt op het paard, de

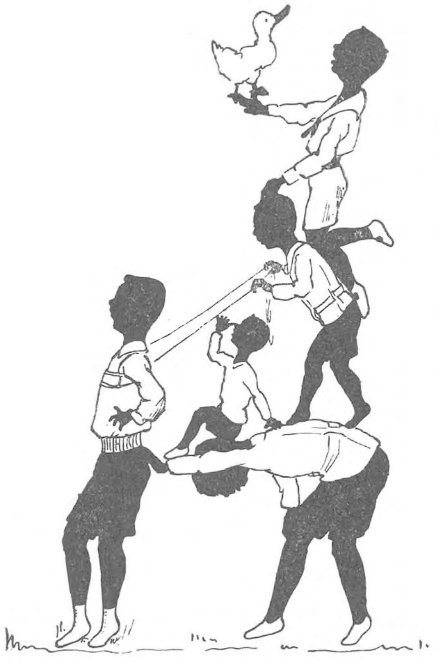

Fig. 42. *Jə mag niet in də spiegə kijkə, hoor!* (Je mag niet in den spiegel kijken, hoor!)

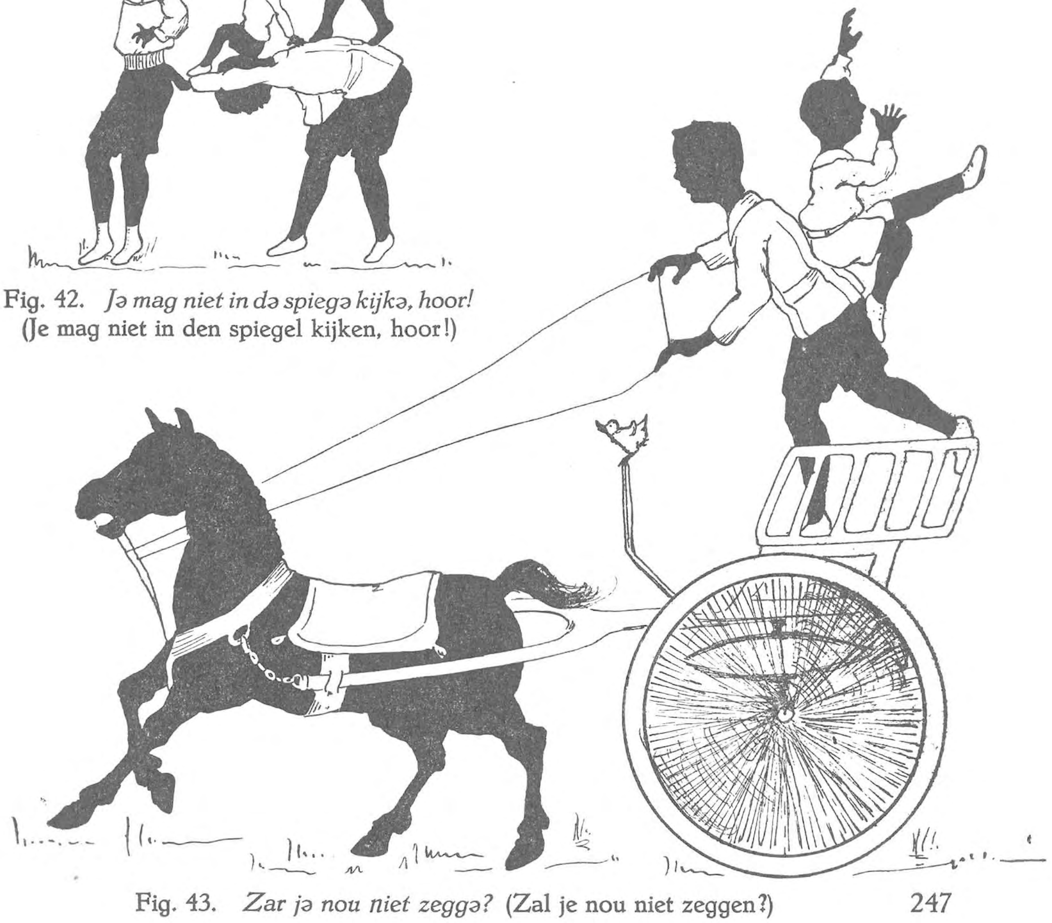

Fig. 43. *Zar jə nou niet zeggə?* (Zal je nou niet zeggen?)

Fig. 44. *Zar jə nou niet zeggə: jə mag niet in də spiegə kijkə, hoor!* (Zal je nou niet zeggen: je mag niet in den spiegel kijken, hoor!)

tweede *Mag* op den rug van den wagenmenner terecht, die er diep van doorbuigt. Bij den sprong is *kijken*, wonder boven wonder, kalm blijven staan; alleen *Niet* is door den schok omgedraaid, en de uit haar evenwicht geraakte gans (*hoor*) kwaakt zichzelf weer weldra tot behagelijke rust, op de hand van de klauterende voorzetselbepaling (*in də spiegə*).

26. **De relatieve zin.** Misschien wel niet met het voorwerp te vergelijken, maar toch rijk en interessant is ten slotte ook de verdere groei der bepalingen. In dezen tijd ontwikkelt zich toch naast de bijvoegelijke bepaling niets minder of meer dan de relatieve bijzin. Hoe dat gaat? We zagen in Nr. 32 op blz. 107 reeds, dat Keesje, in sommige verbale zinnetjes als *Jan die reef* (Jan die leeft), *die* als overgangswoordje was gaan gebruiken. Nu, op denzelfden dag, dat hij voor het eerst die wondere omnibus zag, wou hij daarvan vertellen aan *vajə*. 't Was een trem, maar niet die gewone, waarmee vader altijd naar stad ging, *die boerdə tem* (die beroerde trem), maar een heel bijzondere, die.... ja hij wist niet, hoe hij hem noemen moest, die wondere trem, *die tem die*.... en opnieuw stokte hem het stemmetje in de keel. Tot ten slotte de nood — altijd en overal de beste leermeester — hem over de moeilijkheid heenhielp, en het eerste relatieve zinnetje netjes aangedaan van z'n lippen huppelde: *Die tem die op də rijtuig rijdt.* Hier is dus een heel zinnetje, bestaande uit gezegde en voorzetsel-bepaling, het zinwoord *Die tem* op de schouders gesprongen. Men verwondert zich misschien dat ik aan dit relatieve zinnetje ook geen onderwerp toeken. Ik geef toe, het is mogelijk, dat Keesje het tweede *die* hier reeds als apart onderwerp voelde, maar zeker is het op verre na niet. In ieder geval ontwikkelt zich het besef, dat *die* hier in den relatieven bijzin thuishoort, pas zeer langzaam en onzeker met de onderschikkende voegwoorden. En hierop komen we in 't volgende deeltje terug. Trouwens ook bij ons zijn de betrekkelijke voornaamwoorden dikwijls nog meer overgangswoordjes dan volwaardige zindeelen van den relatieven zin.

OEFENING. Alleen uit het tweeslachtig karakter van het betrekkelijke voornaamwoord is het te verklaren:

1^0 Dat het z'n geslacht en getal ontleent aan het antecedent in den hoofdzin, maar z'n naamval aan z'n groepfunctie in den bijzin. (Denk, als je reeds Grieksch kent, ook aan de attractie!) B.v. De jongen, wiens pet ze in 't water gegooid hadden, is huilende thuisgekomen. De jongens, wier petten hij boven op de kast had gegooid, hebben hem een flinke aframmeling gegeven. Anna, wier hoed was afgewaaid, wilde zoo gauw mogelijk naar huis. In al deze zinnetjes staat het betrekkelijk voornaamwoord in den 2^{den} naamval, omdat het in den bijzin een bijvoegl. bepaling bij het onderwerp of voorwerp is; maar in den eersten zin luidt die 2de nvl. wiens omdat het woord in den hoofdzin, waar het op terugslaat, een mannelijk persoon beteekent; in den tweeden zin: wier omdat hier de hoofdzin van meerdere mannelijke personen spreekt; en in den derden wier omdat het antecedent

in den hoofdzin een vrouwelijke persoon was. Geef op dezelfde wijze rekenschap van getal, geslacht en naamval der betrekkelijke voornaamwoorden in deze zinnetjes: De soldaat, wiens ouders zilveren bruiloft vierden, kreeg drie dagen verlof. De dienstbode, wie wij de huur op gezegd hebben, had menig bankbiljet verdonkeremaand. De kinderjuffrouw, wier suikertante gestorven was, ging van haar geld leven. Nog geen twee maanden in het jaar zingen de nachtegalen, wier heerlijk gezang ons zoo in bewondering brengt.

2⁰ Dat ze vooral in handelstaal en damesbrieven zoo dikwijls worden uitgelaten: De partij goederen, wij gisteren van U ontvangen hebben, voldoet niet aan de gestelde voorwaarden. Ik ben op de jour, Mevrouw van Zalen vorige week gegeven heeft, in een leelijk parket gekomen. In 't Engelsch, Zweedsch en Deensch is dit zelfs de gewone constructie geworden. Ken je zoo nog meer voorbeelden in het Nederlandsch?

3⁰ Dat in de omgangstaal het betrekkelijk voornaamwoord zoo grillig en onvast wordt verbogen, wat z'n toppunt bereikt bij den relatiefzin in 't kwadraat, waar het betrekkelijk voornaamwoord nu eens in den eersten, dan weer in den tweeden relatiefzin schijnt thuis te hooren: Dr. Verschure, *dien* ik zag, dat mij begon te waardeeren. *Dien* is onderwerp van *begon te waardeeren* maar voorwerp van *zag*. De man, die jij denkt, dat ik het vragen zal (in plaats van w i e n). Hoe zeg je de volgende zinnetjes: En juist de gelden d..... hij wist, d..... hij nooit zou krijgen, beloofde hij mij na te laten. De bedelaar,..... ik hoor,..... jij een aalmoes gegeven hebt was een bedrieger. Het dorp..... hij zei..... z'n weldoener woonde, was er twee uur vandaan. De jongen,..... je vroeg..... ik mee zou laten gaan, is niet op school. De juffrouw,... ik hoor,... ook bij jullie gediend heeft, is als oplichtster in hechtenis genomen. De dame..... hoed ze zei..... ze nagemaakt had, was natuurlijk juist de stad uit. Welnu, laat dit geval u leeren, Mijn lieve Jan, Dat een verstandig kind geen dingen moet begeeren. ..... hij te voren weet, ... hij niet krijgen kan. Vind-je zoo'n zin mooi? Let ook op de afwisseling der vormen met d- en w-! Wanneer komt altijd de w-vorm voor?

27. **De bijvoegelijke bijzinnen ontstaan uit latere aanvullingen.** Juist nu, als naast de bijvoegelijke bepalingen, de bijvoegelijke of betrekkelijke bijzin is opgekomen, zoo ontwikkelen zich naast de bijwoordelijke bepalingen, in juist denzelfden tijd, ook de bijwoordelijke bijzinnen. Nu doet zich evenwel een eigenaardigheid voor, die ook al wel bij den relatieven zin optrad, maar hier toch pas in volle klaarheid aan het licht komt: dat de bijzin namelijk niet ontstaat binnen in den hoofdzin; maar er buiten, als het ware op z'n eentje afzonderlijk tot stand komt, en dan, als geheel, ineens, als een nieuw soort bepaling, in den hoofdzin wordt opgenomen. Juist als we boven zagen, dat de oorspronkelijke bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden niet uit omlaaggedrukte prædicaten ontstonden, maar van huis

uit iets heel anders waren, namelijk gevoelswoordjes, en als zoodanig in den zin aanstonds als iets nieuws, namelijk een bepaling werden opgenomen; zoo zijn ook de eerste bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen geen hoofdzinnen, die de concurrentie met een anderen hoofdzin niet konden uithouden, en daarom tot bijzinnen werden omlaaggedrukt, maar van huis uit: heel iets anders als hoofdzinnen; het zijn: bijstellingen, aanvullingen of toegevoegde verklaringen, bij een woord of een zin, die korter of langer te voren, door spreker of medespreker gezegd is.

28. **Ze ontstaan dus pas sinds Keesje z'n best doet nauwkeurig te spreken.**

Dat het toch niet altijd even makkelijk is, z'n bedoeling ineens kort en klaar volledig in woorden uit te zeggen, weet iedereen uit eigen ervaring. Gewoonlijk beginnen we dan ook maar met de hoofdzaak, en vullen dan de bijzaken één voor één aan. Welnu, als het zoo gaat met volwassenen, die hun taal overigens goed meester zijn, is het toch waarlijk geen wonder, dat ook het kind aanhoudend z'n juist uitgesproken gedachte onvolledig vindt, en zich gedrongen gevoelt er nog iets aan toe te voegen. Tot nog toe echter kwam dat nooit voor, omdat Keesje vroeger zich geen moeite gaf, om alles nauwkeurig en volledig te zeggen. Sinds de slagboom zijner eenzaamheid echter gevallen is, doet hij daartoe zijn uiterste best; en al langer hoe vaker, voelt hij zich, na iets gezegd te hebben, slechts half bevredigd, en voegt er dan ter nadere aanvulling nog het een en ander bij. Welnu, dat zijn nu de oorspronkelijke bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen.

29. **Bijstellingen worden tot onderschikkingen.**

Zoo praatte Keesje eens met moeder: over een pas in de keuken ontdekte puddingvorm, dat hij daarmee taart zou gaan bakken. Ja, zegt moeder, maar Keesje moet eerst nog slapen. Ja, zegt Keesje *tats in də tuin....* en wacht dan een oogenblik, maar voegt er weldra aan toe: *a Keesjə chapə eeft* (als Keesje geslapen heeft). Men ziet, hier is de bijzin een aanvullende tijdsbepaling bij *tats in də tuin*. Een anderen keer zegt hij, maar nu reeds in één adem: *gister as wə bij Oopa gəweest zijn* (gisteren, toen we bij Oopa waren). Uit het feit, dat Keesje dit alles in één adem zegt, volgt: dat beide tijdsbepalingen elkaar in Keesjes bewustzijn ontmoet hebben, en de een nog juist boven op de andere is kunnen springen, eer ze beide van het tooneel verdwenen. Twee zulke bepalingen vormen dus eigenlijk weer een onderschikking. Want Keesje wil met beide o n g e l ij k e n den zelfden tijd aangeven, alhoewel hij deze toekenning niet zoo nadrukkelijk bedoelt. (Zie blz. 120 bovenaan). In onze beeldspraak rijdt dus de groep *as wə bij Oopa gəweest zijn* boven op het bijwoord *gistər*.

30. **Onderschikking van volle**

Weldra komen nu echter twee betrekkelijk groote zinnen achter elkander, waarvan de tweede heel duidelijk de aanvullende tijdsbepaling is van den ander; en dat ook

konstateerende zinnen. weer in één adem: *Moedə, zar je nou niet chaan schreiə, as ək evə wech cha?* Wat is hier gebeurd? Keesjes bewustzijnswereld is zienderoogen aldoor grooter geworden. Op dat breede veld hebben zich twee betrekkelijk groote groepen gevormd, en nu loopt de tweede jongensgroep in eens met een dol vaartje de eerste groep te lijf, en springt er pardoes in de lucht boven op! zonder dat er noemenswaardige ongelukken te betreuren vallen. Fig. 45, 46 en 47. Op dat mysterieuze binnenplaatsje van Keesjes verbeelding lukt eenvoudig van alles. En dat is nu de onderschikking van heele zinnen. Den eersten zin of onderzin noemt men gewooolijk hoofdzin, den tweeden of bovenzin noemt men meestal bijzin. Aanvankelijk staat dus de bijzin, als latere toevoeging, altijd achterop. Dat dit niet eeuwig zoo blijven zal, en waarom, zullen we pas in het volgend deeltje kunnen verklaren.

31. Het voegwoord als. Maar op één, of eigenlijk twee samenhangende eigenaardigheden moet ik nog wijzen. Ten eerste verschijnt in al deze eerste aanvullingen en bijzinnen van Keesje: het voegwoordje *a, as, als,* dat wij op blz. 213 nr. 27 reeds als een voegwoord van vergelijking hebben leeren kennen. En waarlijk geen wonder! Juist als hij vroeger met *zwart as een git,* ook in 't vage een nadere aanvulling van zwart had bedoeld, zoo bedoelde hij hier met *a Keesjə chapə heeft*: een nadere aanvulling van *tats in də tuin.* 't Spreekt dus vanzelf, dat ook hier datzelfde woordje loskwam. Dit waren echter allemaal nevenschikkingen. In de eerste onderschikking van konstateerende zinnen echter gebruikt hij nu weer hetzelfde voegwoord. Is dat nu ineens van beteekenis veranderd en tot een teeken der onderschikking geworden? Welnee. Die verandering begint hier, en zal, langzaam maar zeker, worden voltrokken, dank zij een nieuwe analogie door *die* en *dat* (zie nr. 26) gebaand. Waaruit blijkt dan echter dat we hier met een grammatische onderschikking te doen hebben?

32. De inklamping der bijzinnen. Dat blijkt uit de inklampende woordschikking, en dat is de tweede eigenaardigheid, waarop ik nog wijzen moest. Juist als in nr. 24 de jongens van de groepen *'t is droog* en *'t is niet waar,* om bij den sprong op het gezegde z'n rug, niet uit elkaar te vallen, het bovengezegde tusschen onderwerp en ondergezegde hadden vastgeklampt, zoodat ze *ət dooch is,* en *ət nie waar is* klonken; zoo hebben ook hier de leden der groep: *ək cha efə wech,* vóór den reuzensprong, hun maatregelen moeten nemen, om niet van elkaar los te duikelen, en hebben weer hetzelfde kunstje der inklamping toegepast. Onderwerp en ondergezegde hebben elkaar het stevigste vast. Het bijwoord *efə* en het bovengezegde *wech* worden tusschen de twee sterkste in genomen, en nu brengen ze er heelgroeps den sprong af en het zinnetje klinkt nu: *as ək efə wech cha.*

Fig. 47.

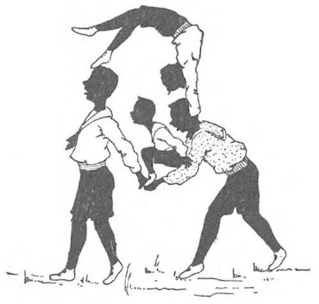

As ək evə wech-cha.
(Als ik even weg ga.)

Fig. 46. *Ǝk cha efə wech.*
(Ik ga even weg).

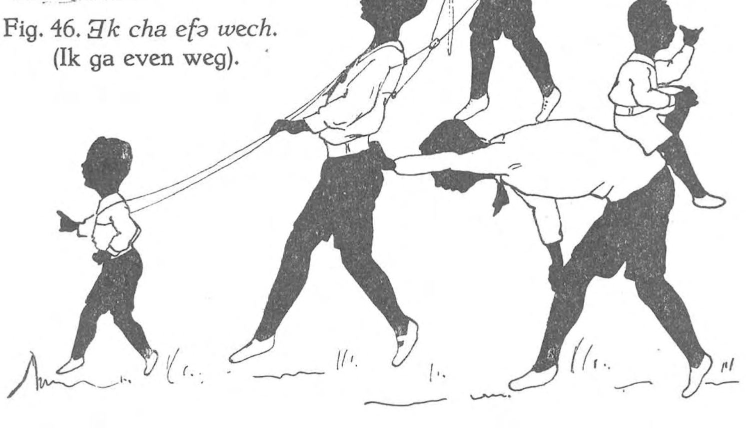

Fig. 45. *Moedə, zar jə nou niet gaan schreiə?* (Moeder, zal je nou niet gaan schreien?)

33. Hiermee is een keerpunt in de taalontwikkeling bereikt.

We zijn hiermee, gelijk ieder ziet, aan de grens van de mogelijkheden gekomen, of liever we hebben ze — in ons beeld van spelende kinderen althans — reeds overschreden. Toch is dat beeld nuttig geweest, om ons de groeiende grammatische structuur van de kindertaal duidelijk voor oogen te voeren. Men moet echter niet denken, dat dit beeld ook opgaat voor alle dergelijke zinnen van grootere sprekers b.v. voor u en mij. O nee, we zullen in het tweede deeltje zien, dat nu binnenkort de taalontwikkeling een heel ander verloop neemt. Tot nu toe groeide alles in de breedte en in de ruimte, al maar rijker werden de groepen. We zijn daarmee nu op den top van een berg gekomen, en zoo kunnen we hier niet verder. Hoe Keesje in de volgende periode nu tòch weer hooger zal stijgen, niet meer door verveelvoudiging, maar juist door vereéénvoudiging, dat zal het vervolg dezer geschiedenis ons leeren. Voor de periode van verveelvoudiging was het beeld der spelende kinder- en dierengroepen echter een nuttig en leerzaam beeld.

34. Wonderbare groeikracht van het menschelijk bewustzijn.

Maar van den anderen kant heeft het toch ook één groot nadeel gehad, we hebben dien rijken zielegroei veel te veel, als een spelletje, als een pretje opgevat, en daardoor misschien de grandioze vorderingen der jeugdige kinderziel in veel te alledaagsch licht gezien. Want we moeten het niet vergeten. Wat we in deze laatste anderhalf jaar hebben zien gebeuren, is de menschwording van het wicht, in den eigenlijksten en diepsten zin des woords. Deze periode van $1^1/_2$ tot 3 jaar is misschien voor elk menschenleven veruit de vruchtbaarste en de rijkste.

35. Het kind lijkt krankzinnig, maar is geniaal.

Maar de laatste drie maanden van deze periode zijn zonder twijfel een kramp van geestelijke bloeikracht, een koorts van zielegroei, als nooit meer wederkomt. De scherpziende vader van een groot huishouden zeide mij, opgemerkt te hebben, dat kinderen in het tweede levensjaar vooral lief zijn, maar in het derde: gekke piassen, clowns, ja krankzinnigen lijken. Ik geloof, dat z'n indruk diep juist is: die ingebeelde koningswaan, die omslaat in een honger naar samenleving, de ontdekking van den tijd met z'n verbijsteringen, de zwoele groei van hun zinbouw hèbben inderdaad iets gemeen met het geile opwoekeren van overmachtige angsten, driften, inbeeldingen en schuilende neigingen! waaruit zoo vaak de krankzinnigheid voortkomt; evenals ook het genie l i j k t op een gek, maar het minst van allen gek i s.

36. Het maakt in korten tijd de heele ontwikkeling

Maar nog in een wijderen zin is de zielsontwikkeling in dezen tijd met een welige woekerplant te vergelijken. Evenals de woekerplant tiert op de reeds toebereide sappen van een ander gewas, en daardoor juist, vooral

mee van de menschelijke beschaving.

in de tropen, zoo grilligen overvloed van groeikracht in verfijnd weekelijke of grootsch majestueuze blad- en bloemvormen te verkwisten heeft — de Rafflesia heeft een weeke bloemkelk van een meter doorsnee! — zóó teert ook de kinderlijke taalontwikkeling op de met moeite verzamelde en opgestapelde geestesrijkdommen van de tallooze geslachten, die de taal, nu uit moeders mond gehoord, hebben gepolijst, bearbeid en bezwoegd, hun rijke noeste leven lang; die daarin hebben neergedragen al hun kostbare geestesschatten en fijnste zieleritselingen, die in zinbouw en woordverbindingen alle ritmische overgangen van gevoel hebben uitgestameld, in vergelijkingen en overdrachten al de kleuren van hun verbeelding hebben afgemaald, in spreuk en spreekwoord het kort begrip van al hun levenswijsheid hebben nedergelegd.

37. **De gelijkenis der kindertaal met de talen der onbeschaafde volken.**

Op elk van de ontwikkelingssporten, die Keesje als in spel beklom, zijn minder beschaafde volken staan gebleven tot op den huidigen dag. Er zijn toch talen, die geen tijden van het werkwoord kennen, en er zijn er, die zelfs geen substantief van een werkwoord onderscheiden, en dus ook van geen voorwerpen weten; er zijn talen die geen overgangswoordjes hebben; er zijn talen wier gezegdes altijd volwaardig zijn, zoodat er geen onder- of bovengezegde mogelijk is, en er zijn talen, die geen ondergeschikte zinnen kennen. Maar alsof het geen moeite kostte rent de kinderlijke geest in jeugdige dartelheid dien hemelsladder der geestesbeschaving op. Ja, er is hier inderdaad reden te over tot groote en diepe bewondering.

38. **Die welige geestesgroei komt nooit weerom.**

Want hèbben we die zielekunstjes, die de grammatica met haar prozaïsche namen nu eenmaal onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling belieft te noemen, niet als kiemen zien vallen in wonderbaarlijk vruchtbare aarde? hebben we die jeugdige groene kiemen niet de een na de ander voor onze oogen zien op- en uitschieten, totdat verbazing ons stil maakte? toen ze als de reuzenvarens uit het vóórwereldlijk tijdperk — elk een woudstad in de vlakte — gingen opranken en uitgroeien in een ontzagwekkende kroon van rondom uitstaande verstaalde stengels, sterk en hoog als Eiffelspitsen, die juist gelijk de stengels ónzer varens elk aan beide zijden met sierlijke kammen prijken, hier van tallooze dwarshangende gulden kerktorens boven elkaar — heel lang van onder, en altijd korter wordend naar boven — die op hunne beurt ons weer hun lange rijen gekartelde groene vanen van fluweelen blaren tegenwimpelen, als in majesteitelijken spot met den talmgroei der Lilliputterplanten uit onze latere wereldperiode! Ja, inderdaad, zóó spot ook Keesjes welige verstandsontwikkeling met de armelijke vorderingen van ons latere leeren en begrijpen, konstateeren en

beseffen, kombineeren en verstaan. 't Lijkt en is inderdaad een wonder van tierenden, al maar gedijenden wasdom, dat het gelukskind van nog geen drie jaar in de weinige maanden doorleeft, sinds het voor het eerst het schijnschoon der eenzaamheid besefte, EN AL DE JUWEELEN VAN ZIJN KLEINEN KONINGSTROTS PRIJSGAF OM DIE ÉÉNE PAREL TE KOOPEN, DIE KOSTBARE, DIE VERBORGEN LAG: DE INTIEME ONTMOETING, EN SAMENLEVING MET ZIELEN, ZIELEN AAN DE ZIJNE GELIJK.

VAN JESUS EN ST. JANNEKEN. :-: :-: door Pater Poirters.

Lestmaal op eenen zomerschen dag,
Hoort, wat ik bevalligs zag.
Van Jesus en Sint-Janneken!
Die speelden met een lammeken
Al in dat groen geklaverd land,
Met een pap-schotelken in hun hand.

De witte vette voetjens die waren bloot,
Hun lipjens als koraal zoo rood.
De zoete vette paterkens
Die zaten bij de waterkens.
Het zonneken scheen daar al zoo heit,
Zij deden malkandren met melk
[bescheid.
D'een troetelde dat lammeken zijn hood,
En d'ander kittelde het onder zijn poot:
Sint-Janneken ging zingen,
Het lammeken ging springen
En hippelde en trippelde door de wei,
En deze krullebollekens die dansten
[allebei.
En als het dansen was gedaan.
Zoo moest dat lammeken eten gaan.
En Jesus gaf wat brooiken
Sint-Janneken gaf wat hooiken. [vreugd
Ter wereld en was er nooit meerder
Als dees twee cosijntjes waren ver-
[heugd.

Johannes zijn klein neefken nam
En zette hem boven op het lam:
„Schoon manneken, gij moet rijden,
„Ik zal u naar huis gaan leiden;
„Want Moederken die zal zijn in pijn,
„Waar dat wij zoo lange gebleven zijn".

Zij zaten en reden al over-hand
En rolden en tuimelden in het zand,
En dees twee kleine jongeskens
Die deden zulke sprongeskens!
En al de kinderkens zagen hen aan,
Totdat zij ten lesten zijn thuis gegaan.
[voet
De Moeder die maakte op staanden
Van suiker en melk een pappeken zoet.
Daar zaten toen die papbaardekens,
Daar aten die twee slabbaardekens,
En waren zoo vroolijk en zoo blij —
Geen koningsbanket en had er bij.

Na tafel zoo dankten zij onzen Heer,
En vielen op hun kniekens neer.
Maria gaf ze een kruizeken,
Daartoe een suiker huizeken,
En zong ze stillekens in den slaap;
En naar het stalleken zoo ging dat
[schaap.

JESUS' SLAPENGAAN :-: :-: :-: :-: door Pol de Mont.

Als Jesus zou slapen, 's avonds spâ,
volgden Hem steeds elf engelen na,
en hielden heel hoog — en lichtten
[Hem voor —
veel sterren, zilverzacht van gloor.
En als Hij nu in zijn bedje lag
traden zij nader, vol heilig ontzag,
en namen elkaar heel stil bij de hand

ten reidans om zijn ledikant,
en zongen liedekens, wonderzacht,
gelijk nachtegalen bij lentenacht.

Vielen dan 's kindjes oogelijns dicht,
dan doofden zij gauw hun sterrenlicht,
en ieder koos zich, zonder geluid,
voor heel den nacht een plekjen uit.

Twee zetten zich, groen als de zee [die deint,
aan zijn hoofden- en aan zijn voeteneind,
Rechts en links, op de spondeplank,
zaten twee andre als sneeuw zoo blank,
Twee deden niets dan het Kindje dek- [ken;
die waren azuur als de zomernacht,
Twee moesten Het, kussend, des mor- [gens wekken;
die waren gedoscht in morgenpracht.
Twee hielden hun opengevouwen [wieken
als een levenden hemel over het Wicht;
hun kleed geleek op het morgenkrieken,
en van hun aangezicht straalde licht.
En ieder op zijn hoofdje droeg
een vonkelend rooden rozenhoed.

Eén enkele stond ter zij, alléén,
en waagde het niet vooruit te treên,
en zag met oogen vol getraan
van verre het slapend Kindjen aan;
die droeg op 't hoofd een doornenhoed,
zijn handen en voeten dropen van bloed.

DE KLEINE JOHANNES. :-: :-: :-: door Frederik van Eeden.

Johannes woonde in een oud huis met een grooten tuin. Het was er moeilijk den weg te vinden, want in het huis waren veel donkere portaaltjes, trappen, kamertjes en ruime rommelzolders, en in den tuin waren overal schuttingen en broeikasten. Het was een heele wereld voor Johannes. Hij kon er verre tochten in maken en hij gaf namen aan alles wat hij ontdekte. Voor het huis had hij namen uit het dierenrijk: de rupsenzolder, omdat hij er rupsen groot bracht; het kippenkamertje, omdat hij daar eens een kip gevonden had. Die was er niet van zelve gekomen, maar daar door Johannes' moeder te broeien gezet. In den tuin koos hij namen uit het plantenrijk, en lette daarbij vooral op de voortbrengselen, die voor hem van belang waren. Zoo onderscheidde hij een frambozenberg, een dirkjesbosch en een aardbeiëndal. Heel achter was een plekje, dat hij het paradijs noemde en daar was het natuurlijk erg heerlijk. Daar was een groot water, een vijver, waar witte waterleliën dreven en het riet lange fluisterende gesprekken hield met den wind. Aan de overzeide lagen de duinen. Het paradijs zelf was een klein grasveldje aan dezen oever, omringd door kreupelhout, waartusschen het nachtegaalskruid hoog opschoot. Daar lag Johannes dikwijls in het dichte gras en tuurde tusschen de schuifelende rietbladen door, naar de duintoppen over het water. Op warme zomeravonden was hij daar altijd en lag uren te staren, zonder zich ooit te vervelen. Hij dacht aan de diepte van het stille, heldere water voor zich, — hoe gezellig het daar moest zijn, tusschen die waterplanten, in dat vreemde schemerlicht, en dan weer aan de verre, prachtig gekleurde wolken die boven de duinen zweefden, — wat daar wel achter zou zijn en of het heerlijk zou zijn daarheen te kunnen vliegen. Als de zon juist was ondergegaan, stapelden de wolken zich daar zóó opeen, dat ze den ingang van een grot schenen te

vormen en in de diepte van die grot schitterde het dan van zachtrood licht. Dat was wat Johannes verlangde. Kon ik daarin vliegen! dacht hij dan. Wat zou wel daar achter zijn? Zou ik daar eenmaal, eenmaal kunnen komen? .... Maar hoe dikwijls hij dan wenschte, telkens viel de grot in vale, donkere wolkjes uiteen, zonder dat hij er dichter bij konde komen. Dan werd het koud en vochtig aan den vijver en hij moest weer zijn donker slaapkamertje in het oude huis gaan opzoeken. Hij woonde daar niet geheel alleen; hij had een vader, die hem goed verzorgde, een hond die Presto en een kat die Simon heette. Natuurlijk hield hij van zijn vader het meest, maar Presto en Simon achtte hij volstrekt niet zooveel beneden hem, als een groot mensch dat zou doen. Hij vertrouwde zelfs meer geheimen aan Presto dan aan zijn vader, en voor Simon gevoelde hij een eerbiedig ontzag. Nu, dat was geen wonder! Simon was een groote kat met glanzig zwart vel en een dikken staart. Men kon hem aanzien, dat hij volkomen overtuigd was van zijn eigen grootheid en wijsheid. Hij bleef altijd even deftig en voornaam, zelfs als hij zich verwaardigde even met een rollende kurk te spelen, of achter een boom een vergeten haringkop op te knauwen. Bij de dolle uitgelatenheid van Presto kneep hij minachtend de groene oogen toe en dacht; Nu ja! Die honden weten niet beter.

Begrijpt ge nu, dat Johannes ontzag voor hem had? — Met den kleinen bruinen Presto ging hij veel vertrouwelijker om. Het was geen mooi of voornaam, maar een bijzonder goedig en schrander hondje, dat nimmer verder dan twee pas van Johannes weg te krijgen was en geduldig zat te luisteren naar de mededeelingen van zijn meester. Ik behoef u niet te zeggen, hoeveel Johannes van Presto hield. Maar hij had toch ook heel wat ruimte in zijn hart voor anderen over. Vindt ge het vreemd, dat zijn donker slaapkamertje met de kleine ruitjes daar ook een plaats innam? Hij hield van het behangsel met de groote bloemfiguren, waarin hij gezichten zag en waarvan hij de vormen zoo dikwijls bestudeerd had, als hij ziek was of 's morgens wakker lag; hij hield van het eene schilderijtje dat er hing, waarop stijve wandelaars waren afgebeeld, die in een nog stijver tuin wandelden langs gladde vijvers, waarin hemelhooge fonteinen spoten en kokette zwanen zwommen; het meest hield hij echter van de hangklok. Hij wond die altijd met zorg en aandacht op en hield het voor een noodzakelijke beleefdheid naar haar te kijken als zij sloeg. Dat ging natuurlijk alleen zoolang Johannes niet sliep. Was de klok door een verzuim stil blijven staan, dan voelde Johannes zich zeer schuldig en vroeg haar duizendmaal vergeving. Gij zoudt misschien lachen als ge hem met zijn kamer in gesprek hoordet. Maar let eens op, hoe dikwijls gij bij u zelven spreekt. Dat schijnt u in het geheel niet belachelijk. Johannes was bovendien overtuigd, dat zijn hoorders hem volkomen begrepen en had geen antwoord noodig. Maar heimelijk wachtte hij toch wel een antwoord van de klok of het behangsel. Schoolkameraden had Johannes wel, maar vrienden waren het eigenlijk niet. Hij speelde met hen en smeedde samenzweringen op school en vormde rooverbenden met hen buiten, maar hij voelde zich eerst recht thuis,

als hij alleen met Presto was, dan verlangde hij nimmer naar jongens, en voelde hij zich volkomen vrij en veilig. — Zijn vader was een wijs en ernstig man, die Johannes dikwijls medenam op lange tochten door wouden en duinen; dan spraken zij weinig en Johannes liep tien schreden achter zijn vader, de bloemen groetend, die hij tegenkwam en de oude boomen, die zoo altijd op de zelfde plaats moesten blijven, vriendelijk met z'n handje langs de ruwe schors strijkend. En ruischend dankten hem dan de goedige reuzen. Soms schreef zijn vader letters in het zand bij het voortgaan, één voor één, en Johannes spelde de woorden die zij vormden, en soms ook stond de vader stil en leerde Johannes den naam van een plant of dier. En Johannes vroeg ook dikwijls, want hij zag en hoorde veel raadselachtigs. Domme vragen deed hij vaak, hij vroeg: waarom de wereld was zooals zij was en waarom dieren en planten dood moesten gaan, en of er wonderen konden gebeuren. Maar Johannes' vader was een wijs man en zeide niet alles wat hij wist. Dat was goed voor Johannes. 's Avonds voor hij ging slapen, deed Johannes altijd een lang gebed. Dat had moeder hem zoo geleerd. Hij bad voor zijn vader en voor Presto. Simon had het niet noodig, dacht hij. Hij bad ook heel lang voor zich zelven, en het slot was meestal de wensch, dat er toch eens een wonder mocht gebeuren. En als hij amen gezegd had, keek hij gespannen in het halfduistere kamertje rond, naar de figuren van het behangsel, die nog vreemder schenen in het zwakke schemerlicht, naar de deurknop en naar de klok, waar nu het wonder zou beginnen. Maar de klok bleef altijd hetzelfde wijsje tikken, en de deurknop bewoog zich niet, het werd geheel duister en Johannes viel in slaap, zonder dat het wonder gekomen was. Maar eenmaal zou het gebeuren, dat wist hij.

HET LIEDJE VAN VERLANGEN :-: :-: door P. A. de Genestet.

Een knaapje rust aan moeders schoot
Vol slaaps de knippende oogen,
En houdt zich wakker, taai en groot,
Met knikkebollend pogen.
Hij 's bang in 't donker, bang alleen;
Hij wil niet heen,
Blijft talmen, treuzelen, hangen,
Het dwaze jongske dwingt,
En zingt
Een liedje van verlangen.

Reeds half het offer van den dood,
In dorre levensgaarde,
Bukt zich een grijsaard naar den schoot
Der trouwe moederaarde.
Maar zegt hem niet: 't is tijd van rust!
Schoon afgeleefd in iedren lust,
Hij hunkert nog te blijven:
Hij zucht en hijgt, maar juicht en lacht,
Hij leeft slechts om, met kunst en kracht,
Den doodslaap te verdrijven.
Hij 's bang in 't donker — bang alleen;
Hij wil niet heen,
Blijft meedoen, beuzelen, hangen,
De dwaze grijsaard dwingt,
En zingt
Een liedje van verlangen. :-:

INHOUD.

Blz.
EEN WOORD VOORAF 1
HET NIEUWE ZUSJE :-: :-: :-: door A. J. M. Janssens 2
HOOFDSTUK I. HET SPRAKELOOZE WICHT 3
1 Waarom een kind niet aanstonds praten kan. 2 Wat een kind dadelijk wèl kan. 3 Het schreien. 4 Het zuur hebben. 5 Het kreunen en krijschen. 6 De eerste lach. OEFENING. 7 Gedeelde vreugde, dubbele vreugde. 8 Ontdekking van moeder. 9 Uit den schaterlach komen silben op. 10 Tokkel- en sleepklanken. 11 De brabbelperiode. 12 De tong-, lip- en keelklanken. OEFENING. 13 De muzikale melodie. 14 De gilletjes-periode. 15 Het napraten. 16 Ontdekking van vader. 17 Meer belangstelling voor gehoorde klanken. 18 Het nadoen. 19 Weer de muzikale toon. 20 De overgang van brabbelen in napraten. 21 Een- en meersilbige woorden. 22 Belangstelling in mondbeweging. OEFENING.
VADER EN MOEDER :-: :-: :-: door D. v. G 10
EEN MOEDERHART :-: :-: :-: door Wally·Moes 11
MARIE HEURTIN :-: :-: :-: door J. V. de Groot 13
HOOFDSTUK II. 'T VERSTAND WORDT WAKKER . . 15
1 De voorbereidende cursus langs oor en oog. 2 De dreumes begint iets te verstaan. OEFENING. 3 D. w. z. achter de woorden nog iets anders te zoeken dan louter geluid. 4 Spelletjes en dressuur. 5 Indrukmakende gebeurtenissen. 6 Kennen en onthouden. 7 Omgeving en omstandigheden. 8 Moeders gebaar en sprekende gelaatsuitdrukking. 9 De woorden als signalen. OEFENING. 10 Aanschouwelijke voorstellingen. 11 Het zuivere woordverstaan. 12 Het verstand. 13 Van de algemeen menschelijke taal naar het Nederlandsch. OEFENING. 14 Vallen en opstaan.
UIT DE BELIJDENISSEN VAN AUGUSTINUS :-: door Frans Erens 21
HET OPEN VENSTER :-: :-: :-: door Longfellow 22
MIJN LEVENSGESCHIEDENIS :-: :-: door Helen Keller 22
HOOFDSTUK III. DE EERSTE KINDERWOORDEN. . . 27
1 Wat is praten? OEFENING. 2 Verschil tusschen uitroepen van wel en wee. 3 Middelpunt-zoekende en middelpunt-vliedende mondgebaren. 4 Het tegenvallen is een overgangsgevoel. 5 Het meevallen: een overgangsgevoel. 6 Andere overgangsgevoelens. 7 Het willetje begint te dwingen. 8 Dwingwoordjes of Imperatieven. 9 Echo en klanknabootsing. OEFENING. 10 De eerste naampjes. 11 Vage beteekenis der naampjes. 12 De twee wegen naar eigen praat. 13 Hoe beide wegen op hetzelfde straatje uitkomen. 14 Dat straatje is: de vraag. 15 Het werkwoordelijk karakter der eerste namen: 't zijn zinwoorden. 16 Hun beteekenis onvolledig. OEFENING. 17 Hun beteekenissen loopen in elkaar. OEFENING. 18 Het nut der verbeteringen. 19 Het bekendheidsgevoel. 20 De ont-

dekking der substantieven. 21 Het substantief-tijdperk. 22 We hebben soms maar één woord voor heel veel dingen. 23 De ontdekking der soortnamen. 24 De overgang van grijpbeweging in aanwijzing. 25 Ontdekking: der aanwijzende voornaamwoorden. 26 Gevoel en verstand.
LOOPEN! :-: :-: :-: :-: door G. Jonckbloet 43
MOEDERKE ALLEEN :-: :-: :-: door René de Clercq 44
MORGENSTOND IN DE KINDERKAMER :-: door Stijn Streuvels 44
AAN HANSJE EN FRANSJE :-: :-: :-: door Willem Kloos 49
PAPEGAAIEN-DEUNTJE :-: :-: :-: :-: door E. J. Potgieter 49
HOOFDSTUK IV. DE STAMELENDE DREUMES 50
1 Het oor is den mond altijd voor. 2 De ladder waarlangs de mond het oor naklimt. 3 Woorden van sport: ta, taai, tiaai. 4 Woorden van sport: ata, tatta, tattə, tat. Open en gesloten silben. 5 Woorden van sport: tap, tatə, taat. Soorten van klinkers. 6 Woorden van sport: taap, tas, taas. 7 Woorden van sport: tatapa taspə, taspəpə. 8 Moeilijke medeklinkers. 9 Moeilijke klinkers. 10 Indeeling der Nederlandsche taalklanken. OEFENING.
PSAMMETICHUS :-: :-: :-: :-: door P. H. van Moerkerken 57
ONNOOZELE KINDEREN :-: :-: door Joost van den Vondel 61
ASTYANAX :-: :-: :-: :-: :-: door Homēros 61
VOOR EEN BOOS JONGETJE :-: door Albertine Smulders
HOOFDSTUK V. HET DOORPRATEN. 64
1 Tot nog toe niets dan zinnetjes van één woord. 2 Het verstaan van constructies, en de perioden waarin ze rijp worden. 3 De eerste constructie. 4 De enkelvoudige zin. Onderwerp en gezegde. 5 De eerste nominale zinnen. 6 De beteekenis van een zin. 7 De beteekenis van een zelfstandig naamwoord. 8 De kettingen der zinwoorden. 9 De beteekenis van den pronominalen zin. 10 De beteekenis van den nominalen zin. 11 De eerste Genitief-constructies. OEFENING. 12 Verbuigings- en vervoegingsuitgangen. 13 Sommige woorden komen eer verbogen dan onverbogen voor. 14 De verkleiningsuitgangen bij soortnamen. 15 De verkleiningsuitgangen. 16 De Infinitieven ouder dan de persoonsvormen, soms jonger. 17 Wederkeerige toenadering. 18 In de verbaalzinnen zijn onderwerp en voorwerp nog niet onderscheiden. 19 De aard der werkwoorden. 20 Het werkwoordstijdperk. 21 Aktief en passief bij den Infinitief nog niet onderscheiden. 22 Ook bij ons nog niet in de „beknopte zinnen". 23 Onderscheid tusschen Infinitief en persoonsvorm. 24 Uitroepzinnetjes. 25 De woordschikking in de uitroepszinnen. 26 Aktief en passief nog één, ook in den persoonsvorm. OEFENING. 27 Onderscheid tusschen substantieven en werkwoorden. 28 De ontdekking van het voorwerp. 29 Grammatische onderschikking. 30 Voorwerp en bepaling van een Infinitief nog niet gescheiden. 31 Roepnaam wordt onderwerp. 32 Zinnen bestaande

uit onderwerp, gezegde en voorwerp. 33 Verschil in woordschikking. 34 Voorwerp en bepaling van persoonsvormen.
KINDERGEDACHTEN :-: :-: door Adama van Scheltema 86
JANNEMAN :-: :-: :-: :-: door Johanna van Woude 86
LIEVELINGSKIND :-: :-: :-: :-: :-: door Felix Rutten 87
HET JONGETJE VAN FRANK ROZELAAR :-: door L. v. Deyssel 88
NATUURKINDEREN :-: :-: :-: door Hugo verriest 89
HOOFDSTUK VI. VAN GEVOELEN NAAR BEDOELEN . 90
1 De bepaling. 2 Toestandssgevoelens en overgangsgevoelens. 3 Bijvoegelijke en bijwoordelijke bepalingen. 4 Vieze dingen altijd vies. 5 Gevoelsuitroep alleen. 6 Gevoelsuitroep plus substantief. 7 Attribuut + substantief of infinitief. OEFENING. 8 Beteekenis der bijvoeglijke naamwoorden. 9 Substantief + attribuut. 10 Persoonsvorm + attribuut. 11 Verandering van gevoelstoon. 12 Subject en praedicaat. 13 Maar praedicaat met gevoelsbeteekenis. 14 Toekomstige praeposities en bijwoorden. 15 Toekomstige voegwoorden. 16 Bevestiging en ontkenning. 17 Echte voorzetsels + substantief. 18 Toekomstige voegwoorden en bijwoorden + substantief. 19 Bevestiging en ontkenning + substantief. 20 Substantief + overgangswoord. OEFENING. 21 Overgangswoord + infinitief of participium. 22 Persoonsvorm + overgangswoord. 23 Subject + overgangswoord als praedicaat. OEFENING. 24 Opneming der bepalingen in den enkelvoudigen zin. 25 Bijvoegelijke bepalingen bij onderwerp, gezegde en voorwerp. 26 Een bepaling van een bepaling. OEFENING. 27 Onderschikkende verbindingen. 28 Nevenschikkende verbindingen. 29 Verschil tusschen voorzetsels en voegwoorden. 30 Nevenschikking, onderschikking en samenschikking. 31 Overgangswoordjes als nominale koppelwoorden. 32 Verbale koppelwoorden. OEFENING. 33 De bijwoordelijke bepalingen. 34 De voorzetselbepalingen. 35 Voorzetsels en bijwoorden. 36 Voorzetselbepaling achter het voorwerp. 37 De bepalingen vormen een enkele groote groep. 38 De vier ontwikkelingsperken van het eerste taaljaar.
HEETE POOTJES :-: :-: :-: :-: door Guido Gezelle 114
'T IS MAAR VOOR EEN KIND :-: door Justus van Maurik 114
HEI DA LIEVE DREUPEL WATER :-: door Guido Gezelle 116
HOOFDSTUK VII. HET KINDERLIJKE DENKEN . . . 117
1 Wat Keesje eigenlijk bedoelt. 2 De spelende kinderen daarbinnen. 3 Keesje heeft daar iets over te zeggen. 4 Wakker zijn en droomen, 5 Denken is iets bedoelen dat buiten ons ligt. 6 Een denkbeeld is gewoonlijk een voorstelling + bedoeling. 7 Het denkbeeld geeft aan het woord z'n beteekenis. 8 Enkele en algemeene denkbeelden. 9 Eerste soort gedachten: de samenschikkingen. 10 Tweede soort gedachten: de onderschikkingen. 11 Derde soort gedachten: de nevenschikkingen. 12 Ver-

schil tusschen gedachten en verbeeldingsvoorstellingen. 13 Door de gedachten nemen wij geestelijk de wereld in bezit. 14 De kristalliseering van het gevoel. 15 De ontdekking der eigenschappen en plaatsbepalingen. 16 Toenemende macht der gedachte werkelijkheid. 17 Keesjes inbeelding echter nog heel onzakelijk. 18 Stilzwijgende afspraak: alles op te vatten als kindjes. 19 Persoonsverbeelding. 20 Natuurmythen. 21 Uitvoeling. 22 Hij begint zich aan andere dingen gelijk te willen maken. 23 Vader als kindje behandeld. 24 Moeder als kindje behandeld. 25 Analogieneigingen op grammatisch gebied. 26 Analogieën op het terrein der woordbeteekenis. OEFENING. 27 Analogie van tegenstellingen. 28 De vaste woordschikkingen zijn analogieën op syntactisch gebied. 29 De persoonsverbeeldingen zijn niets dan analogieën op stijlgebied. 30 Personificaties in de volkstaal. OEFENING 1 en 2. 31 Persoonsverbeeldingen bij dichters en schrijvers.

KINDERSPROKE :-: :-: :-: :-: door Marie Boddaert 134
DE JAPANSCHE STEENHOUWER door Ed. Douwes Dekker 135
DE TARWEKORREL :-: :-: :-: door J. Joergensen 136
ROUW OM HET JAAR :-: :-: :-: door Alb. Verwey 138
DE JONGE KIKKERS :-: :-: :-: door B. van Meurs 139
WILG EN POPEL :-: :-: :-: :-: door Jacques Perk 139

HOOFDSTUK VIII. UIT D'EENZAAMHEID VERLOST . 140

1 Keesjes eenzaamheid. 2 Vader en moeder. 3 De kleine koning. 4 Zijn Imperiale onaantastbaarheid. 5 Keesjes woorden beteekenen: wat hij er zelf mee bedoelt. 6 Wat Keesje hoort, vat hij op als uiting van eigen stemming. OEFENING. 7 Begin van den ommekeer. 8 De gesprekvormen. 9 De moeilijkheid der persoonlijke voornaamwoorden. 10 De voornaam wijkt voor *je* en *jij*. 11 *Je* en *jij* wijken voor *ək* en *ik*. 12 De nadruksvormen toch weer als naam opgevat. 13 De oude en nieuwe kringen van vertrouwelijkheid. 14 Op de oude kringen berusten de aanwijzende voornaamwoorden en bijwoorden. OEFENING 1 en 2. 15 Het bepaalde lidwoord voor alle oude bekenden. 16 Het onbepaalde lidwoord voor onbekenden. OEFENING. 17 De onderwerps- en voorwerpsvormen van den 1sten en 2den persoon. 18 De vormen van den 3den persoon. 19 Vrouwelijk en onzijdig. Gewone vorm en nadruksvorm. 20 Samengestelde bijwoordelijke voornaamwoorden. 21 De eerste persoon meervoud. 22 De vervoeging van het werkwoord *zijn*. 23 Vormen van *hebben*. 24 De derde persoon uitgaande op *-t*. 25 De eerste persoon zonder *-t*. 26 De tweede persoon zonder *-t*. 27 De eerste en derde persoon meervoud. OEFENING. 28 De omkeering der voornaamwoorden in het gesprek. 29 Het toespreken. 30 Het verstaan. 31 De ontleding van een gesprek. 32 Het gesprek berust op zelfverlies en zelfhervinding. 33 Het gesprek voedt op tot wellevendheid en beschaving. 34 Het

gesprek de hoogste kunstvorm en de rijkste levensvreugde. 35 Sommigen leeren het nooit. OEFENING.
KLEIN VLEISTERTJE :-: :-: door Anna Sutorius 159
KLEIN ONDEUG :-: (in 't Afrikaansch) door Jan Celliers 159
HET ZUSJE VAN TROTT :-: :-: door A. Lichtenberger 160
BENJAMIN-AF :-: :-: :-: door P. de Genestet 165
EGO FLOS :-: :-: :-: :-: door Guido Gezelle 166
HOOFDSTUK IX. DE ONTDEKKING VAN DEN TIJD . 167
1 De wijzen van het werkwoord. 2 Modale hulpwerkwoorden. OEFENING. 3 Twee wijzen en drie woordjes voor de toekomst. 4 Een vast hulpwerkwoord voor hoop en vrees. 5 Het eerste woordje voor den verleden tijd. 6 Op weg naar de tijdsontdekking. 7 Waarom de toekomst een voorsprong heeft op het verleden. OEFENING. 8 Het terugkennen, de eerste stap naar een verleden-tijdsvoorstelling. 9 Vrij opkomende herinneringen, de tweede stap. 10 Herinneringen en terugkenningen stapelen zich op. 11 Het verleden interesseert Keesje om de blijvende gevolgen. 12 Vergelijking van toekomst en verleden: de derde laatste stap. 13 Het eerste tijdsbegrip. 14 De schatkamer van het verleden. 15 Voltooiing en voortduring. 16 Middel en doel. 17 De durende tegenwoordige tijd. 18 De durende of onvoltooid verleden tijd. 19 Durende en voltooide bijwoorden. 20 Het verleden deelwoord. 21 De voltooid verleden tijd. OEFENING. 22 Lijdend en handelend werkwoordsgebruik. OEFENING. 23 Overgankelijke werkwoorden. 24 In 't aktief met *hebben*, in 't passief met *zijn* vervoegd. 25 Onovergankelijke werkwoorden: duratief met *hebben*, perfectief met *zijn*. OEFENING. 26 De onvoltooid verleden tijd. 27 Hoe dikwijls die voorkomt. OEFENING. 28 Z'n beteekenis. OEFENING. 29 Sterke en zwakke vervoeging. 30 Naäpen en navolgen. 31 Geen louter spel meer maar behoefte. 32 Analogie in beteekenis-groepen. OEFENING. 33 Zwakke en sterke deelwoorden. 34 De louter grammatische groepen. 35 Zes enkelvoudige wisselreeksen. 36 Drie tweevoudige wisselreeksen. 37 Eén drievoudige wisselreeks. 38 De klassen der sterke werkwoorden. 39 Onregelmatige werkwoorden. 40 Juiste en valsche analogie. 41 Zelden en vaak voorkomende gevallen. 42 De onregelmatige werkwoorden komen juist het meest voor. 43 Zwakke Imperfectumvormen. 44 De nood der eenzaamheid de beste taalmeester.
ALS DE DOOD ZOO BANG :-: :-: door Barbra Ring 188
KONING EN KEIZER :-: :-: :-: door W. L. Penning 194
GROOTMOEDER :-: :-: door Anna van Gogh-Kaulbach 195
HET KLEINE MONNIKJE 195
FRANK ROZELAAR MET ZIJN ZOONTJE :-: door L. van Deyssel 198
HOOFDSTUK X. NOU ZEG KEESJE 'T GOED MOEDER! 199

1 De uitspraak bijna heelemaal gedachteloos aangeleerd. 2 De dubbele medeklinkers. 3 De silbeberg. 4 De fijne s op het eind der silben. 5 Langzame daling gemakkelijker dan langzame stijging. 6 De breedere en de fijnere s. 7 De klankzones op den silbeberg. 8 De neusklank- en glijderverbindingen. 9 De moeilijke r. 10 De r-verbinding in de silbedaling. 11 De r-verbinding in de silbestijging. 12 De moeilijke h. 13 De drievoudige w. OEFENING. 14 De l, een laatkomertje, groeit voorspoedig. 15 Concurrentie tusschen de l en de w. 16 L-verbindingen in de silbendaling. OEFENING. 17 L-verbindingen in de silbestijging. OEFENING. 18 Drie medeklinkers in de silbedaling. 19 Drie medeklinkers in de silbestijging. 20 Die moeilijke zachte glijders. 21 Het grillige huigje. 22 Voorsilben zonder nadruk. OEFENING. 23 Middensilben. OEFENING. 24 Eindsilben. OEFENING. 25 Aantrekkingskracht van de accentsilbe. OEFENING. 26 De neiging: hou wat je hebt. 27 Nieuwe praatspelletjes. 28 Silbe-verdubbelingen. 29 De koppige vasthoudendheid bij den silbenovergang. OEFENING. 30 De neiging tot afwisseling. OEFENING. 31 De lust tot voorbarigheid in de silbebestijging. OEFENING. 32 De voorbarigheid in de silbedaling. OEFENING. 1 en 2. 33 Gedeeltelijke voorbarigheid. OEFENING. 34 Voorbarigheid en koppigheid tegelijk. 35 Voorbarige klinkers. OEFENING 1 en 2. 36 Rekking en verscherping. OEFENING.

DE GROOTE HOND EN DE KLEINE KAT :-: door Alb. Verwey 218
WIESJE, LIENTJE EN MIENTJE :-: :-: door Fritz Reuter 218
ANNI'S TAAL. :-: :-: :-: :-: door P. A. de Genestet 226
HOOFDSTUK XI. HALSBREKENDE TOEREN. 227

1 De kindergroepjes leeren dezelfde kunstjes, die vroeger een kind alleen uithaalde. 2 De vier hoofddeelen van een enkelvoudigen zin. 3 Geen ellipsen. 4 Twee kinderen spelen samen. 5 Samen onderwerp spelen. 6 Samen gezegde spelen. 7 Eerst maken ze ruzie. Dan worden ze 't samen eens. 8 Het eigenaardig wezen der onderschikking. 9 De infinitief als rijder. 10 *Is* een werkwoordsvorm. 11 Verleden deelwoord als rijder. 12 Tweeslachtigheid van de koppelwerkwoorden. OEFENING. 13 Aanvullingen van den rijder. OEFENING. 14 Bijwoorden als rijder. 15 Intransitieve scheidbare werkwoorden. 16 Samengetrokken zinnen. OEFENING. 17 Afhankelijke uitroepzinnetjes. 18 Beknopte voorwerpszinnen. 19 De eerste uitvoerige afhankelijke vraagzinnen. 20 Transitieve scheidbare werkwoorden. 21 Zoogenaamde bepalingen van gesteldheid. 22 Konstateerende voorwerpszinnen met inklamping. 23 Scheidbare werkwoorden met hulpwerkwoorden. 24 Passief met modaal hulpwerkwoord. 25 Voorwerpszinnen zonder inklamping. 26 De relatieve zin. OEFENING. 27 De bijvoeglijke bijzinnen ontstaan uit latere aanvullingen. 28 Ze ontstaan dus pas, sinds Keesje z'n best doet nauwkeurig

te spreken. 29 Bijstellingen worden tot onderschikkingen. 30 Onderschikking van volle konstateerende zinnen. 31 Het voegwoord *als*. 32 De inklamping der bijzinnen. 33 Hiermee is een keerpunt in de taalontwikkeling bereikt. 34 Wonderbare groeikracht van het menschelijk bewustzijn. 35 Het kind lijkt krankzinnig, maar is geniaal. 36 Het maakt in korten tijd de heele ontwikkeling mee van de menschelijke beschaving. 37 De gelijkenis der kindertaal met de talen der onbeschaafde volken. 38 Die welige geestesgroei komt nooit weerom.
VAN JEZUS EN ST. JANNEKEN :-: door Pater Poirters 258
JEZUS' SLAPENGAAN :-: :-: :-: door Pol de Mont 258
DE KLEINE JOHANNES :-: door Frederik van Eeden 259
HET LIEDJE VAN VERLANGEN :-: door P. A. de Genestet 261

□ □

HET KEUTERBOERENKINDJE. :-: door Adama van Scheltema.

Op de hei stond vader Pappe,
En hij spitte met zijn spade
In de bruine ruige plaggen,
In de borstelige plaggen,
Van de groote groote heide,
En daar plantte hij de knollen
Bij het kleine korenlandje
En bij 't kleine witte huisje,
En de groene knollen glommen.

Binnenin was moeder Mamme,
En zij roerde door de pappot
Met de groote houten lepel,
En zij voerde 't vette varken,
En het stille zwarte poesje,
En het bijdehànte hondje,
En de kakelende kippen,
En zij zong een heel mooi liedje,
Doch het vette varken bromde.

Op het paardje zat het kindje,
Zat het heele kleine kindje,
Op het mooie houten paardje,
En het schommelde op het paardje,
En het aaide het zoete paardje,
En het sloeg het stoute paardje,
En het reed naar vader Pappe,
En het reed naar moeder Mamme,
En naar heele verre dingen.

Doch in 't veldje stond de boeman,
Stond de vogelenverschrikker,
Met de broek van vader Pappe
En de muts van moeder Mamme,
En het hemdje van het kindje,
Met de eene arm naar boven,
Voor de vooglen van de hemel,
En de andere naar beneden,
Voor de beesten van de wereld.

Maar daarboven was de hemel,
En benee was 't dunne koren
En daar verder was de heide
En nog verder was de wereld!

□ □

LABOR CUM GAUDIO METALLUM